

balted

BALKANLARDA TÜRK DİLİ VE
STUDIES ON TURKISH LANGUAGE
و ادبیاتی آراشدیرمه لری

ARAŞTIRMALARI
IN THE BALKANS
پایساقا بلدیله تورک دیلی و ادبیاتی

YAZ-SUMMER 2021

ISSN: 2667-6699

3/2

balted

BALKANLARDA TÜRK DİLİ VE
STUDIES ON TURKISH LANGUAGE
AND LITERATURE IN THE BALKANS
ARASTIRMALARI

KURUCU / Founder

Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN

YAYIN SAHİBİ / Owner

Doç. Dr. Atif AKGÜN

EDİTÖR / Editor

Doç. Dr. Alpay İÇCI

Doç. Dr. Ertuğrul KARAKUŞ

İngilizce Editörü

Doç. Dr. Pınar FEDAKÂR

ALAN EDİTÖRLERİ KURULU / Editorial Board

Doç. Dr. Atif AKGÜN (Ege Ü.)

Doç. Dr. Bülent HÜNERLİ (Kırklareli Ü.)

Doç. Dr. Gonca KUZAY DEMİR (İ. Demokrasi Ü.)

Doç. Dr. İbrahim Kelağa AHMET (Trakya Ü.)

Doç. Dr. Ömer AKSOY (Trakya Ü.)

Dr. Öğr. Üyesi Abidin KARASU (İ. Medeniyet Ü.)

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZKAN (A. Kocatepe Ü.)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emre ÇELİK (Ondokuz Mayıs Ü.)

Dr. Öğr. Üyesi Rabia UÇKUN (Ege Ü.)

Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK (Prizren Yunus Emre Ens.)

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / Advisory Board

Prof. Dr. Agiemin BAUBEC (Bükreş Ü./Romanya)

Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN (Trakya Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Alena CATOVIĆ (Saraybosna Ü./Bosna Hersek)

Prof. Dr. Arif AGO (Emekli/K.Makedonya)

Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ (Kırkkale Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Bülent BAYRAM (Kırklareli Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Edina SOLAK (Zenica Ü./Bosna Hersek)

Prof. Dr. Ekrem ÇAUŞEVIĆ (Zagreb Ü./Hırvatistan)

Prof. Dr. Fadil HOCA (U. Vizyon Ü./K.Makedonya)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Hamdi HASAN(Emekli/K.Makedonya)

Prof. Dr. Haşim AKİF (Şumnu Ü./Bulgaristan)

Prof. Dr. Hülya ARGUNŞAH (Erciyes Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Hüseyin MEVSİM (Ankara Ü./Türkiye)

Prof. Dr. İrfan MORİNA (Priştine Ü./Kosova)

Prof. Dr. İrina SARAİVANOVA (Kliment Ohridski Ü./Bulgaristan)

Prof. Dr. Lindita XHANARI LATIFI (Tiran Ü./Arnavutluk)

Prof. Dr. Mahmut ÇELİK (İştip Gotse Delçev Ü./K.Makedonya)

Prof. Dr. M. Dursun ERDEM (Ul. Balkan Ü./K.Makedonya)

Prof. Dr. Melahat PARS (Ankara Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Metin EKİCİ (Ege Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Mirjana TEODOSIJEVIĆ (Belgrad Ü./Sırbistan)

Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH (Erciyes Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa BALCI (İstanbul Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa İSEN (Emekli/Türkiye)

Prof. Dr. Nedret MAHMUT (Köstence Ü./Romanya)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ (BAL-TAM/Kosova)

Prof. Dr. Oktay AHMED (Üsküp A. Kiril Metodiy Ü./K.Makedonya)

Prof. Dr. Ridvan CANIM (Trakya Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Salih OKUMUŞ (Priştine Ü./Kosova)

Prof. Dr. Sevim PİLİÇKOVA (Emekli/K.Makedonya)

Prof. Dr. Suzan CANHASI (Priştine Ü./Kosova)

Prof. Dr. Tacida HAFIZ (BAL-TAM/Kosova)

Prof. Dr. Tuba Işınso İSEN DURMUŞ (TOBB Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Yavuz KARTALIOĞLU (Gazi Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Yusuf HAMZAOĞLU (Emekli/Türkiye)

Prof. Dr. Zeynep ZAFER (Ankara Ü./Türkiye)

Doç. Dr. Aktan AGO (Halkbilim Ens./K.Makedonya)

Doç. Dr. Atilla JORMA (Ul. Vizyon Ü./K.Makedonya)

Doç. Dr. Éva CSÁKI (Pazmany Peter Katolik Ü./Macaristan)

Doç. Dr. Ergin JABLE (Priştine Ü./Kosova)

Doç. Dr. İrina DRİGA (Bilimler Akademisi/Ukrayna)
Doç. Dr. Liubovi CİMPOEŞ (Hitit Ü./Türkiye)
Doç. Dr. Meryem SALİM (Şumnu Ü./Bulgaristan)
Doç. Dr. Nevriye ÇUHADAR (Şumnu Ü./Bulgaristan)
Doç. Dr. Nuran MALTA MUHAXHERİ (Pristine Ü./Kosova)
Doç. Dr. Ömer AKSOY (Trakya Ü./Türkiye)
Doç. Dr. Özlem DEMİREL DÖNMEZ (İnönü Ü./Türkiye)
Doç. Dr. Recai ÖZCAN (Düzce Ü./Türkiye)
Doç. Dr. Selçuk Kürşad KOCA (Sakarya Ü./Türkiye)
Doç. Dr. Sibel BAYRAM (Düzce Ü./Türkiye)
Doç. Dr. Terane Turan REHİMLİ (Pedagoji Ü./Azerbaycan)
Doç. Dr. Tudora ARNAUT (Kiev Taras Şevçenko Ü./Ukrayna)
Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir HAYBER (Gazi Ü. /Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet SAÇKESEN (S. Zaim Ü. /Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Albana TAHIRI (Tiran Ü./Arnavutluk)
Dr. Öğr. Üyesi Harun BEKİR (Filibe Ü./Bulgaristan)

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÖZBAY (Gazi Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Melinda BOTALİĆ (Tuzla Ü./Bosna Hersek)
Dr. Öğr. Üyesi Menent ŞÜKRİYEVA (Şumnu Ü./Bulgaristan)
Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Rana GÜREL (Gazi Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Nurcihan GÜNEŞ (Muş Alparslan Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Ozaj SULİMAN (Hatay M.Kemal Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Selma SOL (Trakya Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Ünal ŞENEL (İ.Kâtip Çelebi Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Vejdî HASAN (Şumnu Ü./Bulgaristan)
Dr. Öğr. Üyesi Zehra KADERLİ (Hacettepe Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Zeki GÜREL (Gazi Ü./Türkiye)
Öğr. Gör. Dr. Gözde ÖZLEM (Uludağ Ü./Türkiye)
Öğr. Gör. Dr. Güllü KARANFİL (İ. Aydın Ü./Türkiye)
Öğr. Gör. Cuneys NURESKİ (Trakya Ü./Türkiye)
Öğr. Gör. Emine HALİL (Emekli/Bulgaristan)
Öğr. Gör. Feyyaz SAĞLAM (Emekli/Türkiye)

BU SAYININ HAKEMLERİ / Referees of this issue

Prof. Dr. Mehmet TEMİZKAN (Ege Ü.)
Prof. Dr. Salih OKUMUŞ (Pristine Ü.)
Doç. Dr. Ahmet ALTAY (Bartın Ü.)
Doç. Dr. Bahtiyar ASLAN (Bandırma Onyeddi Eylül Ü.)
Doç. Dr. Can ŞEN (Bartın Ü.)
Doç. Dr. Muhammet Sani ADIGÜZEL (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Ü.)
Doç. Dr. Sibel BAYRAM (Düzce Ü.)
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZKAN (A. Kocatepe Ü.)
Dr. Öğr. Üyesi Melinda BOTALİĆ (Tuzla Ü.)
Dr. Öğr. Üyesi Menent ŞÜKRİYEVA (Şumnu Ü.)
Dr. Öğr. Üyesi Seyhan MURTEZAN İBRAHİMİ (Uluslararası Balkan Ü.)
Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK (Prizren Yunus Emre Ens.)

Dergimize gelen tüm yazılar, bilimsel etiğe uygunluk yönünden ön kontrol aşamasında

programıyla denetlenmektedir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
ISSN No: 2667-6699

BALTED KURUMSAL

BALTED, yılda iki kez yayımlanan ve DergiPark sisteminde yer alan uluslararası, hakemli bir dergidir.

Corporate Identity

BALTED is a scientific refereed journal which is published twice a year and takes part in DergiPark system.

DERGİMİZİN TARANDIĞI İNDEKSLER VE VERİ TABANLARI

Indexes and Databases That Our Journal is Scanned

Index Copernicus (ICI)
Modern Language Association (MLA Bibliography)
Academic Resource Index (ResearchBib)
Directory Of Research Journal Indexing (DRJI)
Open Science Aggregated (Paperity)
OCLC WorldCat
Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index)
TĐV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
Türk Eğitim İndeksi (TEİ)
Idealonline

SEKRETARYA / Secretariat

Raziye Ayşenur ÖZAYDIN

HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM / Public Relations

Arş. Gör. Elif ALAKUŞ

Gülçin BALAT

Ceren ÇİL

GÖRSEL TASARIM / Visual Design

Arş. Gör. Ali BALCI

DİZGİ / Typography

Ali Onur KARA

YURT DIŞI HABERLEŞME ÜYELERİ

ABD – Ali EMİNOV
ARNAVUTLUK – Albana TAHIRI
AZERBAJCAN – Terane Turan REHİMLİ
BOSNA HERSEK – Samir VİLDİÇ
BULGARİSTAN – Harun BEKİR
FİNLANDIYA – Okan DAHE
FRANSA – Remy DOR
GÜRCİSTAN – Makvala KHAREBAVA
HOLLANDA – F. De JONG
İNGİLTERE – Arthur HATTO
KIBRIS - Mustafa YENİASIR
KOSOVA – Taner GÜÇLÜTÜRK
K.MAKEDONYA – Yıldız ŞARE
MACARİSTAN – Atila JORMA
MOLDOVA – Todur ZANET
GAGAUZYERİ – Güllü KARANFİL
ROMANYA - Tahsin CEMİL
RUSYA – Dimitry VASİLYEV
UKRAYNA – Vasili KELİOGLO
YUNANİSTAN – Mümin MÜMIN

E-YAYIN / E-publication

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/balted>

Yayın Tarihi: 31 Temmuz 2021

YAZIŞMA ADRESİ / Correspondence

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları

Enstitüsü, 35100 / Bornova - İZMİR

E-posta / E-mail: balted2019@gmail.com

YAYIN POLİTİKASI

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları ve kısa adıyla *BALTED*, Balkan sahasında Türk dili ve edebiyatı konulu akademik çalışmaları, ilgili alan uzmanlarının değerlendirmesine sunmak ve yine bu alanda çalışan diğer bilim insanları ile söz konusu yayımları buluşturmayı amaçlayan uluslararası-hakemli-açık erişimli bilimsel bir dergidir. Yazar ve okuyucularından herhangi bir ücret talep etmez. Dergiye yayın başvurusunda bulunan makaleler ön kontrol aşamasında bilimsel etiğe uygunluk bakımından intihal programıyla denetlenir. Makale gönderimi DergiPark sistemi üzerinden yapılmakta ve makalelerin değerlendirme süreci DergiPark sistemi üzerinden nesnel ölçütler dikkate alınarak tamamlanmaktadır. Aday makale 15 gün içinde ön değerlendirmeye alınır. Ön değerlendirme sonrası *BALTED* yayın ilkelerine uymayan çalışmalar yazarlarına iade edilir. Olumlu sonuçlanan ön değerlendirme sonrasında iki hakem ataması yapılan makalenin hakemde bekleme süresi 30 gün, uzatma süresi ise 7 gündür. Hakem değerlendirmesinde bir olumlu, bir olumsuz rapor çıkması durumunda aday makalenin yayın kararı 3. hakem değerlendirmesi ve 3/2 olumlu çoğunluğun sağlanması ile verilir. Dergide yer alan yazıların içerikleriyle ilgili her türlü sorumluluk yazarlarının uhdesindedir. Yayımlanan makalelerin tüm yayın hakları *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*'na aittir.

BALKANLARDA TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI
STUDIES ON TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE IN THE BALKANS
بalkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları
Studies on Turkish Language and Literature in the Balkans

balted

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları
Studies on Turkish Language and Literature in the Balkans
Cilt 3/Sayı 2/Yaz 2021 - Volume 3/Issue 2/Summer 2021

İÇİNDEKİLER *CONTENTS*

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Aydın ÖZTÜRK

Zeynel Beksaç'ın Şiirlerinde Dil, Yapı, Anlatım Tekniği ve Muhteva Özellikleri
*Language, Structure, Expression Technique and Content Features
in Zeynel Beksaç's Poems*

ss-pp: 155 - 220

Harun BEKİR

XIX. Yüzyıldan Günümüze Kadar Filibe'de Türkçe Basın
Turkish Press in the City of Plovdiv from the 19th Century to the Present

ss-pp: 221 - 243

Atıf AKGÜN

Bulgaristan'daki Türklerin Romanı (1912-2021)
The Novel of the Turks in Bulgaria (1912-2021)

ss-pp: 245 - 276

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları
Studies on Turkish Language and Literature in the Balkans
Cilt 3/Sayı 2/Yaz 2021 - Volume 3/Issue 2/Summer 2021

Mehmet Nuri ÇINARCI
Âşık Çelebi'nin Meşâ'irü'ş-Şu'arâ Tezkiresinde Balkan Şehirleri
Balkan Cities in Meşâ'irü'ş-Şu'ara of Âşık Çelebi
ss-pp: 277 - 287

Rıdvan CANIM
Bulgaristan'ın Kaplıcalar Şehri Köstendil'in Türk Kültür ve Edebiyat Tarihindeki İzlerine Dair
On Bulgaria's Thermal Springs City Kyustendil's Traces of the History of Turkish Culture and Literature
ss-pp: 289 - 300

Sezen SEYFULA
'Gülün Adı' Romanının Türkiye ve Kuzey Makedonya Baskılarında Paratekst Unsurların Postmodernizm Bağlamında Mukayesesi
Comparison of the Editions in Turkey and in North Macedonia of the Novel 'The Name of the Rose' Within the Context of Paratext
ss-pp: 301 - 313

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları
Studies on Turkish Language and Literature in the Balkans
Cilt 3/Sayı 2/Yaz 2021 - Volume 3/Issue 2/Summer 2021
Editör Mektubu / Letter from the Editor

Saygıdeğer Okuyucu,

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları'nın 2021 yılına ait ikinci sayısını huzurlarınıza sunmaktan pek memnunuz.

Üçüncü cildin ikinci sayısının yenilikler getirmesi amaç ve dilekleriyle yeni sayımızı bilim dünyasının istifadesine sunuyoruz. Dünya ve insanlık olarak içinden geçtiğimiz sorunlu dönemin bir an önce bitmesini umuyoruz; diliyoruz. Adını bile anmak istemiyoruz. Çünkü, bilimsel çalışmalar yapacak motivasyonu ve gücü sağlamak için zihnimizi kötülüklerle meşgul etmek istemiyoruz. Anmak istemediğimiz olumsuzlukların etkisi altında Balkan sahasına dair Türk dili ve edebiyatı araştırmalarını derlemeyi başarmanın mutluluğu içindeyiz.

Dergimiz, her yeni sayısında geçmişinden güç alıp kendisini geliştirme çabası içerisinde. Bu kapsamda yeni sayımız da Balkan sahasında Türk dili ve edebiyatı kapsamındaki çeşitli çalışmalar için nitelikli, gelecek vaat eden, uluslararası saygınlığı olan bir yayın organı olarak konumunu berkitmektedir.

BALTED'in 3. cildinin 2. sayısında Kosova, Bulgaristan, Kuzey Makedonya ve Türkiye kapsamında çeşitli yayınlar yer almıştır. "Zeynel Bekaş'ın Şiirlerinde Dil, Yapı, Anlatım Tekniği ve Muhteva Özellikleri" adlı makalede Kosovalı Türk şair Zeynel Bekaş'ın sanatı birçok yönden ele alınmıştır. Balkan sahasının bir kesimindeki Türkçe basın faaliyetleri "XIX. Yüzyıldan Günümüze Kadar Filibe'de Türkçe Basın" makalesinde sunulmuştur. "Bulgaristan'daki Türklerin Romanı (1912-2021)" başlıklı makale, Bulgaristan Türkleri edebiyatında öncelikle bibliyografik bir temele ve sonrasında genel bir durum tespitine yöneliktir. Âşık Çelebi'nin tezkiresinde değindiği Balkan şehirleri ile ilgili bilgiler için "Âşık Çelebi'nin Meşâ'irü's-Şu'arâ Tezkiresinde Balkan Şehirleri" makalesi istifadeye sunulmuştur. Batı Rumeli'nin sınır şehirlerinden Köstendil, "Bulgaristan'ın Kaplıcalar Şehri Köstendil'in Türk Kültür ve Edebiyat Tarihindeki İzlerine Dair" adlı makalede ilgili yönden ele alınarak anlatılmıştır. Bu sayının son makalesi Umberto Eco'nun eseri "'Gülün Adı' Romanının Türkiye ve Kuzey Makedonya Baskılarında Paratekst Unsurların Postmodernizm Bağlamında Mukayesesi"ne dairdir.

Yeni sayımızın Balkan sahası araştırmalarına, Türkçeye ve Türk edebiyatına yönelik incelemelere yararlı olması dileklerimizle...

Editör
Doç. Dr. Alpay İĞÇİ

Editör
Doç. Dr. Ertuğrul KARAKUŞ

Öztürk, A. (2021). Zeynel Beksaç'ın Şiirlerinde Dil, Yapı, Anlatım Tekniği ve Muhteva Özellikleri. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 3(2), 155-220. DOI: 10.47139/balted.790135

Zeynel Beksaç'ın Şiirlerinde Dil, Yapı, Anlatım Tekniği ve Muhteva Özellikleri

*Language, Structure, Expression Technique and Content Features
in Zeynel Beksaç's Poems*

Aydın ÖZTÜRK*

Öz

Toplumlarına karşı sorumluluk sahibi sanatçılar hep coğrafyalarının maddi ve manevi bütün millî kültürel değerlerine sahip çıkarak onu yaşatmaya çalışırlar. Şairler de bunu şiirleriyle yaparlar. Şiiri başta olmak üzere çok yönlü özelliğiyle Balkanlarda Zeynel Beksaç böyle bir şairdir. Çalışmada Beksaç'ın "Çetrefil Sevda" (Ç. S.), "Vurmazsam Namerdim" (V. N.), "Önce Sevgiye Doğar Güneş" (Ö. S. D. G.), "Gökkuşağında Salınan Çocuk" (G. S. Ç) kitapları ile "Rumeli O Benim İşte" (R. O B. İ.), (Toplu Şiirler 1971 - 2017), "Rüyalarım Çiçek Açtı" (R. Ç. A.), (Toplu Şiirler 1970 - 2014) kitaplarındaki şiirler yer almıştır. "Rumeli O Benim İşte"de "Vurmazsam Namerdim", "Çetrefil Sevda" ve "Düşünce Usa Durmadı Daha" kitaplarındakiler ile bunlarda yer almayan şiirleri; "Rüyalarım Çiçek Açtı"da ise "Sevginin Rengini Arıyorsanız", "Kavak Uyur mu" ve "Önce Sevgiye Doğar Güneş" kitaplarındakiler ile bunlara girmeyen şiirleri vardır. Çalışmaya bu kitaplardaki şiirlerin hepsi dâhil edilmiş, toplam yedi kitabında yer alan şiirler incelenmiştir. İncelemenin başında Zeynel Beksaç ve eserleri kısaca tanıtıldıktan sonra daha çok her yönüyle poetikası üzerine durulmuştur. Şairin kendi duygu, düşünce ve sanat anlayışıyla şekillendirdiği şiirlerinin dil, yapı, anlatım tekniği ile muhtevası alt başlık konularını içeren bütün örneklerle ele alınmıştır. Bu örnekler büyüklük ve küçüklük için yazılan şiirler olarak gruplandırılmadan muhtevaya ait bir bütünlük içinde ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zeynel Beksaç, çağdaş Türk şiiri, ana dili, insan sevgisi, halk şiiri, yapı, anlatım tekniği, muhteva.

Abstract

Artists who are responsible for their society always try to keep it alive by protecting all the material and spiritual national cultural values of their geographies. Poets also do this with their poems. Zeynel Beksaç is such a poet in the Balkans with his versatile feature, especially his poetry. In the study, Beksaç's books "Çetrefil Sevda" (Ç. S.), "Vurmazsam Namerdim" (V. N.), "Önce Sevgiye Doğar Güneş" (Ö. S. D. G.) "Gökkuşağında Salınan Çocuk" (G. S. Ç) books and "Rumeli O Benim İşte (R. O B. İ.), (Toplu Şiirler 1971 - 2017)", "Rüyalarım Çiçek Açtı (R. Ç. A.), (Toplu Şiirler 1970 - 2014)". There are poems in the books in "Rumeli O Benim İşte", "Vurmazsam Namerdim", "Çetrefil Sevda", "Düşünce Usa Durmadı Daha", and that do not fit into them. All poems in these books were included in the study under the subject headings. At the beginning, Zeynel Beksaç and his works were briefly introduced, and then his poetics in all aspects was emphasized. The language, structure, expression technique and content of the poems that the poet shaped with his own feelings, thoughts and understanding of art are discussed within subtopics of examples. These examples are presented in a unity of content without being grouped as poems written for adults and children.

Keywords: Zeynel Beksaç, contemporary Turkish poetry, native language, human love, folk poetry, structure, expression technique, content.

* Doktora öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, aydin.443135@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0138-8281

Giriş

Şiiri güçlü kılan, insana özgülü sevgi, acıma ve özlem gibi duyguları ve hayat gerçeklerini yoğun bir şekilde ifade etmesidir. “*Bu, belki ani bir cehtle kendini bulan ruhun insandaki ezeli hakikatle temasından doğan bir konuşmadır; belki güzellik dediğimiz ideale bir lahza baş başa kalmanın verdiği mestîdir. Bu manada denebilir ki şiir ve alelumum sanat ferdin en mutlak ve hür surette kendini idrak ettiği zirvedir*” (Tanpınar, 1995, s. 14). Şiirin bu güçlü yönünü Behçet Necatigil ise şair üslubuyla “*Şiir bir çıkarmadır uyuyan topraklara uyumayışlardan*” şeklinde açıklar (Necatigil, 2015, s. 31). Sanatın ve sanatçının topluma ve insanlığa karşı sorumluluğu da bu çağrışımın içindedir.

Balkan coğrafyasında Türklerle birlikte Karadağlılar, Arnavutlar, Boşnaklar, Hırvatlar, Sırp, Makedonlar kültürel zenginliğin birer temsilcisi durumundadır. Beksaç bunlardan Kosova'nın güneybatısında camileri, tekkeleri, türbeleri, çeşmeleri, cumbaları, yani ruhu ve kültürüyle en güzel, en zarif ve en kadim şehri Prizren'de doğar. Burası Türklüğün ve Türkçenin zengin ve güçlü bir kalesi ve şairler beşiği olarak bilinir. Burada her doğan çocuğa şair olacak diye bir mahlas verilir. Beksaç “*Prizren benim için her şeydir. Balkanlarda dilimin şahlandığı yerdir. Her şeyimi ona borçluyum. Yazdığım şiiri, çaldığım sazı, derlediğim türküyü, bestelediğim eseri...*” (Gürgendereli, 2017, s. 588) der. Öyle ki yüzyılların birikimi o topraklarda tarihin tanıklığında hayat bulmuştur. Bu süreçte yaşanan olumsuzluklardan ne yazık ki Türkçe de nasibini almıştır. “*20. yüzyılın başındaki Balkan Savaşları'nın neticesinde Osmanlı idaresinin bu bölgede ortadan kalkmasıyla başlayan ve Sırp Hırvat-Sloven Krallığı devri ile Yugoslavya devirlerini içine alıp bugüne uzanan son süreç, Kosova'da sözlü ve yazılı olarak kullanılan Türkçe açısından birçok olumsuz gelişme ve değişmeyi içinde barındırmıştır*” (İğci, 2009, s. 1175).

Tarih, halk, kültür vs. bağlamında düşünüldüğünde Zeynel Beksaç'ın doğup büyüdüğü Balkanlar önemli bir konuma sahiptir. Bu nedenle Osmanlıdan ayrı düşürülen Rumeli Türkleri topraklarında tutunabilmek için kültürlerine ve dillerine zor ve sıkıntılı yıllarda bütün olumsuzluklara rağmen sahip çıkarlar. Onlar “*Göç yağmurlarıyla sulanan toprağın çocukları*”dır. “*Trenlerin, otobüslerin ardından sallanan mendiller hâlâ ıslak*”tır. “*Gurbet bu yüzden acı ve çekilmez*”dir (R. O B. İ. s. 222).

Beksaç şiirlerinde “*Vatanımız Rumeliydi*” dediği topraklardan ayrılışın yürek burkan acısını dile getirir. Atalarından kalan topraklarda yaşadığı coğrafyanın acıları yüreğinde, hüznü dizelerinde yaşar. Aslında her iki coğrafya da şair için sevdiklerine hasret kaldığı gurbettir.

Düştük yollara aç yalınayak / Bir kofer bir sandık / İçimiz buruk ve yanık /

Sallanan mendiller mi / Yüreğimiz mi bilmeden / Düştük yollara / Doğduğumuz topraklara veda etmeden / Doğduğumuz topraklara doymadan (R. O B. İ. s. 185)

Şair, dilinin ve kültürel değerlerin öneminin bilincinde olarak Rumeli ile Anadolu arasında bağların sürmesi için sürekli çabalar. Her iki coğrafyaya ait kültürel değerlerle kendini özdeşleştirir:

Rumeli’de esen Yunus yeliyim / Mevlana, Sarı Saltuk, Hacı Bektaş Veli’yim / Şar Dağı, Aliş’e türkü yakan sazın teliyim / Gâh coşkulu, gâh hüzünlü akan Vardar nehriyim (R. O B. İ. s. 181)

Karabağ’a varsa yolum / Şuşa’da Tophane’de / Armut ağacı gölgesinde / Türkü yaksa Tar’ım (R. O B. İ. s. 197)

Beksaç Balkanların bu zengin kültür zenginliği içinde küçüklüğünden başlayarak dergi ve kitapların tutkunu olur. Okumaya ve yazmaya meyli kuvvetlidir. İlk şiirlerini ilkokul 4. sınıfta yazmaya başlar. Bunlar ilkokul beşteyken Üsküp Birlik gazetesinde yayımlanır. Sevinç, Tomurcuk ve Sesler dergilerinde de şiirleri yayımlanır.

Şairin gazeteciliğe, edebiyata, resme ve müziğe olan sevgisi zamanla ağır basar. Basın, yayın ve sanatı çerçeveleyen bu sevda yüzünden hukuk ve Türkoloji eğitimini yarıda bırakır.

Şaire yetişmesinde babasının çok büyük katkısı olur. Beksaç’a geleceğe dair yolunu çizirken başlangıç noktası tayin eden, ilerlediği yolda çalışmalarında yol gösterici olan odur. Onun edebiyata ilgisi ve kütüphanesi şairi şiire ve edebiyata yöneltir. “*Daha on yaşındaydım. Mevlana, Yunus Emre, Fuzuli, Yahya Kemal Beyatlı ve daha birçok değerle onun kütüphanesinde tanıştım*” (Tekin, 2017, s. 64) der. Yine bir şiirinde babasının kişiliğini anlatır: *Mutlulukta, acıda kendinden geçmezdi / Hiç kimseyi incitmezdi kırmazdı / Dünya malına gülüp geçerdi / O gitti Türkçemi yadigar bıraktı (R. Ç. A. s. 165)*

Şair yıllar geçse de yaşadığı topraklardaki zengin çocukluk anılarından hiç kopamaz. Bazı şiirlerinde özellikle geçmişe olan özlemden kaynaklanan bir hüzün ve melankoli vardır. Anılar içinde yaşadığı sokağın delilerinden olan Rido’ya, Sülo’ya, Vayçe’ye, Mesut’a şiirinde değer kazandırır:

Kapkara gecelerde baykuşları uyuttuk sözde / Bir sıcakık yuvaya hasret gitti Mesut / Yarıda kaldı Akdere taşlarına yazılan / Destanı Sülo’nun / Vayçe gizlerini peşinden alıp gitti / Oyuncakları hâlâ yolunu gözlemekte Rido’nun / Sahi nasıl oldu da / O delilerden bir ders çıkaramadık (R. O B. İ. s. 41)

Deli bellediler onu / Oysa / Yaşamı boyunca / Bir tek / Çocuk oyuncakları yaptı (R. O B. İ. s. 30)

İnsanoğlu dilini, ahlakını ve kültürünü yaşadığı topraklar üzerinde bağlı

bulunduğu toplumdan edinmiştir. Bu dil aynı zamanda ait olduğu milletin kültürünü gelecek nesillere taşır. Milletlerin kültür özelliklerini kazanmasında halka ait ürünlerin önemli bir yeri vardır. Onun zamana karşı sürekliliği ve canlılığı koruyan bir gücü vardır. Çünkü *folklor ölüme hiç yanaşmayan canlı bir fosildir* (C.F. Potter). Bu güçlü etkiye bağlı olarak halk edebiyatının topluma dönük yönüne işaret edilir (Bayıldıran, 1999, s. 40). Beksaç bu üslupla hayatın içinde yaşanan şeyleri yazmıştır. O, şiirlerinde kendi mutluluğunu arayan ve yaşayan bir şair olmaktan çok çağ insanının duygu ve düşüncesine yönelmiştir. Bu nedenle onun şiirlerinde insan gerçeğini buluruz. Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun, Mehmet Emin Yurdakul'un şiirleri için söylediklerini yıllar sonra biz Beksaç için de kabullenebiliriz: “Siz, binlerce senelik bu koca milletin ruhuna hitabeden biricik şairsiniz. Sözleriniz, fikirleriniz atasözü gibi saf ve müşfikdir, onun için bir nine hitabı gibi cana işliyor” (Filizok, 1991, s. 6).

Beksaç da şiirindeki fayda prensibine bağlı olarak aynı amaçla yazar. Geleceğe dair ümidini hiç yitirmez. Makedonya'dan Kosova'ya, Arnavutluk'tan Bosna'ya, Bulgaristan'dan Yunanistan'a kadar Türk kimliğinin varlığına dizelerinde Türklükle, Türkçeye, öz kültürüyle sahip çıkmaya çalışır. Şair, doğduğu topraklarda Türkçenin ve Türk kültürünün yaşaması için kendi sorumluluğunun farkında olarak hareket eder. Yazdıklarında o coğrafyanın ruhunu ve Türk kimliğini yaşatmaya çalışır. Ecdadının ruhu ona güç verir. Bu gücün arkasında şair duyarlılığı vardır. Bu anlayışını onun “Sürüyü göttüm güdeli / Kavgaya gönül vereli / Ben bu lokmayı çiğneyeli / Hüzün duvarına kerpiç dizildim” (R. O B. İ. s. 125) dizelerinde rahatlıkla görebiliriz.

Yılmam, dert etmem / Ucunda darağacı olsa da bu işin / Ecdadımın ruhu / Bir meltem gibi okşar günün her anı (R. O B. İ. s. 168).

Beksaç Balkanlarda Türk kültürünün ve Türkçenin her zaman hep güçlü bir sesi olur. Onun Türk kültürüne, diline, tarihine olan sevgisi büyüktür. Kendi deyimiyle Türkçenin Rumeli yakasında dilinin tarlasında ırgat, bağında ise bağcıdır; yani zorlu bir nöbettedir. Balkanlarda Türkçeye sahip çıkmak adına büyük bir sorumluluğu üstlenir. Onun için uzaklarda değil vatanında yani Rumeli'dedir. “Biz buralarda 1912'den beri Osmanlının çekilişiyle birlikte cumbalı evin, kaldırımlı sokağın, ahşap oymalı tavanın, hüzünlü hüzünlü akan çeşmelerin, nice cami, hamam, medrese, köprü, kervansarayların sahipliğini üstlenmiş ve ömrünü bunlara ayarlamış gönüllü bekçileriz (Erdoğan, 2017, s. 611).

Beksaç şiirlerinde bütün Türk dünyasını kucaklayan bir yürekle yaşanan tarihi acı olaylara da değinir. Dostluğa, barışa ve kardeşliğe vurgu yapar. Şiirlerinde Türklük, Türkçe, vatan sevgisi hep ön plandadır. O, aynı zamanda “öz soyum” dediği Kosova, Kıbrıs, Kerkük, Azerbaycan, Karabağ sevgisini de şiirleştirir. Türk milleti için onun hayali bütün coğrafyada bir olmaktır. Bu tür dizeler Türklüğün birlik ve

beraberliği adına Gaspıralı'nın "dilde, fikirde, işte birlik" parolasından akseden söylemlerdir.

Kazak men Uygur men Türkmen men / Yahşi güzellere hem dost hem karındaş men / Şahlanmış atların ardından kalkan toz men / Yüzyıllık düş içinde direnen gerçek men (R. O B. İ. s. 60)

Azerbaycan / Sen içimde bir özge can / Ta çocukluk uçurtmamda / Rengârenk asılı kalmış / Düşlerimin sevdası (R. O B. İ. s. 184)

Yangında unutulmuş bir bebek gibi / Ben naçar / Kıbrıs naçar / Kerkük naçar dostlar (R. O B. İ. s. 195)

Kosova'dan biraz güneş / Gönderebilsem Van'a, Erciş'e... / Kar değil de bahara bürünse her yanı / Silgi olsam yüreklerdeki hüznü silsem (R. O B. İ. s. 263)

Beksaç yüreğindeki Türkçe sevdası gibi Evlad-ı Fatihan olarak her zaman Türkiye ve özellikle İstanbul özlemine de taşır. Memleketinden insan manzaraları sergilerken Anadolu'nun kültürünü, maziye ait bellek içinde ta Mete Han'dan, Alpaslan'dan günümüzde Ömer Halisdemir'e kadar şanlı tarihin şahsiyetleri ile Selimiye, Taş Köprü, Sinan Paşa Camisi, Lefkoşa gibi mekânları anar.

Ben, halkım! / Alpaslan'ım, Fatih'im, Süleyman'ım / Vatan gönlümdeki tahttır benim / Gözümü yıldırılmaz silah, tank / Ta Ergenekon'dan / Şahlanan bir atım (R. O B. İ. s. 245).

Şair yazdıklarını halk ozanı olmanın sorumluluğu ve kültürel millî bir duyuş tarzıyla ortaya koyar. Ayrı kaldığı anlarda ana vatan özlemiyle yazar:

Şahin gibi atağa durmuşsun kalbime / Ay bilir yıldızlar bilir sana olan sevgi selimi / Bin kere doğsa gene de diyeceklerim yetersiz kalır / Seni yazmak değil yaşamak gerek gülüm (R. O B. İ. s. 160)

Beksaç çok yönlü, üretken bir sanatçıdır. Sanat adına, Türk kültürüne hizmet adına on parmağında on marifet olan bir sanatçıdır. Şair, yazar, ressam, besteci, yayıncı, müzisyen, gazeteci, belgesel yapımcısı, ders kitabı yazarı, yönetici, icracı, çevirmen, şarkı sözü yazarıdır. Prizren Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneği'nde çalışır, sanat yöneticiliği yapar. Doğru Yol Dergisi'ni çıkarır. Filiz ve Çiğ dergilerine katkı yapar. Gazeteciliğe 1973 yılında Tan gazetesinde başlar. Priştine Radyosu'nda çalışır. 1974'ten başlayarak Priştine televizyonunda kültür, sanat ve belgesel içerikli programlar hazırlayarak sunar. Birçok derginin kurucusu ve üyesi olarak görev yapar. Yayın hayatında 1987'de Filiz Çocuk dergisi, 1990'da Çiğ dergisi vardır. 1999'dan itibaren "Türkçem" çocuk dergisi ile çocuk kültür ve edebiyatına katkı sağlar. Kültür, sanat, edebiyat programları hazırlar. Kosova Ressamlar Birliği ile Türk Yazarlar Derneği'nin üyeliğinde bulunur. Tan, Birlik gazetelerine yazılar, röportajlar yazar. Kültür, sanat ve belgesel içerikli programlar hazırlar. İlköğretim okulu

öğrencileri için resim dersi kitabı çıkarır..

Şair güzel sanatların çoğu ile ilgilenir. Mandolin, ud, cümbüş, bağlama gibi enstrümanlar çalar. Saz çalıp besteler yapar. Prizren türkülerini derler. Kurucularından olduğu Yeşil Turnalar Bağlamalar Ekibi'ni sekiz yıl yönetir. Soyut ve somut resimleriyle yarışma ve sergilere katılır. Kosova Çocuk Kültürü ve Edebiyatı Araştırmaları Derneği'ni kurar. Edebiyatın ve müziğin tanınmış sanatçıları ile mülakatlar yapar. Belgesel programları hazırlar. Nazım Hikmet Yayın Kolu Başkanı olarak görev yapar. TRT'nin Kosova muhabiri olarak çalışır. Uluslararası Süleyman Brina Balkanlar Türk Kültürü Hizmet Ödülü Seçici Kurul Başkanı olur.

Bekaş'ın şiirleri belirli aralıklarla kitap hâlinde basılmış, son yıllarda ise bu kitaplarına girmeyen şiirleriyle birlikte iki ayrı toplu şiirler kitabı olarak okuyucusuyla buluşmuştur.

Gurur Duy Sen XX. Yüzyıl: İlk şiir kitabıdır. Tan Yayınları tarafından 1980'de Priştine'de yayımlanır. Eser Balkanlardaki halklara özgürlükleri yolunda haklar tanıyan, sosyal ve kültürel alanlarda kazanımlar sağlayan Tito'ya övgüleri içerir. Şiirlerde bireyselden evrensele ulaşan bir tema yelpazesi görülür. Bu eserlerinde değişik ırk ve renkte insanlar için kazanımların elde edildiği, barış ve özgürlük havasının hâkim olduğu yılların şiiri dizelerine dökülür.

Sevginin Rengini Arıyorsanız: 1982 yılında Üsküp'te Sevinç Yayınları arasında yayımlanan kitabıdır. Çocuk ve çocukluk temalı şiir kitaplarından biridir. Çocukların saf ve temiz duygularına karşılık kirlenen insan ilişkilerine vurgu yapar. Dünyaya çocukların gözüyle bakar ve öyle yorumlar. Buradaki şiirleri hem duygusal hem öğreticidir.

Düşünce Usa Durmadı Daha: 1984 yılında Üsküp'te Sesler Yayınları arasında çıkar. Bu şiirlerde bireysel sanat anlayışı toplumsala göre daha ağır basar. Şair toplumsal ve insani değerler ile soyut kavramlar olarak kin, nefret ve gözyaşının olmadığı güzel bir dünya özlemi için sorgulayıcı bir tavır takınır. İnsanı olaylar karşısında duymaya ve düşünmeye çağırır. Herkesin mutlu olduğu bir toplum için erdemli iyi insan özelliklerine vurgu yapar. İnsanlığın içinde bulunduğu ve yitirdiği değerler çıkmazında ona çözüm yolları gösterir.

Kavak Uyur mu?: 1987 yılında Üsküp'te Sevinç Yayınları arasında yayımlanır. Evrensellik içinde çocukların yerini belirler. Bu çocuk şiirleri kitabında sevgi ve barışın da dâhil olduğu evrensele ulaşan temalar yer alır. Şairin şiirinde yaşanılır bir dünya için hayatın içinde her şeyi sorgulayıcı bir üslubuna tanık oluruz.

Çetrefil Sevda: 1990 yılında Priştine'de Tan Yayınları arasında çıkar. Bu eseriyle birlikte şiirleri artık olgunlaşmıştır. Hayata bakış açısıyla ve onu yorumlayışıyla şair daha özgündür. Bütün olumsuz duyguların karşısına barışı, kardeşliği, sevgiyi, dostluğu, iyiliği, umudu, erdemi vs. çıkarır. Özgünleşen dili ve üslubuyla

oluşturduğu şiirlerinde toplumsal ve insani duyarlılığını bir uyarı, tepki gösteriş, karşı koyma, dayanışma vs. olarak dizelerinden muhatabına yöneltilir. Bu sanatçı duyarlılığı ile yaşadıkları coğrafya ve ora insanının tanık olduğu, yaşadığı göç olgusunu da dramatize eder.

Önce Sevgiye Doğar Güneş: 1995 yılında Priştine’de Tan Yayınları arasında çıkar. Adından da anlaşılacağı gibi sevginin, umudun, evrensel insani bütün güzel duyguların sembolü çocuklar için yazdığı şiir kitaplarından biridir. Bu kitabında da çocukların hayatın henüz kirletmediğı özgür dünyasının güzelliklerine açılırız.

Gökkuştağında Salınan Çocuk: 1997 yılında Ankara’da Kültür Bakanlığı adına Ümit Yayıncılık tarafından basılan şiir kitabıdır. Şair çocuklar için yazdığı diğer kitaplarında olduğu gibi buradaki şiirlerinde de çocuklar için mutlu ve umutlu dizeler kurar. Çocuk şiirlerinden oluşan bu derlemede kendini terk etmeyen bir hüznü de yanına alarak geniş bir pencereden onların dünyasına bakar.

Vurmazsam Namerdim - Ben Şairim: 1997 yılında Prizren’de kendi yayını olarak çıkardığı kitabıdır. Toplumcu sanat anlayışına sahip şair buradaki şiirlerinde idealisttir. Şiirlerinin dili ve üslubu bu mücadeleye ve gayrete tanıktır. Kitabın adına bakıp geri dursak da şair eleştirilerini kırmadan dökmeden yapar; çünkü o bir şairdir. Bu amaç için temiz duygularla duyar, düşünür ve öyle hareket eder.

Mehmetçik Kosova’da: 2002 yılında Prizren’de Raif Kırkul’la birlikte çıkardığı ve Kosova Türk Yazarlar Derneğı tarafından yayımlanan kitabıdır.

Sevda Eskizleri: 2006 yılında Bakü’de Vektor Yayınları tarafından yayımlanan kitabıdır. Eserde daha önceki kitaplarından seçilmiş şiirler Elçin İskenderzade tarafından Azeri Türkçesine tercüme edilmiştir.

Rumeli, O Benim İşte: 2017 yılında Prizren’de Türkçem Yayınları arasında yayımlanan şiir kitabıdır. Kitapta 1971 - 2017 yılları arasında yayımlanan şiirleri Vurmazsam Namerdim - Ben Şairim, Çetrefil Sevda, Düşünce Usa Vurmadı Daha ve Kitaplarına Girmeyen Şiirleri başlıkları altındakiler yer alır.

Rüyalarım Çiçek Açtı: 2018 yılında İstanbul’da Nar Yayınları arasında çıkmış şiir kitabıdır. Kitapta 1970 - 2014 yılları arasında yayımlanan Sevginin Rengini Arıyorsanız, Kavak Uyur mu, Önce Sevgiye Doğar Güneş ve Kayıt Dışı Şiirler adı altındaki toplu şiirleri yer alır.

Şairin *Kavak Uyur mu, Sevginin Rengini Arıyorsanız, Gökkuştağında Salınan Çocuk, Önce Sevgiye Doğar Güneş* adlı eserleri çocuk şiiri kitaplarıdır. *Gurur Duy Sen XX. Yüzyıl, Mehmetçik Kosova’da, Düşünce Usa Durmadı Daha, Çetrefil Sevda, Vurmazsam Namerdim* kitapları ise büyüklere hitaben yazılmıştır. *Sevda Eskizleri* seçme şiirlerden oluşur. *Rüyalarım Çiçek Açtı* ile *Rumeli O Benim İşte* daha önceki şiir kitaplarını bir araya getiren toplu şiir kitaplarıdır. Şairin şiirleri değişik

zamanlarda birçok dile çevrilir, antolojilerde yer alır.

Beksaç kitaplarından ve şiirlerinden bazılarını vefa adına, unutulmamak adına dostlarını, sevdiklerini anarak yazar. Sevginin Rengini Arıyorsanız kitabını üç haftalıkken kaybettiği Erdoğan ve Ümran ile iki ölü doğan kardeşlerine, şiirlerinden bazılarını dostları İzzet Saraylıç'e, Hasan Mercan'a, Süleyman Brina'ya, Suat Engüllü'ye, Âşık Etuş Tarda'ya, Nusret Dişo Ülkü'ye, Elçin İsgenderzade'ye, eşi Aynur'a, oğlu Attila'ya, kızı Yeşim'e, Yumniyye'ye, 15 Temmuz'da ölüme koşanlara, Şehit Kurmay Albay Faruk Sungur'a ithaf eder.

Beksaç yoğun sanat hayatı boyunca birçok ödüle de layık görülmüştür. "Beni Yağmura Çağır Unutma" şiiriyle 1986 yılında İzmir'de "Temmuz Düşün ve Sanat Dergisi Şiir Özel Ödülü"nü, 1993 yılında Kazakistan'ın başkenti Almatı'da düzenlenen Türkçenin Uluslararası 2. Cambil Şiir Ödülü'nü, 1997 yılında Prizren'de "Süleyman Brina Balkanlar Türk Kültürü Hizmet Ödülü"nü, 1998 ve 1999 yıllarında Türkiye Diyanet Vakfı'nın Balkanlar, Kırım ve Kıbrıs şairleri arasında düzenlenen şiir yarışmasında ikincilik ödülünü kazanır. 1990 yılında *Çetrefil Sevda*, 1995 yılında ise *Önce Sevgiye Doğar* şiir kitapları yılın kitapları seçilerek Tan'ın her yıl dağıttığı "Süreyya Yusuf" ödülüne layık görülür. 2006 yılında merkezi İzmir'de bulunan KIBATEK'in "Uluslararası Türk Diline ve Türk Edebiyatına Hizmet Ödülü"nü kazanır. 2006 yılında kültür ve sanat alanındaki çok yönlü çalışmaları karşılığında Azerbaycan'ın VEKTOR Uluslararası İlimler Akademisi tarafından kendisine Fahri Doktora unvanı ve Uluslararası Türk Dünyasına Hizmet Ödülü verilmiştir. 2009 yılında Türkiye Yazarlar Birliği'nin Bakü'de düzenlemiş olduğu Türkçenin 8. Uluslararası Şiir Şöleni'nde "Ahmet Haşim Büyük Ödülü"ne layık görülür (Er, 2017, s. 389; Güçlütürk, 2017, s. 477).

1. Yapı / Anlatım Tekniği

Balkanlarda Evlad-ı Fatihan'dan bize kalan topraklarda doğup büyümüş Pirizrenli şair Zeynel Beksaç kendi insanına ve toprağına olan duygularını dile getirirken gözlemlerinden ve yaşantısından yola çıkarak okuyucu ile daha kolay iletişim kurar. Halkın söyleyiş özellikleri onun şiirlerine psikolojik bir rahatlık sağlar. Ancak o, ele aldığı her malzemeyi kendi sanat anlayışı ile işler. Bu nedenle ona çağdaş bir gelenekçidir diyebiliriz.

Beksaç geleneğimizde ve halk dilinde yer alan kelime, deyim ve cümle kuruluşlarını benimseyerek şiirinin bünyesine yerleştirmiştir. Ahmet Tufan Şentürk onun şiir sanatı için "*Arı bir dil, pürüzsüz bir söyleyiş, sözcükler birbiriyle uyum içinde, çağrışım, doğa, ruh ve yürek, işte Zeynel Beksaç'ın şiir dünyası*" (Beksaç, 1997, s. 108) demektedir. Bu bağlamda şair sevinç, acı, keder gibi bireysel duygular ile millî ve kültürel değerler olarak önemsedığımız ana dili, Türkçe, türkü, mâni, ağıt, yurt sevgisi, atasözleri, tasavvufî değerler vs. temalara doğrudan ya da dolaylı olarak vurgu yapar.

Olaylara, hayata bakışı, onları şiire aktarırken bakış açısını belirleyen takındığı tutum ile dili kullanışı şairin anlatımını yani üslubunu önümüze serer. Şiir sanatında anlatım semboller, çağrışımlar, sanatlar, ritimli sözler ve birbiriyle uyumlu sesler yardımıyla okuyucuya ulaştırılır. Şair bu şekilde dizelerinde kendi etik ve estetik üslubunu sezdirir. Beksaç'ın üslubu sağlamdır, yani ustaca kurulmuş bir yapıdadır. Bazı şiirleri didaktik, bazı şiirleri ise soyut ve duygusaldır. Anlatımdaki içtenlik ve doğallık şiirlerini kuruluktan kurtarır. Şair şiirlerinde geçmişine, geleneğine, millî değerlerine bağlıdır. Bu üslup özelliği hem gelenekçi hem yenilikçi bir tavrın sonucudur. O bu bağlılıkta tekrara düşmekten ve taklitçi olmaktan kaçınır. Şiirleri dil, üslup ve şekil özellikleri bakımından uyumludur ve kendine özgüdür. Söyledikleri sade, sağlam ve akıcı bir Türkçenin sesi iledir. Şiirlerindeki lirizm ve içtenlik de poetikasının bir yansımasıdır.

Şair her yönüyle topluma karşı sanatçı sorumluluğu taşır. O, şiirlerinde ortaya koymuş olduğu hayat felsefesiyle toplumcudur. Mizacı yönüyle hüznün, hicran, özlem, sevgi, dostluk gibi insani duygu ve değerlere karşı duyarlıdır. Taşındığı sorumluluk ile *“yaşamda verdiği kavga”* hep kirlenmemiş, bozulmamış bir dünyanın geleceği için taşıdığı özlemin şiirleşmiş hâlidir.

“Çıkar uğruna köşe dönenlere özenmedim. Şiirimde güttüğüm kavga bireysel değil, topluca bir mutluluğa yönelik oldu hep” (R. O B. İ. s. 20)

İnan ki halkım senden başka / Ne sevdam oldu / Ne bir çıkarım / Ne de kavgam (R. O B. İ. s. 167)

Beksaç'ın şiirlerinde inandığı gerçekleri dile getirme ve yanlışlara karşı koyma kararlılığını görürüz. Taşındığı bireysel sorumluluk duygusuyla şiirlerinde hem toplumsal hem de evrensel temalara yönelir. Verdiği mesajlarıyla şiiri evrenselliğe taşıyan bir poetikaya sahiptir. Hoşgörü, barış, sevgi ve dostluğun hâkim olduğu savaşırsız bir dünya duyarlılığı oluşturmak ister. Bunu *“Şiirimde güttüğüm kavga bireysel değil, topluca bir mutluluğa yöneliktir”* (Koka, 2017, s. 625) sözüyle açıklar. Onun şiirleri hayata, onun gerçeklerine bağlıdır. Her zaman yeniliğe açıktır.

Şairin geleceğe yönelik hayalleri, tasavvurları yukarıda vurguladığı amaca hizmet eden bir aydınlığa sahiptir. O, kendi yaşadığı coğrafyayla birlikte bütün dünyada insan ve toplum haklarına aykırı gerçekleşen olayların, yaşanan acıların elbette farkındadır. Bu yanlışları, haksızlıkları düzeltmek için öncelikle kararlı olmak, sonra da mücadelede azimli olmak gerekir. Bu nedenle o, umudunu hep canlı tutar:

Ve sen / Sen bir engin denizde / Açılvereceksin bir maviliğe (R. O B. İ. s. 29)

Halkını gören, duyan, anlayan şair olaylar ve durumlar karşısında ince bir duyarlılığa sahiptir. Bu nedenle şiirinin muhtevası hayali değildir. Hayatın içinden kopup gelerek şairin şiirlerine yerleşir. Bunlar kuvvetli perdeden dile gelen halkının

yaşadıkları gerçeklerdir. O, işaret ettiğimiz gibi anlattıklarını bireyden başlayıp topluma doğru açan bir şiir anlayışının ozanıdır. Yerli ve evrensel olanı da insani değerler olarak bir arada verir. Güzel sanatların birkaç dalıyla uğraşması onun şiirinin bu yönünü de besler. Bu etkiyle birlikte şiirlerinde sürekli olarak tabiat sevgisi, barış, kardeşlik, dostluk, hoşgörü, samimiyet, aile, insanca yaşam gibi değer verdiği kavramları ön plana çıkararak onlara vurgu yapar. Şair şiirlerinde elbette mutluluğa, yaşama sevincine açılan o kapıdan hep sevdikleriyle birlikte atını koşturmaya başlar..

Aydınlık tanların ırgatıyım ben / Yılgıyı göze almış / Doludizgin atların nalıyım
(R. O B. İ. s. 267)

Beksaç'ın şiirinin şekli ve üslubu belirli kalıplara sokulamaz. Şair söyleyişi, biçimi, iletişimiyle kendi üslubunun yolunda özgünlüğü yakalamaya çalışır. Onun şiir sanatı anlayışı hakkında söylenenler de bu paraleldedir: *“70’li kuşağın örnek ve akıcı şiirini yazan ve şiirimize armağan eden şair Zeynel Beksaç da bana göre “Şiir krizinin tehlikesi”ni kurtarmış, şiir severleri “huzura kavuşturmuş”, ana ülke dahi sayılanmaya yüz tutan şiirimize “güven” vererek insanlığı mutlu kılmış”* (Mercan 2017a: 335). *“Zeynel Beksaç kuşağının birçok şairinde olmayan şiirini bütünleyen renklere hâkim olma kabiliyeti var. O, şiirinin resmini yapabilen ender şairlerden biri”* (Mercan, 2017, s. 70).

Şairin şiirlerinde şekle ait ustaca oluşturulmuş değişik yapı özellikleri görülür. Bunlar rahat okunan ve anlaşılabilir kuruluştadır. Şiirlerde genellikle az sözcükten oluşan mısra yapıları karşımıza çıkar. Şair kalıp dizelerden ziyade vurgulamak istediğini kuvvetle belirten kalıp sözcükler ile anlam ve anlatımını kuvvetlendirmek ister. Şiirlerinin iletişimine yönelik daha çok kesin hüküm anlamı taşıyan mısra cümleleriyle karşımıza çıkar. Onun için söylemek istediğini en etkili şekilde vermek daha önemlidir.

Beksaç'ın şiirleri herhangi bir nazım şekline bağlı değildir. Onlarda değişik vezin ve kafiye özellikleri görülür. Çoğu yerde serbesttir. Şiirinin nazım birimleri de farklı dize sayılarından oluşur. Dörtlükler, bentler, üçlükler, değişik kafiye şemaları onun şiirinin şekil ve ahenk özelliklerini yansıtır. Şiir birimleri dörtlükten oluşabileceği gibi daha çok mısradan da oluşabilir. Çocuklar için yazdığı şiir mısraları kısa, diğerleri daha uzundur. Şair ayrıca söyleyiş rahatlığı sağlamak için noktalama işaretlerini de çok az kullanır. Şiirlerinde anlatımı güzelleştirmek için kulağa hoş gelen ses ve dize tekrarlı olanlardan daha çok kelime tekrarlı kalıpları kullanır. Bunu da vermek istediği iletiye uygun sözcük seçimi yapması gösterir.

Beksaç Türkçeyi başarıyla kullanır. Halk konuşma dilinin özellikleri şiir cümlelerine yansır. Sade ve yaşayan dile, halkın diline yönelerek kendi yeni şiir dilini meydana getirir. Tanpınar hocası Beyatlı'nın Türkçeye şairlik bağlamında verdiği değerle ilgili açıklamasında buna benzer öneme vurgu yapar: *“Bir gün Yahya*

Kemal'e şu gülünç suali sorduklarını işittim. "Ne zaman şair olduğunuza inandınız..." Yahya Kemal hiç tereddüt etmeden "Türkçeyi hissettiğim zaman!.." cevabını verdi. Hiçbir söz onun şiirini bu kadar iyi izah etmez. Onda dilin intuition'u yüksek bir şuur hâline gelmiştir. (Tanpınar, 1995, s. 24).

Beksaç'ın şiirlerinde ele aldığı temalar zengin bir içeriğe sahiptir. O, çevresindeki sıradan insanlara, örneğin sokağındaki delilere bile insan olmanın ereği ve şair duyarlılığı ile değer katar. İnsani değerlere büyük önem verir. Bunu yaparken hayattaki çetrefillliği bazen drama eder gibi dizelerinde canlandırır.

Şairin şiir içinde sözcüklere yüklediği işlevler, onların kazandığı anlam değerleri ve dinleyende bıraktığı etki önemlidir. Sözcüklerin kazandığı yan anlamlar, bu sözcüklerin düşündürdükleri, taşıdığı duygular şairin üslubunun birer yansımasıdır. Türkü, masal, benzetme, imge vs. şairin şiirinde kullandığı, adını andığı, vurgu yaptığı üslup ve muhteva unsurlarına dair türlerdir.

Şair şiirlerinde dizelerin hem söylenişine hem de anlam değerlerine önem verir. Hem halk şiirinin hem de modern şiirin dili, üslubu ve estetiği kendini gösterir. Dilin temizliği, sözcüklerindeki uyum ve titizlik ile hayatın içinden aldığı olaylara, durumlara dizelerinde getirdiği yorumlar onların bilge ve usta bir elden çıktığını gösterir. Dizeleri duygu ve çağrışım yönüyle güçlüdür. Gereksiz uzatmalarla dizeleri sözcük kalabalığına boğmaz. Onlar çoğu şiirlerinde kısadır. Bu kısalığın avantajıyla da dili açık, anlaşılır ve akıcı bir özellik gösterir.

Boratav "*Orijinal edebiyatını, şiirini, müziğini ve alelumum sanatını arayan bir milletin sanatkârlarının halk edebiyatından alacakları birçok dersler vardır*" (Boratav, 1991, s. 346) der. Beksaç da şiirini kurarken üslubunda halk şiirinden, onun ifade tarzından etkilenir. Anlattıklarında mâni, masal, türkü gibi türlerden alınmış bazı unsurlar kullanır. Bazen dizeleri tekerlemelerin hızlı akışına benzer söyleyiştir. Onları yeni bir şiir anlayışı ile birleştirerek kendi üslubunu oluşturur. Çağdaş şiir özellikleri yanında manilerin kuruluş özelliklerini yansıtan yapıda örnekler de görülür.

Beksaç çağdaş şiir örnekleri içinde gelenekten yararlanarak halk şiirinin havasını yansıtır:

Şahlan atlım karlı dağlar yolundur (R. O B. İ. s. 109)

Sürüyü göttüm güdeli / Kavgaya gönül vereli / Ben bu lokmayı çiğneyeli / Hüznün duvarına kerpiç dizildim (R. O B. İ. s. 125)

Bir yanıma duvar yıkılır / Bir yanıma pazar kurulur / Ne içilir ne durulur / Bu hesabı nasıl yormalı (R. O B. İ. s. 90)

Şiirlerde şaire özgü söyleyişler onun üslubunun bir özelliğidir. O, şiirlerini söyler, konuşur gibi yazar. Bu da onlara doğallık katar. Özgün olanlarda ise "*dilatım,*

dilkalem, dildağım, dilgüvercinim, dilhançerim” gibi özel anlamlarla yeni bağdaştırmalar oluşturduğu görülür. Halk şiiri tarzı yazdıklarında Yunus’un dili, Mevlana’nın sevgisi, Dadaloğlu’nun yiğitçe edası görülür. Sesini bazen yüksek perdeden duyurmaya çalışır. Bunlarda rahatlıkla hatırlayabileceğimiz dizeler görülür.

Çorak topraklarda yeşerttim Dildağım’ı / Menzilden menzile koşturdum Dilatım’ı / Güller budadım Dilhançerim’le / Uçurdum Dilgüvercinim’i masmavi bengi yarınlara (R. O B. İ. s. 165)

Odam soğuk / Sazım düzensiz / Usum yorgundu / Dile geledim (R. O B. İ. s. 28)

Bekaş’ın çocuklar için yazdıklarında didaktik şiir anlayışıyla düşük perdeden yaptığı nasihat üslubuna tanık oluruz. Bunu hep şiir sanatına bağlı kalarak yapar. Bekaş’ın şiirlerinde bunlarla birlikte ince bir mizah da vardır.

Terazi, tart beni bazı bazı / Ablam obur yetmiyor ekmeğin azı / Ablam gibi olmaya gönlüm olmuyor razı / Terazi, tart beni bazı bazı (R. Ç. A. s. 211)

Sahilde sandal / Ağaçlar yeşillenmiş dal dal / Yalnızlıktan bıkmışsın ay / Bohçanı al / Gel de biraz bizde kal (R. Ç. A. s. 207)

Yakana gül takıp / Geçmişsin aynanın önüne / Kimden yadigâr aldın kibarım / Halka böyle yüksekte bakmayı (R. O B. İ. s. 72)

Şairin şiirlerinde kullandığı teşbih, tekrar, istiare, ad aktarması, nida gibi söz sanatları bile sözün manasını kavramayı zorlaştıran bir yapıda değildir. Bunlar şiirine imge, düşünce ve çağrışım zenginliği kazandırır. Bazen de şiirlerinde tahkiyeli bir anlatımı tercih ederek gözümüzün önünde canlanan dizeleri getirdiği olur.

Bekaş’ın belirli bir ölçü ve dize ile vezin ve kafiye saplantısı yoktur. Şiirlerinde serbest nazım şekli hâkimdir. Şair şiirlerinde ölçüye çok az bağlı kalır. Bazen hecenin 8’li, 12’li gibi değişik kalıplarını kullandığı görülür.

Şairin ölçülü ve kafiyeli şiirlerinde tam ve zengin kafiyeli dizeler vardır. Hem serbest vezinle hem de halk şiiri tarzındaki şiirlerin içinden yansıyan bir ahenk söz konusudur. Şiirlerin kulağa hoş gelen sade, akıcı bir ritmi vardır. Çağdaş şiir özellikleri yanında anonim halk şiirindeki mâni tipi kuruluş özelliklerinin sağladığı ahenk de bunlardan biridir.

Ay dede canım dede / Sen gökte ben yerde / Dar geldi ya dünya gözüme / Geliyorum beni bekle (R. Ç. A. s. 97)

Belli / Gülüşün yüzünde / Gözün el gözünde / Naz satarsın / Can atarsın / Bir daha bir / Yeter artık / Baygın baygın ne bakarsın (R. O B. İ. s. 273)

Her şey yolunda yordamında olabilirdi / Kapı gıcirtısı / Gök gürlemesi / Ekmek kırıntısı / Su baskını / Darağacı / Ve sinsî sancı (R. O B. İ. s. 101)

Göçersin sultan olsan da / Kral da olsan göçersin / Her daim insan ol bari / Ölüm yiğide yakışır (V. N. s. 34)

Martı kanadında gözün kaldı / Uzaklarda / Hep uzaklarda / Sesin kaldı (R. O B. İ. s. 24)

Yaşamdı / Yazgıydı / Ölümdü / Somuta çalan tek ortak yanımız asıl buydu / Gördüm (R. O B. İ. s. 92)

Uyudum uyandım / Gün / Güneş / Bulut / Ne varsa / Bir olmuş / Üstüme varıyorlardı (R. O B. İ. s. 98)

Beksaç güzel sanatlardan sadece şiirle değil resim ve müzikle de sürekli iç içe olur. Şiirlerinin içeriğini, onların kuruluşundaki ahenk, şekil ve anlam birlikteliğini sağlayan unsurlarda bu üç sanatın da etkisi vardır. Şairin hayatında yer eden ve birbirinden ayıramadığı bu şiire, resme, müziğe ait unsurlar her zaman ihtiyacı olduğu sanatının koşum takımları gibidir. İhtiyaç hâlinde bunlar hemen birbirinin yerini doldurur. Kimi zaman sözcüklerin anlatmada kifayetsiz kaldığı yerlerde fırça ve renkler yerini alır. Dizelerindeki sanatının bu özelliğini ise “*Sonra resimde rengin / Şiirde dizenin atağa durduğunu gözetlemek* (R. O B. İ. s. 179) şeklinde vurgular.

Bunu “*Şiirde, resimde, müzikte evrensel bir dile ulaşmak için özen gösteriyorum. Şiir kûs kesilince resme, renk hüzne kapılınca dizeye başvuruyorum. Her iki alanda da müzik var. O bir nağme gibidir, derinden derine yol alır*” (Erdoğan, 2017, s. 612) sözleriyle açıklar.

Beksaç’ın resim sanatı için de benzer bir üslup anlayışı dile getirilir. “*Somut Rumeli hayat tarzının soyut kilimi. Resimlerde evrensellik egemendir, ama buna rağmen, durmadan zenginleşen ve yüzyıllarca katmerleşen Türk sanat geleneğinin duygu zenginliği bastırılmamıştır... Mutluluk, hüzün, nostalji karmaşası tüm yoğunluğuyla hâkim olsa da, alabildiğine özenle seçilmiş canlı renkler, lekeler, çağrışımlar insana umudun muştusunu veriyor adeta. Hoşgörü atın şahlanışı gibi alabildiğine yansıtılmış eserlerde*” (Muzbeg, 2017, s. 575). O “*fırçanın renklerini, sözcüklerin büyüsünü, renklerin ruhunu öğrendiği günden beri iflah olmadı*” (Işıkhan, 2017, s. 366).

2. Abartma

Abartma sanatı, yani diğer adıyla mübalağa “*bir şeyi tarif ve tasvir ederken ya olduğundan fazla veya olduğundan eksik göstermektir*” (Toparlı vd., 1991, s. 46). Beksaç hem çocuk şiirlerinde hem de diğerlerinde az da olsa abartılı anlatımı tercih eder. Çocukların masalsı hayal dünyasına hitap edebilmek ve onların duygularındaki coşkunluğu tarif amacıyla bu yola başvurur. Rumeli sevgisi ve

özleminin büyüklüğünü de o şekilde yücelterek anlatır:

*Bir güzel uyumayı gör sen hele / Merdivenleri çıkıp yıldızları toplayacağım
yatağına / Aydan bir dileğin olursa çekinme söyle / Göklere çıkmışken
uğrayıvereyim onun da evine* (R. Ç. A. s. 121)

Bir yanımda boran eser bir yanımda sel kopar (R. O B. İ. s. 113)

*Şimdi güneş mi yıkılmalı üstüme / Yılmam gene de / Merdivensiz çıkarım /
Yeryüzünün öbür ucuna* (R. O B. İ. s. 128)

Bir oh çeksem / Hasret dağları gözyaşı döker içime (R. O B. İ. s. 166)

3. Bengi

Zeynel Beksaç'ın şiirlerinde dikkat çeken kavramlardan biri de bengi sözcüğüdür. Bengi “*sonu olmayan, hep kalacak olan, ölümsüz, ebedî*” (Komisyon, 2005, s. 242) anlamına gelir. 1300 yıl öncesinde atalarımızın yaşadığı topraklarda, yani Orta Asya bozkırlarında Türklüğün temsilcisi bengi taşlara sonsuza kadar yaşasın diye kazıdıkları dilimiz bu kelimenin çağrıştırdığı ilk akla gelen örnektir. Şair Beksaç da değer verdiği, sonsuza kadar var olmasını istediği kavramlara derin bir anlam kazandırmak için “*bengi*” sözcüğünden sıkça yararlanır. Bengi tarlada oğlu Attila'yla güzel duygular paylaşır, çünkü işlenecek bengi tarla okuyanı mutlu eder, sevindirir. Onun için dili, yani yaşadığı Türkçe gerçeği, sonsuz yaşam kaynağı bir pınar ve su, tertemiz gülüşler, masmavi yarınlar hepsi birer bengidir. Yüzyıllar öncesinden gelen ve sonsuza kadar hep kalacağına inandığı bu gerçekleri, çok sevdiği ana dilini ve Yunus Emre'yi yine bu sözcükle anar:

Dildağım soy çınarım bengi çağım (V. N. s. 51)

Pürzerrin'de Yunus'la aram bengidir (V. N. s. 68)

Ana eli sevginin bengi seli (Ö. S. D. G. s. 32)

Bengi bir ninnidir senden bana çağlayan (Ç. S. s. 35)

Çağları aşarsın bengi su içmiş gibi (V. N. s. 71)

Yazar bengi destanı (Ö. S. D. G. s. 43)

Gerçeğin şerbeti bengisu (Ç. S. s. 57)

Bengi gerçeğimsin (R. O B. İ. s. 47)

Bengisu içen kim hani nerde (R. O B. İ. s. 88)

*Güzelliğin onuruna yordum seni / Bengi tarlada / Boy ver / Yücel / Sevgi
sofrasında al yerini* (R. O B. İ. s. 102)

Derin sür yabana bırakma / Bengi tarlayı (R. O B. İ. s. 103)

Gerçeğin şerbeti bengisu (R. O B. İ. s. 122)

Uçurdum Dilgüvercinim'i masmavi bengi yarınlara (R. O B. İ. s. 165)

Gülüş bir bengi bağış gibi / Tünemişti yüzlerimize (R. O B. İ. s. 175)

Sen dert etme çocuğum / Bengi bir pınardır buralarda Türkçe / Yorgan misali örter seni (R. O B. İ. s. 232)

4. Benzetme / Metafor

Teşbih ve istiarenin amaçlarından biri de somutlaştırma, yani anlatılmak istenen duygu ve düşüncenin daha etkili ve belirgin tarzda dile getirilmesidir. Benzetmeler bu şekilde yapılır.

Metafor, istiare ya da eğretileme diye isimlendirdiğimiz terime Doğan Aksan “*ad aktarması*” diyerek şöyle bir tarif yapar: *Aralarında uzak yakın ilgi (benzerlik, işlev ilgisi, yakınlığı) bulunan iki şey arasındaki benzetme yoluyla ilgi kurarak birinin adını ötekine aktarma eğilimi sonucunda oluşan bir dil olayıdır*” (Aksan, 1993, s. 127). Ona göre şiir imgeleri, duygu ve coşkuları tam olarak yansıtabilen dil öğelerini yeni bağdaştırmalar, birleştirmeler ve türetmelerle dizelere dönüştürebilmektedir (Aksan, 1993, s. 67).

Beksaç şiirlerinde ses ve ritim olanaklarının yanında benzetmelerden de yararlanmıştır. Halk şiirinin içinde Yunus Emre ve Karacaoğlan gibi şairlerde gördüğümüz benzetmelere Beksaç’ın şiirlerinde yine kendisi yanında insanlara hitap ettiği dizelerde rastlarız:

İşidin ey yarenler / Aşk bir güneşe benzer / Aşkı olmayan gönül / Misal-i taş a benzer (Yunus Emre) (Gökdemir, 1990, s. 112)

Yunus Emre’nin sevginin gücünü anlattığı yukarıdaki dizelerine karşılık Beksaç sevgileri yarınlara bırakan, sahte yüz taşıyan insanları at cambazlarına ve palyaçolara benzetir:

Yürekleri sürgünde / Sevgiyi iç sularında rehin tutan / Zavallılar / Masum pozlar gerisinde / Sizi at cambazları / Sizi palyaçolar (V. N. s. 83)

Beksaç çocuk şiirlerinde olsun, yetişkinler için yazdığı şiirlerde olsun daha birçok benzetmelere başvurur. Türküleri, ozanı, insanları, değişen ruhsal hâllerleriyle kendisini, sevda şiirlerinde karşındakini, beklenenin gelişini, mutluluğu, çok sevdiği Türkiye’yi, yurdunu, güneşi, doğduğu toprakların güzelliğini, Âşık Veysel gibi dünyayı, söylenen sözü, yaşanan ömrü, esirliği duruma göre olumlu ve olumsuz çağrışımlarla birçok şeye benzetir.

Şair şiirlerinde sevgisiz insanlara “*Yüreğiniz bir yüzyıl zindanı*” (Ç. S. S. 16) benzetmesiyle seslenir. Yadsınamayan gerçekleri, ozanı ve dostu ise aşığıdaki

benzetmelerle anlatır:

Gerçek hiçbir engelde diz çökmeyen / Tek başına savaşan en güçlü bir ordudur (Ö. S. D. G. s. 16)

Gerçek ozan hiç yaşlanmaz hiç ölmez / Gökteki yıldızlar gibidir hiç sönmez / Ozan yüzyıllara meydan okuyan yaşlı çınardır (Ö. S. D. G. s. 18)

En güzel güle benzer dost / Dost susamış toprağa yağan yağmurdur (Ö. S. D. G. s. 19)

Yorgun kağnılar gibiyim (Ç. S. s. 10)

Durgun çaylar gibiyim (Ç. S. s. 10)

Çivisi sökülüp sarkmış / Bomboş bir dolabım şimdi (Ç. S. s. 10)

Bir bacayım şimdi / Yuvasız kuşlara tünek (Ç. S. s. 24)

Otum / Biter yeşeririm / Her gün yeni baştan / Destan olur / Yarınlışırım (Ç. S. s. 30)

Ben fırtınaya kapılmış bir sarı yaprak (V. N. s. 55)

Dostlar ele vermiş kapkara bir bulutum (V. N. s. 57)

Gün olur kuş gibiyim (V. N. s. 63)

Bazen Beksac çok sevdiği türkülerini yıllanmış bir şaraba benzetir:

Eski bir şarap gibidir dilimdeki türkü / Güç verir/ Gönendirir/ Şahlanırım (Ö.S.D.G. 29)

Güneşe rastladı kamaştı gözleri Atilla'nın / Bu ne sıcak portakal böyle sorup durdu (Ö. S. D. G. s. 11)

Yorgun kağnılar gibiyim (R. O B. İ. s. 89)

Durgun çaylar gibiyim / Bakarsın engin bir okyanus olmuşum / Kimi an bir palyaço / Kimi an bilge kesilirim / Kalabalığım futbol stadları gibi / Gür ormanlar gibi yapayalnız (R. O B. İ. s. 89)

Bir çınarım Maraş'ta / Daltulum'da gür orman olurum (R. O B. İ. s. 100)

Ve her şey cacık salatasına dönüştükçe (R. O B. İ. s. 107)

Bu denli tükrük adamlar (R. O B. İ. s. 41)

Temmuz güneşi gibi / Yakan özlemim (R. O B. İ. s. 46)

Oyuncağı elinden alınmış çocuklar misali (R. O B. İ. s. 166)

Hatırla dağlardan denize indirilen / Bir gemi de bendim (R. O B. İ. s. 218)

Bırak bir tepede ben olayım sende ilahi şehir (R. O B. İ. s. 218)

Bazen sevdiğini bir güle veya ceylana benzetir. Bazen de kalpleri soğuk insanları anlatır:

Seni özlemek değil solumak gerek gülüm (R. O B. İ. s. 160)

Gün geçmez ürkek bir ceylan gibi (R. O B. İ. s. 160)

Ben kapılardan hiç girmedim / Kapıcıklardan selam verdim hep / Yaşama (R. O B. İ. s. 145)

Kapı rezelerini sevmezdi / Oduncu Fadıl / Esir edilmiş insanların elleri gibi (R. O B. İ. s. 33)

Bir çiçektir gülüşleriniz (R. Ç. A. s. 123)

Dünya top gibi yuvarlakmış diyorlar / Yaramazmış yerinde duramazmış diyorlar / İki kapılı bir han gibiymiş diyorlar (R. Ç. A. s. 71)

Yurdum sımsıcak bir karyola / Yat kalk doya doya (R. Ç. A. s. 72)

Mutluluk düşe benzer / Yağmur sonrası gökkuşağına / Çocuk gözyaşına / Mutluluk en çok arkadaşa benzer / Mutluluk sevgiye benzer / Pantolonu yırtılmış çocuğa / Fıstıklı çikolataya / Mutluluk en çok annemin bayramına benzer / Mutluluk oyuna benzer / Bizim küçük Akça'nın boyuna / Biten ota, açan güle / Mutluluk en çok yurdumun bayrağına benzer (R. Ç. A. s. 116)

İnsan dediğin erdem pınarı (R. Ç. A. s. 126)

Göç bizim hasret bizim / Bir söğüt dalı gibi soyulan / Ömür bizimdi (R. O B. İ. s. 50)

Söz bir yangındı / Kapı gıcirtısı / Seldi / Uçuruma yıkılan güvercin / Doluya yakalanan gül / İssiz bir kuyuydu (R. O B. İ. s. 70)

Yorgun kağnılar gibiyim (R. O B. İ. s. 89)

Durgun çaylar gibiyim / Bakarsın engin bir okyanus olmuşum (R. O B. İ. s. 89)

Çivisi sökülüp sarkmış / Bomboş bir dolabım şimdi (R. O B. İ. s. 96)

Bir bacayım şimdi / Yuvasız kuşlara tünek (R. O B. İ. s. 97)

Bir sarmaşık gibidir o yol (R. O B. İ. s. 112)

Ne yel değirmeniyim / Ne de harman savrulan / Öz ateşini fıskırmamış / Bir yanardağım / Zamanı gözetten (R. O B. İ. s. 119)

Gün geçmez ürkek bir ceylan gibi / Gelir bölersin düşlerimi (R. O B. İ. s. 160)

Sen yoksulluk günlerimin mısır ekmeğindeki tad / Babamın kitap sayfaları

arasında sakladığı / Saatli Maarif Takvimi'nin sararmış yapraklarısın (R. O B. İ. s. 161)

Kanadı kırılmış çaresiz bir martıyım / Malları talan olmuş perişan bir çarşıyım / Gemisiz sandalsız terkedilmiş bir limanım (R. O B. İ. s. 163)

Bazen "Geceler" şiirinde olduğu gibi bir bütün olarak benzetmelerle geceleri anlatır:

Kimi kez başta başa sancıdır geceler / Darağacında ıslanmış ceset / Aslan pençesinde can veren ceylan / Silaya uzak bir yoldur geceler (R. O B. İ. s. 213)

Zemheride bahara kavuşmanın muştusu gibiydi gelişin (R. O B. İ. s. 243)

Bazen de dizelerinde yabana atılmış, umutsuz, zor bir hayatın benzetmeleri söz konusudur:

Rüyaların bile terk ettiği / Umutların hep kışa durduğu / Hırçın acımasız nankör / Keskin bıçak örneğidir / Bizim türkümüz (R. O B. İ. s. 268)

5. Çocuk / Çocukluk / Çocuk Dünyası / Anılar

Bekaş'ta çocuk ve çocukluk teması önemli bir yere sahiptir. Şair bu nedenle özellikle *Kavak Uyur mu?, Önce Sevgiye Doğar Güneş ve Gökkuşağında Salınan Çocuk* kitaplarında başlı başına bu temaya yönelik konuları şiirleştirir. Şiirlerinde kendi çocukları Attila ve Yeşim, yeğeni Semra ve başka çocukları temsil eden Akça vardır. Onların şahsında şiirini çocukların dünyasına açar.

Vatan, millet, bayrak ve ana dili hususunda milli kültür bilinci oluşturmada çocuklar önemlidir. Bu nedenle şair onlara sorumluluk, duyarlılık kazandıran pedagojik amaçlı eğitici, didaktik şiirlerle karşımıza çıkar. Çocukların saf, temiz yüreklerine hitap ederek onlara öğütler verir.

Şairin çocuk temalı şiirleri yalın ve içtendir. Çocuk şiirimize yeni değerler ve güzellikler katar. Bütün yönleri ve duygularıyla çocuk yaşamını ele alır. Şiirleri çocuk saflığındadır, merttir, gözü pektir, dünyası renklidir. Çağları aşan, yüreklere taht kuran, kendisini yenileyen, güzeli, erdemi kucaklayan çok sesli bir gerçekliktir. Çocuklar özlenen güpgüzel dünyanın sembolleridir. Onların dünyası tertemizdir. Onlarda kin, nefret, savaş, düşmanlık, kötülük, dargınlık kavramları yoktur; dostluk, sevgi barış ve kardeşlik vardır. Onlar bütün güzel duyguların zenginidir. "*Çocukluğun ayrıcalıklı bir dönem olarak yüceltiği şiirlerde çocuk sevgisi, bireyi hayatın keşmekeşinden, ihtiraslarından, maddi çeperlerle örülmüş kaygılarından arındıran bir duygu durumu olarak ele alınır*" (Aslan, 2019, s. 107).

Şair bazı şiirlerinde çocukları uzaktan gözlemler, bazı şiirlerinde ise çevreye ve olaylara çocukların gözüyle bakar. Kendi çocukluk günlerini anılarla birlikte anar. Yaşadığı yerleri, insanları, sokakları ve olayları anmak suretiyle topraklarının

mazisini hep canlı tutar.

Şair sonraki yıllarda Prizren'deki çocukluğunu unutamaz. Onlar zor ama tatlı geçen çocukluğunun anılarıdır. Özlem, hasret onu hiç terk etmez. Bu nedenle şiirlerinde hep özlediği geçip giden çocukluk günlerini arar. O yıllara ait her şeye özlem duyar. Çocukluğunda yaşadığı sokağın delilerini bile özler. Uzak çocukluk yıllarının en tatlı günleriyle yaşadığı "Körağa Sokağı" hep aklındadır. Kaldırımlarında düşüp kalkmasının, körebe oynamasının, Zekir Amca'dan aldığı horoz şekerinin, hatta annesinden yediği tatlıların lezzeti bir başkadır. Şiirlerde şairin mutlu çocukluk yılları, sevdiği arkadaşları, yaşadığı dostluklar, oynadığı oyunlar ve yerler hafızasında kuvvetli bir nostalji olarak yer etmiştir. Şair mutlu çocukluk günlerinde "düşlerimiz denizler enginliği"dir der (R. Ç. A. s. 172). Çocuklarda kendi yaşadığı çocukluğunun neşesini, mutluluğunu anımsar. Onların yaşına inip, aralarına karışarak onlarla oyunlar oynamak ister.

Şair hep sanatçı sorumluluğu ile hareket eder. Çocuklar için güzel bir dünya özlemine dile getirir. Çocukların düşlediği güzel bir dünyayı onlar için gerçekleştirmek ister. Onlar üzülmesinler, ağlamasınlar ister. Mutluluklarını yok edecek kötülöklere karşı onları uyarır. Bir günlüğüne de olsa bütün çocuklar için sevgi ve gülüş dağıtmak ister. Dünyayı yönetip güzelleştirmek ister. Bir yelken olup güzelliğe açılmak, barışı bütün kıtalara dağıtarak mutluluğu martılarla paylaşmayı arzular.

Beksaç'ın şiirlerinde olduğu gibi savaş, ölüm, açlık, kin çocukların dünyasına her zaman uzaktır. Onun için evrene bıktığı bu şeylerden uzaklaşması için bir çocuk düşünde dinlenmesini ister. Çocuklara ait dünyanın dinginliğine, güzelliğine işaret eder:

Evren sen yüklüsün, yorgunsun, gel de bir çocuk düşünde, dinlen biraz (R. Ç. A. s. 20)

Şair "-sa, -se" dilek-istek kipli fiilleri kullanarak çocuklar için kurguladığı hayalindeki dünyayı sergiler. Büyülü atıyla ayı, gezegenleri dolaşır. Dilediği büyülu bahçede ekip hasadını yaptığı bilgi, şarkı, gülüş, hoşgörü ve barış vardır. Bir mucizeyle her mevsimin bahar olduğu, yalanın değil doğruluğun, gerçekliğin var olduğu ülkesini hayal eder. Yanında dost olacağı bir yıldız, çalışkanlığıyla karınca arkadaşı vardır.

Çocuklar için tertemiz oyunların oynandığı, barış türkülerinin yakıldığı, Türkçenin buram buram tüttüğü, hoşgörünün, sevginin baş tacı edildiği, bütün dillerin ve çocukların buluştuğu bir sokak düşler. Onlarla konuşmayı, oyunlar oynamayı, uçurtma uçurmayı, türkü söylemeyi hayal eder. Onlara balon vermek, kâğıttan kayık, çamurdan kaleler yapmak ister. Bunları yaparken anlatımı başarılıdır. "Ağaca uyumak eylemini yükleyip büyük bir içtenlikle çocuk dünyasına

açılıyor ve şiirlerinde insanların birbiriyle ilişkisini, yurt sevgisini, yansıtıcı dili ve deyişle betimleyen Zeynel Beksaç duru, sağlam bir dille örüyor dizelerini” (Ergüven 2017, s. 281).

Çocukların masal dünyasında hep güzellikler vardır. Orası iyilerin kazandığı kötülerin kaybettiği bir dünyadır. Ne yazık ki büyüdükçe zamanla onların büyüdü dünyalarındaki düşleri sona erecek, hayatın acımasız çirkin yüzü kendisini gösterecektir.

Şar Dağı eteklerinde koşan bir çocuktum ben / Körağa Sokağı'nda oyunlar oynayan / En çok da futbola düşkün / Akşam kararmadan eve dönmek adetten değildi / Üzerine toz şeker dökülmüş ekmek dilimini / Çeşme suyuyla ıslandırır / Açlığımızı öylece geçiştirirdik (R. O B. İ. s. 220)

Al işte Paliço'nun süslenmiş gelin arabası geçiyor mahallemizden / Elleri kınalı Çingene Resmo def eşliğinde / Avazı çıktığı kadar Ramizem'i söylüyor (R. O B. İ. s. 222)

Çocuklar / Bir günlüğüne olsa bile / Yaşdaş olalım / Körebe oynayalım / Uçurtma uçuralım (R. Ç. A. s. 117)

İşte kırmızı balon / Sizin olsun / Alın beni aranıza / Bir an da olsa bırakın sevincinizle paylaşalım (R. Ç. A. s. 38)

Şehrin dışında Dutluk'taki dut ziyafetini / Saat Kule, Kale, Akdere kıyılarında geçen zamanı / Ramazan akşamlarının renkliğini unutmak mümkün mü? (R. O B. İ. s. 220)

Yarıda kaldı Akdere taşlarına yazılan / Destanı Sülo'nun / Vayçe gizlerini peşinden alıp gitti / Oyuncakları hâlâ yolunu gözlemekte Rido'nun (R. O B. İ. s. 41)

Çocuklara sorulsaydı / Savaşlar olur muydu? / Kin besler miydi / İnsan insana (R. Ç. A. s. 117)

Size yalan söylemeyi / Öğretmediler henüz / Çalmayı da / Ondan öylesine dostça bakar gözleriniz (R. Ç. A. s. 31)

Bir yanıma duvar yıkılır / Bir yanıma pazar kurulur / Ne içilir ne durulur / Bu hesabı nasıl yormalı (R. O B. İ. s. 90)

Dost olmuş / Kol geziyor / Savaş / Ölüm / Açlık / Kin / Evren sen yüklüsün / Yorgunsun / Gel de / Bir çocuk düşünde / Dinlen biraz (R. Ç. A. s. 20)

Açık kalsın / Kilit vurmayın kapılara / Kilitliyse / Çocuklar ne yapar / Sokaklara nasıl çıkarlar (R. Ç. A. s. 34)

Çocuklar / Bir günlüğüne olsa bile / Yaşdaş olalım / Körebe oynayalım / Uçurtma uçuralım / Birlikte / Söz mü (R. Ç. A. s. 40)

Deve bir bak hele yere / Boyum sana varmaz varır sevgiye / Arkadaşımsan eğil bineyim / Sonra da al götür beni Mısır'a Nil'e (R. Ç. A. s. 87)

Koca fil bunu iyi bil / Senden korkarım diye aklından sil / Karate atarsam bir / Aylıtamaz ne Kongo ne Nil (R. Ç. A. s. 88)

Böyle küçük / Küçücük kalsam / Hiç büyümesem / Olmaz mı anne! (R. Ç. A. s. 112)

Bir çocuk gülümser / Sararmış albüm yapraklarından (R. Ç. A. s. 171)

Hele savaş yorgun düşün bir / Ölüm yerine masal / Dile gelebilirsin / Kan değil de / Çiçek kokusuna doyabilirsin tüm çocuklar (R. O B. İ. s. 157)

Ne zaman bir tren düdüğü duysam / Otobüs ardından ne zaman el sallansa / Bir gemi limanı terk ededursun / Göçü ayrılığı anımsar / Tırnaktan tepeye ürperirim (R. O B. İ. s. 164)

Ah güzeller güzeli İstanbul / Bir özlem ağacı gibi büyüdü içimde hep (R. O B. İ. s. 171)

Bir bardak su içtiysek ellerinizden / Bir zerre gölge ettiysek güneşinize / Kuşların civiltısından mahrum / Bıraktıysak bahçenizi çocuklar / Bir ömür boyu yetmez size / Borcum ödemeye (R. O B. İ. s. 192)

Sığmaz ki anılar / Ne kofer ne sandık / Ne de kompartımanlara (R. O B. İ. s. 210)

Şar Dağı eteklerinde koşan bir çocuktum ben / Körağa Sokağı'nda oyunlar oynayan (R. O B. İ. s. 220)

Senin anlayacağın sokağımız başlı başına bir Yeşilçam'dı / Mamo, Mesut, Sülo, Vayçe, Rido, Memet, Recep, Cavit gibi (R. O B. İ. s. 221)

Al işte Paliçko'nun süslenmiş gelin arabası / Geçiyor mahallemizden / Elleri kınalı Çingene Resmo def eşliğinde / Avazı çıktığı kadar Ramizem'i söylüyor (R. O B. İ. s. 222)

Uçurtma saklambaç oyunu masallar / Senden uzak oluverecek (R. O B. İ. s. 236)

Her şey / Çocukların düşlerinde / Erdeme yenik düşecek (R. O B. İ. s. 266)

6. Deyim ve Atasözleri

Az kelimeyle çok şey anlatan kalıplaşmış özlü sözler olan atasözleri hayatın ta içinden onun tecrübelerini yansıtır. Bizlere neyin yapılması veya yapılmaması gerektiğini öğütlerler. Deyimler ise kalıplaşmış ve çoğu mastar hâlinde mecazi anlatımlardır. Soyut kavramları somutlaştırırlar. Yol gösterirler, ders ve öğüt verirler, yaşananlardan ibret almamızı sağlarlar. Halk kültürü içindeki kalıplaşmış bu sözlerden şairler de yararlanır. Özellikle Türk halk şiirinde deyim ve atasözlerine

sıkça yer verilir. Şairin öğüt temalı şiirlerinde atasözü ve deyimlere daha fazla rastlanır. Böylece halkın diline ve zevkine ulaşmada deyim ve atasözleri bir vasıta olarak kullanılır.

Bekaş halk şiirlerinde olduğu gibi kalıplaşmış sözleri değiştirerek ve bir veya birkaç dizeye yayarak kullanır. Deyim ve atasözleri onun şiirlerinde aynen yer almasa da konuşma dilinin tabii bir söyleyişi olarak hemen gerçek şeklini çağrıştırır. Soyutlama yöntemiyle bazen nesnel gerçekleri aktarırken deyimleri anlatım yönüyle kendine özgü bir ifadeyle ileri bir aşamaya taşıyarak vermek istediği mesaja ulaştığı da olur:

Göz gözdür / Kimi uyuklu kimi açık gözdür / Oburdur eskiden / Bir gün ziyafet sofrası topraktır(Ç. S. s. 73)

Dur arkadaş yavaş / Yerinde ağırdır taş / Aramızda açmayalım savaş /Dostluk elden gider çatılır kaş (Ö. S. D. G. s. 20)

Yiğidin hakkı yenmez / Mertliğine özenmez misin? (Ç. S. s. 57)

Her şey yolunda yordamında olabilirdi (Ç. S. s. 31)

Sol gözüm süzüyor nedendir bilmem(Ç. S. s. 36)

Türkü yakmağa yürek gerek dersin (Ç. S. s. 46)

Dağlara/ Gözdağı/ Verircesine (Ç. S. s. 48)

Kemiğime bıçak değmiş benim (Ç. S. s. 56)

Boynum kıldan ince gönlüm (Ç. S. s. 31)

Başım öne eğmedin hiç (Ç. S. s. 31)

Başları yıldızlarda (Ç. S. s. 39)

Bu işin de suyu çıktı beyler (Ç. S. s. 74)

Halka hep böyle yüksekten bakmayı (Ç. S. s. 75)

Bir deri kemik çöllerde (R. O B. İ. s. 89)

Gözüme mıh çakarcasına durma öyle (R. O B. İ. s. 106)

Belli olmaz iş aceleye gelir (R. O B. İ. s. 106)

Kendinden geçmiş (R. O B. İ. s. 29)

Sıkılacak kurşundan önce (R. O B. İ. s. 41)

Her şeyin ilacı zaman (R. O B. İ. s. 41)

Ne kula boyun eğdim / Ne lokmaya kolayından geldim (R. O B. İ. s. 43)

Üzümünü ye bağını sorma diyorlar (R. Ç. A. s. 182)

Say ki bin kere ölmüşsün / Doğmuşsun bin kere / Her başlangıçta / Eski bir yılğının közü / Gönendirmiş / Ve tohumun yarına gebe (R. O B. İ. s. 93)

Kilit vurmayın kapılara (R. Ç. A. s. 34)

Yüreği daraldı (R. Ç. A. s. 46)

Sokak çığlıksız / Dilsiz kesilmiş Semra hasta diye (R. Ç. A. s. 62)

Yan baktı dedesinin / Kaşına bıyığına (R. Ç. A. s. 65)

Dur arkadaş yavaş / Yerinde ağırdır taş / Aramızda açmayalım savaş / Dostluk elden gider çatılır kaş (R. Ç. A. s. 131)

Bileği bükülmeyen / Bitmeyen şiir (R. Ç. A. s. 177)

Diyorlar ki doğru söyleyen / Dokuz köyden kovulmuş / Hâl böyleyse / Peki dolandırıcıların aramızda / Ne işi var? (R. Ç. A. s. 182)

Yollar nerde biter, kavga nerde / Dost acı söylemiş / Meyve veren ağaç taşlanırmış neden / Bana her şeyi anlat anneciğim (R. Ç. A. s. 185)

Zamanın peşini bırakma kızım / Üstüne üstüne yürü karanlıkların / Aç gözünü ırağı gör / Ekmek aslanın ağzındaysa / Gözünü kırpmadan ulaş ona (R. O B. İ. s. 236)

Boynum kıldan ince gülüm (R. O B. İ. s. 36)

Onuruma hiç toz kondurmadım ama (R. O B. İ. s. 36)

Su gidecek yolunu / Bulur er geç (R. O B. İ. s. 41)

Sol gözüm süzüyor nedendir bir bilsem (R. O B. İ. s. 104)

Dost muhabbetini sakız etmişsin (R. O B. İ. s. 122)

Yiğidin hakkı yenmez (R. O B. İ. s. 122)

Us limanlarımızda karanlık demir atmış (R. O B. İ. s. 150)

7. Dil / Türkçe

Milletlerin varlık sebebi olan, “daha doğuşlarında farklılaşan diller toplumların tarih öncesi ve tarih içinde yaşadığı bütün macerayı bünyesinde toplayarak gelişir” (Ercilasun, 2000, s. 203). Tarih içinde “her halk kendi ikliminin lisanını söyler” (Banarlı, 1988, s. 19). Dil bir milletin her türlü kültür özelliğini bünyesinde barındırır. Bu kültüre mensup insan için dilinin sınırları dünyasının sınırlarını belirler. Dil o kültürün içinde bulunduğu toplum öğelerini ve fertlerinin düşünce, kimlik ve duygu değerlerini yeni nesle aktarır. Bunların içinde Türk milletinin binlerce yıllık tarihine şahitlik eden Türkçe dünyanın en eski ve en zengin

dillerinden biridir.

Balkanlardan göçle birlikte Türkçenin zor durumundan kaygılanarak güç kaybeden Türklük ve Türkçenin korunması ve gelecek nesillere aktarılması için gelen tehlikeler önünde Beksaç büyük bir bilinçle set olmaya çalışır. Bunu gerçekleştirmek için de yapılması gerekeni kendi deyişle *“Türkçenin eşiğine post kurmak, kararlılığından dönmemek”* olarak açıklar (Beksaç, 2017b, s. 36). O, kendisi ve milleti için ekmek gibi, su gibi hayat kaynağı olan dilinin tutkunudur. *“İcra ettiğim hangi sanat dalı olursa olsun, her şeyden önce Türkçeye olan büyük sevdam, buna “büyük aşk” da denebilir, göze çarpar. Ben bugüne kadar bu sevdanın peşinen gittim. Yorulmadım, pes etmedim. Yollar diken, yollar engebeli, yollar bozkır olsa da (Tekin, 2017, s. 63) der. Bütün bu emekler sonucudur ki “Prizren’deki Türkçe gönderde onurlu onurlu dalgalanan bir bayrak gibidir”* (Gürgendereli, 2017, s. 588).

Ecdadının yüzyıllarca sahibi olduğu topraklara veda etmesi Beksaç'ın halkına ve diline olan sevgisini, sevdasını daha da artırır. *“Yosunun taşa sarıldığı gibi, toprak kaymasından kurtulmak için bir ağacın damarlarını dirençle derinlere salması gibi, biz dilimize öylesine kara sevdıyla, öylesine aşkla ve öylesine onurla sarılmışız”* (Erdoğan, 2017, s. 610) der. Ana dilinin bütünüyle kendine ve milletine bir kimlik kazandırdığının bilincinde olan şair ona büyük bir değer verdiğini ayrıca *“Gurbet yazgımız/ Dilimiz namusumuzdur”* (V.N. 49) dizelerinde çarpıcı bir şekilde ortaya koyar. O hep bu bilinçle yazar.

Beksaç, Türkçeyi ağızda annesinin ak sütü gibi gören Yahya Kemal ve ses bayrağı gibi gören Dağlarca gibi diline derin bir sevgisiyle bağlanır. O hep dilinin Balkanlarda sahipsiz kalmasından korkmuştur. Onu sahiplenme adına mücadeleyi hiç bırakmaz. Bunu *“eğitimimizi illaki anadilimizde görelim diye kitapsızlığa, sorunlara aldırış etmeden göğüs gerdik”* (Beksaç, 2017b, s. 36) sözüyle vurgular.

O, dilimiz Türkçe üzerine en çok yazan çok az şairden biridir. Dilinin davasında bilinçlidir. Beksaç kültürünü ana dili Türkçeyle yaşatmak için çaba sarf eder. Milletine ait kültürel değerleri sahiplenir. *“Türkçemiz bu topraklarda sonsuza dek yankılsın diye türküye sarıldık, saza gönül verdik. Şiir yazdık, şarkı besteledik, türkü derledik”* (Beksaç, 2017b, s. 36) der.

Edebiyatımızda dili kullanımı nasıl olursa olsun her büyük şairimizin Türkçeye olan bağlılığı her zaman söz konusu olmuştur. Örneğin bunlardan Halit Ziya Uşaklıgil *“Ben, Türkçenin ezeli bir âşıkıyım. Hepimiz öyle değil miyiz? Ben, Türkçeyi muhtelif devirlerinde, muhtelif elbiselerle, muhtelif şekillerde gördüm ve sevgilimi o libaslar altında, kendi cevherinde sevdim”* (Banarlı, 1988, s. 16) derken şair Beksaç da her güzel şeyde Türkçe sevgisini bulur ve onu birçok güzel şeye benzeterek över. Şiirlerinde sürekli adını andığı Türkçeyi çok sever. Türkçe onun şiir sanatının güzelliğinin özüdür. Anıları onda saklıdır. Millî değerlerini yaşatan odur; çünkü o bireysel ve toplumsal kimliğin özüdür.

Şairin şiirlerinde kullandığı dil her şeyden önce içinde yer aldığı dizelerde çağdaş şiir özelliği gösterse de üslubuyla halkın şiirine ve onun diline yaklaşmıştır. Tanpınar'ın şu görüşü onun şiirindeki dil anlayışını yansıtan bir içeriğe sahiptir: *Diğer sanatlar yalnız kendilerine ait ve has olan maddelere müftechir iken o, doğrudan doğruya malzemesini umuma ait olan ve onun ihtiyaçlarından doğan lisandan alır* (Tanpınar, 1995, s. 14). Klasik akımın öncülerinden ünlü İngiliz şair ve eleştirmen T.S. Eliot da *“Şair ve şiire düşen diğer bir görev de, bir milletin dilini hem muhafaza etmek hem de geliştirmektir. Şair bir kültürün duygu ve düşünce inceliklerine ifade bulurken, bizim hissedip de ifade edemediğimiz tecrübelerle dilde anlam kazandıran, dili zenginleştiren kişidir* (Kantarcioglu, 1987, s. 20) görüşünü savunurken şairin şiirindeki dil anlayışına tercüman olmuş gibidir.

Şair sonsuza kadar kalacağına inandığı dilini ve Anadolu'da Türkçenin öncülerinden Yunus Emre'yi *“bengi”* kavramıyla yüceltir. Hep topraklarından koparılmak istenen halkının ve dilinin ırgatı ve nöbetçisi olur. Çok önemseydiği çocuklara da dil bilinci adına öğütlerde bulunur.

Şairin şiirlerinde Rumeli Türkçesinin ağız özelliklerini çok az görürüz. Onda daha çok standart İstanbul Türkçesi özellikleri kendini gösterir. *“Kosova'da Türkçenin yazılı olarak kullanıldığı bütün yerlerde Türkiye Türkçesi, eskiden beri imla kuralları, sözlük unsurları ve yapılarıyla kullanılmamıştır”* (İğci, 2009, s. 1177).

Beksaç, edebiyatımızın büyük şairleri gibi yazmaya çalışır. *“Zeynel Beksaç Yunus Emre'nin, Pir Sultan Abdal'ın, Nazım Hikmet'in, Aşık Veysel'in Türkçesini konuştuğu için, o Türkçeyle türküler söylediği için gururlu ve mutludur”* (Kalkan, 2017, s. 71). O, şiirinin ruhunu Yunus, Mevlana, Âşık Veysel Türkçesiyle konuşarak şekillendirmeye çalışır. Ona göre Türkçe, Yunus Emre'de barışın dili yani *“dilgüvercini”* olmuştur.

Pes etmedin dilgüvercinim / Özgürlüğe / Yengiye / Uçtun sürekli (R. O B. İ. s. 53)

Dildağım soy çınarım bengi çağım (V. N. s. 51)

Çağları aşarsın bengi su içmiş gibi (V. N. s. 71)

Pürzerrin'de Yunus'la aram bengidir (V. N. s. 68)

Gerçek sevdam halkımdı benim oysa / Yazgım tutkum karasevdamdı / İrgattım dilimin tarlasında / Bağında bağcıydım dilimin / Gerçek sevdam halkımdı benim (R. O B. İ. s. 39)

Bir daha dönmek üzere / Bir tutsağı çelik kafese kapatır gibi / Dilimi yüklemişler / Dilim sürgün ediliyor (R. O B. İ. s. 187)

Dilim yolcu bugün / Dilim incinmiş / Dilim sahipsiz (R. O B. İ. s. 187)

Kaybolup gitmişim dilimin kavgasında (R. O B. İ. s. 238)

Dilim bir yüzyıl yalnızım dese inanmayın / Bendim çeşmelerinde akan su / Camilerinde okunan ezan / Selama hasret cumbalı ev / Güneş yüzü görmeyen kaldırım sokaklar / Namazgah, Terziler Köprüsü / Mehmetpaşa Hamamı, Tekkeler / Ben hâlâ buradayım dostlar / Yad elde değil, vatanımdayım (R. O B. İ. s. 168)

Bir tren kalkıyor Kosova'dan / Bir daha dönmek üzere / Bir tren kalkıp meçhule doğru gidiyor / Vagonlarına Türkçem doldurulmuş / Bir tren gidiyor (R. O B. İ. s. 187)

Bir tren kalkıyor Kosova'dan / Yürek kan ağlıyor (R. O B. İ. s. 187)

Dilimi yüklemişler / Dilim sürgün ediliyor (R. O B. İ. s. 187)

Anadilimi dilime çok gördüler (R. O B. İ. s. 187)

Türküm, hoyratım uzun havam / Bağlamam kemeçem neyimsin / Yunus'um Mevlana'm Karacaoğlan'ım / İçimdeki volkanın sönmez lavısın (R. O B. İ. s. 46)

Türkçem bir ırmak olmuş akar bre canım akar (R. O B. İ. s. 60)

Türkçenle Yunus'a uzanır elin / O zaman gizi çözülür dilinin / Ve daha karışır dolarsın diline / Bunca âlemin (R. O B. İ. s. 103)

Türkçem hep siperim oldu ama (R. O B. İ. s. 43)

Türkçemin asilliği / Bir başkadır (R. O B. İ. s. 53)

Bir yangın / Ve bir salgın gibi bu tutku var ya / Bir ömür tapmaya / Yeter mi hiç (R. O B. İ. s. 47)

Yenik düşsem / Türkçeme yenik düşerim / Dilim onurumun bükülmeyen bileği (R. Ç. A. s. 166)

Mevlana mahzeninde destim kırılır / Yunus örsünde sabrım döğülür / Dede Korkut'ta dilhaçerim bilenir / Bundan özge kârı neyleyim (R. O B. İ. s. 53)

Semra'nın dili Türkçe / Bugün yarın her zaman / Görüşü mutlak evrensel (R. Ç. A. s. 45)

Bitmeyen özlemim, bengi tutkum / Yıkılmaz kalem, sönmez ocağım / Ekmeğim, suyum, havam, yağmurum / Türkçem benim soy onurum, gururum (R. Ç. A. s. 187)

Ana / Baba / Yurdu / Evreni / Seninle sevdim Türkçem / Bildim / Dostu / Düşmanı / Seninle (R. O B. İ. s. 26)

Ne kula boyun eğdim / Ne lokmaya kolayından geldim / Düzde yokuş tırmandım / Engelde kol gezdim varlandım / Türkçem hep siperim oldu ama (R. O B. İ. s. 43)

Türküm hoyratım uzun havam / Bağlamam kemeçem neyimsin / Yunusum Mevlanam Karacaoğlanım / İçimdeki volkanın sönmez lavısın (R. O B. İ. s. 46)

Tertemiz bir Türkçeyle / Merhaba der doksanın yolcusu / Osman dede (R. O B. İ. s. 169)

Türkçem mangal külleri içinde bir kor / Ağzımı bıçak açmıyor / Bugün kar yağıyor gülüm / Dilim üşüyor / Yunus'um mahzun (R. O B. İ. s. 217)

Prizren anadilin Türkçenin belkemiğidir/ Akdere gibi pak (R. O B. İ. s. 232)

Türkçem durmaz / Balkanlarda yol alır / Yol alır bre can (R. O B. İ. s. 261)

Oğlumun kızımın / İlk dünya çılgılığı / Kavgamın baharı / Biricik yılçağımsın (R. O B. İ. s. 46)

Dilleri dilinle kendine dost et (R. Ç. A. s. 77)

Delikanlı baharım / Gözüpek insancıl namlum / Erbain gülüm mangalda közüm / Dildağım soy çınarım bengi çağım (R. O B. İ. s. 52)

Çorak topraklarda yeşerttim Dildağım'ı / Menzilden menzile koşturdum Dilatım'ı / Güller budadım Dilhançerim'le / Uçurdum Dilgüvercinim'i masmavi bengi yarınlara (R. O B. İ. s. 187)

Biz bu dili / Ne bakkaldan veresiye / Ne bitpazarında ucuza / Ne de açık artırmada almadık ki / Dilim mevsimlik değil / Yadsınmak boyun eğmek ona hiç yakışmaz / Dilim dünya ahir servetim (R. O B. İ. s. 216)

Aslımı sorarsan Rumeliliyim / Kendimi bildim bileli / Dilimin nöbetindeyim / Türkçemin hapsinde elleri prangalı hem de (R. O B. İ. s. 218)

Dilim ki beni ben yapandır / Nasıl es geçerim / Oldubitti nasıl derim (R. O B. İ. s. 258)

Havasız susuz nasıl olunmuyorsa / Dilsiz de olunmaz oğlum / Dilleri anadilinde seveceksin / Ancak dilinle tadını anlarsın / Yaşamda verdiği kavganın (R. O B. İ. s. 103)

8. Evlad-ı Fatihan

Evlad-ı Fatihan, Osmanlı İmparatorluğu zamanında Balkanların fethine katılanların soyundan gelenlerdir. Osmanlının 1912-1913 Balkan Savaşları'ndan sonra Rumeli'den çekilmesiyle birlikte Evlad-ı Fatihan öz topraklarından ayrılışlarının hüznünü yaşar. 2001'e kadar devam eden göç sonrasında artık her Balkanlı Türk bir Evlad-ı Fatihan'dır. Onlar milletlerinin tarihine dönüp bakarak o toprakların hür havasını teneffüs ederler. Yahya Kemal de "*Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum / Her lahza bir alev gibi hasretti duyduğum*" (Beyatlı, 2003, s. 14) derken kuvvetli kalemiyle bu derin duyguyu yansıtır. Beksaç da çocukluk hatıralarını yaşattığı Balkan topraklarına özlemlerle sarılır. Onlar eski Tuna akıncılarının torunlarıdır. Bu coğrafya Türk kültürünün yaşandığı ve yaşadığı

topraklardır. Evlad-ı Fatihan şair için her zaman millî ve romantik özlem duygularını çağırıştırır. Bu vatan parçasında yaşadığı acı tatlı hatıraları vardır. Geçmişte yaşanmış gerçekler ve onlara olan özlem vardır. Hayalleri ise geleceğe dönüktür.

Bir tren kalksa Üsküp'ten, Sofya'dan, Selanik'ten / Doludizgin geçer gözüm önünden hüzün (R. O B. İ. s. 211)

Evlad-ı Fatihan'ım ben / Bırak tez elden varayım Urumeli'ne / Tuna, Arda, Akdere, Vardar aktıkça oralarda / Buralarda nasıl dururum ben" (R. O B. İ. s. 223)

Zarif minareleriyle büyüler önce Selimiye (R. O B. İ. s. 165)

Sarı Saltuk'la gelip yurt bilmiş burayı ecdadımız / Evlad-ı Fatihan derler gül gül açarız / Tanrı Dağları'ndan Şar Dağı'na tutulmuş mayamız / Hırs değil mertlik kokar türkü hoyratımız / Ozanlar diyarı Prizren'dir vatanım (R. O B. İ. s. 165)

Bir ağıtın çağladığı / Kosova Ovası'nda / Evlad-ı Fatihan yurdunda (R. O B. İ. s. 190)

9. Hüzün

Hüzün “iç kapanıklığı, gönül üzgünlüğü, gam keder, sıkıntı” (Komisyon, 2005: 910) demektir. İnsanlar genellikle kendileri için önemli olan bir şeyi kaybettiklerinde, ondan kopup uzaklaştıklarında hüzünlenirler. Özlem hüznü çağırır. Balkan Türkleri için topraklarını kaybetmeleri, zamanla topraklarından ayrı kalmaları hep hüzün kaynağı olmuştur. Bu yaşanan çok zor zamanlarda tecrübeyle gelen bir hüzdür, çünkü onu ekmeğine katık yapmıştır. Hüzün şaire geçmişte yaşadıklarını hatırlatır, yani hatıralarını ve duygularını canlı tutar. Bekaç'ın dizelerinde bunu ince duyguların gönülden yansıması şeklinde görürüz. Özlem şairin hüznünü daha da artırmıştır. Onda hep umuda, sevince koşan bir hüznü taraf görürüz. Şair, “hüzün ekmeğimize katıktır zaten, hüznün coğrafyası yok. Milliyeti de!” (Işıkhan, 2017, s. 73) der. Haklı davasını dile getirirken hep duygusaldır. Bazen de “olgun bir dervişin ya da Yunus'un Rumeli'de yaşayan sesidir” (Sağlam, 2017, s. 85).

Sürüyü göttüm güdeli / Kavgaya gönül vereli / Ben bu lokmayı çiğneyeli / Hüznün duvarına kerpiç dizildim (R. O B. İ. s. 125)

Ötelerden bir ses olduk biz hep / Elinden oyuncağı alınmış çocuklar misali / Hüznün terk etmedi yüreğimizi bu yüzden / Bu yüzden alınganlığımız / Dalgınlığımız bu yüzden / Rumeli, o benim işte (R. O B. İ. s. 166)

Prizren'den, Üsküp'ten, Sofya'dan, Selanik'ten / Doludizgin geçer gözüm önünden hüzün (R. O B. İ. s. 211)

Hüzün yüklü kara bulutlar / Neyin habercisi / Söyle İstanbul / Ayrılık mı var bu işin sonunda (R. O B. İ. s. 219)

10. İçtenlik ve İncelik

Zeynel Beksaç şiir dilinde görülen bir ruh inceliği ile yazar. Şiir dilinde konuşma dilinin sıcaklığının yalın ve güçlü anlatımından yararlanır. Doğal ve rahat söyleyişi, gayet samimi ve içten bir anlatımı vardır. Zorlama ve yapmacık değildir. Bu üslubundan dolayı onun şiirlerini kendimize yakın buluruz.

Beksaç'ın söyleyişindeki içtenlik, doğallık ve rahatlık her zaman dikkat çeker. Halkın içinden onun diliyle seslenir, şiirini onun konuşma diliyle özdeşleştirir. Bunu yaparken anlatımındaki lirizm, yani duygusallık hep kendini gösterir. Tasavvufi halk şiiri ve Çağdaş Türk şiirinden içtenlik ve inceliği yansıtan örnekler vererek Beksaç'ın dizelerine geçelim:

Seyyah olup şu âlemi gezerim / Bir dost bulamadım gün akşam oldu / Kendi efkârımla okur yazarım / Bir dost bulamadım gün akşam oldu (Pir Sultan Abdal), (Aksan, 1999, s. 88)

Ne varlığa sevinirim / Ne yokluğa yerinirim / Aşkın ile avunurum / Bana seni gerek seni (Yunus Emre), (Aksan, 1999, s. 83)

Garibim / Ne bir güzel var avutacak gönlümü / Bu şehirde / Ne de bir tanıdık çehre / Bir tren sesi duymayagöreym / İki gözüm / İki çeşme (Orhan Veli Kanık), (Sazyek, 1999, s. 156)

Pir Sultan Abdal yukarıdaki dizelerde gerçek bir dostun özlemine büyük bir içtenlikle dile getirir. Yunus'ta kendini bütünüyle yaratana teslim etmiş samimi bir ruh hâline şahit oluruz. Çağdaş şairlerimizden Orhan Veli'de ise o anki ruh dünyasının yine samimi itirafı görülür. Zeynel Beksaç da sözcüklere yüklediği yeni anlamlarla gerçek dostluğa çağrıda bulunur. En sonunda ise yazgısı, tutkusu, vurulduğu gerçek sevdası olan halkı ve dili bizi sarıp sarmalar.

Harman sonu / Ya da bir bağ bozumu / Gelin ökçeleri şiraya kokunca / Yakılınca bit gurbet türküsü yanık / Tezgâhlarda özlem kilimi dokununca / Beni yağmura çağır unutma (Ç. S. s. 40)

Hadi alçaktan uç da güdelim sürüyü / Alacakaranlık basmadan çiy yağmadan gözlere / Bir başkadır topluca tüten ocağın dumanı / Bir başkadır sevda üzerine yakılan türkü / Bir başkadır ağıt (Ç. S. s. 40)

Nice mevzilense de / Sıkılacak kurşundan önce / Sözdür seni yaralayacak olan (V. N. s. 37)

Gerçek sevdam halkımdı benim oysa / Yazgım tutkum kara sevdamdı / İrgattım dilimin tarlasında / Bağında bağcıydım dilimin / Gerçek sevdam halkımdı benim (V. N. s. 35)

11. Kavram Karşıtlığı

Yazılı ve sözlü “*anlatımda birbirine karşıt iki sözü yan yana kullanma*” (Komisyon, 2005, s. 1095) olarak tanımlanan bu özellik Zeynel Bekaş'ın şiirlerinde daha çok insanların değişen zıt kişilikleri olarak karşımıza çıkar. Masal da olsa gerçek de olsa bizler her şeyi zıttıyla görürüz. Hayatın doğal akışına uygun olarak insanın duyguları, hayalleri, yaşadığı gerçekler zamanla değişir. Bazen bu yaşanan zıt gerçekler keskinleşir. Bir tarafta gerçekler, onurlu davranış, samimiyet; diğer tarafta riyakârlık, sahtekârlık ve çıkar ilişkileri söz konusudur. Şiirinde geçen “*kravatlıgiller, ütülügiller*” ikinci gruba dâhil olan özentiye kendini kaptırmış tiplerdir. Bunlar aslında “*gölgede geniş getiren*” boş insanlardır. Şiirlerde insancıl özelliklerle, bundan nasibini almamış olanların, bir bakıma iyi ile kötünün mücadelesi kavramsallaştırılır.

Şairden vereceğimiz örneklere yine geleneksel halk şiirimizden bir örnek vererek geçelim:

Kaç kez gani oldum kaç kez fakir / Kaç kez altın oldum kaç kez bakır (Gufrani) (Aksan, 1999: 135)

Bir uzak yakındayız ki ah gönlüm ah (Ç. S. s. 11)

Düştü / Hayaldi / Gerçekte - Bize özgü bir şeydi / Gördüm – Yaşamdı / Yazgıydı / Ölümdü - Somuta çalan tek ortak yanımız asıl buydu / Gördüm (Ç. S. s. 27)

Düşünde / Gerçeğinde (Ç. S. s. 27)

Gün mü geceydi / Gece mi gündü / Neydi o sis (Ç. S. s. 41)

Uzaktı / Oysa çok yakındı / İç içeydi (Ç. S. s. 41)

Üç aşağı beş yukarı (Ç. S. s. 50)

Yol kısa yol uzak (Ç. S. s. 39)

Sağ gözden sol göze (Ç. S. s. 55)

Uzak bellenen yakındır (Ç. S. s. 62)

Kimi iniş kimi yokuştur (Ç. S. s. 73)

Al seviyi ver seviyi (Ç. S. s. 74)

Düzde yokuş tırmandım (V. N. s. 43)

Gece yazan gündüz yazan içli içli saz çalan (Ö. S. D. G. s. 18)

Dünüm var, yarınım yok (Ö. S. D. G. s. 28)

Yol kısa yol uzak (R. O B. İ. s. 106)

Baharı yazı / Güzü kışı (R. O B. İ. s. 107)

İlle dostu düşmanı (R. O B. İ. s. 107)

Ölümdede / Kavgada / İlle de yaşamakta / Şiir var çünkü (R. O B. İ. s. 29)

İçiniz dışınız pak ırmak (R. Ç. A. s. 31)

Sevgi hep uyanık kalmalı / Gece gündüz nöbet tutmalı (R. Ç. A. s. 100)

Çocuklar sorulsaydı / Yalan unutulur / Gerçek dile gelirdi / Sözün kıyası / Bizler adam olurduk / Adam! (R. Ç. A. s. 118)

İlk ve son derste / Sevmeyi öğrenmeli her gün (R. Ç. A. s. 176)

Bir vardım bir yoktum / Yolcuysam yollarda / Ha vardım ha yoktum (R. O B. İ. s. 34)

Dışı güleç içi buz yüzlere / Yenik düşen günler gördüm (R. O B. İ. s. 51)

Dostum dost değil / Ne düşmanım düşman (R. O B. İ. s. 55)

Gündüzüm bir başka gecem bomboş (R. O B. İ. s. 57)

Kışları güneşlenir / Yazları buz satardı (R. O B. İ. s. 73)

Uzaktı / Oysa çok yakındı / İç içeydi (R. O B. İ. s. 108)

İlk ve son düşün gölge yolcuları (R. O B. İ. s. 121)

Dış gülüş değil iç gülüş anahtarım benim (R. O B. İ. s. 124)

Yol yoldur / Kimi iniş kimi yokuştur (R. O B. İ. s. 133)

Sağa sola gülücük serptiler / Boğdular tükrük öpücüğüne (R. O B. İ. s. 149)

Özdeş pınarlardan su içtiler / Bir acı / Bir tatlı konuştu (R. O B. İ. s. 259)

12. Mâni / Ninni

Zeynel Beksaç çocukların dünyasına daha rahat girebilmek için zaman zaman anonim halk edebiyatı nazım şekillerinden mâni, tekerleme, ninni ve bilmece söyleyişinden yararlanır. Bunu yaparken kimi zaman çocukların içinden biri olarak bazen de onları karşıdan izleyerek seslenir.

Şairin bazı şiirleri kafiye örgüsü yönüyle halk şiiri yapısına sahiptir. Ya bütün mısralar birbiriyle kafiyelenmiş ya da klasik mâni kafiyesine yer verilmiştir. Diğer şiirlerine oranla bu tür şiirlerde ahengi oluşturan kafiye ve ölçü unsuru daha fazla göze çarpar. Bu özellik şairin şiirinde dil ve muhteva yanında şekil bakımından da halk şiirine yaklaştığını gösterir. Mâni yapısında kısa dörtlükler oluşturur. Mâni türküleri yapısında tam kafiyeli şiirleri vardır. Bu tür şiirlerinde yine çocuklara öğütler vardır. Bu ahenk unsurlarıyla kimi zaman esprili bir anlatıma da başvurur.

Önce halk şiirinden bir örnek verelim:

Mendilim yele yele / Ben düştüm gurbet ele / On beş mendil eskittim / Gözyaşım sile sile (Yardımcı, 1998, s. 25)

Savaş dur hele yavaş / Bir taş iki taş yarar kaş / Huzur bozulur akar kan yaş / Savaş kesin yasak sakın ol baş (G. S. Ç. s. 72)

Dur arkadaş yavaş / Yerinde ağırdır taş / Aramızda açmayalım savaş / Dostluk elden gider çatılır kaş (G. S. Ç. s. 20)

Kaldırım, çelme aldım kaldırım / Asfaltla döşediler beni anam / Dünüm var yarınım yok / Şinanay da yavrum şinanay (R. Ç. A. s. 137)

Kırlangıcım ilkyazım / Hoş geldin bahar sazım / Erittin ya karı buzu / Şimdi artık yılmazım (G. S. Ç. s. 13)

Ayı dayı ayı dayı / Yüce dağların eridi karı / Uyan artık kış uykusundan / Damlıyor bak armudun balı (R. Ç. A. s. 85)

Yeşil yerde / Sen gökte / Ya / Oyun / Nerde (R. Ç. A. s. 189)

Tavşan lahana yedikçe kendinden geçer / Avcının burnundan şıp diye kaçar / Ürkek bakışlı, anten kulaklı / Komşu çocuğu Alper tavşan yürekli (R. Ç. A. s. 84)

Beşikte uyuyan çocuğa / Ninniler sevgiyi dile getirmeli / Masal diye çocuklara / Sevgi anlatılmalı (R. Ç. A. s. 177)

13. Masal Dünyası

Bekaş masal dünyasına açtığı kapıdan bize hayatın bilinmezliğini ve hayalinde yarattığı gizlerini gösterir. Öyle ki “*masal demek, hayal gücü demektir. Masal “hayalî” hikâyedir. Masalı anlatan kişi sınır tanımaz hayal gücüne, doğaüstü kişilerle ve olaylarla doldurur masalını*” (Tanpınar, 1995, s. 276). Şairimiz de bu anlatım özelliğinden yararlanır.

Şair masal dünyasına özellikle çocuklara yönelik yazdığı şiirleriyle açılır. Çocukluğuna duyduğu özlemi büyü bir masal dünyasıyla yansıtır. *Tek Gözlü Dev, Kırmızı Başlıklı Kız* gibi masal kahramanlarını anar. Bütün bunlarla birlikte onun masal dünyasında hep hoşgörü, özgürlük, barış ve güzellikler vardır.

Sözlü halk kültürümüzde önemli bir yeri olan masalların iletisi de evrenseldir. Masalların çocuk eğitimi ve terbiyesinde, onların hayata hazırlanmasında önemli bir yeri vardır. Bu nedenle Bekaş, kızı Yeşim’in şahsında bütün çocukların masallarla büyüüp “*masallar gibi yarınlara var*”malarını ister. Öyle ki bütün güzellikler, gülüşler, sevgiler, oyunlar, masallar hep çocuklarda saklıdır. Masalların içinde hayat bulunduğu düş ise “*gökkuşağında salınan çocuk*”tur. Zamanla çocuklar büyüdükçe masal dünyalarındaki gerçekler kaybolacak, yani gerçek hayatın içinde zamanla

“çocukluk limanlarından” ayrıldıktan sonra “dönüşü olmayan o doyumsuz düştten” uyanıp hayatın sert ve acımasız gerçekleriyle yüz yüze geleceklerdir.

Kar yağmış gecenin ötesine / Güzelliğe durmuş masallar / Aynalar büyüdü / Kâğıt kuşlar kanat çırpmakta (Ç.S. s. 61)

Karanlık her yanı boğunca / Oyun, çizgi filme doyunca / Başımı yastığa koyunca / Masal tad tahtıma geçer keyfince (Ö. S. D. G. s. 25)

Uykusu gözündeydi Akça'nın / Mışıl mışıl uyuyacaktı / Yedi dağ yedi deniz aşarak / Periler sarayına varacaktı (G. S. Ç. s. 19)

Önce Albaşlıklı Kız geçmişe karışır / Periler sarayında yellere eser sonra (R. O B. İ. s. 126)

Bembeyaz bir at gelir düşlerime her gece (R. O B. İ. s. 113)

Gök güreledi / Yağmur yağdı ardından / Korktu Semra / Islanmasın diye / Biraz daha sarıldı annesine / Masal yarıda kalmıştı böylece / Semra uyumuştur (R. Ç. A. s. 60)

Bir başınadır şimdi / Dedeler / Nineler / Masallar uyuyakalır / Gündüzlerde çünkü (R. Ç. A. s. 35)

Semra masal satın almayı düşündü / Gerekmez dedi ninesi / Baştan başa masal sensin diye (R. Ç. A. s. 53)

Semra büyüdükçe / Masallardaki devler / Hep biraz daha küçüldü / Masal bile masallığını yitirdi / Çok yazık (R. Ç. A. s. 52)

Karanlık her yanı boğunca / Oyun, çizgi filme doyunca / Başımı yastığa koyunca / Masal tahta geçer keyfince (R. Ç. A. s. 134)

Ve Masal'a varınca kır atımız / Ne çok diyeceklerim olacak sana (R. O B. İ. s. 129)

Kırk pınardan su içtiler / Kırk tuzakta halay çektiler (R. O B. İ. s. 130)

Raflardan indi masallar (R. O B. İ. s. 240)

14. Mecazlar ve İmajlar

İnsanların duygu, düşünce ve hayallerini vs. daha etkili ve güzel anlatabilmek için başvurduğu mecaz “bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılan söz”ü ifade eder (Komisyon, 2015, s. 1359). Değişmece olarak da adlandırılan mecazlı anlatım şiirde ifadeyi güçlü ve etkili kılmak, aynı zamanda anlamı soyuta taşımak için kullanılır.

Genelde “zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, düş, hayal, hülya” (Komisyon 2005, s. 962) olarak tanımlanan imaj yani imge Aksan'a göre ise “dış

dünyanın, duyumsamaların ve izlenimlerin zihinde resimsel bir değer kazanmasıdır" (Aksan, 1993, s. 32). İmaj şiirde ifade edilmek isteneni daha canlı, etkili, görülebilir ve duyulabilir bir biçimde anlatabilmek için zihinde oluşturulan yeni şekillerdir. Duyularla algıladığımız dış dünyaya ait varlıkları kelimelerle ayırma ve adlandırma, onlara yeni boyutlar kazandırmadır. Onlar bu şekilde oluşturulmuş imajlar yoluyla şiire taşınır. Bu bağlamda okudukça yeni anlamlar ortaya çıkaran imge şiire zenginlik katar.

Şiirlerinde yalın bir dil kullanan şair duygu ve düşüncelerini yeni imgelerle yansıtarak onu daha etkili ve başarılı kılar. Yarattığı çağrışım zenginliği Beksaç'ın olaylara, insanlara ve nesnelere bakış açısını gösterir. *"Öyle anlarım oluyor ki dize küs kesilince renk, renk çıkmaza girince dize 'ben buradayım' dercesine imge yelkenlerimin erdem denizine açılmasını sağlıyorlar. İki büyük bir özveri ve imge içerisinde içimin ta derinliğinde yol almaktalar..."* (Beksaç, 2017b, s. 595) diyerek resim sanatının da buna katkısını vurgular.

Beksaç şiirlerinde kullandığı mecaz ve imajlarla çağdaş edebiyata daha yakın olmasına rağmen geleneksel mecaz ve imajlara da yer verir. Kendine özgü mecazlarla yeni terkipler oluştururken halk şiirindeki tabiata dayalı olanlardan şiirine güç katmak için yararlanmıştı.

Şairin *"Eşiğine post kurdum demlendim"* (V.N. 31) dizesi Yunus Emre'nin şu dizelerini çağrıştırır:

Bir şaha kul olmak gerek / Hergiz ma'zül olmaz ola / Bir eşik yastanmak gerek / Kimse elden almaz ola (Gökdemir, 1990, s. 129)

Yunus Emre'nin Tapduk Emre'ye layık iyi bir insan olmak için gösterdiği çabayı anlatan dizelerine karşılık Beksaç da sözünde durmayı aynı üslup özelliğiyle anlatmıştır:

Erenler yoludur meşe / Meşe kolaydır kolmaşa / Meşe olan yerde paşa / Harami çok Anteri var (Gökdemir, 1990, s. 152)

Ve Masal'a varınca kıratımız / Ne çok diyeceklerim olacak sana / Bir tek sözde cayarsam geçmişten yana / İlle de meşe odunu al vur bana (Ç. S. s. 14)

Beksaç'ın özellikle tabiat unsurlarıyla oluşturduğu imaj ve mecazlara da şu örnekleri verebiliriz:

Gül ekim içimde taş duvara (V. N. s. 51)

Balta girmemiş orman yeşiliyle / Solumak seni her gün (V. N. s. 62)

Kar yağdı Dildağıma habire (V. N. s. 51)

Bir tek güllere yenik düşen Dilhançerim (V. N. s. 53)

Suyun rengi yüreğe çalmalı ki (V. N. s. 23)

Kör zamanın kurak harmanı (Ç. S. s. 70)

Bembeyaz bir at gelir düşlerime her gece (Ç. S. s. 46)

Sırtında sen ak pak gömleğinle / Türkülenirsin tepeden tırnağa (Ç. S. s. 46)

Beksaç'ın aşağıya aldığımız dizelerinde ise halk şiiirinden türkülerimize yansıyan yakınmalara tanık oluruz:

İsyanım var a dostlar / Daha şafak sökerken / Kurt karanlığına dönüştü günler / Temmuz ortasında / Duman çöker / Sis yağar / Gönüldağlarıma (V. N. s. 78)

Aşağıdaki dizelerde şair içinde bulunduğu olumsuzluğu ve zamanın kötü gidişini kendine özgü imgelerle anlatır:

Kırlangıç yuvasından içdiş edilmiş yavrular / Kör zamanın kurak harmanı / Vur davula çal zurnayı tellalım / Düşmüşüm it sürüsüne / Kurban olam nerde benim dosta giden kervanim (Ç. S. s. 70)

Beksaç özgün bir şair olmak, başkalarına benzemekten kaçınmak isteğini “kum”, “sel” ve “boran” sözcüklerine yeni anlamlar yükleyerek bir imge oluşturmak suretiyle verir:

Kum kalmamak koşulu karşısında / Gönüm sele kapılmaya / Daha bir razı oluyor (Ç. S. s. 23)

Bir yanımda boran eser bir yanımda sel kopar / Gider yiğitlemelerde sığınak ararım (R. O B. İ. s. 113)

Şair dostluğu, kardeşliği yaşamak ve paylaşmak için zamanın kısalığını, eldeki fırsatların iyi değerlendirilmesi gerektiğini “yağmura çağırma” ifadesine biraz da nostalji katan bir imgeyle verir. Bu şekilde bizi gerçeklerden uzaklaştırmaz, aksine dostlukların ortasına çeker:

Gözüme mih çakarcasına durma öyle / Yol var / Yolculuk var / Belli olmaz iş aceleye gelir / Bi şey olur / Beni yağmura çağır unutma (Ç. S. s. 38).

Beksaç aşağıdaki dizelerde kendisiyle aynı yazgıyı paylaşanların durumunu “ağıt yakmak, yazıtsız kalmak” gibi olumsuz anlam yüklediği imgelerle dile getirir:

Ağıtlar mı yakacaktı ozan / Dönüşsüz sular da mı / Yok olacaktı destan / Yazıtsız mı kalacaktı taşı / Yazgıyı sırtlananların / Neydi bu tapılacak çetrefil sevda (Ç. S. s. 24).

Aşağıdaki dizelerde ise içinde bulunduğu sıkıntıyı, olumsuz çağrışımları “kaldırım döşeli yollara yılan yuvaları üremesi”, “şiiir ağacında tünemek”, “kapkara gecelerde baykuşları uyutmak”, “öğüdülmeye mahkûm olmak”, “sancının dilinin

çözülmesi” şeklinde ilginç sayılabilecek özgün imgelilerle anlatır:

Kaldırım döşediğim yollarda / Yılan yuvaları ürümüş / Ağustos güneşinde / Üşürüm ben (V. N. s. 67)

Değirmen taşından sorarım / Öğüdülmeye mahkûm olan / Buğday tanesi mi yoksa / Darbeyi yiyen ben miyim / Bilemem (R. O B. İ. s. 100).

Kapkara gecelerde baykuşları uyuttuk sözde (R. O B. İ. s. 41)

Çözülürverince dili sancının / Kentin gizi / Diz çökerdi / Tan sökümünde (R. O B. İ. s. 31)

Şiir ağacında tüneyen özlem (R. O B. İ. s. 37)

Asma köprüünün püf noktasını irdeleyen (R. O B. İ. s. 121)

15. Öğüt

Öğüt, “bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için yol göstermek, nasihat etmek” demektir (Komisyon, 2005, s. 1534). Geleneğimizde nasihatın önemli bir yeri vardır. Deyim ve atasözlerimiz birçok ibret verici öğütlerle doludur. Halk şiiri geleneğimizde Yunus Emre ve Karacaoğlan gibi şairlerimizin şiirleri ve birçok anonim halk ürünümüz öğütler içerir. Şair Beksaç bu kavramdan yararlanarak çocukların temiz kalbine girer. O dünya ki bütün güzellikler çepeçevre etraflarını sarmıştır. Orada insani değerler yücelmiştir. Özgürlük sonsuzdur. Gelecek aydınlıktır.

Beksaç, oğlu Attila'nın şahsında çocuklara, gençlere bir aile büyüğü gibi ahlaki ve didaktik öğütler verir. Taşdığı şair sorumluluğu ile onların iyi birer insan olmalarını ister. Bunlar kısaca, “Her zaman hoşgörülü ol. Hiçbir şeyde aceleci olma. Zamanla her şeyi kavrarsın. Bütün güzelliklere kalbin açık olsun. Hoşgörü ve iyiliği her zaman kalbinde taşı. Hep güzel olanı yap. Herkesle dost ol, ancak bencil olanla dostluk kurma, hemen ondan uzaklaş. Dürüst ve mert ol. Kimseyi kırma. Tek silahın sevgi ve bilgi olsun. Yalanla dolanla işin olmasın” şeklinde özetler.

Şair, bildiğimiz “El yarası geçer, dil yarası geçmez” ya da “Yunus’un “Söz ola kese savaşı / Söz ola kestire başı / Söz ola ağulu aşı / Yağ ile bal ede bir söz” söyleyişine vurgu yapar. Tatlı dilli, erdemli, alçakgönüllü, iyi bir insan olmayı telkin eder. Bu ancak ana diline sahip çıkılarak, ondan güç alınarak gerçekleştirilebilecektir.

Aşağıda Teslim Abdal’dan vereceğimiz dörtlüklerle birlikte yer alan Beksaç’a ait dizeler dünyanın geçici olduğunu, her zaman bunu bilerek iyi insan olmak gerektiğine özellikle işaret eder:

Gafil durma şaşkın bir gün ölürsün / Dünya sana bakî değil ne fayda / Ettiğin

işlere pişman olursun / Pişmanlığın ele girmez ne fayda (Makal, 1992, s. 222)

*Göçersin sultan olsan da / Kral da olsan göçersin / Her dem insan ol bari / Ölüm
yiğide yakıştır* (Ö. S. D. G. s. 34)

*Ben diyeni hemen terk et / Yüreğinde sor öyle zevk et / Dilleri dilinle kendine
dost et / İnsan sevilir olunca dürüst mert* (Ö. S. D. G. s. 22)

*Her şeyi zamanla çözersin oğlum / İvediliğe gelme / Masalı masal / Türküyü
türkü / Oyunu oyun bil* (Ç. S. s. 17)

*Gene de hoşgörüyü / Silahı beline kuşanır gibi / Yüreğinden eksiltme / Öylesine
yaşamayı gör* (R. O B. İ. s. 102)

*Derin sür yabana bırakma / Bengi tarlayı / Göçeri kuşlar yuvasını yapmışsa orda
/ Bozma / Ekmek kııntısı ver / Süt ver* (R. O B. İ. s. 103)

*Çocuklar yazın şöyle / -N'apmalı / Gül ekmeli / -N'apmalı / Türkü söylemeli / -
N'apmalı / Hep sevmeli / Onu / Bunu / Herkesi / Dost bilmeli* (R. Ç. A. s. 23)

*Ben büyüyünce anne / Hiç kimseyi kırmayacağım / Yalandan uzak duracağım /
Ekmeğimi aç çocuklarla bölüşeceğim / Ve her zaman için / En büyük silahım / Sevgi
olacak / Söz!* (R. Ç. A. s. 109)

*İnsan dediğin zamanı aşmalı / Bilgiyi silah diye kuşanıp / Tarihe damgasını
vurmali / Dizginler elinde / Yengiden yengiye koşmalı* (R. Ç. A. s. 126)

*Bencil olma tilki soyundan sayarlar / Güven yitirirsin / Dokuz köyden kovarlar /
Dostların tek tek unuttur / Adresi yitirilmiş sokağa dönersin* (R. Ç. A. s. 139)

Bir gün olursan bencil / Silgiyi al beni sil / Bu sözümü yemin bil / Bencil (R. Ç. A.
s. 139)

Nice mevzilensen de / Sıkılacak kurşundan önce / Sözdür seni yaralayacak olan
(R. O B. İ. s. 41)

*Havasız susuz nasıl olunmuyorsa / Dilsiz de olunmaz oğlum / Dilleri anadilinle
seveceksin / Ancak dilinle tadını anlarsın / Yaşamda verdiği kavganın* (R. O B. İ. s.
103)

*Hadi alçaktan uç da güdelim sürüyü / Alacakaranlık basmadan çiy yağmadan
gözlere* (R. O B. İ. s. 102)

Cambazlık dediğin / Adam ister / İp üzerinde yürümeye de / Yürek gerek ha! (R.
O B. İ. s. 147)

*Gözyaşı gibi pak / Kardelen gibi dirençli ol / Yunus'un kalbindeki ışığa özen de /
Öyle gel* (R. O B. İ. s. 208)

16. Özgün Söyleyiş

Özgünlük anlam olarak farklı olmak, bilinen ve işlenen bir konuyu değişik bir tarzda yeniden kurgulamaktır. Şair şiirlerinde muhtevası aynı olsa da üslup olarak söyleyişi ile tamamen kendine has bir imzaya yani orijinalliğe sahiptir. Bu tür dolaylı anlatımlarda okuyucunun ilgisi daha bir canlı tutulur. Şair bunu imgelerle, alışılmamış bağdaştırmalarla sağlar.

Şiirlerinde duyuş ve düşünüş tarzıyla toplumcu bir şiir anlayışına sahip olan Bekaş soyut resim sanatına olan ilgisinden de görebileceğimiz gibi edebiyatımızda üslup olarak İkinci Yeniciler ve gerçeküstücüler gibi bazı dizelerinde basmakalıp ifadelerden sıyrılarak serbest çağrışımlarla özgünlüğe ulaşır. Üslup olarak mısra kurgusuyla şairin akıcı, yoğun ve tutarlı bir anlatımı vardır. Bu tür dizelerde anlatım tekniği farklılaşsa da sorumluluğunu taşıdığı bakış açısıyla hep tetiktedir. Öyle ki o, hayata bakış açısıyla kendine özgüdür. Dili, çabası, uğraşı, yazı ahlâkı özgünlüğünü sağlar. Olayların ve yaşantıların üzerindeki etkisi her zaman kendini hissettirir. İkinci Yeni'den Ülkü Tamer'in birkaç dizesiyle Bekaş'tan örneklerle geçelim:

“Saçlarımın yuva kurar bir anda kirpiler / Kar, örtmeye kalkışır gökkuşağını / Ve onurlu, yoksul böceklerin gazetecisi / Ben gülümserken resmimi çeker” (Kaplan, 1990, s. 542).

Alaca karanlık basmadan çiy yağmadan gözlere (V. N. s. 53)

Yüreklerni sürgünde / Sevgiyi iç sularında rehin tutan (V. N. s. 83)

Bir ağaç bahara durmuş bizim bahçede (R. Ç. A. s. 147)

Ne arıyorsun / Gecenin bu ufaklık / Saatlerinde (R. O B. İ. s. 29)

Karanlıklar öd koparması (R. O B. İ. s. 32)

Bütün saatler uçuruma beş kala / Harcımız bir tek kin gütmek mi (R. O B. İ. s. 34)

Baktı o / Şiire tüneyen bakışlarıyla (R. O B. İ. s. 35)

Ve biricik yılçağımsın (R. O B. İ. s. 46)

Dilkalemde nöbet tutarım (R. O B. İ. s. 49)

Eski nallar yol gözlüyor (R. O B. İ. s. 50)

Sabrımla nalladım Dilatımı (R. O B. İ. s. 51)

Kaldırım döşediğim yollarda / Yılan yuvaları ürümüş / Ağustos güneşinde / Üşürüm ben (R. O B. İ. s. 65)

Pürzerrin'de Yunus'la aram bengidir (R. O B. İ. s. 66)

Kurt karanlığında düştüler yola (R. O B. İ. s. 91)

Direnmek eski bir tapınağındır senin (R. O B. İ. s. 93)

Tozuttuğum yerdir / Kavganın döl yatağı / Bakma ekmek kırıntısından çelme alanlara / İt pazarında (R. O B. İ. s. 93)

Eski bir yılgının közü / Gönendirmiş / Ve tohumun yarına gebe (R. O B. İ. s. 93)

Ağında ağ ördüm ağlandım / Irmak olup halimce çağladım / Özü özümle nalladım / Bahardan bahara filizlendim dallandım (R. O B. İ. s. 96)

Beni yağmura çağır unutma (R. O B. İ. s. 116)

Gece yarınlarını yorumlamıştı köpek havlamaları (R. O B. İ. s. 114)

Dilkalem nöbettedir (R. O B. İ. s. 117)

Sonsuzluğa pasaport çıkardım beni bekle (R. O B. İ. s. 118)

Sözcüklerin döllemediği / Bir mağaradır / İlk ve son düşün gölge yolcuları / Saydamlığı yitirilmiş aynada / Dev gövde gösterisini arayan (R. O B. İ. s. 121)

Ve sen heykeltraşın peşinde / Kan ter koşarken / Tuzlan soğanlan (R. O B. İ. s. 123)

Kör fişekler bayramına paydos (R. O B. İ. s. 127)

Ko bilgisayar uydular boşsun zamanı (R. O B. İ. s. 129)

Us yivleri aşınmış kabak çiçekleri (R. O B. İ. s. 130)

Kırlangıç yuvasında iğdiş edilmiş yavrular / Kör zamanın kurak harmanı (R. O B. İ. s. 131)

Ben kapılardan hiç girmedim / Kapıcıklardan selam verdim hep / Yaşama (R. O B. İ. s. 145)

Zaman yaprak dökümü yağmurlarınca ıslak / Gece gündün gebedir / Geminiz demir attığında sorgu durağına / Tanlar nice sökermiş / Sorarım (R. O B. İ. s. 152)

Na işte yanı başımdasın / Deniz deniz / Minare minare / Sinersin içime (R. O B. İ. s. 160)

Kar yağar hasret dağlarım üşürüm sonra (R. O B. İ. s. 163)

Ömür dediğin be dost / Çıplak ayaklarla cam parçaları üzerinde / Dans etmekte bizimkisi (R. O B. İ. s. 172)

Ve rüzgârı şal diye boynuna dolayarak (R. O B. İ. s. 201)

Fokur fokur kaynayan çaydanlık gibiyim / Bir dökülebilsem / Demim neler söyler

neler (R. O B. İ. s. 220)

17. Sapmalar

Sapma anlatımda zenginlik, özgünlük ve estetik oluşturmak için başvurulan bir yöntemdir. Bu şekilde şiirde farklı yapı, anlam, çağrışım ve bağdaştırmalar görülür. Şiirde özgün bir üslup oluşturmak isteyen şairler sapma adı verilen bu yeni ifade tarzına başvururlar. “*Bazı kelimelerin kurallara göre almaları gereken biçimlerden uzaklaşması durumu*” (Komisyon, 2005, s. 1701) olarak tanımlanan “*sapma*”yı Aksan da “*gerek sözcüklerin ses ve biçim özelliklerinde gerek dilin söz dizimi açısından niteliklerinde bilinçli olarak değişikliklere gitme ve dilde bulunmayan yeni sözcük ve anlatım biçimlerini kullanım eğilimi*” (Aksan, 2006, s. 166) olarak açıklar.

Beksaç, İkinci Yeniciler kadar olmasa da şiirin anlamında yeni çağrışımlar oluşturmak için bazen bu tür kullanımlara yönelir. Ondaki sapmaları tam bir dil sapması olarak da göremeyiz. Bu tür sözcükler kullanmasında keskinlik ve çokluk yoktur, benzerlik vardır diyebiliriz. Beksaç bu amaçla bilinçli olarak şiirlerinde bazen değişik yapıda sözcükler kullanır. Onun bu kelimeleri içinde yeni ve az görülen kullanımlar dışında “*nedircik, göçeri, ikircim*” gibi farklı yapıda olanlar da vardır. Beksaç’a ait örneklere Karacaoğlan’dan iki dize alarak geçelim:

*Bahçede gülün **güllenmiş** / Şeyda bülbülün dillenmiş* (Aksan, 1999, s. 166)

***Nedircikleri** ağıt yapıp dökmeden* (Ç.S. s. 19)

***Göçeri** kuşlar yuvasını yapmışsa orda* (Ç.S. s. 35)

*Bir başına **varacaklıydı** tarihe* (Ç.S. s. 17)

***Ağlaşları**/ Yarınlara bırakılmıştı* (Ç.S. s. 41)

*Benden bir eşya gibi **asacaktaydı** o an* (Ç.S. s. 49)

*Ne kavşaklarda **ikircimliğe** düştüm* (V. N. s. 31)

*Özgürlüğe/ **Yengiye**/ Uçtun yürekli* (V. N. s. 52)

Kravatlıgil/ Ütülügillerdendi (V. N. s. 77)

***Kurt karanlığına** dönüştü günler* (V. N. s. 78)

***İlenç** yağmuru bile yıkayamadı / Halay başı olmuş bu kılıbıkları* (R. O B. İ. s. 117)

*Gecenin bu **ufaklık** / Saatlerinde* (R. O B. İ. s. 29)

*Oğlumun kızımın / İlk dünya çığılığı / Kavgamın baharı / Ve biricik **yılçağımsın***
(R. O B. İ. s. 46)

*De bre ulu çınarın **ilentisi** / konuş* (R. O B. İ. s. 90)

*Benden bir eşya gibi **asacaktaydı** o an* (R. O B. İ. s. 116)

Ve sen heykeltıraşın peşinde / Kan ter koşarken / Tuzlan soğanlan (R. O B. İ. s. 123)

18. Sevgi / Hoşgörü / Barış / Dostluk

Zeynel Beksaç şiirlerinde sevgi, özlem, barış, dostluk ve arkadaşlık gibi soyut kavramları hayatın içinden somut örneklerle ortaya koyar. Bu kavramları taşıdığı sanatçı sorumluluğuyla şiirlerinde hep ön planda tutar.

Şair sevgiyi her şeyden önce hayatın bir ereği olarak görmüş ve onu baş tacı yapmıştır: İnsan gibi insan olmanın gerçeği anlaşılmalı, mertçe ve güzel sözün değeri kavranmalıdır. Bu nedenle şair bazen sevginin ne olduğunu sorularla kavratmaya çalışır. Şiirlerinin birçok yerinde bu ve benzeri kelimeleri sürekli tekrarlayarak onun insan ve insanlık için önemini vurgular. Örneğin “*hasret*” kelimesi Rumeli O Benim İşte kitabında sayfa 58, 165, 166, 167, 213, 248, 269 vs. sayfalarda karşımıza çıkar.

Özlenen anavatan ile yüzyıllar sonra anılarla geride bırakılan ve uzaklarda kalan Rumeli toprakları yüreklerde hiç dinmeyen bir sızıdır. Şairin memleketi Rumeli, anavatanı Türkiye, ana yurdu ise Orta Asya’dır. Onda hiç sönmeyen geçmişe özlem nostaljiktir, örneğin gardan kalkan her tren ona göçü hatırlatır.

Beksaç’a göre hayatta yaşamın sıcak eli olan dostluğun değeri de kavranmalı, engin bir gönül zenginliğine sahip olunmalı, güzel şeylerden esinlenerek arkadaşça, dostça bir yaşam sürülmelidir. Şair sevgi, dostluk ve barış adına çeşitli coğrafyalarda yıllardır yaşanan sorunlara tercüman olur. Yaşan acıları, zorlukları dillendirir.

Sevgi sofrasında al yerini (R. O B. İ. s. 102)

Sevgi hep siperim oldu ama (R. O B. İ. s. 43)

Hoşgörü hep siperim oldu ama (R. O B. İ. s. 43)

En doyumsuz uykum / En duygulu türküm / En neşeli oyunum / Benim bir tek can annem (R. Ç. A. s. 74)

En yükseğe uçan sevgi / En uzağa varan sevgi / Sevgi insancıl yaşamın tek gereği (R. Ç. A. s. 124)

Sevgi karanlıkta aydınlanır / Güvercinle gökleri paylaşır / Kıraç toprakta gül diye açar (R. Ç. A. s. 125)

Okulda, üniversitede okunur mu / Pazarda, dükkânda satılır mı / Tezgâhta kilim gibi dokunur mu / Sevgi o da nedir söyler misiniz (R. Ç. A. s. 154)

Deniz alabildiğine engin / İnsan engin / Gönül / Muhabbet zengin (R. Ç. A. s. 132)

Neden yabancı bu eller / Yoksa dostluk mu içlerinden irak (R. O B. İ. s. 21)

Bin kez vardım ya tadına / Sevgi bağının / Çağlarım / Durmam / Kabımdan taşmam ama (R. O B. İ. s. 119)

Taş toprak / Gün gün / Karınca kararınca / Boyutlansın sevgi uslarda (R. O B. İ. s. 152)

Hoşgörü yeliyim Kosova Ovası'nda / Kadife gül hanımeliyim bahçelerinde / Kardeşlik türküleridir / Dilimin söylediği hep (R. O B. İ. s. 180)

Utandırım şairliğimden / Bu vahşete tanık olup / Yaşadığım zamandan utandırım (R. O B. İ. s. 204)

Oyuna doymadan / Uçurtma uçurmadan / Barış sokaklarında / Ölür Filistin'de bebek çocuklar (R. O B. İ. s. 204)

Ah İstanbul! / Alnımın kırışıklarını bir oku / Oku ki hep halkını sevdi der / Sevmek huzurun çırasıdır bilirsin (R. O B. İ. s. 200)

Gökkuşağı renkleriyle gülümsesin insanlık / Barış yağmurlarıyla ıslansın artık Filistin / Urumçi, Myanmar vahşetle uyanmasın / Keyfince hoyrat söylesin Türkmen kardeşim / Çanakkale, Auschwitz, Srebrenitsa, Kerbela'lar yerine / Dünya barışçıl yollarda / Yunusça arşınlasın yarınlar / Gömülsün savaş borazanları (R. O B. İ. s. 220)

Ah İstanbul! / Gene de beni tutma / Elimi kolumu bağlama / Evlad-ı Fatihan'ım ben / Bırak tez elden varayım Urumelime (R. O B. İ. s. 223)

Yüz yüze geldik seninle Lefkoşa / Mavi göğünde kanat çırpasım geldi (R. O B. İ. s. 225)

Bir çocuğun oyuncağa sarıldığı gibi / Sarıldık toprağına (R. O B. İ. s. 230)

19. Somutlaştırma / Kişileştirme / Ad Aktarması

Somitlaştırma "soyut kavramların, çeşitli durum, davranış ve duyguların somut göstergelerle dile getirilmesine verilen addır (Aksan, 1997, s. 66). Benzetme ve kişileştirme yoluyla gözle görülür bir anlatım sağlayan somutlaştırma özellikle deyimlerin yanında şiir sanatında da çokça kullanılan bir anlatım tarzıdır. Beksaç soyut kavramlara bir nesnellik kazandırmak suretiyle anlatımına güç katmıştır. Birçok kavram gözlerimizin önünde adeta uçuşan kuşlar gibi kanat çırpılmaktadır.

Ve gün hâlâ uysal uykusundayken / Erdem kalesi kuşatılmıştı (Ç.S. s. 13)

Direnme eski bir tapınağındır senin (Ç.S. s. 39)

Şal diye yakana takmışsın gülüşünü(Ç.S. s. 58)

Yontulmuş gülüşünü (Ç.S. s. 59)

Şiir ağacında tüneyen özlem (V. N. s. 33)

Dün bugünün hesabını ödedi (V. N. s. 78)

Yosun tuttukça gerçekler (R. O B. İ. s. 106)

Beksaç dış dünyaya, tabiat unsurlarına, insanlara vs. ait özellikleri birbirinin yerine kullanarak dizelerine metaforik bir anlatım tarzı kazandırmıştır. Anlatımı güçlendirmek için başvurulan bu ad aktarmaları şairin şiirlerinde birer söz sanatı olarak karşımıza çıkar:

Bütün saatler uçuruma beş kala (V. N. s. 28) (ölüm yerine)

İki metrelik son konutumuza (V. N. s. 28) (mezar yerine)

Ve biricik yılçağım (V. N. s. 44) (Türkçe yerine)

Kafamda binbir sinek (Ç. S. s. 10) (karmakarışık düşünceler yerine)

Körfişekler bayramına paydos (Ç. S. s. 62) (yanılıgılar yerine)

Kurt karanlığında düştüler yola (Ç. S. s. 13) (zifiri karanlık yerine)

Ağaçlar çiçeğe durmadan (Ç. S. s. 47) (çiçek açmak yerine)

Bulurum seni deme nane şekerini (Ç. S. s. 65) (sevdiği yerine)

Kanat çırpmayı öğrenince yavrular (Ç. S. s. 35) (uçmak yerine)

Ben kapılardan hiç girmedim / Kapıcıklardan selam verdim hep / Yaşama (R. O B. İ. s. 145) (kalp, gönül yerine)

Şiirin muhtevasını insanlara ve tabiata açmış olan Beksaç güçlü tasvirler yapmak amacıyla teşhis sanatına da başvurmuştur. Aşağıya aldığımız örnekler şairin kendine özgü üslubunu gösterir. Şiirlerinde zaman kavramını ön plana çıkarır. Bir dost olarak gördüğü İstanbul'a çok seslenir. Bununla birlikte değişik şiirlerinde somut veya soyut olarak dizelerde yer alan sonbahara, uğur böceğine, masallara, Kosova'ya, geceye, aya, güneşe, dünyaya, kaldırımlara, sevgiye, giysilere, nane şekerine, zamana, düşlere, balığa, böceğe, istemlere, Körağa'ya, Saraçhane'ye, Saray Boğazı'na, güneşe, ırmaklara, türküyeye özleme, kuşkuya, Maraş'ın çınarına, oyuncaklara, sokaklara, savaşa, ölüme, açlığa, kine, evrene, türbeye, evlere, sevgiye, bahara, kuşlara, zamana, masala, yarınlara, nane şekerine, çiçeğe vs. kişilik ve kimlik kazandırır. Örneğin şair İstanbul'la Hasbihal şiirinde onunla söyleşerek doğup büyüdüğü toprakları anar. Çoğu soyut şeylerde olduğu gibi bu defa da şiirinin bütününde İstanbul'u kişileştirir:

Ah İstanbul! / Gene de beni tutma / Elimi, kolumu bağlama / Evlad-ı Fatihan'ım ben (R. Ç. A. s. 64)

Söyle İstanbul / Ayrılık mı var bu işin sonunda (R. O B. İ. s. 219)

Yeniden kolların arasındayım İstanbul (R. O B. İ. s. 218)

*Köprü başında **zamana** rastladım / Yoğundu / Taşkındı / Benle uğraşacak değildi (Ç. S. s. 24)*

*Ne polis / Ne asker / Ne de gardiyan / Öylesine bir yaşama / Var mısın / **Çılgın düş** (Ç. S. s. 37)*

*Ben yolumda / **Zaman** benden özge yolda (Ç. S. s. 50)*

*Uyudum uyandım / **Gün** / **Güneş** / **Bulut** / Ne varsa / Bir olmuş üstüme varıyorlardı (Ç. S. s. 27)*

*Uyuyup uyanmadıkça **zaman** (Ç. S. s. 39)*

***Masal** uyutulmuştu (Ç.S. 44)*

*Ve **zaman** nöbet tutmalıydı eşikte (Ç. S. s. 47)*

*Uykusu kaçırılmış **zamanın** (Ç. S. s. 62)*

*Uykusu kaçırılıyormuş **yarınların** (Ç. S. s. 49)*

***Eski nallar** yol gözlüyor (V. N. s. 49)*

***Sevgi bahara** özendi (V. N. s. 82)*

***Kuşlar** ürkmüş, **türküler** yaslı (V. N. s. 57)*

*Gün olur **gözler** beni sev der / Bana inan bana güven der (Ö. S. D. G. s. 35)*

*Gülümserken **güneş** dünyaya / Isırır mı dudağını kiskançlıktan (G. S. Ç. s. 21)*

*Zamana karşı direngen kesilen / **Penceresi parmaklı bel vermiş kerpiç ev** (R. O B. İ. s. 100)*

***Körağa'yı** sorarsan dingin kalmaya çırpınıyor / **Saraçhane** eskinin özlemini çekmede / Bocalayıp duruyor hâlâ **Saray Boğazı** (R. O B. İ. s. 41)*

***Boş beşikler** bile / Yanık anaların figanını söyler / Anlatır size (R. O B. İ. s. 166)*

***Zaman** vicdansız / **Zaman** nankör (R. O B. İ. s. 166)*

*Bir **türbe** var orda / Benimle uyanır / Benimle nöbete durur (R. O B. İ. s. 191)*

***Hüzün yüklü kara bulutlar** (R. O B. İ. s. 219)*

*Karanlık basıp da ben uyuyunca / Nereye gidersin **güneş kardeş** / Yatacak karyolan var mıdır? / Sana masal kim anlatır? / Masal nedir duymadın mı yoksa? (R. Ç. A. s. 27)*

*Dost olmuş / Kol geziyor / **Savaş** / **Ölüm** / **Açlık** / **Kin** / Evren sen yüklüsün / Yorgunsun (R. Ç. A. s. 20)*

***Çocuksuz sokakları** üzüntü sarar / Öksüz gibi (R. Ç. A. s. 34)*

Ay gevrek gevrek gülümsedi (R. Ç. A. s. 55)

Gülümsemedi **güneş** o gün / Neşesi eksildi yüzünden / Masmavi göğün (R. Ç. A. s. 62)

Semra uyudu / Ardından **oyuncaklar** / Bir başına kalan sokak / **Gülüş** / **Neşe** / Ne varsa! (R. Ç. A. s. 64)

Aslan der ki ben kralım / Kimseler kesemez yolum / Karnım acıkmasın karışmam ha / Bulduğumu bir lokmada yerim (R. Ç. A. s. 89)

Çiçek bana gülerken / **Uğurböceği** avucumda düş görürken (R. Ç. A. s. 102)

Maraş'ın çınarı / Dost seçmiştir kendine / Buz gibi pınarı (R. Ç. A. s. 151)

Türkü uyur, **oyun** uyur, yağmayınca **yağmur** uyur / **Özlem** uyumaz, **kuşku** uyumaz, bir de sınırdaki asker uyumaz (R. Ç. A. s. 153)

Irmaklar **Türkü** yakıyor anne... / El sallıyor tüm yıldızlar... (R. Ç. A. s. 184)

Güneş tembel tembel / Başım üstünde durup bakıyor her gün (R. Ç. A. s. 204)

Bahara duramayan **istemler** / Kalemin ucunda yas tuttu (R. O B. İ. s. 50)

Gün olur ki / **Balıktan** denizin / **Böcekten** toprağın / Haberini alırım (R. O B. İ. s. 100)

Kirli giysiler sabun düşünüyor nicedir (R. O B. İ. s. 126)

Sevgi ürktü / **Utancı** kızardı / Korkmuyor musunuz (R. O B. İ. s. 151)

Sessiz kaldırımlar yas tutar sanki (R. O B. İ. s. 165)

Bir kez olsun / Ne **deniz** kapımı çaldı / Ne de **gemiler** uğradı bizim kaldırımlara (R. O B. İ. s. 171)

Ürperir **ay**, üşür **düş**, rüzgâr bıçak gibi keser (R. O B. İ. s. 213)

Gönderme, bırak beni kalayım / Oturma izni isteme benden / Kadim bir dostluk bizimki (**İstanbul'a**) (R. O B. İ. s. 218)

Bak **sonbahar** iyice aralamış kapımı / Hâlim yaprak yaprak dökülmüş yorgun (R. O B. İ. s. 243)

Uğur böceği sonsuz yolculuğu düşler / **Masallar** kitaplardan firar eder / **Şiir** ıpslak olur Ekim yağmurlarıyla (R. O B. İ. s. 261)

Kosova tümünden yollara düşmüş (R. O B. İ. s. 265)

Kapının ardında gizliydi **gece** / Elini uzatacağı ki / **Karanlık** / Sus / Dedi (R. O B. İ. s. 270)

20. Soru

Soru sorma şiirde bir edebî bir sanat olarak kullanılmaktadır. *İstifham* olarak adlandırılan bu sanat “sözü, bilinmeyene cevap istermişçesine değil de, daha çok dikkati çekmek ve duyguyu kuvvetlendirmek amacıyla soru şeklinde söylemek”tir (Akalin, 1984, s. 146). Bu tür üslup özelliği şairin çocuklar için yazdığı şiirler yanında yetişkinler için yazdıklarında da görülür. Sorularla hep gerçekleri sorgular. Beksaç çocukların dikkatini hep canlı yani uyanık tutmak, çevreye karşı sorgulayıcı olmalarını sağlamak ister. Sorularla onları dünyanın kirlenmişliğinden uzaklaştırıp hep çocuk dünyalarına yöneltir. Bunlar bazen çocuk saflığında sorulardır. Özellikle *Kavak Uyur mu*'da çok sayıda soru soran şiir dizeleri görürüz: *Sevgi Büyür mü?, Neden?, Karaya Kim Boyar Günü Böyle?, Günün de Ayakları Var mı?, Kavak Uyur mu? Mutluluk Nedir?, Ne Dersin?, Doğa Ağlıyor, Yazık Değil mi Baba?* gibi. Yetişkinler için yazdıklarında da şairin sorgulayıcı üslubu görülür:

Nasıl özürlenecek / XXI. yüzyıl trenine kesilen biletim (R. O B. İ. s. 89)

Çocuklar yazın şöyle / -N'apmalı / Gül ekmeli / -N'apmalı / Türkü söylemeli / -N'apmalı / Hep sevmeli (R. Ç. A. s. 23)

Ne haber Zekir Amca / Niye öyle bakıyorsun / Tanımadın mı yoksa / Hadi ya! / Şekerinden / Helvandan / Yiyen biz değil miydik / Anlaşılan biz değilmişiz / Sense hiç yaşlanmamışsın (R. Ç. A. s. 42)

Sevgi durup dururken / Kin boğar insanları / Neden? (R. Ç. A. s. 101)

Karanlık basıp da ben uyuyunca / Nereye gidersin güneş kardeş? (R. Ç. A. s. 103)

Kavak uyur mu? / Uyursa nasıl uyur? / O da çocuk gibi mi yoksa / Uyudukça büyür (R. Ç. A. s. 108)

Dünya iki kapılı bir hanmış / Diyor Âşık Veysel amca / Dünya hansa / Hancı kim, baba? (R. O B. İ. s. 182)

Bir yanıma duvar yıkılır / Bir yanıma pazar kurulur / Ne içilir ne durulur / Bu hesabı nasıl yormalı (R. O B. İ. s. 90)

Ağıtlar mı yakacaktı ozan / Dönüşsüz sular da mı yok olacaktı destan / Yazıtsız mı kalacaktı taş / Yazgıyı sırtlananların / Neydi bu tapılacak sevda (R. O B. İ. s. 97)

Seneye mürverler açtığına yine / Kapımı çalan sen olur musun (R. O B. İ. s. 244)

Neydi gözündeki yığı / Yaşamak ne ki / Ölüm ne ki (R. O B. İ. s. 251)

21. Şairleri ve Şiirleri Çağrıştırma

Beksaç, dizelerindeki mesajların etkileyici ve eğitici yönüne katkı sağlamak için edebiyatımızda yer etmiş dizeleri, şahsiyetleri, değerleri doğrudan ya da

çağrıştırarak şiirlerine taşır. Bu şekilde bir bakıma kendi duygu ve düşüncelerine örnek ve tanık olacak dayanaklar sağlamış olur.

Şairin dizeleri yaşanmışlığı, anıları çağrıştırmasıyla Necip Fazıl'ın "*Kaldırımlar*", Yahya Kemal'in "*Sessiz Gemi*", eli kolu bağlı vapur imajıyla Attila İlhan'ın "*Cinayet Saati*" ve "gözüne mih çaktı" dizesiyle yine aynı şairin "Ben Sana Mecburum", birçok benzetmesi ve kişileştirmesi ile *Cahit Sıtkı'nın* "*Desem ki*", hayatın başlangıç ve sonunu çağrıştırmasıyla Âşık Veysel'in "*İki Kapılı Bir Handa*", "*Giysi sabunu kokan*" dizesiyle Orhan Veli'nin "*Kapalı Çarşı*" şiirini, "*İlle de meşe odununu al vur bana*" ve "o güzel insan yeter bana", "dil var kesilesi" dizeleriyle Yunus Emre'nin şiirlerini, yine başka örneklerinde Mevlana'yı, güldürürken düşündüren fıkralarıyla Nasrettin Hoca'yı, Pamuk Prenses masalını, Dede Korkut'u, Karacaoğlan'ı, Köroğlu'yu, Neşet Ertaş'ı, Ümit Yaşar Oğuzcan'ı, Dağıstanlı Nogay Murat'ı, Başkirdistanlı Mevlüt'ü, Çuvaşlı Reisa'yı hatırlatır. İnsani duygular, dünyanın hâlleri, yaşanan gerçekler, hayal edilenler, onu var eden ve ona can veren şahsiyetleri anılır. Böylece şairin farklı şiirlerinde kültür ve sanat hayatımızda duygularımıza tercüman olan şahsiyetler öne çıkan iletileriyle yerini almış olur.

Kaldırımlar bir başına (R. O B. İ. s. 98)

Ayak izlerini duyarım kaldırımlarda / Sırtında sen ak pak gömleğinle (R. O B. İ. s. 113)

Yiten kaldırımlarda anım (R. O B. İ. s. 47)

Gözyaşlarıyla yıkanan / Kaldırım taşları nöbetinde (R. O B. İ. s. 193)

Dünya iki kapılı bir hanmış / Diyor Âşık Veysel amca / Dünya hansa / Hancı kim, baba? (R. Ç. A. s. 182)

Güldürüp durmuş insanları / Nasrettin Hoca / Gülmek güzel şey de / Onun hiç derdi yok muymuş, baba? (R. Ç. A. s. 182)

Hani o çok sevdiğin / Pamuk Prenses masalındaki güzel gibi / Pak Türkçenle (R. Ç. A. s. 193)

Yıldız falını / Bir tek o okurdu / Giysi sabunu kokan / Kapı eşiklerinde (R. O B. İ. s. 31)

Mevlana mahzeninde destim kırılır / Yunus örsünde sabrım dövülür / Dede Korkut'ta Dilhançer'im bilenir / Bundan özge kârı neyleyim (R. O B. İ. s. 102)

Biraz Yunusum ben / Biraz Mevlana / Biraz Veyselim / Biraz Karacaoğlan (R. O B. İ. s. 54)

Dağıstanlı Nogay Murat dilim der yanar / Başkirdistanlı Mevlüt dilsiz kavalınla destan yakar / Çuvaşlı Raisa halkım der isyan eder / Türkçem bir ırmak olmuş akar

bre canım akar (R. O B. İ. s. 60)

Mektubun gelir Âşık Veysel pulunda (R. O B. İ. s. 164)

Duyar gibiyim sanki Köroğlu'nu (R. O B. İ. s. 164)

*Hoşgörü kalesine kerpiç keser Mevlana'm / Yunus'um yorulmaz ki sevelim
sevilelim der cihana / Mecliste arif ol diye uyarır hâlâ Karacaoğlan'ım / Sakınırım
kiskanırım seni Neşet Ertaş misali* (R. O B. İ. s. 164)

Dost Ümit Yaşar Oğuzcan'a Geciken Mektup (R. O B. İ. s. 226)

Pamuk Prenses masalındaki güzel gibi (R. O B. İ. s. 236)

Gözüme mıh çaktı / Etme eyleme dedim (R. O B. İ. s. 271)

*Karacaoğlan sen hâlâ / Gelmez misin / Gelip de görmez misin / Sazın alıp çalmaz
mısın* (R. O B. İ. s. 275)

Bu kaçınıcı gemi / Sahilden uzaklaşan / Bu kaçınıcı el sallayış (R. O B. İ. s. 277)

Bir tek sözde cayarsam geçmişten yana / İlle de meşe odununu al vur bana (R. O B. İ. s. 129)

*Köprü başında zamana rastladım / Yoğundu / Taşkındı / Benle uğraşacak
değildi* (Ç. S. s. 24)

Gün olur ki / Balıktan denizin / Böcekten toprağın / Haberini alırım (R. O B. İ. s. 100)

Yüklemişim heybemi ben / Dost benim / Sokak benim / O güzel insan yeter bana (R. O B. İ. s. 123) (Yunus Emre)

Dil var öpülesi / Dil var kesilesi / Öpülesi dile / Dil kurban (R. O B. İ. s. 132)

22. Tabiat

Tabiatın şiir sanatında kişileştirilerek anlatıldığı görülür. “Tabiatın şiirde sırf benzetme unsuru olarak ve çok defa mücerretleştirilerek kullanımına güzel örnekleri halk şiirlerinde yığın yığın bulmak mümkün(dür). Halk şairlerini günlük dilden başka bir dille konuşturan, eserlerine şiiriyeti veren de bu üsluplaştırma, armonileştirme, bir mücerretleştirmedir: Kara yerde mor menevşe biter mi / Yaz baharda ishak kuşu öter mi / Bahçede alışan çölde yatar mı / Uyan garip bülbül güllerin hani (Boratav, 1991, s. 17).

Bekaş çocukluk yıllarında güzel ve geniş tabiatın içinde onu duyumsayarak, içine sindirerek büyür. “Çocukluğu daha çok sokakta oyun oynayarak geçen, ancak karanlık basınca eve dönmesi gerektiğini hatırlayan Zeynel Bekaş tarlada, bağda çalışan babasına azık götürmekten büyük zevk alır. Rengarenk ağaçların, çiçeklerin arasında geçen bu yolculuk onda tabiat fikrinin oluşmasına ve tabiata derin bir

nazarla bakmasına zemin hazırlar” (Aslan, 2019, s. 13).

Şair tabiata ait unsurları insanla birlikte ele alırken insanı da tabiata bağlı imajlarla anlatılır. Onlara çoğu zaman insan özelliği kazandırır. Örneğin “*Kavak Uyur mu*”da tabiata ait unsurlar çok görülür. Şair tabiatın güzelliklerini taşıdıkları özellikleriyle verir. Güvercin, menekşe, papatya, kırlangıç, karınca, kedi, ceylan, tavşan, tilki, deve, fil, aslan, eşek, maymun, kiraz, vişne, muz, dondurma, aydede bu güzelliklerdendir. Güvercin barışın sembolü, menekşe ilkbaharın müjdecisi olarak; karınca çalışkanlığı, tilki kurnazlığı, aslan yiğitliği, eşek inatçılığı vs. ile karşımıza çıkar. Bu özellik halk şiirindeki pastoral öğeler, yani doğa türküleri gibi kendini gösterir:

Bahara durmuşsa ağaç / Türküsünü yakmışsa bülbül / Giymişse yemyeşil entarisini doğa / Gelme istemem diyebilir misin hiç ilkbahara? (Ö. S. D. G. s. 9)

Zeynel Beksaç çocuklara birçok şeyde olduğu gibi tabiat sevgisi de kazandırmak ister. Onlar için güpgüzel tabiata sahip bir dünya hayal eder. Verdiği örnekler hep somut, yaşanan dünyadan yansır. Özellikle kendi çocukluğuna dair örneklerde yemyeşil güzel bir tabiat karşımıza çıkar. Onu hep bu güzel tabiat ortamında buluruz. Şair kendi yaşadığı bu güzellikleri çocuklar için de ister. Şiirlerinde doğayla bütünleşen mutlu çocuk tasvirleri vardır. Çocuklara tabiata saygıyı öğretmek ister. O, çiçekleri koparmaya kıyamayan saf, ince bir çocuk kalbine sahiptir.

Çetrefil Sevdâ’da tabiatta bulunan kuşlar, dağlar, tepeler, yağın yağmur ve kar vs. ile duyduğu, hissettiği tabiat kendi ruhuyla uyum hâlinde bütünleşen unsurlardır. Beksaç, Bedri Rahmi gibi ressam bir şairdir. Kuvvetli tasvirleri söz konusudur. Şiirlerindeki tabiat tazeliği ve doğallığı ile karşımızdadır. Okunduğunda Abdülhak Hamit’in geniş tabiatı ile Orhan Veli’nin hür tabiatı gözümüzün önünde belirir:

Gün olur ki / Balıktan denizin / Böcekten toprağın / Haberini alırım / Başım üstünde kapkara bulutlar gezer / Ben gene de / Yarına umut gökkuşağını çizerim (R. O B. İ. s. 100)

Şimdi güneş doğacak / Açılacak yüzleri menekşelerin / Gülecek gün boyunca (R. Ç.A. s.57)

Bahara durmuşsa ağaç / Türküsünü yakmışsa bülbül / Giymişse yemyeşil entarisini doğa / Gelme istemem diyebilir misin hiç ilkbahara (R. Ç. A. s.120)

Kuş vurma günahdır dedin / Kuş vurmadım baba / Vuranları yadırgadım hep (R. Ç. A. 198)

Lalesi, menekşesi, sümbülü / Çiçeklerin binbir türlü / Koparmaya elim varmıyor nedense / Anneler Günü’nde sana öpücük versem / Olmaz mı anne (R. Ç. A. s. 180)

Varsam ki / Ağaçta bahar / Dalda kuş / Ufukta güneş / Hoş geldin dese (R. O B. İ. s. 63)

Olsun bırakma tut ellerimi / Papatya tarlalarına gidelim / Cıvıdasın dallarda kuşlar / Bülbüller ötsün yaban güllerde / Ciğerlerimiz akasya kokularıyla bayram etsin / Sonra bir kiraz ağacı altında / Başımı dizlerine dayayıp / Çocukluk türkülerini mırıldanayım / Ve öylesine saatlerce boşu boşuna / Masmavi göklere çivilensin bakışlarımız (R. O B. İ. s. 243)

23. Tasavvuf

Şiirimizde halk şiiri geleneği her zaman yerini korumuş ve şairlerimizi etkilemiştir. Bu tür şiirlerin belirgin özelliği muhteva olarak özellikle didaktik tarzda dize ve dörtlüklerde kendini göstermesidir. Tasavvufi halk edebiyatı tema unsurları ve o şiirlerden yansıyan hayat felsefesi Beksaç'ın dizelerinde yer eder. Şiirler hem söyleyiş tarzı hem de muhteva olarak halk şiirine yaklaşır. O, şiirlerinde hoşgörü ve sevgide Mevlana, Yunus, Köroğlu, Karacaoğlan'la özdeşleşir. Yunus Emre gibi bütün insanlığı saran sarmalayan geniş bir yüreğe sahiptir. Yunus Emre gibi davranarak bu geleneğin içindeymişçesine önem verdiği insan sevgisi, birlik, barış, dayanışma ve hoşgörü gibi kavramları dile getirir.

Biraz Yunus'um ben / Biraz Mevlana / Biraz Veysel'im / Biraz Karacaoğlan (R. O B. İ. s. 54)

Beksaç, şiirinin muhtevasını ve kelime kadrosunu Yunus'un diliyle ve Mevlana'nın sevgisiyle zenginleştirir. Bunlar onun şiirine güç verir, onu gönendirir. Özellikle Çetrefil Sevda'dan Tekke şiirinin buğusu bizlere ulaşır. Yazar Sevinç Çokum, Zeynel Beksaç'ın Çetrefil Sevda'sında bizim tekke şiirimizin saf, katıksız mısralarını da görebileceğimizi vurgular (Çokum, 2017, s. 285). Tasavvufun gizemi, hoşgörüsü, insan sevgisi, dostluğu, insan olmanın erdemi kalbin kapılarına dayanır. O "*Mevlana ve Yunus Emre gibi hoşgörü ve sevgi mimarlarının uzantısıyız. Evrensel barışın yanında olanlarız*" (Erdoğan, 2017, s. 612) der. Sonunda ise Yunus'la, Mevlana'yla tasavvufi olmasa da yine halk ozanlarımız olan Veysel'le ve Karacaoğlan'la yolu hep Rumeli'ye ulaşır. "*Bizler Balkan Türkleriydik; kırılıp gücendiğimizde, yıkılıp dört duvar arasına sıkıştığımızda, Yunusça fidan dikildik çıplak tepelere, yosun diye taşlara sarıldık Yunusça, damar damar daldık kıraç toprağa Yunusça, dilimiz Yunus usumuz Yunus dedi hep*" (Beksaç, 2017b, s. 35) sözleriyle gittiği yolu gösterir.

Onun *Önce Sevgiye Doğar Güneş* kitabının başında yer verdiği dizeler tasavvufi gelenekten ne derece etkilendiğini ortaya koyar:

Hoşgörüyü göndere bayrak diye çekelim / Buğday tanesini bile kardeş payı edelim (Ö. S. D. G. s. 7)

Beksaç'ın şiiirlerinde tasavvufi halk şiiirinde görüldüğü gibi nasihat ağırlıklı, öğretici nitelikte, soru soran, sözcük veya sözcük gruplarını tekrarlayan ifade şekilleri vardır. Bütün bunlar onun şirin kapılarını derin bir insan sevgisi ve hoşgörü dünyasına açar. Yunus Emre: “*Her dem yeni dirlikte, sizden kim usanası*” (Öztelli, 1997, s. 186) derken, Beksaç bu sözü çağrıştıran dizeler kaleme alır:

Say ki bin kere ölmüşsün / Doğmuşsun bin kere / Her başlangıçta / Eski bir yığının közü / Gönendirmiş / Ve tohumun yarına gebe (Ç. S. s. 15)

Yunus Emre “*Ben gelmedim davi için / Benim işim sevi için / Gönüller dostu evi için / Gönüller yapmağa geldim*” (Öztelli, 1997, s. 175) derken Beksaç da sevginin tadına varmanın mutluluğunu yaşar:

Girdim ya bir kez / Evren kapısından / Bin kez vardım ya tadına / Sevgi bağının / Çağlarım / Durmam / Kabımdan taşmam ama (Ç. S. s. 52)

Yunus Emre ilahi aşkın coşkusu içinde “*Aşkın aldı benden beni/ Bana seni gerek seni*” (Gökdemir, 1990, s. 42) derken Beksaç ise sevgi için zamanın azaldığını belirterek bir derviş misali sevgi ve dostluklar için yollara düşer:

Yüklemişim heybemi ben / Dost benim / Sokak benim / O güzelim insan yeter bana (Ç. S. s. 59)

Yunus'un “*Ben yürürüm yane yane / Aşk boyadı beni kane / Ne akılem ne divane / Gel gör beni aşk neyledi* (Gökdemir, 1990, s. 83) deyişine karşılık ozanımız:

Yürüdüğüm yollarda / Tırmandığım dağlarda / Rumeli'de, Balkan'da, Asya'da / Dilim Yunus usum Yunus der (R. O B. İ. s. 66) şeklinde geniş bir coğrafyanın çağrışımını yapar.

Şair başka dizelerinde Yunus'u övmeye devam eder. Dilinin, Türkçenin en tepe makamında o yer alır. Dili Yunus'a, evrensel düşüncesi Mevlana'ya ulaşır. Hak yoluna revan olup bütün benliğiyle kendini aşan derviş gibidir. Bu yolda sanki bütün dünya nimetlerinden arınıp sevginin, dostluğun zenginliğine gark olur.

Türkçenle Yunus'a uzanır elin / O zaman gizi çözülür dilinin / Ve daha bir karışır dolarsın diline / Bunca âlemin (R. O B. İ. s. 103)

Dilimin tad tanrısı / Yazgımın görkemlisi / Rumeli'de özümün nefesi / Usumun göstergesi şavkısın Yunus (R. O B. İ. s. 68)

Tozunu silemedim / Örümceğin ağ ördüğü duvarın / Karıştım tozuna / Ağında ağ ördüm ağlandım / Irmak olup halimce çağladım (R. O B. İ. s. 93)

Yunusça dillenir / Yüreklenirim / Mevlanaca çağırır / Evrenselleşirim (R. O B. İ. s. 118)

Sürüyü göttüm güdeli / Kavgaya gönül vereli / Ben bu lokmayı çiğneyeli /

Hüznün duvarına kerpiç dizildim (R. O B. İ. s. 125)

Bir tek sözde cayarsam geçmişten yana / İlle de meşe odununu al vur bana (R. O B. İ. s. 129)

Düşmüşüm it sürüsüne / Kurban olam nerde benim dosta giden kervanim (R. O B. İ. s. 13)

Dil var öpülesi / Dil var kesilesi / Öpülesi dile / Dil kurban (R. O B. İ. s. 132)

Al seviyi ver seviyi / Gel Mevlana'ca / Sal beşiği uyut evreni / Uyan Mevlana'ca / Aş kendini var kendine / Dön Mevlana'ca / Hayra yor düşü yarına / Gör Mevlana'ca / Sin içime içime sin / Engin ol Mevlana'ca / Beni sende bul, beni bul / Çağla Mevlana'ca (R. O B. İ. s. 134)

Bir Mevlana hoşgörüsü / Bir Yunus nefesi / Sürüsünü aşkla güden yüreği / Dejenere olmamış bir çobandır geceler (R. O B. İ. s. 214)

Gene de hoşgörüyü / Silahı beline kuşanır gibi / Yüreğinden eksiltme / Öylesine yaşamayı gör (R. O B. İ. s. 102)

Dünya barışçıl yollarda / Yunusça arşınlasın yarınlara (R. O B. İ. s. 220)

Harcım malım Yunusça sevgidir / Hoşgörü kovanında gönlüm arıdır / Pürzerrin'de Yunus'la aram bengidir / Dilim Yunus usum Yunus der (R. O B. İ. s. 66)

Ben çıramı yüreğimde ateşledim / Çileler benimdir benim / Dünya varlığını alanlar aldı / Mangaldaki kül benimdir benim (R. O B. İ. s. 68)

24. Tekrarlar

Tekrar “bir yazıda, bir şiirde sözü veya kavramı, anlatımı pekiştirmek amacıyla sık sık tekrar etme sanatı” (Komisyon, 2005, s. 1939) olarak tanımlanırken “tekrir sanatı” olarak da adlandırılır. Türk dili ve edebiyatında önemli bir kullanım alanına sahiptir. Dildeki bu özellik bilhassa şiir sanatında çokça görülür.

Duyulmak ve hissedilmek için yazılan şiirler tekrarlar yoluyla okuyucuyu daha çok etkiler. Şiirlerin dizelerinde bazı ünlü ve ünsüz tekrarı ile ahenk oluşturma yanında kelime ve dize tekrarları ile de anlatımda zenginlik sağlanır. Şiirde anlatıma güç, güzellik ve ahenk kazandıran bu özellik Zeynel Beksaç'ın şiirlerinde önemli bir yere sahiptir. Şair özellikle sevdiği, değer verdiği, önemseydiği olay, durum ve nesnelere, örneğin çiçeğe, ağaca, çevreye, oyuna, çocuklara, yaşama vs. vurgu yapmak için isim, sıfat, zarf, fiil gibi sözcük türleriyle tekrarlara başvurur. Aralarında halk şiirindeki özellikle türkülerde yer alan nakarat dediğimiz mani havasında tekrarlara da rastlarız.

Bir yanıma duvar yıkılır / Bir yanıma pazar kurulur / Ne içilir ne durulur / Bu hesabı nasıl yormalı (Ç. S. s. 11)

*Ağrını duymuş gibi oldum yüreğinin / **Neden neden** sormuyorum / **Her şeyi** / **Her şeyi** anlıyorum (V. N. s. 13)*

***Bir uyum** olmalı gene de / **Bir uyum** (V. N. s. 17)*

***Tutam tutam** menekşe (V. N. s. 8)*

***Tatlı tatlı** konuştuğu (V. N. s. 8)*

*Vurur mu **bayrağına bayrağına** (V. N. s. 13)*

*Merhaba deyince nasıl da **sıcak sıcak** baktı (V. N. s. 12)*

*Yüz kırışıklığı **çizgi çizgi** (V. N. s. 8)*

*Ölüm olsa **koşa koşa** giderim (V. N. s. 63)*

*Bir hasret türküsü gibi / **Yakar mı yürek yürek** (V. N. s. 13)*

*Oradan boy verir **sokak sokak** özüm (V. N. s. 47)*

*Zaman kiskacında **duman duman** görüntüsü (V. N. s. 47)*

***Dosttan dosta** giden köprüde nöbet tutar (Ö. S. D. G. s. 14)*

*Gelip **kana kana** su içecek aslanım (Ö. S. D. G. s. 14)*

*Gece yazan gündüz yazan **içli içli** saz çalan (Ö. S. D. G. s. 18)*

*Modayı **adım adım** izlemektir (Ö. S. D. G. s. 40)*

*Kafamı **allak bullak** ediyor şu moda (Ö. S. D. G. s. 40)*

*Moda yorgunum ardından **koşa koşa** (Ö. S. D. G. s. 40)*

*Çocukların **mışıl mışıl** uyuduğu (Ö. S. D. G. s. 41)*

***Benek benek** bir kelebek midir? (Ö. S. D. G. s. 47)*

*Sonra da gülüp kardeşimi **çıtır çıtır** çatlatsa (Ö. S. D. G. s. 55)*

***Mışıl mışıl** uyuyacaktı (G. S. Ç. s. 19)*

*Ama nasıl olur diye **şaşkın şaşkın** sorunca (G. S. Ç. s. 19)*

***Fokur fokur** kaynayan çaydanlık gibiyim (R. O B. İ. s. 220)*

***Göçersin** sultan olsan da / Kral olsan da **göçersin** (R. O B. İ. s. 81)*

***Zaman** bir uykuda / **Zaman** bir yoksul engelde (R. O B. İ. s. 132)*

***Acı acı** bakmasın / Gülmesin **sinsi sinsin** diye (R. Ç. A. s. 21)*

***Gelin gelin** / Oturun şöyle (R. Ç. A. s. 25)*

*Evet / Yılların çaldığı sevincim / Gülüşlerinizdeydi / **Çocuklar çocuklar** (R. Ç. A. s. 37)*

Hayır hayır / Gözlerinin içine bakamıyorum / O yıllara dönemem diye / **Korkuyorum** / Çok **korkuyorum** (R. Ç. A. s. 43)

Bir gözünde sokak / **Bir gözünde** oyun / Buna hiç olur mu doyum (R. Ç. A. s. 47)

Yurdum sınımsıcak bir karyola / Yat kalk **doya doya** (R. Ç. A. s. 72)

En doyumsuz uyum / **En** duygulu türküm / **En** neşeli oyunum / Benim bir tek can annem (R. Ç. A. s. 74)

Şemsiye **benek benek** / Deme ha neme gerek (R. Ç. A. s. 96)

Gün mü yürüdü? / **Gün mü yürüdü?** / **Yürüdüyse** yoruldu mu / **Yürüdüyse**, yorulduysa / Günün de ayakları olmalı! / **Doğru mu?** / **Doğru mu?** (R. Ç. A. s. 107)

Yeşil uzun kavaktır / **Yeşil** çınar canlı bir anıttır. / **Yeşil**, dünya sana çok mu çok açtır (R. Ç. A. s. 145)

Bir şey vardı gözlerinde / **Yeşili yeşil** / **Maviyi mavi** gördüğü / **Bir şey** (R. O B. İ. s. 21)

Bir şey vardı dudaklarında / **Tatlı tatlı** konuştuğu / Türküler çığırıldığı / **Bir şey** (R. O B. İ. s. 21)

Ağrısını duymuş gibi oldum / **Neden neden** sormuyorum / **Her şeyi** / **Her şeyi** anlıyorum (R. O B. İ. s. 25)

Prizren Kalesi'ne dikilir kalır gözüm / Oradan boy verir **sokak sokak** özüm / Ahşap evi camisi hamamı köprüsü / Zaman kısılcacında **duman duman** görüntüsü (R. O B. İ. s. 66)

Biraz yolcuyum ben / **Biraz** buralı / **Biraz** göçebeyim / **Biraz** sevdalı (R. O B. İ. s. 54)

Kış baharı / **Muştulamadı** / **Muştulamadı** (R. O B. İ. s. 111)

Kimi kez bir tutku olur taşta sarılan yosun örneği / **Kimi kez** tezgâhta **nakış nakış** dokunan kilim / **Kimi kez** evrende bir leke sinek örneği (R. O B. İ. s. 112)

Her şey / Sevgiden öte / **Her şey** (R. O B. İ. s. 154)

Hadi de / **De hadi** / **Hadi** (R. O B. İ. s. 155)

Deniz deniz / **Minare minare** / Sinersin içime (R. O B. İ. s. 160)

Ah başım vah başım acıdır aşım / Soğuk olur başımı koyduğum taşım / **Ah başım vah başım** dinmez gözyaşım / Hani nerde doğduğum evim kardaşım (R. O B. İ. s. 209)

Evim var Rumeli'de / Penceresi göçe bakar **a** canım / Gene yol göründü / Bu da beni yer bitirir **a** gülüm (R. O B. İ. s. 212)

Ömür dediğin düşsel bir yol / Bir ahenk / Bir renk / Gâh iniş / Gâh yokuş / Ömür bir kuş (R. O B. İ. s. 250)

İçinde bir üzüntü duyacaksın / O zaman / O zaman / Her şeyi anlayacaksın (R. O B. İ. s. 254)

Sevesim / Sevesim / Geldi / Her şeyi delicesine / Bir bir / Sevesim (R. O B. İ. s. 268)

Türkçem bir ırmak olmuş akar bre canım akar (R. O B. İ. s. 60)

Na işte yanı başımdasın / Deniz deniz / Minare minare / Sinersin içime (R. O B. İ. s. 160)

Fokur fokur kaynayan çaydanlık gibiyim / Bir dökülebilsen / Demim neler söyler neler (R. O B. İ. s. 220)

25. Tenkit / Tavır

Eleştiri olarak da adlandırılan tenkit “bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek” (Komisyon, 2005, s. 626) olarak tanımlanır. Beksaç da insana ve topluma karşı duyarlı tutumuyla gördüğü sorunlara eleştirel bir yaklaşım sergiler. Şairin şiirlerindeki eleştirel tavır yapıcıdır; mutlu, huzurlu bir geleceği düşündürür. Şair iç bakış açısıyla olaylara, yaşananlara karşı duyarlı bir tavır sergiler. O satirik şiirlere özgü eleştirisiyle okuyucuya gerçekleri gösterme yoluna gider. Dizelerinde savaş, kin, nefretin olmadığı, barışın hüküm sürdüğü mutlu ve huzurlu bir dünya gerçeğine yönelir. İnsanca bir yaşam için güzelliğe ve özgürlüğe kürek çeker. O, iyi, güzel ve doğrunun karşısında olan bütün olumsuz insan tiplerini yerer.

Beksaç şiirinde “kravatı” bir simge olarak kullanır. Bu şekilde tenkit yoluyla kendine ve halka uzak sırça köşklerinde oturanları yerer. Ona göre hak, namus, doğruluk, dürüstlük, samimiyet ilkeli insanların tutumudur. “Halk sözcüğünü bir kalkan gibi kullananlar”, “şeytan sofrası kuranlar”, ya da bu sofraya “kurulanlar”, “sahte dostlar”, “söze sahip çıkmayanlar”, insan harabesi nankörler”e karşıdır” (Samsakçı, 2018, s. 43). Beksaç özellikle “Vurmazsam Namerdim”de bulunan şiirlerinde bu tutumunu sergileyerek kendine özgü bir ironiyle eleştiriye yönelir. Halka yabancı bu insanlar olmasa aslında toplum daha bir huzurlu olacaktır.

Yılışıklar çıkar bezini dokurken / Sana küstahça oyun oynayıp / Bin yıllık dilimi hiç uğruna satarken / İnan ki halkım senden başka / Ne sevdam oldu / Ne bir çıkarım / Ne de kavgam (R. O B. İ. s. 167)

İki metrelik son konutumuza / Bunca günahlarımız nasıl sığacak (R. O B. İ. s. 34)

El etek öpmekten / Sırtlarında kambur çıksa da / Onuruna namusuna / Sidik sıçrasa da / Pes etmeyip gölgede kemik yalayanlara / Onları adamdan sayanlara

da / Yuh olsun (R. O B. İ. s. 206)

Ha unutacaktım / Adam dediğin / Kıravatlı olurmuş / Tamam işte / Bu oyunda ben yokum / Bana eyvallah (R. O B. İ. s. 22)

Dönekler kol gezdi güller ezdiler / Melhem diye yaraya tuz bastılar / Nice dostlar yoldan sapıp caydılar (R. O B. İ. s. 39)

Bir kez olsun / Güvercinlere yem atmadılar / Kumrulara da acıdıkları olmadı hiç / Başları yıldızlarda / Gözleri büyücek aynalardaydı çünkü (R. O B. İ. s. 42)

Nicelerini tanıdım / Erdem pınarıydılar / İnsan olmanın onuruyla / Hayat ağacında / Yeşeren dal ve yapraktılar / Her şeyiyle huzur dağı / Gönül ırmağıydılar (R. O B. İ. s. 45)

Yıkıntılarda bile / Kıravatlıgil / Ütülügillerdendi (R. O B. İ. s. 74)

Yürekleri sürgünde sevgiyi iç sularında / Rehin tutan zavallılar / Masum pozlar gerisinde / Sizi at cambazları / Sizi palyaçolar (R. O B. İ. s. 77)

İç kapılarımız bir tek kendimize açıksa / Sindiremiyorsak onun bunun mutluluğunu / İçimize / Daha söze ne gerek / Yaşamak bir yanılığ demektir (R. O B. İ. s. 140)

Yürüdü ki / Yollarda nice masalsı yüzler / Gölgede geniş getiren nice enteller / Kılıbkılar kuyruğunda bekleyen / Niceleri vardı (R. O B. İ. s. 174)

Palyaço kılığında / Entel geçinenlere / Hep kendi değirmenine su taşıyanlara / İğrenç emelleriyle / Sözde insancılığa soyunanlara / Tiksinirim vesselam (R. O B. İ. s. 206)

Taş taş kendi anıtını dikenlerle / Rüyalarında bile vitrinlere model kesilenlerle / Palyaço kılığında halka bıyık altından gülenlerle / Hesabım var (R. O B. İ. s. 252)

Nicelerini tanıdım / Bozkırda çam ağacı / Kuytularda dost yankısı / Sofralarda ekmek ve aşılar / Ve telaşsız / Saf / Tırnaktan tepeye / Adamdılar / Nicelerini tanıdım / Dosttan öte kardeştiler (R. O B. İ. s. 44)

26. Türkü / Ağıt / Destan

Kaynağını Türk kelimesinden alan Türküler toplumun acılarını, sevinçlerini, hayata dair tüm ruhu ve bütün sıcaklığıyla anlatan halk şiirinin en tanınmış ürünleri olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle onlar Türk'ün iç sesidir, belleğidir. *Halk türküleri bir yandan bütün insanlarda müşterek olan duygu ve düşünceleri aksettirirler, diğer taraftan mahalli ve millidirler; kökleri vücut buldukları cemiyetin içindedir, mevzularıyla, ifade hususiyetleriyle, tahassüs ve tefekkür tarzlarıyla bu cemiyete bağlıdırlar* (Boratav, 1991, s. 347). Çoğu zaman "Türkülerle Yunmuş yıkanmıştır dilimiz. Onlarla ağlamış, onlarla gülmüş"ündür (Yakıcı, 2013, s. 186). Bekaş'ın

dizelerinde de halkın hayatının doğal hâli, kültür ve sanatı türkü adıyla, çağdaş yöntemle ve özgün bir şekilde yer alır.

Balkan Türkleri Rumeli'den koparıldıktan sonra küçüğünden büyüğüne gurbet elde yaşadıkları anılarla birlikte türküleri daha içli çalıp söylemişlerdir. Ali Yakıcı bir Rumelili olan Atatürk'ün de bu yönünü Falih Rıfkı Atay'dan aktardıklarıyla vurgular: *"Bilhassa Rumeli Türkülerini söylerken derin ve onulmaz bir gurbet ve sıla acısı gözlerinde yaşarırđı. O vatani unutmaz, kaybettiğimiz Rumeli ve Makedonya topraklarının kır kokularını alır gibi, su ve çingirak seslerini duyar gibi, bakışları uzaklaşa uzaklaşa sislenir, bizim içinde olmadığımız hatıralar içine karışır giderdi"* (Yakıcı, 2013, s. 37). Beksaç da halkını gören, anlayan, duyan bir şair olarak yine halkın edebiyatına ait anonim nazım şekillerinden türkü, ağıt, destan gibi türlerin adlarından yararlanır. Çağdaş şiirimizde Bedri Rahi Eyüboğlu, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Sabahattin Ali gibi şairlerin dizelerinde olduğu gibi Beksaç'ın şiirlerinde de halk türkülerinin izleri, tesirleri yani ifade özellikleri görülür.

Beksaç, çocukluğunda annesinden türküler dinler ve onlardan etkilenir. *"Annem zaman zaman eski Prizren türkülerini söyler, tadını alamaz tekrar tekrar söyletirdim... Bir radyo vardı, babamın bağ satıp aldığı... Ses kesik kesik gelse de anlatılmaz bir zevkle dinlerdim... Önce bir dörtlük, başka fırsatlarda da diğer dörtlükleri yazar ezberlerdim"* (Erdoğan 2017a: 608). O her zaman türküyü sevdi. *"Aslında türküyü hiç atmadım içimden. Atamam. Düşünemediğim kadar bağlıyım ona. Şimdi türkü, şiir ve ben bir üçlüyüz"* (Er, 2017a, s. 390) der.

Şair, topraklarının sesini duyuran çok sevdiği Rumeli türkülerini ayrıca derlemeler yaparak yaşatmaya çalışır; onların repertuarının oluşması için uğraşır. Türkü müzikle iç içe olduğu için şiirlerinde halk türkülerinin içli havasını duyurmaya çaba harcar. Bazı şiirlerinde ise bu hava hissedilmese bile hep "türkü" adına rastlarız. Kendi ifadesiyle *"türkü dolu yüreğiyle"* açılır şiir dünyasına. Onda *"Şahlan atlım karlı dağlar yolundur"* (Ç.S. 41) gibi halk türküsü edasında yazılmış dizelere rastlarız. Ara sıra halk ozanlarının adlarını anar. Sevdalandığı türkü adına onun içli havasına hep vurgu yapar. Bazen türkü havasında halk söyleyişine yönelerek kullandığı kelimelerle kültürümüzde yer etmiş örnekleri çağırır:

Olaylar örgüsü içinde yaşanmış ve hafızalarda kuvvetle yer etmiş anıları, onların kendi üzerinde bıraktığı tesiri, hüznü, duygusallığı yaşanmış olanlardan yola çıkarak destan ve ağıt kelimelerine yüklediği anlam ve çağrışımlarla okuyucusuna aktarır.

Sar beni oy / Sıcağınan belle beni / Ört beni taşınan / Yaşınan anam gözüyaşınan (R. O B. İ. s. 32)

Beksaç'ın şiirlerinde bazen küçük bir çocuk bile bebeğini türkülerle avutur ve uyutur:

Annesinin uyuttuğu türkülerle / Bebeğini uyutmak istedi Semra / Salladı

dizlerinde / Yarım yarım / Yineledi durdu türküleri (R. Ç. A. s. 59)

Yaşama sevdalanışımın türküsüdür (R. O B. İ. s. 100)

Türküyü türkü / Oyunu oyun bil (R. O B. İ. s. 102)

Yakılınca bir gurbet türküsü yanık (R. O B. İ. s. 107)

Türkü kesilirsin tepeden tırnağa (R. O B. İ. s. 113)

Türkü yakmağa yürek gerek dersin (R. O B. İ. s. 113)

Türkülerime sor beni (R. O B. İ. s. 166)

Türküler yakayım bağlamamla / Bırak hasret gidereyim biraz / O kadarını da çok görme / Bir köşe bir pösteği / Ayırsın hancı (R. O B. İ. s. 99)

Kardeşlik türküleridir / Dilimin söylediği hep (R. O B. İ. s. 189)

Pir Sultan demişim, Aşık Ferki demişim / Karacaoğlan demişim, Aşık Veysel demişim / Ve coşmuşum ırmağında türkünün (R. O B. İ. s. 124)

Eski şarap gibidir türkü / Güç verir / Gönendirir / Şahlanırım (R. O B. İ. s. 99)

Rumeli'de esen Yunus yeliyim / Mevlana Sarı Saltuk Hacı Bektaş Veli'yim / Şar Dağı Aliş'e türkü yakan sazın teliyim / Gah coşkulu gah hüzünlü akan Vardar nehriyim (R. O B. İ. s. 181)

En doyumsuz uyku / En duygulu türküm / En neşeli oyunum / Benim bir tek can annem (R. Ç. A. s. 74)

Kaynak başında nöbet durandır ozan / Gece yazan gündüz yazan içli içli saz çalan / Ozan güzelliğın özünü yakalayandır (R. Ç. A. s. 129)

Bir şey vardı dudaklarında / Tatlı tatlı konuştuğu / Türküler çığırdığı / Bir şey (R. Ç. A. s. 175)

Irmaklar gibi çağla / Türküler gibi yarınlara var / Balkan sellerinde / Şemsiye açmayı unutma gene de (R. Ç. A. s. 194)

Bir hasret türküsü gibi / Yakar mı yürek yürek (R. O B. İ. s. 25)

Biraz türküyüm ben / Biraz ağıt (R. O B. İ. s. 54)

Ve ben seni düşündüm / Çocukları / Bir de bizim ora türkülerini (R. O B. İ. s. 59)

Almatı'da ak kavakta yeşil bir dal olsam / Yürekli kopuz dombraya esir olsam tel olsam / İçli bir türkü yaksam ah sel gibi çağlasam (R. O B. İ. s. 60)

Türküye dur / Vazgeçilmez çilenin / Ödün vermez yüreği / Çağla hadi (R. O B. İ. s. 93)

Bir türkü bir hoyrat bir nefes diye / Yürekten yüreğe yollandım (R. O B. İ. s. 96)

Ağıtlar mı yakacaktı ozan / Dönüşsüz sular da mı yok olacaktı destan (R. O B. İ. s. 97)

Eski şarap gibidir dilimdeki türkü / Güç verir / Gönendirir / Şahlanırım (R. O B. İ. s. 99)

Zamana karşı direngen kesilen / Penceresi parmaklı bel vermiş kerpiç ev / Yaşama sevdalanışımın türküsüdür (R. O B. İ. s. 100)

Harman sonu / Ya da bir bağbozumu / Gelin ökçeleri şıraya kokunca / Yakılınca bir gurbet türküsü yanık / Tezgâhlarda özlem kilimi dokununca / Tezgâhlarda özlem kilimi dokununca / Beni yağmura çağır unutma (R. O B. İ. s. 107)

Sırtında sen en ak pak gömleğinle / Türkü kesilirsin tepeden tırnağa (R. O B. İ. s. 113)

Bir başkadır topluca tüten ocağın dumanı / Bir başkadır sevda üstüne yakılan türkü / Bir başkadır ağıt (R. O B. İ. s. 120)

Pir Sultan demişim Âşık Ferki demişim / Karacaoğlan demişim Âşık Veysel demişim / Ve coşmuşum ırmağında türkünün (R. O B. İ. s. 124)

Yüce dağların karı erimemiş / Dosttan mektup gelmemiş (R. O B. İ. s. 136)

Yeni bir güne uyanmak ne güzel / Merhaba demek çarşaf gibi açılmış gökyüzüne / Türkü mırıldanmak (R. O B. İ. s. 178)

Kosova Ovası'nda bre canlar kadife gülüm var / Kara gözlü, kara kaşlı bir edalı yarım var / Yüreği mert, gönlü yanık yürüğüm var yaylam var / Şairim var, ozanım var, söylenecek nice sözüm var (R. O B. İ. s. 181)

İçli bir türkünün sökülüşü gibi / İçli bir türkünün hüznü gibi (R. O B. İ. s. 185)

Bir kofer, bir sandıkla / Gurbete vardı yolumuz / Rumeli türkülerimiz bu yüzden / Daha bir içli şimdi (R. O B. İ. s. 186)

Kordon'da bir akşamüstü / İlaç gibi söylendi durdu türküler (R. O B. İ. s. 199)

Bir de Prizren şivemle / Türküler yakayım bağlamamla / Bırak hasret gidereyim biraz (R. O B. İ. s. 219)

Bizim ora erkekleri türkü eşliğinde / Kamyonlarla askere uğurlanırdı (R. O B. İ. s. 222)

Ah İstanbul! / Efkâr basınca bizim oralarda / Çanakkale, Yemen türküsü / Daha bir içli söylenir / Bir başka yürek dağlar Rumeli türküleri / Gençlerin sevdalanışı / Türkçemin asilliği / Bir başkadır (R. O B. İ. s.22)

Üsküp radyosunda Rumeli türküleri çalar (R. O B. İ. s.229)

Kaldırımlar bizim dili konuşur / Kuşlar bizim dilden anlar / Yürek dağılayan türküler / Hepsi bizimdi (R. O B. İ. s. 230)

Sonra derin bir ah çekerek / Rumeli şivemizle o güzelim / Prizren türkülerini yak (R. O B. İ. s. 231)

Gidiyorsun ya / Mutluluklar çığ gibi dökülsün yollarına / Türküler yakılsın / Destan olsun aşkınız (R. O B. İ. s. 239)

Bir ninni bir türkü gibi çoğal / Destan ol yarınlara ak (R. O B. İ. s. 231)

Baştanbaşa sevgi ol / Irmak gibi çağla / Masal gibi yarınlara var (R. O B. İ. s. 239)

Türkü çığırıyor sazım ayazlı gecelerinde Balkanların (R. O B. İ. s. 247)

Abo'ya ağıt yakarım (R. O B. İ. s. 100)

Nakış nakış hasrettir / Gelin çeyizinde Rumeli öyküm / Bitmeyen bir ağıttır (R. O B. İ. s. 212)

Yarıda kaldı Akdere taşlarına yazılan / Destanı Sülo'nun (R. O B. İ. s. 41)

27. Yerel Söyleyiş

Türkçe farklı ses, şekil ve cümle yapısı ile değişik coğrafyalarda çok büyük bir zenginliğe sahiptir. Coğrafi ve kültürel etkilerle tarihî zaman içinde dilimizin değişik lehçeleri oluşmuştur. Standart dilden farklı olarak bu lehçeler içinde ise onun yerel söyleyiş özellikleri karşımıza çıkar. Bunlar ise ağız olarak adlandırılır.

Balkan Türk halkları içinde bu bölge insanların dili de Türkiye Türkçesine çok benzer. Bekaş şiirlerindeki çok az yerel söyleyiş özelliklerini bir kenara bırakırsak hemen hemen bütünüyle İstanbul Türkçesini kullanmıştır. Şair dilindeki doğal, rahat ve içten söyleyişe konuşulan dilden yararlanarak ulaşmıştır. Bu özelliği şairin şiir dilini güçlendirmiştir. Bir başka ifadeyle şiirini özellikle anonim halk şiirinde görülen konuşma dilinin öğeleriyle zenginleştirmiştir. Bu tür söyleyişler özellikle *Çetrefil Sevda* ve *Vurmazsam Namerdim*'de yer almakla birlikte kitaplara girmeyen şiirler içinde yer alır. *Şair bu "n'etsek, n'apsak, ürenmek, de, bre, bi ko, naa, düşünisin"* gibi yerel ağza özgü sözcükleri kullanmıştır. Beraberinde Rumeli'nin folklorik motiflerini de içine alan yerel konuşma şekilleriyle şiirini beslemiştir. Dolayısıyla o çağdaş şiir ile halk şiirimizin dil ve folklorik özelliklerini bir arada sentezlemiştir. Bekaş'ın şiiri şekil ve birim özellikleriyle yenidir. Şairin olay ve durumlar karşısındaki tavrı yani mesajı yine ön plandadır. Bu nedenle bu tür şiirlerindeki anlam ve çağrışım kuvvetlidir.

Sar beni oy / Ört beni yaprağınan taşınan / Yaşınan anam gözüyaşınan (V. N. s.

24)

Na hepsinin tadı dudaklarımda (V. N. s. 9)

Varsın gönül yeli essin bre can essin (V. N. s. 56)

Kazak men Uygur men Türkmen men (V. N. s. 58)

Türkçem bir ırmak olmuş akar bre canım akar (V. N. s. 59)

Bir de bizim ora türkülerini (V. N. s. 69)

İsyanım var a dostlar (V. N. s. 78)

De bre ulu çınarın ilentisi / konuş (Ç.S. s. 11)

Ko bilgisayar uydular boşsun zamanı / Görkemli bir kavşaktayız ya seninle okkadardır (Ç. S. s. 66)

Üstüme yıkılıversin ko (Ç. S. s. 65)

Bi şey olur (Ç. S. s. 38)

Bi'tek söz için (Ç. S. s. 48)

N'etsek de terketsek (Ç. S. s. 48)

Naa hepsinin tadı dudaklarımda (R. O B. İ. s. 22)

Del'etme / İnletme / Kopar saz tellerim sonra (R. O B. İ. s. 22)

Güzelliğin onuruna yordum seni (R. O B. İ. s. 103)

Göçeri kuşlar yuvasını yapmışsa orda (R. O B. İ. s. 103)

Gelin ökçeleri şıraya kokunca / Yakılınca bir gurbet türküsü yanık (R. O B. İ. s. 107)

Es bre deli gönül es gayrı (R. O B. İ. s. 167)

Na işte yanibaşımdasın (R. O B. İ. s. 160)

Cıgaramı yakmış acı acı kahvemi yudumluyordum ki / Elde olmadan kulak kesildim konuşmalarına / 20 sm. cıgaralığından duman tütüren babalık yaşdaşına:

Bir yanımda duvar yıkılır / Bir yanıma pazar kurulur / Bu hesabı nasıl yormalı (R. O B. İ. s. 90)

Zamana bırak / Ko / Demlensin her / Tümce (R. O B. İ. s. 146)

Kardaş aldırma / Ko / Zaman sırtlansın (R. O B. İ. s. 146)

Güpegündüz yol kesip / Baş aldılar dilimden (R. O B. İ. s. 195)

Evim var Rumeli'de / Penceresi göçe bakar a canım / Gene yol göründü / Bu da

beni yer bitirir a gülüm (R. O B. İ. s. 212)

Türkçem durmaz / Balkanlarda yol alır / Yol alır bre can (R. O B. İ. s. 261)

Ceylan gözler del'eyledi (R. O B. İ. s. 275)

"Ne düşünisin be, bu kalabalıktan ayrılacaksın / Diye mi korkaysın"

"Yok more, cideceğimden dil, çektirmesin kokaym!" (R. O B. İ. s. 276)

Sonuç

Güzel sanatların önde gelenlerinden biri olan edebiyatın duygu, heyecan ve hayallere en çok hitap eden bir türü olarak şiir bazı şairlerin elinde dili, üslubu ve muhtevası ile zengin bir içeriğe sahip olmuştur. Balkanların bağımsız ülkesi Kosova'nın Prizren şehrinden şair Zeynel Beksaç resim ve müzik gibi güzel sanatlara olan ilgi ve emeklerinin de verdiği üretkenlik ile edebiyata ait şiirin ufkunu genişletir.

Yirminci yüzyılın özellikle son çeyreği ile yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde güzel sanatların ve kültürel faaliyetlerin içinde aktif olarak yer alan şair Beksaç kuşandığı dili ve kalemiyle Balkanların serhat boylarında dilinin ve kültürünün bir âşığı ve muhafızı olarak karşımıza çıkar. Küçük yaşta şiire başlayan; sanata, edebiyata ilgisiyle ve daha sonra gerçekleştirdiği çok yönlü çalışmalarıyla Türkçeye, Türklüğe, onun kimliği ile var olma mücadelesine katkısı olan Beksaç'ın Balkanlarda çağdaş Türk edebiyatının gelişerek varlığını sürdürmesinde emeği büyüktür.

Şair Beksaç makalede baştan sona verdiğimiz örneklerde görüldüğü gibi şiirlerinde bir sevgi rüzgârı estirir. Bu havayı yakalayabilmek için şiire has dil ve üslup özelliklerinden yararlanır. Temiz dili ve toplumsal duyusuyla insan bilmesini çözüp onun dünyasına açılır. Böylece insan gerçeğine ulaşır. Türkçesinin sıcaklığı ve içtenliğiyle, üslubunun doğallığıyla sanki karşımızda Anadolu'dan bir şair vardır. Aslında o aynı yazgıyı paylaşan coğrafyaların ortak sesidir. Olayları ve insanları çeşitli yönleriyle betimlemesi ve onlara getirdiği bakış açısıyla özgün bir şairdir. Bireyselden ziyade toplumsal perspektiften duyan, düşünen ve o şekilde bize aktaran bakış açısı ve diliyle de usta bir sanatkârdır.

Baştan beri yapılan değerlendirmeler ışığında şairin şiirinin dil, yapı, üslup, muhteva bakımından ön plana çıkan belli başlı özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

Beksaç'ın şiirleri konu ve üslup özellikleriyle hem küçüklere hem de büyüklere hitap eden geniş bir yelpazeye sahiptir.

Şair hayat kaynağı olarak gördüğü ana dilini, Türkçeyi sahiplenmeyi vatan için nöbet tutmak kadar kutsal sayar.

Beksaç'ın sanatçı sorumluluğu bireyden topluma, oradan insanlığa uzanır.

Yaşadığı topraklar üzerinde öz kültürünün varlık mücadelesinin bir neferi olur.

Bir gördüğü Anadolu ve Rumeli'yle birlikte Türk dünyasında ortak bağların kuvvetlenmesini arzarlar.

Geçmişe, çocukluğuna dair anı ve özlem duygularından yola çıkan ve umuda, sevince yönelen bir hüznü hep yüreğinde taşır.

Türkçenin ve Türk kültürünün ruhunu ve kimliğini yaşatmak için çalışmalarıyla mücadele verir.

Türkü, masal, mâni, ninni, destan, ağıt, deyim ve atasözü gibi anonim halk edebiyatından şiirine yansıyan özellikler ve adlandırmalar vardır.

Şiirde nazım biçimi ve birimi tutumunda kuralcı değildir. Bu yapı özelliklerini şiirinin kuruluşunun gerektiği şekilde kullanır. Şiirde ahenk anlayışında da katı bir tavrı yoktur.

Anlatım tekniği yani üslup açısından hem gelenekçi hem de yenilikçi bir tutum sergiler.

Hayata, olaylara karşı realist bir bakış açısı sergiler. İnanıldığı gerçeklerin savunucusu olur.

Hoşgörü, sevgi, barış, dostluk, kardeşlik gibi kavramları bütün insanlığın mutluluğu için dile getirir.

Şair şiirinin söyleyişi ve iletisiyle kendine özgü bir üslubun sahibidir.

Kullandığı benzetme, mecaz, imaj, ad aktarması gibi sanatlarla şiirinde anlam ve anlatım zenginliği oluşturur.

Emek verdiği güzel sanatlardan resim ve müziğe ait unsurlar onun şiir sanatına güç katar.

Şiirlerindeki ses, ritim ve ahenk unsurları sadeliği esas alan şairi halk şiiri söyleyişine yöneltir.

Şiirlerinde bütün kötülüklerden uzak çocukların güzel dünyasında özlenen yaşanası bir dünya sembolleşir.

Konuşma dilindeki sıcaklığı söyleyişindeki içtenlik, incelik, doğallık ve rahatlıkla yakalar.

Şiirlerinde yer yer edebiyatımızın şair ve şiirlerini çağrıştırarak anlatım tekniğine güç katar.

Özellikle çağdaş şiire özgü sapmalarla yeni çağrışımlar oluşturarak şiirine özgün ve estetik bir hava kazandırır.

Çocukluğundan başlayarak ve içinde büyüyerek edindiği tabiat sevgisi başarılı betimlemelerle şiirini zenginleştirir.

Şiirine ait muhteva unsurlarından olan soyut kavramların dizelere aktarılmasında tasavvuftan yararlanır.

İnsani ve toplumsal duyarlılık ve sorumluluk duygusu Bekaş'ı şiirlerinde eleştirel bir tavra yöneltir.

İncelememizde baştan beri Bekaş ve şiiri hakkında çok şey dile getirdik. Bu bağlamda hakkı teslim için bu makaleyi Balkanların çağdaş kültür, dil, sanat ve edebiyat hayatına yarım asrı aşkın süredir devam eden çalışmaları, kazandırdığı değer ve emekleri karşılığında şaire teşekkür niyetinde bir yazı olarak adlandırabiliriz.

Kaynakça

- Akalın, L. S. (1984). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Varlık.
- Aksan, D.(1997). *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin.
- Aksan, D. (1999). *Halk Şiirimizin Gücü*. Ankara: Bilgi.
- Aksan, D. (2006). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Engin.
- Aslan, B. (2019). *Türkçenin Nöbetini Tutmak - Zeynel Bekaş ve Şiiri*. İstanbul: Kesit.
- Banarlı N. S. (1988). *Türkçenin Sırları*. İstanbul: Kubbealtı.
- Bayıldır, S. K. (1999). İlk yaz. *Varlık*. (1107), İstanbul: Varlık.
- Bekaş, Z. (1990). *Çetrefil Sevda*. Priştine: Tan.
- Bekaş, Z. (1995). *Önce Sevgiye Doğar Güneş*. Priştine: Tan.
- Bekaş, Z. (1997). *Gökyüzünde Salınan Çocuk*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Bekaş, Z. (1997). *Vurmazsam Namerdim - Ben Şairim*. Prizren: Kendi yayını.
- Bekaş, Z. (2017a). *Zeynel Bekaş - Rumeli, O Benim İşte (Toplu Şiirler, 1971-2017)*. Prizren: Türkçem.
- Bekaş, Z. (2017b). Balkanlarda Yazmak, *Kardeş Kalemler*. 50. Sanat Yılında Zeynel Bekaş Özel Sayısı. Yıl 11, Sayı 132, Ankara: Avrasya Yazarlar Birliği.
- Bekaş, Z. (2018). *Rüyalarım Çiçek Açtı (Toplu Şiirler, 1970-2014)*. İstanbul: Nar.
- Beyatlı, Y. K. (1985). *Eski Şiirin Rüzgârıyla*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

- Beyatlı, Y. K. (2003). *Kendi Gökkubemiz*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Boratav, P. N. (1991). *Folklor ve Edebiyat-2*. İstanbul: Adam.
- Çokum, S. (2017). *Zeynel Beksaç - Rumeli O Benim İşte*. Prizren: Türkçem.
- Er, A. (2017). O, Mavi Bir Çocuktur Gökkuşağında Özgürce Sallanan *Zeynel Beksaç - Rumeli O Benim İşte (Toplu Şiirler, 1971-2017)*. Prizren: Türkçem.
- Ercilasun, A. B. (2000). Yirmi Birinci Yüzyıla Girerken Millî Kimlik Oluşturmada Dilin Önemi. *Türk Dili*. Sayı 579. Ankara: TDK.
- Erdoğan, S. (2017). Beksaç: Edebiyat Güzelliğe, Özgürlüğe Kürek Çekmektir. *Zeynel Beksaç - Rumeli O Benim İşte (Toplu Şiirler, 1971-2017)*. Prizren: Türkçem.
- Ergüven, A. R. (2017). *Zeynel Beksaç - Rumeli O Benim İşte (Toplu Şiirler, 1971-2017)*. Prizren: Türkçem.
- Filizok, R. (1991). *Şiirimizde Halk Edebiyatı Üzerine Notlar*. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Gökdemir, S. A. (1990). *Yunus Emre - Göldeste*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Güçlütürk, T. (2017). Zeynel Beksaç ve Edebî Yaratıcılığı. *Zeynel Beksaç - Rumeli O Benim İşte (Toplu Şiirler, 1971-2017)*. Prizren: Türkçem.
- Gürgendereli, R. (2017). Şair Zeynel Beksaç: Türkçenin Rumeli Yakasında Halkımın Nöbetindeyim, *Zeynel Beksaç - Rumeli O Benim İşte (Toplu Şiirler, 1971-2017)*. Prizren: Türkçem.
- Işıkhan, Ü. Y. (2017). Balkanlarda Bir Şair: Zeynel Beksaç, *Kardeş Kalemler*. 50. Sanat Yılında Zeynel Beksaç Özel Sayısı. Yıl 11, Sayı 132, Ankara: Avrasya Yazarlar Birliği.
- İğci, A. (2009). Kosova Türkçesinde Bazı Yeni Eğilimler. *Turkish Studies*, 4(3), 1174-1182.
- Kalkan, Ş. M. (2017). Rumeli Türk Şiirinde Özgün Bir Ses. *Kardeş Kalemler*. 50. Sanat Yılında Zeynel Beksaç Özel Sayısı. Yıl 11, Sayı 132, Ankara: Avrasya Yazarlar Birliği.
- Kantarcioğlu, S. (1987). *T. S. Eliot'un Şiirlerinde İnsanın Kendini Gerçekleştirme Teması*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kaplan, M. (1990). *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Koka, Ş. (2017). Şiirimde Güttüğüm Kavga Bireysel Değil, Topluca Bir Mutluluğa Yöneliktir. *Zeynel Beksaç - Rumeli O Benim İşte (Toplu Şiirler, 1971-2017)*. Prizren: Türkçem.

Komisyon (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Makal, T. K. (1992). Türk Halk Edebiyatında Nasihat. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Mercan, H. (2017). 70'li Kuşağın Örnek Şiiri. *Zeynel Beksaç - Rumeli O Benim İşte (Toplu Şiirler, 1971-2017)*. Prizren: Türkçem.

Muzbeg, İ. (2017). Bir Serginin Düşündürdükleri. *Zeynel Beksaç - Rumeli, O Benim İşte (Toplu Şiirler, 1971-2017)*. Prizren: Türkçem.

Necatigil, B. (2021). *Bile / Yazdı*. İstanbul: Yapı Kredi.

Öztelli, C. (1997). Yunus Emre. İstanbul: Özgür.

Sağlam, F. (2017). Çetrefil Sevda'nın Pürüzsüz Şiirleri. *Kardeş Kalemler*. 50. Sanat Yılında Zeynel Beksaç Özel Sayısı. Yıl 11, Sayı 132, Ankara: Avrasya Yazarlar Birliği.

Samsakçı, M. (2018). Prizrenli Bir Şair Zeynel Beksaç ve Şiiri, *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı 4: Ağustos.

Sazyek, H. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*. Ankara: Türk İş Bankası.

Tanpınar, A. H. (1995). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh.

Tekin, H. (2017). Dile Bağlanan Gönül Türkçe İle Nakışlar Ömrünü... Ömrüne Bereket Şair... *Kardeş Kalemler*. 50. Sanat Yılında Zeynel Beksaç Özel Sayısı. Yıl 11, Sayı 132, Ankara: Avrasya Yazarlar Birliği.

Toparlı, R., Çögenli, S., Şafak Y. (1991). *Arapça, Farsça, Türkçe Örnekleriyle Edebî Sanatlar (Bedî')*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Yakıcı, A. (2013). *Halk Şiirinde Türkü*, Ankara: Akçağ.

Yardımcı, M. (1998). *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri Âşık Şiiri Tekke Şiiri*. Ankara: Ürün.

XIX. Yüzyıldan Günümüze Kadar Filibe'de Türkçe Basın

Turkish Press in the City of Plovdiv from the 19th Century to the Present

Harun BEKİR*

Öz

Filibe (Plovdiv) şehri, geçmişten getirdiği kültürel zenginliği korumaktadır. Bulgaristan'ın ikinci büyük şehri olan bu bölge, önemli bir eğitim ve kültür kenti olarak varlığını sürdürmektedir. Burada birçok Türkçe gazete de yayımlanmaktadır. Bu araştırmanın amacı Filibe'de yayımlanan Türkçe gazete ve dergileri tespit edip Bulgaristan Türk basın tarihi açısından önemini belirlemektir. Betimsel tarama yöntemi kullanarak konuyla ilgili kaynaklar incelenmiş, Filibe şehrinde çıkmış olan gazete ve dergiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Amacımıza ulaşmak için de Sofya'daki Aziz Kiril ve Metodiy Millî Kütüphanesi ile Filibe İvan Vazov Halk Kütüphanesi arşivlerindeki birincil kaynaklardan yararlanılmış, gazete ve dergilerin yayın süreleri ile yayın politikası incelenmiştir. Araştırma sonucu Filibe'de 41 süreli yayın belirlenmiştir. Bunların otuz sekizi gazete, üçü dergidir. Tüm bu bilgilere baktığımızda Filibe'nin Türk basın tarihi içerisinde önemli bir yeri olduğu aşikârdır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Filibe, Türkçe basın, gazeteler, dergiler.

Abstract

The city of Plovdiv preserves the cultural richness it brought from the past. This region, which is the second largest city in Bulgaria, continues to exist as an important educational and cultural city. Many Turkish newspapers are also published here. The aim of this research is to determine the Turkish newspapers and magazines published in Plovdiv and to determine their importance in terms of Bulgarian Turkish press history. By using the descriptive scanning method, the sources related to the subject were examined and the newspapers and magazines published in the city of Plovdiv were tried to be determined. To achieve our goal, the primary sources in the archives of Kiril and Methodius National Library and the Plovdiv Ivan Vazov Public Library were used, and the publication times and publication policies of newspapers and magazines were examined. As a result of the research, 41 periodicals were determined in Plovdiv. Thirty-eight of them are newspapers and three are magazines. When we look at all this information, it is obvious that Plovdiv has an important place in the history of the Turkish press.

Keywords: Bulgaria, Plovdiv, Turkish press, newspapers, magazines.

* Dr. Öğr. Üyesi, Filibe Paisiy Hilendarski Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Filibe/BULGARİSTAN, h_bekir@uni-plovdiv.bg, ORCID: 0000-0002-2340-939X

Giriş

Gazete, en önemli iletişim araçlarından biridir. Haberleşmenin ve iletişimin günümüzdeki kadar gelişmediği ve yaygınlaşmadığı zamanlarda, haberleşmeyi ve iletişimi büyük oranda gazetelerin sağladığı bilinmektedir. Bir iletişim aracı olan gazetenin ulaştığı yerlerdeki kişilerle temas kurabilmesi için gazetenin yayımlandığı dilin biliniyor olması gerekir. Dolayısıyla bir gazetenin etki alanı o gazetenin yayımlandığı dilin etki alanıyla doğru orantılıdır denilebilir. Bu bağlamda Filibe'de basılan Türkçe gazetelerin ulaştığı sınırlar ve etki alanının nereler olduğu ise önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Filibe'de çok sayıda Türkçe gazete çıkarılmış, bu gazeteler haberleşmenin yanında kültür, sanat ve edebiyat faaliyetleriyle de okuyucularına önemli hizmetler vermiştir. Dolayısıyla Bulgaristan Türklerinin kültürel gelişiminde basın da önemli rol oynar (Hasan, 2019, s. 156). Ayrıca gazeteler ve genelde bütün süreli yayımlar eşî benzeri olmayan bir kaynak özelliğini taşımakta, yayımlandığı dönemi aydınlatmakta ve birçok bilim dalındaki araştırmalar için o dönemdeki eğilimler hakkında önemli bir kaynak özelliğini taşımaktadır.

Bu araştırmamızın amacı Filibe'de yayımlanan Türkçe gazete ve dergileri tespit edip Bulgaristan Türk basın tarihi açısından önemini belirlemektir. Betimsel tarama yöntemi kullanarak konuyla ilgili kaynaklar incelenmiş, Filibe şehrinde çıkmış olan gazete ve dergiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Amaca ulaşmak için de ilk önce kütüphane ve arşivlerdeki birincil kaynaklara başvurulmuştur. Bulgaristan Millî Kütüphanesi konuyla ilgili başvurulacak önemli arşive sahip olduğundan dolayı buradaki mevcut kaynaklardan yararlanılmıştır. Sofya'daki Aziz Kiril ve Metodiy Millî Kütüphanesi önemli sayıda Türkçe süreli yayınların koleksiyonlarını ve münferit nüshalarını barındırmaktadır. Burada, Bulgaristan'da yayımlanmış bazı Türkçe gazete ve dergiler yer almaktadır. Bunların kayıtları düzenli tutulmuş ve ayrıca bir kataloğun içinde de yer verilmiştir. Ayrıca araştırmamız esnasında Filibe İvan Vazov Halk Kütüphanesi'nde de Türkçe çıkan 21 farklı gazete ve dergi koleksiyonunun bulunduğunu tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında bazı katalog ve bibliyografyalardan da yararlanılmıştır. Konuyla ilgili önemli bir kaynak 1969 yılında Dimitir İvançev editörlüğündeki "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesidir (İvançev, 1969). Bu derlemenin 3. cildindeki 40-47. sayfaları arasında 1944 yılına kadar Bulgaristan'da yayımlanmış 92 Türkçe süreli yayın hakkında bilgi verilmektedir. Bunlardan 25'i Filibe'de çıkmış ya da bir dönem bu şehirde yayımlanmıştır. Derlemede hakkında bilgi verilen bu yayınlardan önemli bir kısmı Millî Kütüphane arşivinde yer aldığı tespit edilmiştir. Bulgaristanlı araştırmacıardan Evdokiya Emanuilova'nın 1993 yılında Bulgarca olarak yayımlandığı "*Plovdiv'deki Süreli Yayınlar*" adlı kitabı da dikkate değerdir. Kitapta "Yabancı Dildeki Süreli Yayınlar" bölümü bulunmakta, Filibe'de Türkçe olarak yayımlanan 19 gazete hakkında bilgi verilmektedir (Emanuilova, 1993, s. 125-135). Ancak Filibe'de çıkmış

olan bazı gazete ve dergiler hakkında dolaylı yollardan bilgi elde edilmiştir. Örneğin Filibe’de çıkan *Hilâl* gazetesi hakkındaki bilgileri, 10.04.1884 tarihli *Tırnovska Konstitutsiya* gazetesinin 2. sayısında çıkan bir haberden öğrenilmiştir. 1 Ekim 1896 tarihli *Dunavski İzvestiya* gazetesinin 5. sayısında Filibe’de *Resimli Emniyet* gazetesinin çıkmaya başlamış olduğu haberi bulunmaktadır. 9 Kasım 1905 tarihli *Veçerna Pošta* gazetesinin 1523. sayısında Filibe’de *Şarkî Rumeli* gazetesinin çıkarılacağı haberi bulunmaktadır. Filibe’de çıkarılmış süreli yayınların tespiti ve değerlendirilmesi için, ulaşılabilen ölçüde, Bulgaristan Türkçe basınıyla ilgili yapılan çalışmaları da gözden geçirip elde edilen verilerle karşılaştırma yapılmıştır. Araştırmanın bir bölümü de söz konusu bu çalışmalara ayrılmıştır. Bulgaristan Türk basın tarihi üzerine bir bibliyografya denemesi niteliğindeki bölüm, bu özelliğiyle de önem arz etmektedir.

Bulgaristan Türkçe Basınıyla İlgili Yapılan Çalışmalar

Bulgaristan’da Türkçe süreli basının kökenleri Osmanlı dönemine kadar uzanır. Bir zamanlar Tuna boyu Türklerinin kültür merkezi olan Rusçuk kentinde vali Midhat Paşa, 1865’te bir vilayet basımevi kurmuştur. “Tuna” adında ilk Türkçe (iki sayfası Bulgarca) gazete burada haftada iki kez olmak üzere çıkmaya başlamış ve 1877 harbine kadar aralıksız yayımlanmıştır. Böylece Bulgaristan topraklarında canlı ve hareketli bir Türkçe süreli basın oluşmuştur. Bulgaristan topraklarında Osmanlı döneminden itibaren onlarca dergi ve gazete yayımlanmış, Türk dili ve kültürünün yaşatılması konusunda önemli bir rol üstlenmiştir (Hasan, 2019, s. 260).

Bulgaristan’daki Türkçe basın konusunda çeşitli zamanlarda yayımlanmış araştırmalar mevcuttur. Bunlardan önemli bir kısmı 1945 yılına kadar olan dönemi incelemektedir. Bundan sonraki dönem için birkaç örnekle yetinenler de vardır. Bulgaristan’da Türkçe olarak yayımlanan gazete ve dergilerle ilgili bilgiler, kütüphanelerdeki dergi ve gazete koleksiyonlarında, bu konuda yayımlanmış monografilerde veya yayımlanmamış tezlerde, Bulgaristan’daki Türk kültürüyle ilgili eserlerin bazı bölümlerinde ve genellikle bilimsel dergilerde çıkmış makalelerde bulunmaktadır.

Sofya’daki Aziz Kiril ve Metodiy Millî Kütüphanesi arşivinde yer alan Türkçe süreli yayınlar hakkında Bulgar araştırmacı Stoyan Şivarov’un 2008 yılında yayımladığı bir makale, araştırma konumuzla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Balkan Ülkeleri Kütüphaneler Arası Bilgi-Belge Yönetimi Sempozyumu Bildirileri kitabında yer alan “Bulgaristan’da 1878-1944 Yılları Arası Osmanlıca Süreli Yayınlar” başlıklı makale, kütüphanedeki 51 farklı gazete ve derginin varlığından söz etmektedir. Bu süreli yayınlardan 14’ü Filibe’de çıkmıştır. Ayrıca araştırma esnasında Filibe İvan Vazov Halk Kütüphanesi’nde de Türkçe çıkan 21 farklı gazete ve dergi koleksiyonunun bulunduğunu tespit edilmiştir. Bulgaristanlı araştırmacılardan Evdokiya Emanuilova’nın 1993 yılında Bulgarca olarak

yayımlandığı “*Plovdiv'deki Süreli Yayınlar*” adlı kitabı da dikkate değerdir. Kitapta “Yabancı Dildeki Süreli Yayınlar” bölümü bulunmakta, Filibe'de Türkçe olarak yayımlanan 19 gazete hakkında bilgi verilmektedir (s. 125-135). Konuyla ilgili Bulgaristanlı araştırmacılardan İbrahim Yalimov'un 1998 yılında yayımladığı “Bulgaristan'da Türkçe Süreli Yayınlar (1878-1997)” ve yine aynı yıl Mihail İvanov'la İ. Yalimov'un ortak çalışması olan “Bulgaristan'da Türk Toplumunu ve Süreli Yayınları (1878-1997)” başlıklı makaleleri önemli değerlendirmelerdir. İ. Yalimov (2002), “Bulgaristan'da Türk Toplumunu Tarihi” adlı kitabında da Bulgaristan'daki Türkçe basın tarihini farklı dönemlere göre değerlendirmiştir.

Türkiyeli araştırmacılardan Adem Ruhi Karagöz'ün 1945 yılında yayınladığı “Bulgaristan Türk Basını (1879-1945)” adlı kitabı, bu alandaki çalışmaların ilkleri ve öncüleri arasında gösterilebilir. 66 sayfalık bu küçük kitap dönemine göre kısa, fakat önemli bilgiler vermektedir. Ancak pek çok gazete ve dergiye ulaşamadığı görülmektedir. Ayrıca İsmail Hakkı Tevfik Okday'ın da “Bulgaristan Türk Basını” başlıklı bir kitabı bulunmaktadır. 1980 yılında yayımlanmış olan bu kitaba ulaşma fırsatımız olmamıştır.

Bulgaristan'daki Türkler veya Türk kültürüyle ilgili eserlerin bazı bölümlerinde de Türkçe süreli yayınlar hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Bunların arasında Osman Keskiöğlü'nün (1985) “Bulgaristan'da Türkler” kitabı gösterilebilir. Kitabın 149-163. sayfaları arasında Bulgaristan'da çıkan 104 Türkçe gazete ve dergi hakkında bilgi verilmiş, 24'ünün Filibe şehrinde yayımlandığı bildirilmiştir. Ancak Keskiöğlü'nün verdiği dipnottan, bu bölümde Adem Ruhi Karagöz'ün “Bulgaristan Türk Basını” adlı eserinden faydalandığı anlaşılmaktadır.

Bulgaristan'daki süreli yayınlar hakkında bilgi veren bir diğer eser de Bilal Şimşir'in 1986 yılında yayımlanmış olduğu “Bulgaristan Türkleri” adlı eseridir. Şimşir, kitabının bir bölümünü (s. 307-314) basın hayatına ayırmış, 130 gazete ve dergiye yer vermiştir. Bunların arasından 28'inin Filibe'de yayımlandığı bilgisini vermiştir. Ancak yazar, gazetenin adını, çıktığı yeri ve yılı belirtmekle yetinmiştir.

Mehmet Türker Acaroğlu'nun 1990 yılında yayımlanan “Bulgaristan'da Türk Gazeteciliği (1865-1985)” adlı kitabı dikkate değer bir eser olup konuyla ilgili başvurulabilecek önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Yazar, araştırdığı dönemde 170'in üzerinde Türkçe gazete ve derginin çıktığını bildirmekte, bu süreli yayınlar hakkında da önemli bilgiler vermektedir.

Hüseyin Memişoğlu'nun 1995 yılında yayımlanan “Bulgaristan'da Türk Kültürü” adlı kitabında da “Bulgaristan'da Türk Basını” bölümü (s. 148-167) bulunmaktadır. Yazar, 1880-1985 yılları arasında 177 Türkçe süreli yayın hakkında bilgi vermekte, bunlardan 42'sinin Filibe'de yayımlanmış olduğunu bildirmektedir. Ancak, bazı gazeteler, farklı dönemlerde aynı adla yayımlandığı halde, ayrı gazetelermiş gibi listeye konulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi'nin 8. cildini Bulgaristan Türk Edebiyatına ayırmıştır. Hayriye Süleymanoğlu Yenisoay tarafından hazırlanıp 1997 yılında yayımlanan bu çalışmanın giriş kısmında "Bulgaristan'da Türkçe Basın ve Yayın" bölümü de bulunmaktadır (s. 30-34). Bu bölümde Türkçe süreli yayınlar hakkında genel bir bakış yer almakta, bazı gazete ve dergiler için de bilgi verilmektedir. Ayrıca Yenisoay'un "Bulgaristan'da Türkçe Basın" başlıklı bir makalesi de *Kırcaali Haber* gazetesinde yayımlanmıştır².

Konuyla ilgili Altan Deliorman'ın "Bulgaristan'da Türkçe Basın (1865-2009)" adlı kitabı 2010 yılında yayımlanmış önemli bir eserdir. Kitapta 188 gazete ve derginin listesi, yayına giriş tarihine göre kronolojik olarak düzenlenmiş, kitabın sonunda da alfabetik olarak verilmiştir. Eserde Türkçe yayınlar hakkında bilgi verilmekle yetinilmemiş, bu yayınları çıkaran bazı kişilerin özgeçmişleri ilave edilmiş, gazetelerden seçilmiş önemli yazılara da yer verilmiştir. Ancak A. Deliorman'ın *İttihad-ı İslâm* gazetesinin Filibe'de yayımlandığına dair iddiası fikrimizce yanlış bir tespittir. Yazar, bu gazete hakkında "Menâfi-i İslâmiye'ye ve Osmaniyeye hizmet eder" haftalık siyasî gazete bilgisini vermekte, 1908-1909 yıllarında Filibe'de yayımlanmış olduğunu iddia etmekte, sahibi Filibeli Ahmet Hilmi, müdürü Mehmet Nuri olduğunu ve 16 sayı çıktıktan sonra kapandığını bildirmektedir (Deliorman, 2010, s. 71). Bulgaristan'daki Türkçe süreli yayınlarla ilgili elimizdeki diğer kaynaklarda böyle bir gazetenin Bulgaristan'da yayımlanmış olduğu bilgisine rastlanmamıştır. Aslında Filibeli Ahmet Hilmi gerçekten de böyle bir gazete yayımlamış, fakat bu gazete Filibe'de değil, İstanbul'da çıkmıştır. Ahmed Hilmi, Hicri 1279 (1862/1863) yılının ortalarında Filibe'de doğduğundan dolayı "Filibeli" lakabıyla, babası Şehbender (Konsolos) Süleyman Bey olduğundan dolayı da "Şehbenderzâde" lakabıyla anılmaktadır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra önce Edirne'ye, daha sonra da İstanbul'a yerleşmiştir (Ekici, 1997, s. 21-52). A. Uçman (2010, s. 424) ve A. Koçak (2012, s. 254) Ahmed Hilmi'nin *İttihâd-ı İslâm* adıyla 1908 yılında İstanbul'da haftalık siyasî bir gazete yayımladığı bildirilmektedir.

Bulgaristan Türk basın tarihiyle ilgili önemli bir eser de İsmail Cambazov'un 2011 yılında yayımlanmış "Bulgaristan Türk Basını Tarihinde Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi" kitabıdır. Eser, belli bir gazeteyi konu almış olsa da, kitapta Bulgaristan'daki Türk yayıncılığı ve basınına yönelik çok önemli bilgiler de bulunmaktadır.

Filibeli'de Türkçe olarak yayımlanan bazı gazete ve dergiler tez konusu bile olmuştur. Bunların arasında Ramazan Aydın'ın (2009) "Hilâl Gazetesine Göre Şarkî Rumeli Türkleri", Ömer Kılıç'ın (2010) "Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi: Hilâl Gazetesi", Cahit Tanı'nın (2011) "Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi Emniyet Gazetesi", Uğur

² https://www.kircaalihaber.com/?pid=8&id_aktualno=296 (Erişim Tarihi: 28.08.2020)

Yılmaz'ın (2013) "Balkan Gazetesi (1906)", Taha Kemal Şile'nin (2019) "Balkan Gazetesi'ne Göre Bulgaristan'da Sosyal ve Siyasi Gelişmeler (1906-1908)" konulu tezlerini gösterebiliriz. Bu araştırmacılar tek gazeteyi konu almış olsalar da tezlerinde Filibe'de yayımlanmış olan diğer süreli yayınlar hakkında da bilgi vermişlerdir.

Araştırma esnasında Filibe'de yayımlanan Türkçe süreli yayınların çoğunun İstanbul'a da gönderilip dağıtıldığını tespit edilmiştir. Bu gazete ve dergiler Türkiye'deki çeşitli kütüphane ve arşivlerde muhafaza edilmiş, Türkiyeli araştırmacılar da inceleme yapıp değerlendirme fırsatını vermiştir. Dolayısıyla Filibe'de yayımlanan birçok süreli yayın araştırma konusu olmuş, bilimsel dergilerde makale olarak yayımlanmıştır. Bu çalışmalar arasında Sezgin Topal'ın (2013) "Filibe Türklerinin Sesi Hamiyet Gazetesi", Cahit Tanış'ın (2016) "Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi: Emniyet Gazetesi (1896-1897)", Levent Düzcü'nün (2018) "Balkan Gazetesinin Yazar ve Okur Köşesinden Bulgaristan Türklerinin Sorunları (1906-1908)", Mustafa Kemal Sincer'in (2020) "Bulgaristan'da Yılmaz Bir Jön Türk: Ethem Ruhi Balkan ve Balkan Gazetesi (1907-1908)" makalelerini göstermek mümkündür.

Bütün bu araştırmaları değerlendirdiğimizde, çalışmaların Bulgaristan'daki Türkçe basın konusunda birer genel inceleme olduğu ya da Filibe'de yayımlanmış belli bir süreli yayın organına yönelik olduğu göze çarpmaktadır. Araştırmamızda ise farklı dönemlerde sadece bu şehirde çıkarılmış süreli yayınlara odaklanılmıştır. Çünkü Filibe'deki Türkçe basın, Bulgaristan Türkçe basın tarihinde önemli bir yer almaktadır. Böylece şehrin konumu, şehirdeki sosyal şartlar ve siyasi gelişmeler basını nasıl etkilediğini ortaya koyacak, dönemin şartları içinde gelişmeleri gösterecektir.

Filibe'deki Türkçe Süreli Yayınlar

Bulgaristan'daki Türkçe basın, Türk basın tarihinin önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Zira Türkiye'nin dışındaki Türk topluluklarının hiçbirinde bu yoğunlukta gazete ve dergi yayımlanmamıştır. Ayrıca Bulgaristan'da Türkçenin bir azınlık dili olarak varlığını korumasında Türkçe yayın faaliyetlerinin kuşkusuz önemi büyüktür (Hasan, 2016, s. 673). Bu basının ayrıca karakteristik özellikleri, inişleri ve çıkışları, eğilimleri de ilgi çekicidir. Bulgaristan'daki Türkçe basın tarihinde en çok gazete ve dergi çıkarılan yer Filibe şehri olmuştur (Yenisoy, 1997, s. 30).

Araştırmamızda betimsel tarama yöntemini kullanarak konuyla ilgili ulaşabilen kaynaklar incelenmiş ve Filibe şehrinde çıkmış olan gazete ve dergiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Aşağıda sunulan gazete ve dergilerin listesi, yayına giriş tarihlerine göre kronolojik olarak verilmiştir. Yayınların, kendi dönemlerinin şartları içinde değerlendirilmesi bakımından kronolojik olarak düzenlenmesi uygun görülmüştür. Listeyi oluştururken Sofya'daki Aziz Kiril ve Metodiy Millî Kütüphanesi

ile Filibe İvan Vazov Halk Kütüphanesi arşivlerdeki birincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Ancak Filibe’de çıkmış olan bazı gazete ve dergiler hakkındaki bilgileri dolaylı yollardan, yani Bulgar basınında çıkar haberlerden elde edilmiştir. Filibe’de çıkarılmış süreli yayınların tespiti ve değerlendirilmesi için, ulaşabildiğimiz ölçüde, Bulgaristan Türkçe basınıyla ilgili yapılan çalışmaları da gözden geçirip elde ettiğimiz verilerle karşılaştırılmıştır.

Hayriye Süleymanoğlu Yeniso’y’a göre burada ilk yayımlanan gazete *Bedrekâ-i Selâmet* olup 1895 yılında Hilmi Bey tarafından çıkarılmıştır (Yeniso, 1997, s. 30). A. Deliorman ise Filibe’de ilk çıkarılan Türkçe gazetenin *Şark Yıldızı* olduğunu ve 1883 yılında yayımlanmaya başlayıp 1885’te faaliyetlerine son verdiğini belirtmiş, fakat herhangi bir kaynak bilgisi vermemiştir (Deliorman, 2010, s. 38). B. Şimşir (1986) ve H. Memişoğlu (1995) ise böyle bir gazetenin varlığından hiç bahsetmemektedir. Aslında ilk çıkış tarihi kesin olarak tespit edilmiş *Hilâl* gazetesini gösterebiliriz. A. Deliorman bu gazetenin ilk çıkış tarihini 13 Kasım 1884 göstermiş olsa da, R. Aydın (2009, s. 5) ve Ö. Kılıç (2010, s. 15) gazetenin ilk sayısına ulaşmış ve 16 Aralık 1883 tarihini kesin olarak tespit etmişlerdir. Ayrıca R. Aydın (2009, s. 163-165) araştırmasının Ekler bölümünde *Hilâl* gazetesinin ilk sayısının taranmış kopyasını vermiştir. Gazetenin ilk sayfasında yer alan bir yazıda Şarkî Rumeli’de neden bir gazete çıkarılması gerektiği açıklanmış ve o tarihe kadar Osmanlı dilinde başka bir gazete çıkmadığından bahsedilmiştir.

Hilâl: Türkçe olarak haftada bir gün (Pazar) yayımlanan Osmanlı siyasî gazetesidir. İlk sayısı 16 Aralık 1883 tarihinde Filibe’de yayımlanan *Hilâl*’in sahibi Ahmet Pehlivanoglu, yazarları ise Ahmet Faik Şaban ve Ağazade Mehmet Ağa’dır. Büyük boy dört sayfası olan bu gazetenin satış fiyatı 2 kuruştur. 1 Şubat 1889’da kapatılmıştır. Şarkî Rumeli Vilayeti’nin 1878’de teşekkülünden, 1885’te Bulgaristan Prensiği tarafından ilhak edilmesine kadar geçen dönemde vilayetin ilk ve tek Türkçe gazetesi *Hilâl*’dir. *Hilâl* gazetesi halkın anlayacağı bir dilde Türkçe kullanır, ağıdalı ve ağır dilden kaçınır.

Kozmopolit: “Tarım, ticaret ve endüstri” gazetesi olarak 30 Ocak – 6 Şubat 1883 tarihleri arasında Filibe’de ancak iki sayısı yayımlanmış olduğu tespit edilmiştir. H. Memişoğlu (1995) ve A. Deliorman (2010) böyle bir gazete hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir.

Nadas: Samokovlu Haşim Bey tarafından Filibe’de çıkarılan haftalık siyasî Türkçe gazetedir. İlk sayısı 1 Mayıs 1898’de yayımlanmış, 8 Haziran 1898’de kapatılmıştır. Bu süre içinde ancak dört sayı çıkabilmiştir. H. Memişoğlu (1995, s. 153) ise bu gazetenin 1898-1891 yılları arasında yayımlandığını bildirmektedir.

Gayret: Haftada bir kere, Cuma günleri Filibe’de yayımlanan siyasî bir gazetedir. Gazete 13 Mart 1895 – 25 Aralık 1897 tarihleri arasında çıkarılmıştır. H. Memişoğlu (1995, s. 153) da bu gazetenin 1895-1897 yılları arasında yayımlandığını

bildirmektedir. Ancak “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde (s.42) verilen bilgiye göre gazete 1895-1903 yılları arasında Çarşamba günleri yayımlanmıştır. Bu gazetenin 1898 yılından itibaren çıkmış sayıları Filibe İvan Vazov Halk Kütüphanesi’nde de bulunmaktadır. İmtiyaz sahibi İbrahimoglu Ali Rıza (Rıza İbrahimov), sorumlu müdürleri sırasıyla Dr. Yanolov, Dospatlı Ahmet Salih, Tirnovalı Osman Nuri ve Selanikli Hilmi Efendi’dir. Osman Nuri, II. Abdülhamid döneminde takip edilen ve hapis cezası verilen bir gazetecidir. Osman Nuri’nin yanı sıra gazetenin diğer yazarları arasında, ileride *Muvazene* gazetesini çıkaracak olan Ali Fehmi, Ubeydullah Efendi, Mehmet Akif (Ersoy) ve Asaf (Borsacı) da bulunmaktadır. *Gayret* gazetesi, II. Abdülhamid’e muhalif bir yayın politikası takip etmektedir. Bulgar Hükûmeti, Osmanlı Devleti’nin girişimi üzerine *Gayret*’i kapatınca bu defa *Hamiyet* adıyla yayını sürdürmüştür. Sonraları gizli basılarak İstanbul’a gönderilmiş, İkinci Meşrutiyet’in ilânından sonra bu defa İstanbul’da bir süre yayımlanmıştır (Deliorman, 2010, s. 42-43). Büyük boy dört sayfa olarak Filibe’deki Ev. Dukov Matbaası’nda basılan *Gayret* gazetesi, Bulgaristan’da 325 sayı yayımlandıktan sonra İstanbul’da çıkmaya devam etmiştir. Gazetenin imtiyaz sahibi Ali Rıza Filibe müftüsünün oğludur. İstanbul’a göç edince medrese öğrenimi görmüş ve İstanbul Şehremanetinde (Belediyesinde) memur olmuştur. Buradan Şarkî Rumeli Vilâyeti’nde Filibe Cinayet Mahkemesi reisliğine tayin edilmiştir. Daha sonra Tatarpazarcığı hâkimliğine getirilmiştir. Şarkî Rumeli Bulgaristan’a kalınca Filibe’deki Çiftliğine çekilmiştir. Filibe’de bulunduğu zaman çıkardığı *Gayret* ve *Hamiyet* gazeteleri Sultan II. Abdülhamid lehine yayın yapınca Osmanlı devletine davet edilip yüksek devlet görevlerine tayin edilmiştir. Meşrutiyetin ilânı üzerine *Gayret* gazetesini İstanbul’da yeniden yayımlamıştır. 1909’da yapılan seçimlerde İttihat ve Terakki adayı olarak Afyon’dan milletvekili seçilip Osmanlı Meclisi’ne girmiştir (Deliorman, 2010, s. 44).

Bedreka-i Selâmet: 15 Ocak 1896 tarihinden itibaren Filibe’de yayın hayatına başlamıştır. Gazete kendisini “Menâfi-i devlet ve millete hâdim siyasî, ilmî İslam ceridesi” olarak tanımlamaktadır. Gazetenin sahibi ve başyazarı Hilmi Bey, sorumlu müdürü önce D. Kolarov, daha sonra da Kısırov’dur. Edinstvo Matbaası’nda dört büyük sayfa halinde basılan gazete haftada bir, Cuma günleri yayımlanmaktadır. Gazetenin birinci sayısı çıktıktan sonra arada bir sekte olmuş, 17 Ocak’tan 21 Şubat’a kadar yayımlanmamıştır. Bu arada sorumlu müdür değişikliği olmuş, ikinci sayıda bir “özür” yayımlanmıştır. Baskı sayısı 1500 olan gazetenin son sayısı 30 Eylül 1896 tarihinde yayımlanmış, sekiz aylık bir süre içerisinde ancak 16 sayısı çıkmıştır. H. Memişoğlu (1995, s. 153) ise bu gazetenin 1897 yılına kadar yayımlanmış olduğunu bildirmektedir.

Muvazene: A. Deliorman’a (2010, s. 45) göre, 20 Ağustos 1896 tarihinde, H. Memişoğlu (1995, s. 155), E. Emanuilova (1993, s. 131) ve “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesine göre ise 1897 yılında Filibe’de yayımlanmaya

başlayan *Muvazene* gazetesi, Filibe doğumlu Ali Fehmi Bey tarafından çıkarılmaktadır. Zengin ve soylu bir aileye mensup olan Ali Fehmi Bey, Filibe Rüştiyesi, Mülkiye Mektebi idadi ve yüksek kısımları (1889) mezunudur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra ailesiyle İstanbul'a göç etmiş ve kısa bir süre İstanbul'da kalmışlardır. 1879 yılında Berlin Antlaşması ardından Şarkî Rumeli adında bir özerk vilayetin kurulmasıyla tekrar Filibe'ye dönmüştür³. Aslında Abdülhamid'e karşı halkın tepki ve isyanı, Emniyet güçlerinin kendisini takip etmeleri onu tedirgin etmiş ve memuriyet hayatına son vererek Filibe'ye dönmüştür. Burada *Muvazene* başlığı altında bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Rıza Tevfik, Ali Kemal, Kemal Rufai, Mazhar Osman, Talat Paşa, Faik Kaltakkıran gibi ünlü adları gazetenin etrafına toplamayı başarmıştır. Daha önce *Mizan* gazetesini de çıkardığı için "Mizancı" diye anılan Murat Bey'e karşı özel bir saygısı vardır. Fehmi Bey, aslında, Ali Rıza Bey'in Filibe'de çıkarmaya başladığı *Gayret* gazetesinde gazeteciliğe başlamış, fakat önceleri gazeteye bağlı bir tutum sergilerken Ali Bey'in "Paşalık" ile ödüllendirilmesi sonucunda tutum değiştirmesi sonucu oradan ayrılmış ve 20 Ağustos 1896 tarihinde *Muvazene*'yi çıkarmaya başlamıştır. Büyük boy olarak Tırgovska Matbaası'nda basılan *Muvazene* gazetesi, Bulgaristan Türklerinin sosyal ve kültürel hayatında önemli rol oynamıştır. Ali Fehmi Bey de Türklerin yoğun olduğu Şumnu (Şumen), Varna, Rusçuk (Ruse), Razgrad, Eskicuma (Tırgovişte) şehirlerinde siyasi faaliyetlere katılmış, Şumnu şehrinde toplanan Bulgaristan Muallimin-i İslamiye Cemiyetinin Birinci Kongresinde ve bu örgütün daha sonra Türk Muallimler Birliği adını almasında önemli rol oynamıştır⁴. *Muvazene* gazetesi 1904'te kısa bir süre için Razgrad ve Varna'da yayımlandıktan sonra tekrar Filibe'ye dönmüştür. 377 sayı yayımlanan bu gazete 27 Mart 1905'te kapatılınca onun yerine, Ali Fehmi Bey'in kardeşi Mehmet Sabri tarafından, sorumlu müdürü Yunus Raşit olmak üzere *Ahali* adıyla bir gazete çıkarmaya başlamışlardır (Deliorman, 2010, s. 46). Ali Fehmi Bey'in II. Abdülhamid aleyhindeki şiddetli yazıları sebebiyle Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan Komiseri Necip Melhame Paşa Bulgar Hükûmeti nezdinde girişimlerde bulunmuş, bunun üzerine Ali Fehmi Bey Bulgaristan'dan sınır dışı edilmiştir. *Muvazene* gazetesinin hiçbir matbaada basılmaması için de emir verilmiştir (Deliorman, 2010, s. 46).

Emniyet: *Emniyet* gazetesi 18 Mayıs 1896'da yayın hayatına başlamış ve tam 11 yıl 17 gün yayımlanarak bu yönüyle Filibe'de en uzun süre yayımlanan Türkçe gazete olma özelliğini taşımaktadır. Buna rağmen "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinde Bulgaristan'da yayımlanan gazeteler arasında *Emniyet* gazetesine yer verilmemiştir. Gazete, beş günde bir çıkan ve dört sayfadan oluşan siyasî bir yayındır. Bu durum *Emniyet* yazısının hemen altında şu şekilde ifade

³ Ali Fehmi Bey Biyografisi <https://www.biyografya.com/biyografi/2077> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

⁴ Ali Fehmi Bey Biyografisi <https://www.biyografya.com/biyografi/2077> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)

edilmiştir: “*Menâfi’-i İslamiye’yi muhafaza maksadıyla her beş günde bir defa neşr olunur siyasî şark ceridesidir*”. İmtiyaz sahibi Emin Tefvik Bey, başyazarı Selânikli Hilmi’dir. Gazete, büyük boy dört sayfa üzerinden dört sütun olarak Saglasiye Matbaası’nda basılmıştır. Satış fiyatı Filibe’de 20 santim, İstanbul’da 1 kuruş, yıllık abone için 6 mecdiye olarak belirlenmiştir. Gazetenin dili Türkçedir. Ancak bazı makalelerde dilinin biraz ağırlaştığı görülmüştür. *Emniyet*, siyasî bir gazete olması nedeniyle birinci ve ikinci sayfalarında genellikle siyasî haberler yer alırken üçüncü sayfada edebî konular işlenmiştir. Dördüncü yani en son sayfasında ise tekrardan iç ve dış haberlere yer verilmiştir. Sayfanın sonunda da uyarılar ve ilanlar yer almaktadır. Ayrıca dördüncü sayfanın sonunda genelde imtiyaz sahibinin ismi Emin Tefvik yazmaktadır. Fakat gazetenin tirajı ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. A. Deliorman’a göre *Emniyet* gazetesinin sahibi Emin Tefvik ile Selânikli Hilmi Efendi arasında anlaşmazlık çıkmış, bu durum da Hilmi Efendi’nin gazeteden uzaklaştırılmasına sebep olmuştur. Ancak bir süre sonra Selânikli Hilmi ile Emin Tefvik barışmışlar ve *Emniyet*’i yeniden birlikte yayımlamaya başlamışlardır (Deliorman, 2010, s. 50). Selânikli Hilmi Efendi 1897 sonlarına doğru *Emniyet*’ten tekrar ayrılarak *Hamiyet* gazetesini çıkarmaya başlamıştır. *Emniyet* ise 15 Ocak 1908’e kadar yayınına devam etmiştir.

Emniyet gazetesi, Osmanlı hukukunu ve İslâm çıkarlarını savunan gazeteler arasında yer almıştır. Meşrutiyetten önce Bulgaristan’da çıkan Türkçe gazetelerin çoğu II. Abdülhamid rejiminin aleyhindedir. Birkaç tanesi de Osmanlı Devleti’nin desteğiyle yayımlanmaktadır. *Emniyet*, bu gazeteler arasında tarafsız yayınıyla dikkat çekmektedir. *Emniyet*, hemen hemen her sayısında yerel haber ve bilgilerden daha çok diğer gazetelerin ulusal/uluslararası haberlerinden alıntılar yaparak özgün bir yayın politikası gütmeye çalışmıştır. Siyasî haberler genellikle o dönemin aktüel konuları arasında yer alan Girit isyanı, Ermeni sorunu, Mısır meselesi ile ilgili olup bunun yanında Avrupa’daki ittifaklar ve Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri üzerinedir.

Şems: 25 Kasım 1896’da Filibe’de yayımlanmaya başlayan *Şems* “siyasî ve edebî, musavver” gazetedir. Haftada iki kere yayımlanan gazete dört sütun üzerine dört sayfadan oluşmaktadır. Sahibi Hacı Hafız Ahmet, başyazarı ve idare müdürü Seyyid Hüseyin Nazif’tir. Satış fiyatı Filibe’de 20 santim, İstanbul’da 1 kuruştur. Gazete 31 Aralık 1907’ye kadar, 11 yıldan fazla yayın hayatında kalmış olmasına rağmen “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde Bulgaristan’da yayımlanan gazeteler arasında yer almamaktadır.

Sada: Bu gazete ilk önce Paris’te Ubeydullah Efendi tarafından çıkarılmıştır. Bu zat Bulgaristan’a geldiğinde *Gayret* gazetesinde başyazarlık yapmış, gazetenin sahibi Ali Rıza Paşa’nın bu gazeteyi kapatıp İstanbul’a gitmesinden sonra *Sada* gazetesini çıkarmaya başlamıştır (Deliorman, 2010, s. 52). 1 Eylül – 31 Aralık 1897

tarihleri arasında çıkan bu gazetenin başlığı altında “Sada vakit buldukça çıkar” açıklaması bulunmaktadır. Abdülhamid rejimine muhalif bir çizgide yayın yapan *Sada* gazetesinin yayın hayatı dört ay sürmüştür.

Resimli Emniyet: 1 Ekim 1897’de yayın hayatına giren bu gazete Filibe’de Hacı Hafız Ahmet tarafından çıkarılmıştır. Hacı Hafız Ahmet aynı zamanda Filibe’de çıkarılan *Şems* gazetesinin de sahibidir. Beş ay kadar yayımlandıktan sonra 27 Şubat 1898’de kapatılmıştır. Gazete hakkındaki bilgiler dolaylı yoldan elde edilmiştir. 1 Ekim 1896 tarihli *Dunavski İzvestiya* gazetesinin 5. sayısında Filibe’de *Resimli Emniyet* gazetesinin çıkmaya başlamış olduğu haberi bulunmaktadır.

Hamiet: 25 Kasım 1896 tarihinde Filibe’de Stara Planina Basımevi’nde basılarak yayın hayatına başlayan *Hamiet* gazetesinin, 11 Ekim 1897 tarihine kadar 95 sayısı yayımlanmıştır. Yönetici ve yazarı Ebu Mukbil Kemal Bey, sorumlu müdürü N. Yanolov, imtiyaz sahibi ise İsmail Kemal Bey’dir. Gazete, 50-61. sayılar arasında Eyüb Sabri’nin, 61. sayıdan itibaren de Ebuzziyâ Sami’nin sorumluluğunda çıktığı anlaşılmaktadır. Gazete haftanın her günü çıkmasına rağmen düzenli bir yayın gerçekleştirilememiştir. Her bir nüshası 4 sayfadan oluşan gazete, düzenli bir yayın gerçekleştirilememekle beraber 17. sayıya kadar haftada bir kez, 17. sayıdan itibaren ise haftada üç kez yayımlanmıştır. Gazete, biçimsel olarak incelendiğinde, “Hamiet” logosunun sağ üst köşesinde senelik ve altı aylık abone ücreti yer almaktadır. Ücret olarak da İstanbul’da nüshası 30 para, Bulgaristan’da ise 10 santim olduğu belirtilmektedir. Ancak 12. sayısından itibaren gazete ücretinde artışa gidilerek İstanbul’da nüshası 40 para, Bulgaristan’da ise 20 santim olarak tespit edilmiştir⁵.

Gazetede yer alan konu başlıklarına baktığımızda iç haberlere daha geniş yer verildiği görülmektedir. İkinci sırayı “Hadiseler” başlığı almıştır. Daha sonra gelen haberler dış haberlerdir. Gazetede İngilizlerin Ermeni politikası, Girit meselesi, Makedonya meselesi gibi önemli sayıda siyasî haberler yer almıştır. Gazete ilânlara da yer vermiştir. Bununla birlikte bölge halkının eğitim açısından sıkıntısını yansıtmış, eğitimin gelişmesine katkıda bulunmaya çalışmıştır. Ayrıca gazetede bazı romanlar da tefrika edilmiştir. Böylece okurların kültürel hayatında önemli rol oynamıştır.

Doğruyol: 1 Ocak 1898’den itibaren Filibe’de yayımlanmaya başlayan haftalık gazetedir. Amerika ve Avrupa maceralarından sonra Bulgaristan’a gelen Ubeydullah Efendi burada *Sada* gazetesini yayımlamış, bu gazetenin kapatılmasından sonra İbrahim Nazmi, Kurrezade Mehmet ve İmam Mehmet İzzet’le bir yayın şirketi kurmuştur. Bu şirket harf döküp modern bir matbaa meydana getirmiştir. Burada *Doğruyol* gazetesini ve bazı kitapları basmışlardır

⁵ *Hamiet*, 17 Kanun-ı Sâni 1312 (29 Ocak 1897), nr. 12, s. 1.

(Deliorman, 2010, s. 55). *Doğruyol*, iki sayfadan ibarettir ve II. Abdülhamid aleyhinde yayın yapmıştır. Ancak dört sayı çıkarılabilmiş ve 22 Şubat 1898'de kapatılmıştır.

Mecra-i Efkâr: Osmanlı hükûmetinin yardımlarıyla Filibe'de yayımlanan aylık dergidir. Genç Türklerin gittikçe yoğunlaşan propagandasına karşılık olmak üzere yayımlanmıştır. Sahibi Ali Rıza Paşa'dır. 1907'de İsmail Hakkı Paşa kısa bir süre için sahibi olmuştur. Sorumlu müdürlüğünü St. Dimitrov'un yaptığı dergi dört sayfa olarak Tırgovska Matbaası'nda basılmıştır. Ali Rıza Paşa'nın, Sultan II. Abdülhamid'in daveti üzerine İstanbul'a gitmesiyle 1907'de yayınına son verilmiştir (Deliorman, 2010, s. 55). Altan Deliorman'a göre derginin 11 Şubat 1898'de başlayan yayın hayatı uzun sayılabilecek bir süre devam etmiştir (Deliorman, 2010, s. 55). Uğur Yılmaz da bu derginin 11 Şubat 1898 ile 1 Mayıs 1907 tarihleri arasında yayımlandığını bildirmektedir (Yılmaz, 2013, s. 36). Ancak Türker Acaroğlu (1990, s. 31) bu derginin yalnız bir sayısı çıktığını bildirmektedir. Hüseyin Memişoğlu ise bu derginin 1898 yılında yayımlanmaya başladığını ve birkaç yıl çıktıktan sonra sahibinin Sultan Abdülhamid tarafından İstanbul'a davet edilmesi üzerine kapatıldığını belirtmektedir (Memişoğlu, 1995, s. 154). "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinde ise bu dergi Bulgaristan'da yayımlanan süreli yayınlar arasında yer almamaktadır.

Resimsiz Emniyet: 1 Mayıs 1898 – 30 Temmuz 1898 tarihleri arasında Filibe'de Hacı Hafız Ahmet tarafından yayımlanan gazete birkaç sayı çıkarıldıktan sonra kapatılmıştır (Deliorman, 2010, s. 55). "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinde bu gazete Bulgaristan'da yayımlanan süreli yayınlar arasında belirtilmemiştir.

Malûmat: 1896 yılında sahibi ve yazarı Mehmet Tahir Bey tarafından haftada iki kez olmak üzere Filibe'de yayımlanmaya başlamıştır. Gazetenin sorumlu müdürlüğünü Emin Tevfik üstlenmiştir. Gazete, Filibe'de 20 santim, İstanbul'da 1 kuruş fiyatına satılırken 1 yıllık abonesi Bulgaristan'da 20 frank, Bulgaristan dışı ülkeler için 6 mecediye olarak belirlenmiştir. Mehmet Tahir daha önce İstanbul'da da bazı gazeteler ve yine *Malûmat* adlı bir dergi çıkarmıştır (Aynur, 2003, s. 545-546). Altan Deliorman bu gazetenin 21 Eylül 1898 – 1 Ağustos 1908 tarihleri arasında yayımlandığını belirtmişse de "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinden 1896 yılında yayımlanmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Kamer: 1 Mart 1899 – 31 Temmuz 1908 tarihleri arasında yayımlanan haftalık siyasî gazete dört sütun üzerinden dört sayfa olarak Filibe'deki Malûmat Matbaası'nda basılmıştır (Yılmaz, 2013, s. 36). Sahibi Mehmet Tahir olan ve yayın hayatı dokuz yıldan fazla süren gazete hakkında "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinde bilgi bulunmamaktadır.

Rağbet: Haftalık siyasî bir gazete olarak 1899-1902 yıllar arasında Pazartesi günleri Filibe’de yayımlanmıştır. Sahibi Hacı Hafız Ahmet, sorumlu müdürü Ahmet Nihat’tır. Yıllık abone bedeli 10 leva olan gazetenin 127 sayısı çıkmıştır.

Müsademe-i Efkâr: 12 Aralık 1899 – 25 Şubat 1901 tarihleri arasında yayımlanmıştır (Yılmaz, 2013, s. 36). H. Memişoğlu (1995, s. 154) bu gazetenin sadece 1899 yılında çıktığını bildirmiş olsa da A. Deliorman, sahibi ve yazı işleri müdürü Hacı Hafız Ahmet, sorumlu müdürü Ahmet Hikmet Bey, yıllık abonesi 10 leva olduğunu ve 25 Şubat 1901 tarihinde çıkan son sayısı ile yayın hayatına veda ettiğini belirtmiştir (Deliorman, 2010, s. 58). “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde bu gazetenin 1899 yılında 5 sayısı çıktığı bilgisi bulunmaktadır.

Rumeli Telgrafı: Bir nevi ajans bülteni olarak Cumadan başka her gün yayımlanmaktadır. Sahibi Ethem Ruhi’dir. İki sayfa halinde basılan küçük boyutlu bir gazetedir. Ethem Ruhi’nin daha sonra çıkardığı *Rumeli* gazetesindeki bir yazısından, *Rumeli Telgrafı* gazetesinin rağbet görmediği, bu yüzden yayını birkaç ay sonra tatil ettiği anlaşılmaktadır. *Rumeli Telgrafı*’nın çıkış tarihi konusunda çelişkiler bulunmaktadır. A. Deliorman’a (2010, s. 61) göre gazete 13 Ocak 1905’te yayımlanmaya başlamıştır. Bu tarih birçok kaynakta bu haliyle yer almaktadır. Uğur Yılmaz, gazetenin 13 Ocak 1905 – 28 Şubat 1906 tarihleri arasında yayımlandığını belirtir (Yılmaz, 2013, s. 37). Taha Kemal Şile (2019, s. 35) ve H. Memişoğlu (1995, s. 155) da gazetenin 1905-1906 yılları arasında basıldığını bildirmektedirler.

Şarkî Rumeli: Gazetenin 1905 yılında Ethem Nuri tarafından yayımlandığı hakkındaki bilgi dolaylı yollardan elde edilmiştir. 9 Kasım 1905 tarihli *Veçerna Pošta* gazetesinin 1523. sayısında Filibe’de *Şarkî Rumeli* gazetesinin çıkarılacağı haberi bulunmaktadır. Taha Kemal Şile (2019, s. 35) de bu gazetenin 1905 yılında Filibe’de yayımlandığı bilgisini vermektedir. Elimizdeki diğer kaynaklarda bu gazete hakkında başka bilgiye ulaşamadık.

Ahali: Ali Fehmi Beyin, Filibe’de çıkardığı *Muvazene* gazetesinde II. Abdülhamid aleyhinde şiddetli yazılarından dolayı, büyük bir ihtimalle Osmanlı Devleti’nin girişimleri sonucu, Bulgar hükûmeti gazeteyi kapatmış, Ali Fehmi Bey de sınır dışı edilmiştir. Onun Cenevre’ye yerleşmesinden sonra kardeşi Mehmet Sabri Bey, *Muvazene*’nin bıraktığı boşluğu doldurmak ve onun devamı olmak üzere 6 Nisan 1905 tarihinden itibaren *Ahali* gazetesini yayımlamaya başlamıştır (Deliorman, 2010, s. 62). H. Memişoğlu (1995, s. 152), Bulgaristan Türklerinin siyasi ve medeni haklarını savunmak amacıyla 23 Mart 1905 tarihinden itibaren haftalık olarak *Ahali* gazetesinin çıktığını, bütün engellere rağmen faaliyetlerini 1907 yılına kadar sürdürdüğünü belirtmektedir. A. Deliorman (2010, s. 62) ise gazetenin son sayısının 1 Ağustos 1908 tarihinde yayımlandığını belirtmiştir. Gazetenin müdürü ve

başyazarı Mehmet Sabri, 41. sayısından itibaren de sorumlu müdürü Yunus Raşit olmuştur. “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde gazetenin *Ehali* başlığı ile 1905-1907 yılları arasında 153 sayısı çıktığı belirtilmiştir. Filibe’deki *Ahali* gazetesi, Bulgaristan’da Muallimler Cemiyeti kurulması için devamlı ve ısrarlı yayın yapmış, bu konudaki ilk beyannameyi Tahir Lütfi imzasıyla yayımlamıştır (Deliorman, 2010, s. 62).

Rumeli: Ethem Ruhi tarafından haftalık olarak Filibe’de çıkarılmıştır. U. Yılmaz (2013, s. 46) gazetenin ilk çıkış tarihini 8 Aralık 1905, son yayımlandığı tarih ise 24 Ağustos 1906 olarak belirtmiştir. A. Deliorman (2010, s. 68) ise gazetenin 1 Temmuz 1906 itibaren yayımlamaya başladığını söylemiştir. H. Memişoğlu (1995, s. 154) da gazetenin 1906 yılında çıktığını belirtmiştir. Gazete bu süre zarfında 34 sayı çıkmıştır. Baş kısmında “Hukuk-ı İslamiye ve Osmaniye’ye, ilme, edebe, fazilete, adalete hizmet maksadıyla neşrolunur, haftalık Türk gazetesidir” yazar. Yıllık aboneliği 10 Leva’dır. Bu gazetenin *Balkan* adında bir de ilâvesi vardır. Rumeli gazetesi kapandıktan sonra onun devamı olarak *Balkan* gazetesi yayımlanmaya başlamıştır (Deliorman, 2010, s. 68).

Balkan: Ethem Ruhi tarafından haftalık olarak çıkarılan *Rumeli* gazetesinin eki olarak 09.07.1906 tarihinde Filibe’de yayın hayatına başlamış ve 01.12.1912 tarihine kadar bu şehirde yayımlanmıştır. Emanuilova’ya göre (1993, s. 125) gazete 31 Temmuz 1912 tarihine kadar Filibe’de çıkmış ve bu süre zarfında 1542 sayı neşredilmiştir. Bir müddet sonra *Rumeli* gazetesinin eki olmaktan çıkmış, *Rumeli*’nin 34. sayısından sonra bağımsız bir gazete olarak *Balkan* şeklinde yayın hayatını devam ettirmiştir. 1 Temmuz 1907’ye kadar sahibi olarak Ahmet Zeki Bey gözükmektedir. 112. sayıya kadar Pazartesi ve Cuma çıkan gazete bu sayıdan sonra Pazartesi hariç her gün çıkmaya başlamıştır. Yine bu sayıdan itibaren de yazı işleri müdürlüğünü Emin Paşa Hafidi Asaf Bey yapmaya başlamıştır. 929. sayıdan itibaren gazete sahibi olarak Ethem Ruhi (Balkan), yazı işleri sorumlusu ise Hüsnü Mahmutoğlu gözükmektedir. *Balkan* gazetesi dört sayfa olarak döneme göre 800 ile 3000 adet arasında basılmaktadır. Balkan gazetesinin dili Osmanlı Türkçesi olmasına rağmen yazılarda ağıdalı, anlaşılması güç ya da süslü bir dil kullanılmamıştır. Türkçe kelimelerin fazlaca yer aldığı, herkesin okuyup anlayabileceği oldukça sade bir dil kullanılmıştır (Yılmaz, 2013, s. 63). Balkan Savaşlarına kadar aralıksız yayın hayatı olan gazetenin savaş sırasında Ethem Ruhi’nin sık sık tutuklanması üzerine yayın hayatı sekteye uğramaya başlamıştır (Yılmaz, 2013, s. 52). Balkan Savaşından dolayı gazete 1912 yılında Bulgar hükûmeti tarafından kapatılmış, iki yıl aradan sonra Sofya’da 01.02.1914 tarihinde yeniden yayın hayatına başlamış ve bu yayın dönemi 10 Kasım 1918 tarihine kadar devam etmiştir (Deliorman, 2010, s. 68-69). Bu dönem aynı zamanda I. Dünya Savaşı’nın süregeldiği dönemdir. Balkan Savaşlarından sonra Bulgaristan’da Vasil

Radoslavov'un başkanı olduğu Liberal Partisi iktidara gelmiştir. Bulgaristan'ı I. Dünya Savaşı'na sürükleyen bu parti zamanında Ethem Ruhi, Liberal Partisi Gümölcine milletvekili olarak Bulgaristan Meclisi'ne seçilmiştir. Sofya'da bu görevi devralınca *Balkan* gazetesini Sofya'ya nakletmiştir. Böylece yeniden yayın hayatına başlayan gazete savaş sonuna kadar varlığını Sofya'da sürdürmüştür (Deliorman, 2010, s. 69). Bu dönem içerisinde gazetenin başmüdürü Halil İbrahim Bey'dir. Sofya'da Çar Boris Caddesi'nde 45 numaralı Balkan idarehanesinde 4 yıl 10 ay 10 gün süresince neşredilmiştir (Yılmaz, 2013, s. 53).

Ethem Ruhi Bey, I. Dünya Savaşı sonunda Bulgaristan'da savaşı kaybeden Liberal Partisinden milletvekilidir. Savaş sonunda iktidara gelen Çiftçi Partisi, kendisini tutuklayıp hapse atmıştır. Ethem Ruhi Bey, bu hapis hayatından ancak Liberal Partisi ile hiçbir ilişkisinin bulunmadığını ifade eden bir beyanname imzalayarak kurtulmuştur. Bu beyanname ile *Balkan* gazetesini yeniden çıkarma iznini de almış ve Filibe'de 15 Mart 1919 tarihinde *Balkan*'ı yeniden yayımlamaya başlamıştır. Böylece gazete üçüncü defa hayat bulmuştur (Deliorman, 2010, s. 69). Ethem Ruhi Bey bir müddet sonra iktidardaki Çiftçi Partisi tarafından Bulgaristan Türk Okulları Genel Müfettişliği görevine getirilmiştir (Yılmaz, 2013, s. 54). Ancak, Ethem Ruhi iktidardaki Çiftçi Partisi ile geçinemeyince Aralık 1920'de gazetesini kapatarak Türkiye'ye gitmiştir.

Toplamda 13 yıla yakın bir yayın dönemi olan *Balkan* gazetesi bu yönü ile Bulgaristan Türk Basın Tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Gazetede siyasi haberlerin yanı sıra Bulgaristan içerisinde yaşayan Türk halkı ile ilgili gelişmeler yakından takip edilmiş, Türk azınlığın eğitimi ile ilgili yakından ilgilenilmiştir. Eğitimin sorunları gazete aracılığıyla sık sık dile getirilmiştir. Aynı şekilde müftülük kurumu, vakıflar ya da İslam ile ilgili konular dile getirilen diğer önemli hususlar olmuştur. Bunun yanında Osmanlı ile ilgili haberlerde gazetede önemli bir yer teşkil etmektedir. Fakat gazetede edebî yönden neredeyse hiçbir yazıya yer verilmemiştir. Gazetenin siyasi haberlerle dolu, tüm gücünü bu yönde kullanan bir gazete olduğunu görmekteyiz (Yılmaz, 2013, s. 205).

Şark Muhbiri: Protestanlık propagandası yapmak üzere 1 Kasım – 1 Aralık 1907 tarihleri arasında Hüseyin Nazifov tarafından çıkarılan gazetedir. Bu kişi, Müslümanken dinini değiştirip Protestan olduğu gibi adını da Natanail Nazifov olarak değiştirmiştir. Gazetenin ancak dört sayısı çıkmıştır (Deliorman, 2010, s. 71). "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinde hakkında bilgi bulunmamaktadır. Emanuilova (1993) da böyle bir gazeteden bahsetmemektedir. Ancak H. Memişoğlu (1995, s. 154), U. Yılmaz (2013, s. 38) ve T. K. Şile (2019, s. 35) de "siyasi haftalık gazete" olarak bu gazetenin varlığından bahsetmektedir. S. Şivarov (2008) da Bulgaristan topraklarında Türkçe konuşan Müslümanlara yönelik, çeşitli Hıristiyan misyoner toplulukları tarafından Osmanlı Türkçesi ile yayımlanan

gazetelerden bahsetmekte ve Protestanlığa dönen bir Türk olarak Natanail Nazifov'un ayrıca "Hakikat Şahidi" bir gazete de çıkardığını bildirmektedir.

Güneş: A. Deliorman (2010, s. 71), Protestanlık propagandası yapmak üzere çıkarılan bu gazetenin sahibi hocalıktan protestanlığa geçip adını da Ohannes Asodoryan olarak değiştiren Mehmet Şükrü olduğunu, propaganda amacıyla çıkarıldığı için ücretsiz dağıtıldığını ve 24 Aralık 1908 – 1 Aralık 1909 tarihleri arasında bir yıl kadar yayın hayatında kaldığını belirtmiş olsa da, E. Emanuilova (1993, s. 127-128) bu gazetenin Avetaranyan adlı bir kişi tarafından 26 Ocak 1909 – 30 Eylül 1910 tarihleri arasında çıkarıldığını ve bu süre zarfında 31 sayısı çıktığını belirtmektedir. "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinin 42. sayfasında da gazete hakkında aynı bilgiler bulunmaktadır.

Tütüncü Amele Gazetesi: 1910 yılında Filibe'de "Bulgaristan Türklerinin siyasî bilincini yükseltmek" amacıyla yayımlanan ve tütüncülük işinde çalışan işçilere hitap eden bir gazetedir. Komünist Partisi'nin yayın organı olup tütün işçileri arasında sosyalizm propagandası yapmaktadır. Çıktığı yıl kapatılmıştır (Memişoğlu, 1995, s. 155; Deliorman, 2010, s. 72).

Hurşit: 23 Ocak 1912'de Filibe'de çıkarılmaya başlanan ahlâkî, ilmî, siyasî, bağımsız gazetedir. Haftalık olarak yayımlanmaktadır. Bu da *Şark Muhbiri* ve *Güneş* gibi Protestanlık propagandası yapmak amacıyla yayımlanmaktadır. Kurucusu ve yazarı *Güneş*'i çıkaran Ohannes Avetaranyan'dır (Mehmet Şükrü). Filibe'de Hurşit Matbaası'nda basılmakta olan gazete 1 Mart 19013'e kadar yayımlanmıştır (Deliorman, 2010, s. 73; Memişoğlu, 1995, s. 155).

Eyyam: Filibe'de 1 Ağustos – 30 Eylül 1912 tarihleri arasında basılmakta olan gazete Salıdan başka her gün yayımlanmaktadır. Sahibi Ethem Ruhi (Balkan), idare müdürü Hafız İsmail Numan olan gazete iki ay kadar bir süre yayımlanmıştır (Deliorman, 2010, s. 74; Memişoğlu, 1995, s. 155).

Akşam Haberleri: Gazete hakkındaki bilgi dolaylı yoldan elde edilmiştir. *Narodni Prava* gazetesinin 1 Haziran 1913 tarihli 124. sayısında şöyle bir haber bulunmaktadır: "Plovdiv'de Balkan gazetesinin yazı işleri müdürü *Akşam Haberleri* adlı bir Türkçe gazete çıkarmaya başladı". Bu haberden *Akşam Haberleri*'nin Filibe'de Ethem Ruhi tarafından çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Elde mevcut bir sayısı bulunmadığı için ne kadar süreyle yayımlandığı tespit edilmemiştir.

Tunca: 1 Mart 1913'te Filibe'de yayımlanmaya başlayan gazete 14 Eylül 1913'te Sofya'ya nakledilerek burada 1 Ocak 1915'e kadar çıkarılmıştır. Sahibi Ahmet Fazıl Şerifov ve Halil Zeki Lofçalı'dır. Halil Zeki'nin çekilmesiyle onun yerini Mehmet Celil almıştır. O da ayrılınca Ahmet Fazıl gazeteyi tek başına yayımlamaya başlamıştır. "*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*" derlemesinin 46. sayfasında gazetenin günlük olarak 24 Mayıs 1923 tarihine kadar Ahmet Fazıl Şerifov tarafından

çıkarıldığı bildirilmektedir. S. Şivarov (2008) da gazetenin Sofya’da 1915-1923 yılları arasında yayımlandığını bildirmektedir.

Resimli Türk Sadası: A. Deliorman’a (2010, s. 76) göre, *Tunca* gazetesi sahibi Ahmet Fazıl tarafından 1 Aralık 1913 ile 30 Haziran 1914 tarihleri arasında Filibe’de gazete olarak yayımlanmış, daha sonra Sofya’ya nakledilerek dergi haline getirilmiş ve 1 Temmuz 1914’ten 7 Ocak 1915’e kadar burada yayımlanmıştır. H. Memişoğlu (1995, s. 155) ise *Resimli Türk Sadası* hakkında sadece 1914-1915 yılları arasında Sofya’da yayımlanan bir dergi olarak bilgi vermiştir.

Sada-i Millet: Sahibi Pazarcıklı Ali Fehmi tarafından 15 Kasım 1919 tarihinde haftalık iki sayfa halinde yayımlanmaya başlamıştır. Bu gazetenin yayın hayatı bir ay bile sürmemiş, birkaç sayı çıktıktan sonra 12 Aralık 1919’da kapatılmıştır (Memişoğlu, 1995, s. 155; Deliorman, 2010, s. 78-79).

Türk Sözü: Ali Fehmi tarafından Filibe’de yayımlanan gazete kendini “özünde, sözünde doğru; dilinde, fikrinde serbest millet gazetesi” olarak tanımlamaktadır. Haftada iki kere çıkması planlanmışken sürekli bir yayın aralığını koruyamamıştır. A. Deliorman (2010, s. 79) gazetenin ilk sayısı 13 Mart 1920 tarihinde çıktığını bildirmişse de “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde 1 Şubat 1920 tarihi belirtilmiştir. Gazete 9 Ekim 1922 tarihinde yayın hayatına son vermiştir.

Koca Balkan: Araştırılan kaynaklardan gazetenin iki yayın dönemi olduğu tespit edilmiştir. İlk olarak gazete 1 Eylül – 30 Kasım 1921 tarihleri arasında Selim Efendi tarafından Filibe’de, daha sonra 14 Şubat – 4 Ekim 1925 tarihleri arasında Mehmet Behçet tarafından yayımlanmıştır (Deliorman, 2010, s. 87; Memişoğlu, 1995, s. 155). A. Deliorman, 1925 yılında gazetenin Sofya’da yayımlandığını bildirmiş olsa da, H. Memişoğlu (1995, s. 160) ve E. Emanuilova (1993, s. 129) bu tarihlerde de Filibe’de yayımlandığını bildirmektedirler. “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde idare müdürü Mustafa Sungur tarafından bağımsız bir gazete olarak Filibe’deki Bratya Yonovi Matbaası’nda basıldığı ve 14 Şubat – 4 Ekim 1925 tarihleri arasında 25 sayısı yayımlandığı bilgisi bulunmaktadır. Gazetede Bulgarca yazılara da yer verilmiştir. Türkiye ile Bulgaristan arasındaki dostluğa hizmet eden ve Türkiye’deki yeni rejimi destekleyen bir yayı politikası olmuştur.

Rodop: Haftalık “siyasî, içtimaî ve halkçı Türk gazetesidir”. 19 Nisan 1929’da Kırcaal’de yayımlanmaya başlamış, burada 31 Mayıs 1930’a kadar yayımlandıktan sonra 26 Aralık 1931’den itibaren Filibe’ye nakledilerek yayını burada sürdürmüştür. Sahibi Mehmet Lütfi Takov tarafından çıkarılan gazete, önceleri Arap harfleriyle, sonra Arap ve Latin harfleriyle, daha sonra da tamamen Latin harfleriyle basılmıştır. H. Memişoğlu (1995, s. 162) da bu gazetenin Bulgaristan’da yeni Türk harfleriyle yayımlanan ilk gazeteler arasında olduğunu bildirmektedir. “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde (s.44-45) verilen bilgiye, göre Kırcaal’de Boyaciev Matbaası’nda, Filibe’de Zerafet Matbaası’nda basılan

gazete yayını Temmuz 1934 yılına kadar sürdürmüştür.

İrfan: On beş günde bir çıkan “dinî, içtimaî, ahlâkî, fennî, edebî ve felsefî” Türkçe bilim dergisidir. Filibe’de 1 Ekim 1931’de yayımlanmaya başlamıştır. Sahibi ve idare müdürü İrfan Çavuşev, sorumlu müdürü Hacı Mustafa Nureddin’dir. İki sütun üzerine hazırlanıp bin adet basılan bu dergi 4 levadan satılmıştır. 25 sayılık abone bedeli de 100 levadır. Dergi, 15 Şubat 1932 tarihine kadar yayımlanan 9 sayıdan sonra adını “İtisam” olarak değiştirerek yayımlanmaya devam etmiştir. “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde (s. 44) ise bu derginin *Örfan* adıyla Urfan Çavuşev tarafından 15 Temmuz – 1 Aralık 1931 yılında yayımlandığı, bu süre zarfında 8 sayısı çıktığı ve Filibe’deki Zarafet Matbaası’nda basıldığı bilgisi verilmektedir.

İtisam: *İrfan* dergisi, 10. sayıdan itibaren adını *İtisam*’a çevirerek 1 Mart 1932 – 30 Haziran 1933 tarihleri arasında yayımlanmaya devam etmiştir. Sahibi, sorumlu müdürü ve başyazarı, *İrfan* dergisindeki kişilerdir. Dergide yazı yazarlar arasında Ahmet Hamdi (Akseki) de bulunmaktadır. Kendisi İslâm ilimleri konusunda çeşitli eserler vermiş bir din bilginidir (Bolay, 1989, s. 293-295).

Medeniyet: Bu gazete, dönemin Başmüftüsü Hüseyin Hüsnü Efendi’nin talimatıyla Hacı Mehmet Ahmedov’un sorumlu müdürlüğünde neşir hayatına başlamıştır. 26. sayısından itibaren Dîn-i İslâm Müdafileri Cemiyeti’nin yayın organı olarak neşredilen *Medeniyet*, Bulgaristan Müslümanlarının tarihindeki önemli faaliyetlerden biridir. “Dinî, İlmî ve İçtimaî Gazete” logosuyla çıkan gazetenin ilk sayısı 19 Ağustos 1933 tarihinde Filibe’de yayımlanmıştır. 7. sayıdan itibaren Sofya’da başlangıçta haftada bir, 15. sayıdan itibaren on günde bir, daha sonra da on beş günü geçmemek üzere değişik süre ve periyotlarla çıkarılmış, 12 Ağustos 1944 tarihindeki 375. Sayısı da Razgrad’da yayımlanmıştır. Gazete kendi ilgi alanında Bulgaristan’da en uzun süreli yayın olma özelliğine sahiptir. Gazetede Ahmed Hikmet’ten itibaren sırasıyla Yûsuf Şinâsi (Hâfız Yûsuf Yakubov), Mehmet Fikri, Sâlih Ahmet Pehlivanov başmuharrirlik yapmıştır. Ahmed Hikmet dışında kalanlar aynı zamanda Medresetü’n-nüvvâb mezunudur. Büyük boy dört sayfa halinde neşredilen gazetede çoğunlukla tefrika şeklinde olmak üzere bilhassa siyasî ve fikrî içerikli yazılara yer verilmiştir. Gazete aracılığıyla, harf inkılâbı başta olmak üzere Türkiye’deki gelişmeleri bölgeye taşımak isteyen Batı hayranı gazetecilere karşı ciddi bir mücadele sürecine girilmiştir (Hatiboğlu, 2003, s. 302). A. Deliorman (2010, s. 141), *Medeniyet*’in eski harflerle Türkçe ve Bulgarca sekiz sayfa olarak yayımlandığını bildirmişse de, Hatiboğlu (2003, s. 302) eski harflerle Türkçe yayımlanan bir gazete olup jenerikte yer verilen Bulgarca isim ve adresler dışında Bulgarca çıktığına dair ifadelerin doğru olmadığını bildirmiştir. “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde de (1969, s. 44) gazetenin eski harflerle Türkçe olarak yayımlandığı ve sadece başlığının Bulgarca olarak da yazıldığını

bildirilmektedir.

Açık Söz: Gazetenin çıkış tarihi konusunda çelişkiler bulunmaktadır. H. Memişoğlu (1995, s. 156) ve S. Şivarov (2008) bu gazetenin sadece 1931 yılında yayımlandığını bildirirken, A. Deliorman (2010, s. 148) gazetenin 1936 ve 1937’de yayımlandığından bahsetmektedir. Aslında bu gazetenin iki yayın dönemi vardır. “*Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944)*” derlemesinde (s. 40) ilk önce 1931 yılında Filibe’de Hristo Danov Matbaası’nda basılıp başyazarı Hacı Mehmet İstanimakalı tarafından çıkarıldığı, daha sonra idare müdürü Ahmet Ahmedov ile başyazarı Ahmet Hikmet Bey tarafından haftalık bir gazete olarak 28 Mart 1936 – 10 Ekim 1937 tarihleri arasında yayımlandığı ve Filibe’deki Zarafet Matbaası’nda basıldığı bilgisi bulunmaktadır. U. Yılmaz (2013, s. 37) ise gazetenin 14 Mart 1931 – 14 Nisan 1937 tarihleri arasında yayımlandığını bildirmektedir.

Balkan Postası: 20 Nisan 1934 tarihinde yayımlanmaya başlamıştır. Sahibi ve başyazarı Ali Kemal (Balkanlı) tarafından yayımlanan gazete haftada iki gün, Pazartesi ve Perşembe günleri çıkarılmıştır. 26 Ağustos 1935 tarihine kadar yayın hayatında kalan *Balkan Postası*, Türkiye Cumhuriyeti taraftarı yayın politikası yüzünden Bulgar makamları tarafından kapatılmış, bir daha da çıkmasına izin verilmemiştir (Deliorman, 2010, s. 144).

Nöbettepe: Aralık 2018’de Filibe şehrinde yayın hayatına başlayan bir dergidir. İmtiyaz sahibi, merkezi Filibe şehrinde olan Bulgar-Türk Edebiyat Kulübü’dür. Bulgaristanlı aydınların girişimiyle Türkçe ve Bulgarca olarak iki dilde yayın hayatına başlayan *Nöbettepe* isimli dergi, geçmişten günümüze Bulgaristan Türklerinin edebiyat, sanat, bilim adamları ve aydınlarının eserlerine ve çalışmalarına yer vermeyi hedeflemektedir. *Nöbettepe* dergisi ayrıca, Türkiye’deki Bulgaristanlı çağdaş yazarların ve Bulgaristan’daki Türk yazarlarının eserlerini tanıtmayı hedeflemektedir. Türkçe ve Bulgarca olmak üzere çift dilde ve yılda dört kez yayımlanan dergi, iki dil arasındaki kültürel ilişkilerin zenginliklerinin daha iyi tanınmasını hedeflemektedir. Derginin Genel Yayın Yönetmeni Kadriye Cesur, Yazı İşleri Müdürü Aziz Nazmi Şakir-Taş, genel Koordinatörü ise Şenar Bahar’dır. İnternet sitesi de mevcut olan derginin Genel Yayın Kurulunda Dr. Anton Baev, Doç. Dr. Boryan Yanev, Doç. Dr. Elena Getova, Prof. Dr. Evdokiya Borisova, Dr. Harun Bekir, Prof. Dr. Hasine Şen-Karadeniz, Prof. Dr. Hüseyin Mevsim, Doç. Dr. Yordanka Bibina gibi isimler bulunmaktadır⁶. 2020 yılının Kasım ayında derginin 9. sayısı yayımlanmıştır.

⁶ <https://nobettepe.com/> (Erişim Tarihi: 03.07.2021)

Sonuç

Yapılan araştırma sonucu Filibe'de çıkan 41 Türkçe süreli yayın tespit edilmiştir. Bunlardan 38'i gazete, 3 tanesi ise dergi mahiyetindedir. Bütün bu bilgilere baktığımızda Filibe'nin Türk basın tarihinde önemli bir yeri olduğu aşikârdır. 60 yıllık bir süreçte 40 Türkçe gazete ve derginin çıktığı Filibe şehri geçmişten getirdiği kültürel zenginliğini günümüzde de sürdürmektedir. Bulgaristan'ın ikinci büyük şehri olan bu bölge önemli bir eğitim ve kültür şehri olarak varlığını sürdürmektedir.

Filibe'de yayın hayatına başlayan ilk Türkçe gazete *Hilâl* gazetesi olmuştur. Türkçe olarak en uzun yayın hayatı olan gazete ise Emin Tevfik tarafından çıkarılan *Emniyet* gazetesidir. Filibe'de en son çıkan gazete ise *Balkan Postası*'dır. Bu gazete 20 Nisan 1934'te Ali Kemal Balkanlı tarafından çıkarılmış Türkiye taraftarı bir gazetedir. Bu özelliğinden dolayı gazete bir daha çıkarılmamak kaydıyla Bulgar hükûmeti tarafından 26 Ağustos 1935 tarihinde süresiz kapatılmıştır. Bu tarihten 2018 yılına kadar Filibe'de Türkçe başka bir süreli yayın çıkmamıştır. 2018 yılında *Nöbettepe* dergisinin yayın hayatına başlamasıyla Filibe şehrindeki Türkçe süreli yayınlarına bir yenisi daha eklenmiştir.

Gazetelerin yayın aralıkları bakımından haftada bir çıkanlar büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Filibe'de çıkan gazete ve dergilerin yayın süreleri, siyasî gelişmelere paralel olarak değişiklik gösterdiği görülmektedir. Özellikle Filibe, II. Abdülhamid'in politikalarına isyan eden, bundan dolayı dünyanın çeşitli bölgelerine iltica eden Jön Türklerin tercih ettikleri bir bölge olmuştur. Burada çıkarılan Jön Türk gazeteleri oldukça kolay ve hızlı bir biçimde İstanbul'a gönderilebiliyordu. Ancak bu gazetelerin hepsi de uzun ömürlü değildi. Bazılarının ömrü kısa olmuştur. Bunun nedeni ise Abdülhamid'in bu gazeteleri çıkarıcıları Osmanlı'ya davet edip kendilerine yüksek devlet görevi ihsan etmesidir. Tabii bu durumu fırsat bilip para koparmak için bu yola başvuran kişiler de olmuştur (Memişoğlu, 2007, s. 211). Ancak Jön Türkler idealist olduklarından bu gibi olaylara meyilememişlerdir. Onlar Bulgaristan Türklerinin eğitimine ve kültürüne de büyük hizmette bulunmuşlardır. Hedef okuyucu kitlesi ise nispeten iyi eğitim görmüş genç ve orta yaşta erkeklerdir. Gazetelerde kullanılan dil Osmanlı devlet kurumlarında kullanılan dil ile hiç benzememekte, fakat aynı zamanda çağdaş Türkçeden de epey farklıdır. Nitekim 1928 yılından sonra hızla geliştirilen Türk dili yüzünden Latin alfabesine aktarılan metinler bile kolaylıkla okunamamaktadır. Bir başka zorluk da var, zamanla bu tür yayınlara çok sayıda Bulgarca sözcükler de girmiş, Bulgaristan'daki gazetelerin dili Osmanlı Türkçesinden ve Türkiye Türkçesinden biraz ayrılıp kendi yoluna devam etmiştir. Bunun için araştırmacılar 1878 yılından sonra Bulgaristan'daki durumu ve özelliklerini iyi tanımak zorundadırlar.

Filibe'de çıkan Türk gazete ve dergileri dönemin siyasetine göre farklı amaçlar gütmüştür. Bunlardan *Emniyet*, *Malumat*, *Müsademe-i Efkâr*, *Nadas*, *Rağbet* ve

Resimli Emniyet gibi gazeteler Osmanlı Devleti ve İslam'ı savunanlardır. Bunun dışında II. Abdülhamid'in politikalarına karşı olanlar *Ahali*, *Balkan*, *Bedreka-i Selamet*, *Doğruyol*, *Eyyam*, *Gayret*, *Hamiyet*, *Muvazene*, *Resimsiz Emniyet*, *Rumeli*, *Rumeli Telgrafları* ve *Sada* ya da bu politikaları savunan *Kamer*, *Mecra-ı Efkâr* gibi gazeteler de olmuştur. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra *Balkan Postası*, *Rodop* gibi gazeteler Cumhuriyetin lehinde yayın yapmış, *Açık Söz*, *Medeniyet* ise aleyhinde yayın yapan gazetelerdir. Bulgaristan'daki Türk halkının menfaatlerini savunanlar arasında *İrfan*, *İtisam*, *Sada-i Millet*, *Tunca*, *Türk Sadası* ve *Türk Sözü* yayınlarını da gösterebiliriz. Bulgaristan'da Hıristiyan propagandası yapan *Güneş*, *Hurşid* ve *Şems* gibi gazeteler de vardır. Bulgaristan Türkleri ile yakından ilgisi olmayan bu gazeteler Protestanlık propagandası yapmak üzere Filibe'de çıkarılmış gazetelerdir.

Kaynakça

Acaroğlu, M. T. (1990). *Bulgaristan'da Türk Gazeteciliği (1865-1985)*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti.

Ali Fehmi Bey Biyografisi (2020, 20 Ağustos). Erişim adresi: <https://www.biyografya.com/biyografi/2077>

Aydın, R. (2009). *Hilâl Gazetesine Göre Şarkî Rumeli Türkleri (1883-1885)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Aynur, H. (2003). *Mâlûmatçı Mehmed Tâhir. TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (27. Cilt, s. 545-546), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Bolay, S. H. (1989). *AKSEKİ, Ahmet Hamdi. TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. (Cilt 2, s. 293-295), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Cambazov, İ. (2011). *Bulgaristan Türk Basını Tarihinde Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi*. İstanbul: Erkam Matbaası.

Deliorman, A. (2010). *Bulgaristan'da Türkçe Basın (1865-2009)*. İstanbul.

Düzcü, L. (2018). Balkan Gazetesinin Yazar ve Okur Köşesinden Bulgaristan Türklerinin Sorunları (1906-1908). *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4(5), 33-81.

Ekici, M. Z. (1997). *II. Meşrutiyet Devri Fikir Adamı Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi, Hayatı ve Eserleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Emanuilova, E. (1993). *Plovdivskia periodichen pechat 1862-1944. Druzhestvo na zhurnalistite ot pechata. Plovdiv*.

Hasan, V. (2016). Bulgaristan'daki Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Çocuk Edebiyatı Örnekleri. 1. *Uluslararası Balkan Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Kongresi Bildirileri*, Edirne: Trakya Üniversitesi, 673-680.

Hasan, V. (2019). *Bulgaristan'da Okutulmakta Olan Türkçe Ders Kitaplarındaki Değerler Eğitimi, Prof. Dr. Hidayet Kemal Bayatlı Hatıra Kitabı*. İstanbul.

Hasan, V. (2019). Hoşgörü Dergisinin Bulgaristan Türk Kültürüne Katkısı. *Balkanlar'da Türk Kültürü: Bulgaristan Örneği Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul Üniversitesi, 250-261.

Hatiboğlu, İ. (2003). Medeniyet. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. (Cilt 28, s. 298-301), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İvançev, D. (1969). *Bulgaristan Süreli Yayınları (1844-1944) derlemesi*. Balgarski periodichen pechat 1844-1944, anotiran bibliografiski ukazatel, Tom III, sast. Dimitar P. vanchev, „Nauka i izkustvo“, Sofia.

İvanov, M. & Yalimov, İ. (1998). *Turskata obshtnost v Bulgaria i neyniyat periodichen pechat (1878-1997)*. – V: Balgarsko mediaznanie. Entsiklopedichno izdanie za medianauka i mediapublitsistika. T. 2. Sofia, 556-600.

Karagöz, A. R. (1945). *Bulgaristan Türk Basını*. İstanbul: Üniversite Matbaası.

Keskiöglü, O. (1985). *Bulgaristan'da Türkler*. Kültür Eserleri Dizisi: 48. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Kılıç, Ö. (2010). *Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi: Hilâl Gazetesi (1883-1885)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Koçak, A. (2012). Bir Balkan Muhaciri Ahmet Hilmi ve “Hikmet” Gazetesinde Balkanlar. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, (Balkan Özel Sayısı II), 252-273.

Memişoğlu, H. (1995). *Bulgaristan'da Türk Kültürü*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.

Memişoğlu, H. (2007). *Bulgaristan'da Türk-İslam Kültürü ve Sanatı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş.

Nöbettepe Dergisi (2021, Temmuz 03). Erişim adresi: <https://nobettepe.com/>

Okday, İ. H. T. (1980). *Bulgaristan Türk Basını*, İstanbul.

Sincer, M. K. (2020). "Bulgaristan'da Yılmaz Bir Jön Türk: Ethem Ruhi Balkan ve Balkan Gazetesi (1907-1908)". Karadeniz Araştırmaları, Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi, XVII/66, s. 347-364.

Şile, T. K. (2019). *Balkan Gazetesi'ne Göre Bulgaristan'da Sosyal ve Siyasî Gelişmeler (1906-1908)* [Basılmamış yüksek lisans tezi]. Ankara. Hacettepe Üniversitesi.

Şimşir, B. (1986). *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*. Ankara: Bilgi.

Şivarov, S. (2008). *Periodichnia pechat na osmanoturski ezik, izdavan v Balgria 1879-1944 g.*, Balkan Ülkeleri Kütüphaneler Arası Bilgi-Belge Yönetim ve İşbirliği – Sempozyum Bildirileri, Edirne, 133-139.

Tanış, C. (2011). *Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi Emniyet Gazetesi (1896-1897)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Tanış, C. (2016). Şarkî Rumeli Türklerinin Sesi: Emniyet Gazetesi (1896-1897). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (28), 254-263.

Topal, S. (2013). *Filibe Türklerinin Sesi Hamiyet Gazetesi (R. 1312–1313/M. 1896–1897)*. *Karadeniz-Blacksea-Черное море*, (17), 165-181.

Uçman, A. (2010). Şehbenderzâde Ahmed Hilmi. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 38, s. 425-427). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Yalimov, İ. (1998). *Turskiyat periodichen pechat v Bulgaria (1878-1996)*, – V: *Periodichniyat pechat na maltsinstvata v Bulgaria (1878-1997)*. Sofia.

Yalimov, İ. (2002). *Istoria na turskata obshtnost v Bulgaria*. Sofya.

Yenisoy, H. S. (1997). *Bulgaristan Türk Edebiyatı*. Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi. 8. Cilt, Ankara.

Yenisoy, H. S. *Bulgaristan'da Türkçe Basın*. https://www.kircaalihaber.com/?pid=8&id_aktualno=296, (E.T.: 28.08.2020).

Yılmaz, U. (2013). *Balkan Gazetesi (1906)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Akgün, A. (2021). Bulgaristan'daki Türklerin Romanı (1912-2021).
Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları, 3(2), 245-276. DOI: 10.47139/balted.959579

Bulgaristan'daki Türklerin Romanı (1912-2021) *The Novel of the Turks in Bulgaria (1912-2021)*

Atıf AKGÜN*

Öz

Modern zamanların yaygın edebî türü roman, birçok hususiyeti yanında millî edebiyatların teşekkülünden itibaren herhangi bir dildeki edebî üretimin niteliğini de belirleyen önemli bir ölçüt olur. Edebiyatta ileri toplumlarda roman türünün nitelikli seviyeyi az veya çok takip ettiği görülür. Bu husus Türk dilinin ve edebiyatının azınlık durumunda kaldığı bölgelerde de aynı perspektife sahip olur. Balkanlardaki ve daha özelinde Bulgaristan'daki Türklerin dil ve edebiyat faaliyetlerine benzer yaklaşımla bakıldığında ise roman diğer edebî türlerin gölgesinde kalarak varlık gösterir. Bulgaristan Türkleri tarafından yaratılan roman türündeki eserler, bölge Türklüğünün duygu ve düşünce dünyasının önemli bir yansıma alanı olduğu gibi kuşkusuz bölgede gelişen Türk dilli edebiyat faaliyetlerinin niteliği noktasında da fikir verir. Bu çalışma öncelikle bibliyografik bir temele ve sonrasında genel bir durum tespitine dayanır. Bulgaristan'da Türkçe yayımlanan ilk romandan günümüze, söz konusu eserlerin künyeleri, yazarları ve içerikleri hakkında kronolojik ve kuşatıcı bir bilgilendirme yapılmıştır. Bu bağlamda tarihselci ve bütüncül bir yaklaşımla Bulgaristan'daki Türk romanına dair genel bir çerçeve sunulmuştur. Bulgaristan Türklerinin özellikle Türkiye'de yoğunlaşan roman yayınları ise çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı, Bulgaristan Türkleri, ana dili, roman, Balkan Türkleri edebiyatı.

Abstract

The novel, which is the common literary genre of modern times, has been an important criterion that determines the quality of literary production in any language since the formation of national literatures. In advanced societies in literature, it was seen that the novel genre more or less followed the qualified level. This issue had the same perspective in the regions where Turkish language and literature lived as a minority language. The novels created by the Turks of Bulgaria are an important reflection area of the feeling and thought world of the Turkishness of the region, as well as giving an idea about the quality of the Turkish-speaking literature activity developing in the region. This study is based primarily on a bibliographic basis and then on a general due diligence. From the first novel published in Turkish in Bulgaria to the present day, a chronological and comprehensive information has been given about the tags, authors and contents of the works in question. In this context, a general framework of the Turkish novel in Bulgaria has been presented with a historicist and holistic approach.

Keywords: Turkish literature, Turks of Bulgaria, native language, novel, literature of Balkan Turks.

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası Edebiyatları Anabilim Dalı, İzmir/TÜRKİYE, atifakgun@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3893-4912

Giriş

“Bulgaristan Türkleri” tanımlaması, bölgede tarihî unsur olan Türklerin, Bulgarların devletleşmesi sürecinde tedricen azınlık² hâline gelmeleri ile teşekkül etmiştir. Bugün Bulgaristan sınırları dâhilindeki Türkler 19. yüzyılın sonlarından itibaren kademeli olarak buldukları coğrafyada azınlık hâline geldiler. Savaşlar ve göçler temelinde gerçekleşen söz konusu demografik gerileyiş, sonuçları itibarıyla bölgedeki Türklerin yazılı edebiyat tarihlerinin ana çizgilerini belirlemiştir. Aynı zamanda savaş ve göçlerin Balkan Türk toplumu üzerinde yarattığı trajedi ise yerel edebiyatların beslendiği en büyük kaynaklardan da biri olmuştur.

Günümüzde Bulgaristan olarak anılan bölgede Türklerin “ana vatan” olarak gördükleri Türk varlığından ayrılarak (Bu merkez önceleri Osmanlı İmparatorluğu, sonrasında Türkiye olmuştur) Bulgaristan Türkleri adlandırılmasıyla özel bir topluluğa dönüşmesinin başlangıcında, bölgede Bulgar Prensiğinin kurulduğu 1878 tarihi esas alınır (Turan, 1998, s. 307). 1908’de Osmanlı’da meşrutiyetin ilanı ile bağımsız Bulgar devletinin teşekkülü ve 1944’te Bulgaristan’da sosyalizme geçiş bu tarihî süreçte bölge Türklerinin “Bulgaristan Türkleri” hâline gelişinin tarihî hafızadaki önemli aşamalarını ifade eder. Bu tarihî süreçten bağımsız hareket etmek söz konusu Türk topluluğunun edebiyat faaliyetlerine odaklanılan herhangi bir çalışmada ciddi sınırlılıklar oluşturacaktır. Bulgaristan Türkleri tarafından meydana getirilen edebî üretimde ve hususen roman türünün teşekkül ve tekâmülünde bu zaman sırasının dikkate alınması edebiyat tarihi bakımından olduğu kadar, romanların sosyolojik zeminlerinin tespiti açısından da önemli bir gerekliliktir.

Günümüzde Bulgaristan vatandaşı Türkler bu ülkede en büyük etnik gurubu oluşturmaya devam etmektedir. Ülkede Bulgarcadan sonra en fazla konuşanı olan dilin Türkçe olduğu da genel bir bilgidir. Din ve dil temelli bir ayrışma içindeki medeniyetlerin bir arada olduğu coğrafyalarda birbirine komşu milletler daha keskin ve belirgin çizgilerle birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Bu noktada en başta ana dili olmak üzere kültürel kimliği yansıtan birçok unsurun, “edebiyat”ı bir temsil alanı olarak görmesi de kaçınılmazdır. Nitekim Balkan ülkelerindeki Türkler de Türkiye Türkçesi ile kendi ülke sınırları dâhilinde bir yazılı edebî üretim içerisinde olmuşlardır. Devlet dili resmîyeti altında genel ve ulusal bir çağdaş edebiyat meydana getirilen bir ülkenin azınlık edebiyatlarından birisi olma durumu, Balkanlarda bugün Bulgaristan Türkleri olarak anılan topluluk gibi diğer Türk topluluklarının meydana getirdiği edebî üretim için de söz konusudur. Zira Balkan Türklerinin yazılı çağdaş edebiyatları, iki dillilik kıskacında birer azınlık edebiyatı

---

² Buradaki ‘azınlık’ kavramı hukuk terimi olarak değil; nüfus olarak Türklerin bölgedeki durumları nazarda tutularak kullanılmıştır. Türklerin tarihen bölgenin asli unsurları olduğunu hususen belirtmek isteriz.

hükümünde kendisini var eden edebiyat hareketleridir. Meseleye Türkiye Türkçesi ile meydana getirilen çağdaş edebiyatın merkezi olan Türkiye’den bakıldığında söz konusu edebiyatları birer azınlık edebiyatı olmaları yanında Türk Dünyası edebiyatlarının birer şubeleri olarak konumlandırmak da mümkündür. Bu bağlamda muhtelif Balkan Türk edebiyatlarında görülen roman türünün de tıpkı içine doğduğu edebî ortam gibi mahallî çizgiler dâhilinde gelişmesi kaçınılmaz olmuştur.

Sadece Bulgaristan Türkleri arasında değil genel anlamda Balkan Türklerinin diğer yerel edebiyatlarında da çağdaş edebî tür olarak “şiir” baskın ve yaygındır. Bu noktada çağdaş edebiyat türleri arasında yer alan “roman”ın varlığı herhangi bir azınlık edebiyatındaki seviyeyi ve niteliği yansıtmaktadır. Roman; şiir ve hikâye gibi çağdaş ve yaygın diğer edebî türlere nazaran daha uzun soluklu olması ve derinlikli bir kurgu gerektirmesi ile bu vasfı kazanır. Bu özel yapısı daha nitelikli ve yüksek seviyeli okur kitlesini de gerektirir. Okur kitlesini belirleyen en önemli etken ise ana diline hâkimiyet olduğu için, roman türünün beklediği ‘okur’u hazırlayan alan, ana dilinde eğitim ya da romanın yazıldığı dilde olan hâkimiyet/yetkinliktir. Bu bağlamda düşünüldüğünde 1950-1970 yıllarında yayımlanan ve bazı kaynaklarda Bulgaristan Türklerinin ilk yerli roman örnekleri olduğu belirtilen *Gün Doğarken*, *Saçılan Kıvılcımlar* ve *İki Arada* romanları elverişli bir toplumsal zemine sahiptiler. Zira Bulgaristan’da Türkçe eğitimin imkânlarının (Osmanlı Devleti’ndeki yarı özerk dönem hariç tutulursa) yıllar sonra tekrar artış gösterdiği ve kısa süreli olabilen bir dönemde yayımlanabilmeleri onların şansıydı. Ülkede sosyalizm uygulamalarının kısmen azınlıklar lehine gerçekleştiği 1947-1959 yılları arasında Türkçe eğitim hatırı sayılır bir serbestliğe kavuşmuş ve belli bir kuşak içerik olarak sosyalist ancak biçim olarak Türk dilinde gerçekleşen bir eğitim ile yetişmiştir (Memişoğlu, 2002, s. 235,243). Bu kuşak bir bakıma söz konusu ilk romanların okur kitlesini ve günümüzde dahi varlığını sürdürecektir olan yazar kadrosunu işaret etmektedir.

Bulgaristan’daki Türkler tarafından yayımlanan romanlardan önce bölgede Türkçe roman, Türkiye merkezli temsilcilerin eserleri ile varlık gösterir. Bunu özellikle 1878-1908 arası özerk statüye sahip Türk eğitim kurumlarının müfredatında ve bölgede yetişen Osmanlı aydınlarının eğitim altyapısında görmek mümkündür (Ahmet, 2011, s. 135). Sosyalist dönemde ise Türkiyeli toplumcu gerçekçi yazarların roman türünde bazı eserleri Türk dilinde Bulgaristanlı Türk okurlara sunulmuştur (Hafız, 1992, s. 311-365). Bu etkileşime bir de sınır komşusu olan ülkelerdeki Türklerin (Türkiye ve Bulgaristan) göçlerle güçlenen iç içeliği de eklendiğinde Bulgaristan’daki Türk romanının beslendiği en temel kaynaklardan birinin Türkiye merkezli roman türü olduğu açıktır. Bu bağlamda yerel temsilcilerin Türk edebiyatının önemli romanlarından habersiz olduklarını söylemek mümkün değildir. Ülkede 1944’e kadar kullanılan ve birçoğu yerli Türkler tarafından hazırlanan ders materyallerindeki edebî türlerin ağırlıklı olarak Türkiyeli şair ve

yazarlardan alınmış olması özerkleşmeyi etkileyen husus olarak düşünülebilir.* Bu çalışmada doğrudan odaklandığımız alan Bulgaristan'daki Türkler tarafından yayımlanan romanlar ve bu edebî üretim içerisinde romanın kendine özgü yönleri olduğu için meseleyi tarihî perspektifle incelemek, bugün bu ülkede yayımlanan roman türündeki son esere gelinceye kadar ki edebî görünümü anlamak; meseleye bibliyografik yaklaşmayı gerektirmektedir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen sistematik ve sürekli göçler vesilesiyle Bulgaristan kökenli Türk yazarların Türkiye'de roman türünde meydana getirdikleri edebî üretim de çok önemli bir birikime ulaşmıştır. Söz konusu edebî üretimi Bulgaristan Türklerinin romanlarını ele alan herhangi bir çalışmada göz ardı etmek, konuyu kuşatıcı bir yaklaşımla ele almaktan uzaktır. Bu çalışmada, Bulgaristan kökenli Türk yazarların Türkiye'de yayımladıkları romanlar konumuza temas eden noktalarıyla ele alınmıştır. Söz konusu edebî üretimi kendi özelinde inceleyen bir yüksek lisans çalışması ise danışmanlığımızda sürdürülmektedir.

1. Bulgaristan Türkleri Edebiyatında Roman Türünün Hazırlayıcı Adımları

Balkan Türklerinin modern anlamda ilk edebî eser örnekleri 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın ilk çeyreğini kapsayan dönemde görülmeye başlanır. Bu dönem, Balkanların en büyük siyasal gücü olan Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmek zorunda kaldığı süreci kapsamaktadır. Balkan Türklerinin, kendi yaşadıklarını, kendi muhitlerinde, aralarından çıkardıkları temsilcilerle ve çağdaş edebiyat ürünleri ile ortaya koymaya başlamaları da Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekildiği bu süreçte gerçekleşir. Balkanlarda Türklüğün siyasal anlamda devam eden gerileyişinin aksine Türk yayıncılık faaliyetlerinin bu dönemde gelişmiş olması bölgedeki Türk dili ve edebiyatı açısından olumlu sonuçlar doğurur. Bir devlet dili olarak Türkçe, bölgedeki siyasi gücünü kaybediyor olsa da bu dönemde büyük hareketlilik içerisinde olan Balkan Türk matbaalarında ciddi bir yayın faaliyeti gerçekleşmiştir. Bu nedenle Balkan Türklerinin ilk çağdaş edebî eserlerinin varlığının, bu dönemdeki söz konusu Balkan matbaalarına ve buna bağlı olarak gerçekleşen süreli Türkçe yayıncılığa bağlı olduğu söylenebilir (Akgün, 2020b, s. 8).

Bulgaristan Türklerinin ilk roman denemeleri imparatorluk bünyesinden ulus devlete uzanan ve 1878-1926 yıllarını içine alan zaman diliminde görülür. Bölge Türklerinin azınlık olma durumuyla yeni karşılaştıkları bu evrede güçlü Osmanlı Türk matbuat faaliyetleri kapsamında Balkan Türkleri tarafından verilen ilk

---

* *Bulgaristan'da Türk okullarında okutulan Türkçe ders kitapları 1910 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da basılır. 1910 yılında Bulgaristan Millî Eğitim Bakanlığı Bulgaristan dışında basılan okul kitaplarının okutulmasını yasak kapsamına alır. 1910 tarihinden sonra Bulgaristan'daki Türk okulları için Türkçe ders kitapları, Filibe'de "Tefeyyüz" ve Şumnu'da "Terakki" gibi basımevlerinde basılmaya başlanır.*

edebiyat ürünleri arasında “roman” olduğu belirtilen ya da roman türüne zemin hazırlayan uzun hikâye türünde bazı eserler yer alır. Ancak bu dönem ilk çağdaş düzyazı türündeki eserler arasında romanın “tür” hüviyeti kısmen tartışmalı bir husustur. Zira söz konusu eserlerin bir kısmı yazarları ve birçok araştırmacı tarafından “roman” olarak zikredilse de yapı ve içerik hususiyetleri itibariyle “hikâye” sınıfına dahildirler. Bu doğrultuda ele alınabilecek eser sayısı oldukça sınırlı olduğu için mevcut eserleri edebî nitelikleri ile değerlendirip “roman” hüviyetlerini tartışmak mümkündür. Ne var ki bu durum onların roman türünün hazırlayıcı adımları olmalarına engel değildir.

İlk denemeler hususunda sırasıyla Mehmet İrfan’ın “Kız mı Çiçek mi Yahut Mini Mini Nadire”, Mehmed Mahir’in “Bir Türk Kızı yahut Refia”, Ethem Ruhi’nin “Şehit Evlatları”, Halil Zeki’nin “Felaket Günlerim”, Kırkkiliseli Ali Rıza’nın “Muhacir Muallimin Hikâyeleri”, Dükakinzade Basri’nin “Muhacir Mehmedoğlu” ve Ali Kemal’in “Alev ve Kül” adlı eserlerini ilk çağdaş edebî düzyazı eserleri arasında görmekteyiz. Bu eserler, Bulgaristan’daki Türkler tarafından yayımlanan ve romana giden yolda ilk adımları teşkil eden düzyazı örnekleri arasında tespit edebildiklerimizdir. Söz konusu eserler Bulgaristan Türklerinin çağdaş edebiyat tarihlerinde henüz yeterince bilinmeyen bir merhaleye tarihlenmektedir.

Bulgaristan’daki Türk romanı konusunda hazırlayıcı adımlar olarak nitelendirilebilecek eserlerden tespit ettiğimiz ilk örnek 1912’de yayımlanan ve giriş kısmında “roman” olduğu belirtilen “Kız mı Çiçek mi? yahut Mini Mini Nadire” adlı eserdir. Millî hassasiyet yüklü eser Mehmet İrfan’ın “Muktatafatımdan mütevellid bir hakikat” açıklaması ve “millî, ahlaki bir roman” ifadesiyle Filibe Hurşit Matbaası’nda yayımlanır. Bir yabancı okulunda okuyan Nadire’ye odaklanılan eserde millî kimliğin önemi ve kültürel yozlaşmanın acı sonuçları ahlakçı bir eğitimcinin kaleminden işlenir. Kendisini “*Deliorman Türklüğünün kalbi olan Şumnu’da 3 Nisan 1885’te doğdum. Türk oğlu Türküm*” sözleriyle tanıtan Dükakinzade Basri’nin Bulgaristan’ın Şumnu şehrindeki yaşantısından önemli kesitler sunan “Muhacir Mehmedoğlu” romanı ise yayımlandığı tarih itibariyle (1922) Bulgaristan Türklerinin Türkiye’de gelişen roman hareketinin tespit ettiğimiz ilk örneğidir. İstanbul’da yayımlanan eserde başkahraman “Mehmedoğlu” ile kendisini eserin merkezine yerleştiren yazar-anlatıcı, romanın ana bölümlerinde sırasıyla Şumnu’da geçen çocukluk dönemini, Balkanlardaki öğrenim hayatını, ilk aşkı Fatmaların Türkiye’ye göç etmeleri ile başlayan göç macerasını ve bu sırada yaşadıklarını anlatır. Anlatım sırasında Bulgaristan’daki Türk yerleşim yerleri ve Bulgaristan Türklüğünün o günkü göç gerçeğine bakış açısı yazarın dilinden ayrıntılarıyla verilir.

Bulgaristan’daki Türk romanının gelişiminde başta uzun hikâye olmak üzere edebî düzyazı örnekleri her dönemde hazırlayıcı ve öncü adımlar olmuştur.

Sosyalist dönemde görülen povest ve novella'yı da bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Kısmen uzun soluklu olan ve kurgularıyla hikâye ile roman arasında bir yerde duran ilk dönem eserleri bu hususiyetleri ile bazı antolojik kaynaklarda "roman" olarak kaydedilmiştir. 1912'de yayımlanan "Bir Türk Kızı yahut Refia" adlı eser de bu bağlamda değerlendirilebilecek türde bir hikâyedir. Hikâyenin kahramanları Koca Balkan'da bulunan Yumru Çalı'da aynı köyden olup, aynı hocadan eğitim alan Muhtar Mehmet'in kızı Refia ile çiftçi Ahmet Ağa'nın oğlu Nuri'dir. Zaman olarak Rusların Balkan ilerleyişi evresinde geçen olayların yer aldığı hikâyenin kahramanları Nuri ve Refia Türklük ve Müslümanlık bilincine sahip, vatan ve millet sevdalısı olarak yetişmişlerdir ve hayalleri Viyana'ya dikilecek Türk bayrağını görmektir. 1913'te Filibe'de yayımlanan "Şehit Evlâtları" da yine ilk dönemin romana kapı aralayan uzun hikâye örnekleri arasında yer alır. Eser, dil hususiyetleri itibariyle Osmanlı Türkçesinin günümüzde unutulmuş ya da sık kullanılmayan kelime ve tamlamaları bakımından oldukça zengindir. Eserde, şehit Yüzbaşı Hayri Bey'in vefatından sonra geride kalan eşini ve iki yetim yavrusunu bekleyen hadiselerin küçük bir kısmı oldukça duygusal bir anlatımla dile getirilir. Babaları Balkan Savaşları sırasında şehit düşen iki küçük kardeşin acılarını anlatan eser konuya yüzeysel bir şekilde temas eden antoloji nitelikli birçok çalışmada roman olarak zikredilir.³ Eser gerek hacmi gerekse diğer edebî nitelikleri itibariyle hikâyeye yakındır. Ancak yazarının giriş kısmında romancılık sanatına dair ortaya koyduğu görüşler ve romanın millî işlevleri olduğuna dikkat çekmesi, eserine roman gözüyle de bakılabileceği düşüncesini uyandırmaktadır. Gerek Mehmet Mahir'in gerekse Ethem Ruhi'nin söz konusu eserlerinin hikâye türüne dâhil olduğu tespitlerimiz arasındadır. 1913'te yine bir eğitimci tarafından kaleme alınan anı-hikâye "Felaket Günlerim" de bünyesindeki tahkiye ve zengin kurgu ile düzyazının önünü açan örnekler arasında yer alır. Eserde Üsküp'te başlayan olaylar Sofya'da sona erer. Hikâyedeki olaylar Balkan şehirlerinde geçiyor olsa da eserin merkezî konusunu Abdülhamit dönemindeki çeşitli sıkıntılar teşkil eder. İlk dönemin diğer eserlerinde olduğu gibi anı türündeki bu eserin türü noktasında da antoloji türündeki eserlerde farklı görüşler paylaşılmıştır.⁴

Ali Kemal'in *Alev ve Kül* adlı romanı ise Bulgaristan Türklüğü kavramının belirginleştiği ve Osmanlı'dan ayrılışın tamamlandığı bir dönemde 1926 yılında Bulgaristan Türkleri tarafından ve bu ülke Türklerinin meselelerine yer veren Dostluk gazetesinde yayımlanan bir tefrika romandır. Eser, Bulgaristan Türklerinin ilk aşk romanı sıfatını hak eden bir hüviyete sahiptir. Bu eser de müellifi tarafından roman olma iddiasını taşımaktadır. Öncelikle gazetede tefrikasına başlanan eserin

³ Bkz.: Erdi, 1999, s. 66; Yeniso, 2004, s. 7 ve Mert, 2007, s. 13'te "roman" olarak belirtilmektedir.

⁴ Keskiöglü, 1985, s. 135'te " 'Halil Zeki, Felâket Günlerim 1292 senesi' diye başlayan bu uzun hikâyede bir Türk kızının 93 Harbi'ndeki mâcerası dile getirilir" açıklamasına yer verilmiş; Yeniso, 1997, s. 48'de aynı bilgi tekrar edilmiştir.

gazetenin 1927 yılı 75. sayısında Filibe Tefeyyüz Matbaası'nda kitap olarak yayımlanacağı bilgisi verilir. Aynı zamanda eser ilk dönem düzyazı türlerindeki eserlerde egemen olan sosyal konuların dışında yazılmış olması ile farklı bir niteliğe sahiptir. Hatta daha sonraki dönemlerde hâkim olan sosyolojik yön dikkate alındığında ilk edebî roman denilebilecek eserin yoğun bir aşk temasına sahip olduğu görülmektedir. Nihat ve Ulvi iki yakın arkadaştır. Ulvi'nin yakalandığı kara sevda Nihat'ın dikkatini çeker ve hikâye Ulvi'nin kendisinden yaşça küçük olan sevgilisi ile başlayan gönül macerasını anlatmasıyla şekillenir.

Bugünkü tespitlerimiz, Bulgaristan Türkleri edebiyatında roman türünün teşekkül evresinde Latin Harfleri ile yayımlanan ilk eserin 1937 yılında Doğru Yol gazetesinde* tefrika halinde yayımlanan *Aranılan Sevgili* adlı roman olduğunu göstermektedir. "Hissi Roman" alt başlığı ile gazetenin 143.-251. sayıları arasında 61 kısım tefrika halinde yayımlanan roman klasik aşk romanı özelliklerine sahiptir. Yazar adı olarak ilk sayfada Hüsnüye O. Nuri ismi verilmiştir. Hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayan yazarın Bulgaristan Türk romanının ilk kadın yazarı olduğunu bugünkü bilgiler ışığında söyleyebiliriz.

Balkanlarda 'yerel' Türk edebiyatlarının gelişimi noktasında mevcut kaynaklar genel bir kabul ile 1940'lı yıllardan sonra Balkan coğrafyasında hâkim olmaya başlayan Sosyalist dönemi işaret eder. Bu belirlemede en temel gerekçe, sosyalist dönemde söz konusu ülkelerdeki Türklerin dış dünya ve özellikle Türkiye ile irtibatlarının azalması ve kendi sınırları dâhilinde Türk diliyle edebî faaliyet içerisine girebilmiş olmalarıdır. Bu bağlamda çeşitli edebiyat tarihlerinde Balkan Türklerinin çağdaş edebiyat ürünlerinin başlangıcı noktasındaki ilk eserler de sosyalist dönemde tamamen yerel bir nitelik kazanmış olan Balkan Türkleri edebiyatlarından gösterilmiştir (Jorma, 2013, s. 101-137). Bu tarz yaklaşımlar, Balkan Türklerinin çağdaş edebiyatlarını kronolojik bir bütünlükte görmekten uzak olsa da söz konusu dönem şartları göz önünde bulundurulduğunda tutarlıdır.

Bulgaristan'daki Türkçe romanın ilk adımları olarak nitelendirdiğimiz bu eserler ile Osmanlı eğitim sisteminde yetişmiş yazarlarının edebî faaliyetleri, arafta kalınan bir dönemi işaret etse de kanaatimizce Bulgaristan'daki Türk romanının birinci ya da hazırlık evresidir. Bu dönemin söz konusu edebiyat temsilcilerinin resmî aidiyetleri önceleri Osmanlılık ve sonrasında ise tabiiyetine girdikleri muhtelif Balkan ülkeleri ile ilgilidir. Ancak sosyokültürel aidiyetleri onları kuşkusuz Balkan Türklüğüne dâhil etmektedir. Balkanlarda Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Arnavutluk gibi devletlerin teşekkülü sonrasında eli kalem tutan ve sözünü ettiğimiz sahada faaliyet gösteren temsilcilerin önemli bir kısmı geleceğini Türkiye'de aramış ve göç etmiş; bir kısmı da 'yeni' ülkelerinde sessiz kalmıştır.

---

* Doğru Yol (Bulgaristan Türkünün ilerleme ve yükselmesine çalışır Türk gazetesidir. Müdür ve başyazıcı: Mehmet Celil. İdare müdürü ve yazıcı: Ş. Kalgay)

Nitekim gerek yeni kurulan devletlerin bazı siyasi uygulamaları gerekse sosyalist dönem anlayışı söz konusu bölgede Osmanlı'dan tevarüs eden -ve bizce çağdaş edebiyatın kuruluş evresi olan ve ilk roman denemelerinin verildiği- edebî geleneği kesintiye uğratmıştır. Osmanlı sonrası Balkanlarda kurulan idari yapıların ret ve inkâr anlayışının da tesiriyle söz konusu döneme ait edebî eserlere ulaşmanın zorluğu da bu dönemin yeterince bilinmemesi veya göz ardı edilmesinde etkilidir. Bu noktada kapsamlı arşiv çalışmaları, muhtelif süreli yayınların taranması ile yeni eserlere ulaşmak da mümkündür. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başlarında Balkanların ve İstanbul'un muhtelif matbaalarında yayımlanan eserler arasında Balkan kökenli Türk edipler tarafından kaleme alınmış ve Balkan Türklerini mevzu eden roman türünde yeni eserlerin tespit edilebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. (Akgün, 2020a, s. 9-11)

Osmanlı sonrası bölgedeki ulus devletler bünyesinde varlık gösterecek olan yerel Türk edebiyatı ilk hareketlenmeyi 1940'lar sonrasında bölgeye yerleşen sosyalizm doktrini ile gerçekleştirecektir. Nitekim Bulgaristan'daki Türklerin Osmanlı Türk yönetiminden ve kısmi özerklik imkânından mahrum olarak varlıklarını korudukları yaklaşık 50 yıllık aradan (1912-1962) sonra mahallî özellikleri ile Bulgaristan Türklerinin ilk romanı 1962 yılında Sabri Tata'nın "Gün Doğarken" romanı ile gün yüzü görmüştür.

2. Bulgaristan Türklerinin Roman Yazarları Hakkında Bazı Tespitler

Bulgaristan'daki Türk roman yazarlarının genel profili tarihî dönemlere göre mukayese edildiğinde birtakım farklılıklara sahiptir. 20. yüzyılın başlarında görülen ilk adımların yazarları Jöntürk ve İttihatçı çizgiye sahip kimseler olarak edebiyat tarihinde yer almışlardır.

Bulgaristan Türklerinin çağdaş edebiyatlarında ilk hikâye ve roman denemelerinin yazarları, haklarında ayrıntılı bilgi bulunmayan ve yeterince araştırılmamış şahsiyetlerdir. Bölge ahalisi olan bu yazarlar genellikle eğitimcilik ve yayıncılıkla meşgul olmuşlardır. Örneğin "Bir Türk Kızı yahut Refia" yazarı Mehmet Mahir'e eserinde yer alan birkaç bilgi dışında Sebilürreşat'ın 25 Ekim 1912 tarihli sayısındaki "Balkan Savaşında Bulgar Zulüm ve Vahşeti" başlıklı bir haberin içeriğinde şu ifadelerle rastlanır: "*Vidin Mekteb-i İslamiyesi'nden Mehmet Mahir Bey kardeşimiz şüphe üzerine tevkif edildi. Huzur-u hakta İslam olmaktan başka cürüm ve cinayeti olmadığı halde kurşuna dizileceği söyleniyor. Bu cihan değer gencin tevkif ve felaketi umum Bulgaristan Müslümanlarının kalplerini parçalıyor.*" (Sebilürreşad, 25 Ekim, 1912) Mehmet Mahir gibi Mehmet İrfan'ın da bir eğitimci olduğu eserinin girişindeki "Hasköy Rüştüye mektebi eski öğretmenlerindedir" ifadesi ile bilinir. Bulgaristan doğumlu yazar Halil Zeki ise Üsküp ve Filibe'deki Türk okullarında idarecilik ve öğretmenlik vazifesi yanında dönemin bazı gazetelerinde yazarlık da yapmış biridir. İlk aşk romanı Alev ve Kül'ün

yazarı Ali Kemal 1900 İstanbul doğumludur ve 1922’de Bulgaristan’a gelir. Güney Bulgaristan’ın Peştere, Hasköy, Harmanlı ve Kırcaali Türk okullarında öğretmenlik ve müdürlük yapmış, Filibe’ye yerleşmiştir. Sofya’da çıkan *Dostluk ve Çiftçi Kurtuluşu* gazetesinin başyazarı ve idare müdürü olarak çalışan yazar Bulgaristan’da yaşadığı dönemde Bulgaristan Türklerinin sesi olmaya çalışır. İlk dönemin Türkiye merkezli bir diğer etkili ismi Ethem Ruhi 1873 yılında İstanbul’da doğmuştur. 1934-1936 yıllarında *Balkan Postası* gazetesinin yöneticiliğini ve başyazarlığını üstlenir (Bahtiyar, 1999, s. 45, 58). *Şehit Evlatları*’nın müellifi Ethem Ruhi’nin hayatında genel olarak mücadeleci bir gazetecilik ve siyaset adamı kimliği öne çıkar. Yaşadığı dönemin sosyolojik yapısı göz önünde bulundurulduğunda Jöntürlere yakın isimlerdendir. Oldukça etkili memuriyet ve yayıncılık hayatları olan Ethem Rûhi ve Ali Kemal’in Balkanlarla olan münasebetleri hayatlarının en belirgin çizgisini ifade eder ve göçle geldikleri Türkiye’de de Bulgaristan’daki Türkleri ele alan çalışmalarına devam etmişlerdir.

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın başlarında Bulgaristan’da çağdaş Türk Edebiyatının ilk numunelerini neşreden edip zümresinin önemli bir bölümünü tasvir eden taraf “Jöntürk” kimlikleridir. Bu nedenle söz konusu dönemi ve ilk temsilcilerin genel karakteristiğini belirlerken “Jöntürk”lük konusunu meseleden ayrı düşünmemek gerekir. Avrupa’da tahsil görmüş Osmanlı gençleri için ilk defa 1828 yılından itibaren kullanılmaya başlandığı bilinen Jöntürk (“Jön”, Fransızca; yeni, genç anlamında) ifadesi zamanla batılılaşma yanlısı Tanzimat bürokrasisini tanımlamak, anayasal düzeni ve meşruti idareyi savunan kimseler için de literatürde yer almaya başlamıştır. 20. yüzyılın başından itibaren söz konusu kavram II. Abdülhamid’in Müslüman muhaliflerine atıfta bulunmak için kullanılmaya başlanmıştır. 2. kez meşruti düzene geçildikten sonra bu düşünceyi benimseyen aydınların siyasal olarak İttihat ve Terakki yapısı altında toplandıkları görülmüştür (Hanioglu, 2001, s. 584-587). En temelde hürriyet ve modernleşme taraftarı olan bu aydın tipinin anayasal yönetime geçişi ve basın-yayın hürriyetini savunmaları en karakteristik özellikleridir. Eğitime ve yayıncılığa önem veren bu hareketin Balkanlar özelinde, Balkan Jöntürkleri’nce ve mahallî Jöntürlük fikirlerini işleyen Balkan Türk süreli yayıncılığının “*Ahâli*”, “*Balkan*”, “*Efkâr-ı Umûmiye*”, “*İslah*”, “*Muvâzene*”, “*Rumeli*”, “*Tuna*”, “*Sadâ-yı Millet*” ve “*Uhuvvet*” gibi önemli yayınlarını çıkardıklarını bu noktada belirtmek konumuz açısından da önemlidir (Akgün, 2020b, s. 11).

Sosyokültürel açıdan bakıldığında Bulgaristan Türk toplumunun ilk edebiyat temsilcileri kısmi özerklik ya da “azınlık” olma hâli ile yeni tanışılan bir dönemin insanlarıdır. Osmanlı Devleti’nde doğan ve eğitim alan bu temsilciler daha sonra yeni kurulan ülkelerin sınırları dâhilinde kaldıkları için geçiş dönemi temsilcileridir. Ancak yeni düzene intibakta ciddi sıkıntılar yaşayan bu zümre genellikle sessiz kalmayı ya da göç etmeyi tercih ettiği için edebî faaliyetleri de önemli ölçüde

kesintiye uğramıştır. Bu bağlamda ilk dönem temsilcilerinin siyasal anlamda Jöntürklük ve İttihat-Terakki çizgisine yakın olmaları anlam kazanmaktadır. Milletler üzerinden âdeta yeniden şekillenen bir coğrafyada Balkan Türk aydınlarının söz konusu çizgide yer alması olağandır ve bu ideolojik duruşları, çok uluslu Balkan beşerî coğrafyasının doğal bir sonucudur (Akgün, 2020b, s. 12).

İlk roman denemelerini ortaya koyan gazeteci ve eğitimci yazar profilinden sonra “romancı” kimliği ile tanınan ve öne çıkan edebiyat temsilcileri kendilerini ülkede sosyalist dönemden itibaren göstermeye başlar. Bu isimler arasında öncü olan iki yazar Sabri Tata (1926-2010) ve Halit Aliosman Dağlı olur. Bu şahsiyetlerin hususen roman türüne yönelmeleri Bulgaristan'da roman türünün gelişmesine önemli katkı sunmuş, “Bulgaristanlı Türk romancı kimliğinin” gelişmesine hizmet etmiştir. Tata, sosyalist dönemin ilk yıllarında Türkçe eğitime ve yayıncılığa tanınan imkânlarla romana başlamıştır. Ülkede rejimin azınlıklara karşı totaliter bir hâl almaya başlaması ile Sabri Tata'nın Bulgaristan'daki edebî faaliyetleri inkitaya uğramış ancak göçle geldiği Türkiye'de roman türünde yeni eserler yayımlamıştır.

Sabri Tata, Bulgaristan Türkleri Edebiyatında romancı kimliği ile akla gelen ilk isimdir. Birçok kaynakta Bulgaristan Türklerinin ilk roman yazarı olarak geçen Tata bu vasfını, Bulgaristan ve Türkiye'de yayımlanan romanlarının nitelik ve nicelik zenginliği ile perçinlemiştir. Sabri Tata'nın sahip olduğu imkânlar, edebî şahsiyetinin roman yazarlığına doğru evrilmesinde kendisine elverişli şartlar sunmuştur. Bütün eğitim hayatını 1944 sonrası Türkçe eğitimin devlet tarafından yürütüldüğü 1944-1973 arasında geçirmiş ve Türk dilinde öğrenim görmüştür. Tata'nın, Bulgaristan'da yazılı edebiyatın merkezi durumunda olan devlet yayınevindeki faal çalışma hayatı, çevirmenliği ve bu suretle Türk klasiklerine olan hâkimiyeti, Sofya Üniversitesi Türkoloji Bölümündeki öğrenciliği, Rıza Mollov'a öğrenci olması, Türkiye'den göç eden Fahri Erdinç ile uzun süren yakın mesai arkadaşlığı (Hafız, 2010, s. 11-27); roman yazarlığının güçlenmesinde önemli imkânlar olmuştur. Sözü ettiğimiz mevcut sosyal çevre ve imkânlar adeta roman türünde Sabri Tata'yı yetiştirmiş ve Bulgaristan Türklerinin edebiyat tarihine güçlü bir roman yazarı olarak sunmuştur. Ancak ülkede 1970'lerden itibaren söz konusu ortamın yitirilmesi, o günlerden günümüze dek aynı evsafa roman yazarlarının yetişemiyor olmasında da en büyük nedenler arasındadır.

Sabri Tata'dan sonra Bulgaristan Türkleri edebiyatında roman yazarı vasfı ile akla gelen ikinci isim Halit Aliosman Dağlı'dır. İstikrarlı olarak düzyazı sahasında faaliyet gösteren yazarın ilk romanı “Saçılan Kıvılcımlar” adıyla sosyalist dönemde; ikinci romanı da “Aydınlığın Öksüzleri” adıyla 1990 sonrası dönemde yayımlanır. Sabri Tata da dâhil olmak üzere birçok temsilcinin göçle ülkeden ayrıldığı dönemlere tanıklık eden Dağlı, halihazırda edebî üreticiliğini tüm olumsuz şartlara rağmen Bulgaristan'da sürdüren bir temsilci olarak farklı bir yerde durmaktadır.

Dağlı, “göç” gerçeğini farklı bir bakışla işleyen ve “Bulgaristanlı Türk” kimliğini önceleyen bir roman yazarıdır. Sabri Tata gibi Dağlı da Bulgaristan Türklerinin yetkin dil ve edebiyat bilgini Rıza Mollov’un öğrencisi olmuştur. Mollov 1965 yılında Dağlı’nın edebî şahsiyetinden şu sözlerle bahseder: *“Halit’in asıl özelliği dildedir. Yazar klişeleşen edebi sözleri sevmez, anlatışının kendine göre bir özelliği vardır. Her şeyden önce Halit sıcaktır. İçli, tatlı tatlı insanların kendisiyle ve emelleriyle sızılarak ve yaşantıyla anlatır.”* (Dağlı, 2019, s. 6).

Edebî üretimlerine Sabri Tata ve Halit Aliosman Dağlı ile aynı dönemde başlayıp roman türüne yeni dönemde yönelen İsmail A. Çavuşev ve Naim Ömer Bakoğlu (Naim Bakov) gibi temsilciler 1970’lerden sonra durgunluk yaşayan roman türüne demokratik dönemde bireysel katkılar sunan isimlerdir. Çavuşev’in baskın gazeteci kimliği ve Naim Ömer Bakoğlu’nun ise güçlü şair yönü romanlarının ana çizgilerini belirleyen hususlar olmuştur.

1990 sonrası gelişen yeni dönemde Bulgaristan’da yaşayan ve “roman yazarı” olarak nitelendirilebilecek yegâne temsilci İsmail Yakup’tur. Bazı kaynaklarda Bulgaristan Türklerinin ilk çocuk romanı olarak zikredilen “Gece İmtihanı” (Eserde türü povest olarak belirtilmiştir) İsmail Yakup tarafından 1966 yılında yayımlanır. Yakup’un edebî yaratıcılığında sosyalist dönem bir bakıma romancılığının da çocukluk evresi olmuş ve yazarlığının olgunluk ürünlerini 2011 ve 2016 yıllarında yayımlanan romanları ile vermiştir. Yeni dönemde roman türünde en fazla eser veren İsmail Yakup, bu eserlerini Türkiye’de yayımlatmıştır. Türkiye’ye göç etmemiş olan yazar yaşamını Bulgaristan’da sürdürüyor olması ile Türkiye’de romanları yayımlanan diğer Bulgaristanlı Türk yazarlardan ayrılmaktadır. Düzyazıda yoğunlaşan temsilcinin “Hayatımızın Kışı” (İrevanlı, 2019) adını verdiği yayına hazır bir romanının daha olduğu bilgisi bulunmaktadır.

Bulgaristan Türk Edebiyatının roman yazarı kadrosuna demokratik dönemde Emel Balıkcı yegâne kadın yazar olarak dâhil olur. Şair ve folklor araştırmacısı Balıkcı’nın, “Rodopların Kader Yolları” adlı romanına kaynaklık eden malzeme, uzun yıllara dayalı halkbilim derleme çalışmalarıdır.

Özellikle sosyalist dönemde oldukça zengin bir görünüm arz eden novella/povest türünün temsilcileri de romanı hazırlayan, tahkim eden isimler olarak işlev görmüşlerdir. Birçoğu sosyalist dönemin sonuna doğru da ya da göçle geldikleri Türkiye’de roman türünde eserler de veren bu povest, novella yazarları arasında öne çıkan temsilciler Ahmet Tımsı, Muharrem Tahsin, Ahmet Şerif ve İshak Raşit’tir. Söz konusu povest yazarlarının bir kısmı roman da kaleme almış ancak dönemin devlet yayınevindeki redaksiyonda elenmiş ya da ön inceleme aşamasında kasıtlı olarak bırakılmışlardır.

Bulgaristan Türkü şair ve yazarlar göçlerle farklı tarihlerde Türkiye’ye gelmişler ve yakın dönemlere geldiğinde edebiyat eserlerini daha yoğun bir şekilde

Türkiye’de yayımlama yolunu tercih etmişlerdir. Bu durum Bulgaristan Türkleri edebiyatının Türkiye’de gelişen kolunun 1989 yılındaki büyük göç sonrasında daha belirgin bir hal almasına sebep olmuştur. Edebiyat faaliyetlerine sosyalist dönemde başlayan ve Bulgaristan Türklerinin ilk romancısı olarak tanınan Sabri Tata da dâhil olmak üzere Bulgaristan Türkleri arasında roman yazarı vasfı ile tanınacak yeni temsilciler bu türde eserlerini 1989 sonrası demokratik dönemde ve çoğunlukla Türkiye’de yayımlamış kimselerdir. İlk göç edenlerden günümüze Mehmet Behçet Perim, Ziya Yamaç, Sabri Tata, Recep Küpçü, Ahmet Şerif gibi Bulgaristan’da edebî eserleri yayımlanan temsilcilerin Türkiye’de roman türünde eserleri yayımlandığı gibi Ömer Osman Erendoruk, Mehmet Türker, Yusuf Ahmet Taşkın, Rahmiye Altınok, Nihat Altınok, Hüsnüye Balkanlı, Ahmet Türkay, İslam Beytullah Erdi, Osman Tunaboylu, Ramis Çınar gibi temsilcilerin ise Bulgaristan Türkü kimlikleri ile gerçekleştirdikleri edebî üretimleri tamamen Türkiye’de şekillenmiştir. Bu hareket içerisinde özellikle iki isim “romancı” kimliği ile öne çıkmıştır. Ömer Osman Erendoruk ve Mehmet Türker roman türünde çok sayıda eser vererek, Bulgaristan’da suskunluk dönemine giren roman türüne Türkiye’de can suyu olmaya çalışmışlar ve yılların Bulgaristan’da biriktirdiği konuları anavatanda romanlaştırmışlardır. Ömer Osman Erendoruk romanlarını büyük oranda Türkiye’de yayımlamış olsa da romanlarının bir kısmının yazımını Bulgaristan’da gerçekleştirmesi ve ilk romanını da yine demokratik dönemde Bulgaristan’da yayımlanmış olması ile yeni dönemin diğer temsilcilerinden ayrılır. Bulgaristan Türkleri edebiyatında altın devrin sonuna doğru romancı vasfı giderek gelişir ama ilk romanını bu döneme yetiştiremez. Şiir türünde de eserleri olan yazar romanda kararlı bir şekilde durmuş ve Türkiye’de roman türünde birçok eser ortaya koymuştur. Yazarın 70’li yıllarda Bulgaristan’da başladığı gizli yazma faaliyetlerinin dört roman, bir piyes, bir öykü kitabı ve yüzlerce şiir ile sonuçlandığı bilinmektedir. Bunlar arasında yer alan romanlarının adları ise “Garip Milyon”, “Uçurum” ve “Buruk Acı”dır (Atasoy, 2010, s. 29).

Bulgaristan Türkleri roman yazar kadrosunun meslek gruplarına dağılımı da yazar profilini ve genel karakteristiğini yansıtan bir husustur. Bu bağlamda söz konusu roman yazarlarının ilk temsilcilerden günümüze dek öğretmenlik ve gazetecilik vasıfları baskın olmuştur. Her iki meslek grubunun toplumu doğal gözlem yoluyla yakından tanımaya müsait çalışma alanı, romanların dökümentalist yapısını besleyen ana etken olmuştur. Almış oldukları eğitim altyapısı itibarıyla Türkçe eğitim imkânına sahip dönemin temsilcileri olmaları Bulgaristan romancılarının en tipik özelliği olarak ortadadır. Yaşı itibarıyla Türkçe eğitim imkânından yararlanamamış yaş grubunda yazarın yok denecek seviyede olması söz konusu roman hareketinin geleceğine dair karamsar bir tablo ortaya koymaktadır. Bu noktada çizgi dışı tek örnek Emel Balıkcı’dır. Yazar, yaşı itibarıyla Türkçe eğitim imkânından yoksun yetişmiş olmasına rağmen roman türünü

deneyen yegâne temsilcidir.

3. Bulgaristan'daki Türk Romanlarında Ele Alınan Mevzular Üzerine

Bulgaristan'daki Türklerin romanlarında en özgün hususiyet eserlerin içerik evrenidir. Roman yazarlarının çoğunluğunca benimsenen az kurgu, çok gerçek anlayışıyla, roman kurgularının temelini yaşanmış hikâyeler teşkil eder. Yazarlar bildikleri kişileri, gördükleri olayları, yaşadıkları mekânları romanlarının dünyasına taşımışlar, “gerçek”i kısmen dönüştürmüşlerdir. Bu bağlamda romanlardaki tarihî arka plan ve içerikte işlenen konular Bulgaristan Türklerinin sosyokültürel hayatının bir yansıması haline gelmiştir. Netice itibarıyla Bulgaristan Türk romanının konu alanında sahip olduğu mahallî çizgiler, söz konusu roman hareketinin özgün yönünü tesis eden en önemli husus olmuştur.

Bulgaristan'daki Türklerin dokümantalist yönleri baskın romanlarında kuşkusuz evrensel konulara da yer verilmiştir. Söz gelimi “aşk”, çoğu eserde merkezî konular arasındaki yerini almıştır. Ne var ki bu ferdi konu birçok örnekte, romanların yoğun sosyal gerçekliğinin gölgesinde kalmıştır. İlk örnekten son yayımlanan örneğe gelinceye kadar Bulgaristan'da yayımlanmış romanlar konu dağılımı itibarıyla benzerliğe sahip olsa da her biri aynı konuları biricik kurgularıyla işlemiştir. Bulgaristan'daki Türkler tarafından yayımlanan az sayıdaki romanın ana konusunu ilk örneklerden günümüze kronolojik sırayla taradığımızda romanların içerik dünyasına ve konu dağılımına dair şu genel değerlendirmelerde bulunulabilir:

(1912) *Kız mı Çiçek mi yahut Mini Mini Nadire* romanının başkahramanı Nadire, eğitim almak için Avrupa'ya gönderilen bir Türk kızıdır. Bu küçük kızın bir yabancı okulunda eğitim alması nedeniyle millî ve ahlaki değerlerini yitirmesinin işlendiği eserde millî eğitim ve muhafazakâr yaşam tarzı yüceltilir. On altı yaşında, ailesinden uzakta eğitim alan Nadire, gayrimeşru ilişkiler yaşamakta ve yaşadığı bu ahlaki çöküntü ayrıntılı şekilde romanın konusunu teşkil etmektedir.⁵ Devamı olacağı belirtilen eserin sonu ve diğer baskıları hakkında bilgi bulunamamıştır. Balkan savaşları sırasında yayımlanan ve birçok kaynakta roman olduğu belirtilen bir diğer eser (1913) *Şehit Evlatlari*, Edirne savunmasında şehit düşen Yüzbaşı Hayri Bey'in geride kalan eşi Sabiha Hanım ile Atif ve Enver adlı çocuklarının duygusal hikâyesini

⁵ Merkezi Türk romanında da aynı dönemde bu konu benzer bir yaklaşımla gündemdedir. Türk romanında aynı dönemlerde yabancı okullarda ya da Batıda okuyarak kimlik problemi yaşayan kahramanların olduğu örnekler görülür. Bu yaklaşımda yabancı okullar, Müslüman Türklerin millî kimliklerini kaybetmelerine neden olur. Söz konusu romanlar yabancı okullarda okuyan karakterlerin ahlaki çöküşüne yer verirken bu durumu romanlarının temel meselesi hâline getirirler. Millî kimliğin inşa edilmesinde kanonlaştırılan söz konusu romanların bir örneğinin Bulgaristan sahasından bir yazar tarafından ve o bölgede yayımlanmış olması kuruluş evresindeki paralelliği yansıtmaları bakımından önemlidir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk: Oktay Erkoç, G. (2021). “Millî / erkek”, “gayr-ı millî / kadın”: Türk romanında yabancı okullar ve cinsiyetler üzerine etkileri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(40), 421-460.

merkeze alır. Çok kısa bir süre sonra anne Sabiha Hanım da vefat etmiş, bunun üzerine anasız ve babasız kalan çocuklar Kuleli Askerî Yatılı Okulu'nda devlet himayesi altına alınmıştır. Eserin bütün olay örgüsü bu kadardır ancak yazar, sınırlı olay zincirinin hemen her sahnesinde son derece başarılı betimlemelerle trajik dramatisasyonlara yer verir. Hadise başlı başına bir trajediyi bünyesinde taşımaktayken, annenin yetim çocuklarla olan diyalogları, annenin vefatı karşısında mahallelinin hissiyatı, Sabiha Hanım'ın cenaze merasimi gibi kısımlar, yazarın duyguyu yüklü ifadeleri ile daha da acıklı hâle getirilir. *Şehit Evlatları*'nın İfade-i Tab adını taşıyan giriş bölümünde yazarın roman sanatına dair paylaştığı şu görüşlerin, eserin birçok kaynakta roman olarak ele alınmasına zemin hazırladığı söylenebilir:

“İfâde-i Tâb’

Romancılık, sanat-ı edebiyenin nâfi’ ve müfid sınıfıdır. Mütarekkî ve medenî milletlerin terbiye-i ruhiye ve fikriyesini izhar eyleyen esbab ve müessirât-ı marifetinin en muallâ kısmı millî romanlarıdır. Millet duygularının sebeb-i inşirah ve intibahı bunlardır...”*

(1922) *Muhacir Mehmedoğlu*, Bulgaristanlı bir Türk'ün Bulgaristan'da yaşadıklarını anı-roman tarzında İstanbul'da yayımladığı bir romandır. Eser, Bulgaristan Türklerinin göçle geldikleri Türkiye'de gelişen roman hareketinde tespit ettiğimiz ilk örnektir. Romanda olaylar başkahraman Mehmedoğlu'nun Şumnu'daki sünnet merasimi ile başlar. Sırasıyla Şumnu ve Manastır'da devam eden eğitim hayatı sırasındaki anılar ve çocukluk aşkı Fatma ve ailesinin Balkan coğrafyasındaki göçleri, eseri bir göç romanı haline getirir. Eserin merkezî kişisi “Mehmedoğlu”, iyi eğitilmiş biri olarak Bulgaristan Türkleri arasındaki yanlış din anlayışına ve göçü kurtuluş olarak gören zihniyete yönelik eleştirilerini eserin iletileri arasında öne çıkarır.

(1926) *Alev ve Kül* tefrika romanının yayın haberi, Sofya'da çıkarılan “Dostluk” gazetesinin 66. sayısı 3. sayfasında yer alan şu ifadelerle duyurulur: “*Alev ve Kül isimli edebî romanın tefrikasına başlayacağız.*” Gazetenin 1927 yılı 75. sayısında ise roman ile ilgili verilen bilgiler eserin içeriğine dair fikir de vermektedir: “*Alev ve Kül, başmuharririmizin edebî ve aşkî romanı pek yakında Tefeyyüz Kütüphanesi tarafından neşredilecektir. Şık ve zarif bir şekilde tab edilmektedir. Alev ve Kül, edebiyatın en cazip ve en câlip şaheserlerindedir*”. Dostluk gazetesinde tefrika olarak neşredilen *Alev ve Kül* de müellifi tarafından roman olarak takdim edilen bir eserdir. Ancak araştırmalarımız sırasında tefrika romanın ilgili gazetede ilk üç kısmı dışındaki kısımlarına ulaşamadık. Aynı zamanda kitap olarak basılacağı

* Ethem Ruhi'nin ‘romanı bir faydayla ilişkilendiren’ bu tarz yaklaşımı Türk Edebiyatında birçok Tanzimat dönemi sanatçısı ile benzerlik teşkil eder. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: DİNO, Güzin ((2008). *Türk Romanının Doğuşu*. İstanbul: Agora Kitaplığı, s.24 ve FINN, Robert P. (2003) *Türk Romanı İlk Dönem (1872-1900)*. İstanbul: Agora Kitaplığı, s.14,17,23

söylenen eserin matbu örneği de herhangi bir kütüphanede tespit edilememiştir. Dolayısıyla ilk üç kısımdan ve tanıtımlarında vurgulanan “aşkı” yönünden hareketle romanın dönemin diğer benzer eserlerinden farklı olarak sosyal konulara temas etmeyen nadir bir örnek olduğu anlaşılmaktadır. Roman kahramanları arasında yer alan Nihat ve Ulvi iki yakın arkadaştır. Ulvi’nin yaşadığı kara sevda Nihat’ın dikkatini çeker. Ulvi’nin kendisinden küçük yaşta olan sevgilisi ile başlayan gönül macerasını arkadaşına anlatmasıyla romandaki olay örgüsü şekillenmeye başlamıştır. Alev ve Kül metaforundan hareketle bu iki âşık arasındaki maceranın zamanla olumsuz bir gidişat almış olabileceği ihtimal dâhilindedir.

(1937) *Aranılan Sevgili* tefrika romanı “Doğru Yol” gazetesinin 23 Ocak 1937 tarihli 143. sayısının ilk sayfasında “Romanımız Aranılan Sevgili” başlığı ile duyurulmuş ve ilk tefrikası aynı sayının ikinci sayfasında yer almıştır. 61 bölümden oluşan tefrika romanın merkezinde Ferruh ve Nesrin adlı iki kahramanın aşkı yer alır. Varlıklı bir aileye mensup Ferruh Bulgaristan’da gençliğini çapkınlık ve hovardalıkla geçirir. Sefa âlemlerindeki yol arkadaşı kendisi gibi zevk düşkünü Ziya’dır. Ferruh zamanla bu sefahat âleminden ve kısa süreli gönül ilişkilerinden uzaklaşır; gerçek aşkı küçüklüğünden beridir tanıdığı Nesrin’de bulur. Ferruh’un Nesrin’e duyduğu sevginin aşka dönüşmesinde yakın arkadaşı Ziya’nın Nesrin’den hoşlanmaya başlaması etkili olur. Fakat Ferruh’un Nesrin’e duygularını açabilmesi önceleri mutsuz bir şekilde evlendiği ve boşandığı karısı Mualla, sonraları da yakın çevresindeki entrikalar ve Nesrin’in yanlış anlamaları nedeniyle kolay olmamıştır. İki sevgilinin aşk macerası mutlu son ile tamamlanır.

(1962) *Gün Doğarken*, Bulgaristan’da uzun bir aradan sonra yayımlanan ilk roman olur ve ülke yerleşen sosyalist havayı her yönüyle yansıtır. Traktör şoförlüğünden ziraat mühendisliğine giden yolda Ziya’yı merkeze alır. Bulgaristan Türklerinin kooperatifleşme sürecinde yaşadıkları sosyal meseleler yansıtılırken, Ziya’nın önceleri köylüsü Emine ve sonrasında ise köylerine hekim olarak gelen Fatme ile yaşadığı aşka odaklanılır. Romanda hadiseler Deliorman bölgesinde geçer. Bulgaristanlı Türklerin okuyup meslek sahibi olmaları ve topluma kazanılmaları; toprakların varlıklı kişilerde toplandığı ağalık düzenin sona erdirilmesi, kahramanlarla özdeşim kuran okurlarda heyecan uyandırır. Ardından sosyalist dönemin ikinci romanı benzer toplumcu gerçekçi çizgide, (1965) *Saçılan Kıvılcımlar* adıyla yayımlanır. *Saçılan Kıvılcımlar*’da mekân bu kez Deliorman değil Rodoplar’dır. Romanın konusunu Kırcaali’nin Balıklıbayır köyü sakinlerinin Komünizm ile değişen hayatları teşkil eder. Genellikle dağ köylerinde yaşam kavgası veren Türk insanının, ahalinin adlandırmasıyla “dağlı” Türklerin iç dünyası zengin şahıs kadrosu ile yansıtılırken Ali Rıza, kızı Azize, Azize’nin sevgilisi Murat ve komünizme ümit besleyen aydın kesimi temsil eden Halil anlatıda merkeze çekilir. Eski düzen taraftarı toprak ağalarının ve din hocalarının yaptıkları bir tür sömürü olarak tasvir edilir. Neticede mescit mektebe dönüşür, topraklar hakça paylaşılır ve

köy gelişmeye başlar. Tata'nın Bulgaristan'da yayımlanan ikinci romanı (1967) *İki Arada* da köyde yaşanmış bir olaya dayanır. Kendi düğününü yarıda bırakarak sevdiği gençle kaçan bir kızın, kaçtığı oğlanın annesi tarafından geri döndürüldüğü ve bu olay üzerine gelinin intihara kalkışması gibi trajik bir olayı köy ekseninde merkeze alır. Hikâye Tata'nın doğduğu köyde yaşanmış bir olaya dayanır. Yazar olaya şahit olmasa da köyünü ve tanıdıklarını kolaylıkla romana taşıyabilmiştir. Sabri Tata'nın Bulgaristan'da yayımlanan bu iki romanından sonra beş romanı 2000-2002 yıllarında göç geldiği Türkiye'de yayımlanır. *Pehlivanoğulları* adıyla seri olarak yayımlanan romanlardan ilk üçü Bulgaristan bağlantısı nedeniyle dikkati çeker. Deliorman Türklerinden bir aile merkeze alınarak 1900'lerin başından sonuna kadar yaşananların bir aile tarihi yaklaşımıyla ele alındığı bu çalışmanın ilk cildinin 1969, ikinci cildinin 1972 ve üçüncü cildinin 1975 yılında Bulgaristan'da tamamlandığı müellifi tarafından belirtildiği için Bulgaristan'daki Türklerin romanları bağlamında değerlendirilir. Tata'nın romanlarında Deliorman Türklüğü geniş bir zaman diliminde de olsa hep kendi mekânında ve kendi renkleriyle (gelenekler, görenekler, adetler vs.) yer alır. Tata, romanlarında mekân olarak köyleri öne çıkarırken anlatısının merkezine sıklıkla aşkı almayı tercih etmiştir.

Bulgaristan Türkleri edebiyatında povest ve novellaları, hikâye ve roman arasında bir geçiş türü olmaları bakımından ele almakta fayda vardır. Zira Bulgaristan Türkleri edebiyatında bu edebî tür adlandırmaları söz konusu eserler üzerinde yapılan çalışmalarda sıklıkla birbirinin yerine kullanılmıştır. İlk dönemde yayımlanan bazı hikâyelerin "roman" olarak adlandırılmasında görülen yanılığ, sosyalist dönemde bazı povest ve novellaların roman olarak adlandırılmasında da görülür. Özellikle Sovyet dönemindeki Rus Edebiyatı tesiriyle povest-uzun hikâye gelişmiş ve romanın öncülü olmuştur. Bu noktada yazarları tarafından "roman" olarak takdim edilen kısa soluklu bazı eserlerin "roman" kimliğinin de tartışmalı bir husus olduğunu bir başka çalışmanın konusu olarak belirtmeliyiz.⁶

Roman'a yakın, uzun soluklu olay örgüleri ile özellikle İshak Raşit'in povestleri öne çıkar. Zira onun povest türündeki eserleri roman türünün gelişim yolculuğunda destekleyici adımları tesis eden povestler arasında yer almış ve birçok kaynakta

⁶ Uzun hikâyeye benzeyen yapısı ile Povest hacimce roman boyutunda olabiliyor olsa da olay örgüsü ve şahıs kadrosu gibi anlatı unsurlarının basitliği ile romandan ayrılan özel bir edebî türdür. Aynı şekilde Novella da sıradışı olay ve durumları ele alması, beklenmedik sonla bitirilmesi gibi karakteristik özellikleri ile hikâyenin bir alt türü olarak değerlendirilebilir ve Türkçede kısa, küçük hikâye olarak ifade edilebilir. Türk Edebiyatında pek bilinmeyen bu edebî türler Bulgaristan Türkleri Edebiyatında özellikle sosyalist dönemde Rus edebiyatı tesiriyle tercih edilir. Türk edebiyatında doğrudan karşılığı olmayan bu türlerdeki eserlerin, mütercimleri tarafından Türkçeye uzun hikâye, hikaye ve roman olarak farklı adlandırmalarla aktarılmış olması literatür ve uygulama eksikliği bağlamında değerlendirilmelidir. Söz konusu türlerin Türk Dünyası edebiyatlarındaki çeşitli terim anlamları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: ÖZDEMİR, Aşur (2016). "Yeni Kazak Nesrinde Tahkiyevi Türler Üzerine", (*TEKE Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1), s.108-127.

roman olarak zikredilmiştir (Jorma, 2018, s. 26-26). İshak Raşit Bulgaristan'da yayımlanan *Yeşil Kuşak* ve *Ayrılırken* povestleri sonrasında Türkiye'ye göç etmiştir. *Yeşil Kuşak*, eserin merkezî kişisi Derviş Ahmed'in oğlu Ferit ile Derviş Ahmet'in evlatlık aldığı Ferziyye'nin aşk hikâyesi etrafında şekillenir. Önce kardeş olan bu ikili giderek birbirlerine âşık olurlar. Gençliği ele alan eser Deliorman köylerini mekân olarak belirler ve tasvirleri ile dikkati çeker; sosyal şartlar bu eserde kısmen geri planda kalır. Onun ikinci povesti *Ayrılırken*'de ise birbirinden ayrı büyümüş üç kardeşin hikâyesine odaklanılır ve bu eseri de ilki gibi otobiyografik izler taşır. Bulgaristan Türklerinin güçlü şairlerinden Ahmet Şerif'in 1966'da yayımlanan "Şirin" (Şerifof, 1966) adlı novellası Reşat Nuri'nin Çalığı romanına benzeyen kurgusu ile romana zemin hazırlayan uzun soluklu nesir türleri arasında yer alır. Şerif'in "Sen İstanbul'a Gelme" adlı tek romanı ise vefatından sonra Türkiye'de basılmıştır. Bu dönemde yayımlanan ilk çocuk novellası İsmail Yakup'un "Gece İmtihani" (Yakubof, 1964) adlı kitabıdır. Kitap, Bulgaristan Türk çocuk hikâyeciliğinde macera türündeki ilk uzun çocuk hikâyelerinden biridir. Bu hikâye kitabı Bulgaristan'da yayımlanmış en uzun çocuk hikâyesidir ve birçok kaynaktan Bulgaristan Türklerinin ilk çocuk romanı olarak zikredilir. Eserde olaylar dört erkek çocuk arasında geçmektedir. Bunlar; Ali, Mustafa, İbrahim ve Ferit'tir. Bu çocuklar kendi aralarında kimin daha cesur olduğunu öğrenmeye ve bunun için de bir cesaret sınavı yapmaya karar verirler. Kendilerini denemek için eski mezarlığa giderler. Halk arasındaki çeşitli hurafelerin sorgulandığı macera türündeki eserde olaylar böylece başlamış olur.

(1995) *Buruk Acı* adlı roman Bulgaristan'da yeni dönemde -demokratik dönemde- yayımlanan ilk roman olur. Eserin hikâyesi sosyalist dönemin son özgürlük yıllarına dayanır. Eserin ilk olarak 1995 yılında Bulgaristan Koşukavak'ta yayımlandığı bilgisi kaynaklarda yer almaktadır (Türker, 2004, s. 56). Aynı eser daha sonra 1997 yılında İstanbul'da basılır. Ömer Osman'ın Bulgaristan'da neşredilen ve doğrudan Bulgaristan'da yaşananları anlatan tek romanı *Buruk Acı* bir baba ve oğlunu merkeze alır; iyilik ve kötülüğü sembolize ederek yaratılır. Rejim ilkeleri doğrultusunda eğitim almak için Moskova'ya giden oğul Türker döndüğünde babası ile fikrî çatışma içine girer ve her ikisi de intihar ederek hayata veda eder. Yazarın 70'li yıllarda başladığı gizli yazma faaliyetleri dört roman, bir piyes, bir öykü kitabı ve yüzlerce şiir ile sonuçlanır. Bunlar: Garip Milyon (roman), Uçurum (roman), Buruk Acı (roman)'dir. Yazar, bu üç romanında Bulgar zulmünü, Bulgar Komünist Partisi'nin faaliyetlerini, partinin Türklere yönelik yok etme politikasını, kimliğini inkâr ederek rejim yandaşlığı yapan Türkleri cesurca yazabilmiştir. Bu konuda, onun eserlerini ilk okuyanlardan bir olan romancı M. Türker şu yorumu yapar: "O günlerde, o şartlarda bu tür eserleri yazmak büyük bir cesaret isterdi. Bunu yapmak da ancak Erendoruk gibi bir iki babayığitten başkasının harcı değildi (Türker, 2004, s. 56)."

(2004) *Gazetecinin Artık Yılı* adlı eser günce roman türünde İsmail A. Çavuşev tarafından yayımlanır. Roman Bulgaristan Türklerinin ve daha özelde Bulgaristan Türk entelijansyasından birçok aydınının 1970'lerden itibaren daralan yazma hürriyetini, sansür sancılarını ve yaşadıkları zorlukları otobiyografik tarzda işler. Eserin merkezine Salih Topalov müstear adıyla kendisini yerleştiren yazar, anılarını romanda kurgulaştırır. Eserdeki kahramanların birçoğu da Bulgaristan Türk aydınları arasından müstear adlarla roman kahramanına dönüştürülmüş kişilerdir.

(2006) *Azman* romanında Naim Bakov hazır bir malzeme üzerinde roman kurgusuna girişir. Uzun yıllardır şiir türünde kalem oynatan şair Bakov, Deliorman Türk folklorunda bilinen bir efsaneyi romanlaştırır. 2006 yılında Silistre'de yayımlanan kitap uzun yıllardır şiir türüyle yetinen Bulgaristan Türk okuyucusu üzerinde tıpkı diğer romanlar gibi ilgi uyandırır. Azman adlı genç ile Cemile adlı bir ağa kızının hüsrarla biten aşk hikâyesi üzerinde temellenir. Oğlu olmayan Deli İsmayıl Ağa, Azman'ı evladı gibi bilir ama zamanla Azman ile kızı Cemile arasında aşk doğar. Birbirlerinin olurlar ve evlenmek isterler. Bu süreçte hacda olan Ağa, kızını bir başka ağanın oğluna verir. Âşıklar bu duruma direnseler de bir araya gelemezler. Bu evliliğe dayanamayan Azman canına kıyacak, bir müddet sonra Cemile de veremden ölecektir.

(2008) *Aydınlığın Öksüzleri* yeni dönemde Bulgaristan'da yayımlanan ikinci romandır. Roman oldukça zengin şahıs kadrosu ile Rodoplar'da yaşayan orta halli Türklerin çileli yaşamını yansıtır. Yazar-anlatıcı Ulumeşeli Kuru Emin'in anılara dönüşü üzerine kurgulanan romanda geniş aileler ve akrabalık ilişkileri, geçim kaygısıyla yapılan göçler, ırgatçılık, tütüncülük, inşaat işçiliği, odunculuk, taş işçiliği, tırpancılıkla geçinen Türklerin yaşadıkları geçim sıkıntıları ve Türkiye'ye göç etmek arasında sıkışıp kaldıkları umutsuz durum zengin insan ilişkileri ağı ile verilir. Zaman olarak ikinci dünya savaşı sonrasını ele alan eserde, Bulgaristanlı Türklerin ülkeleri için gençlerini askere göndermelerine rağmen maruz kaldıkları ikinci sınıf uygulamalar, okutmaya çalıştıkları çocukları ve yararlanamadıkları eğitim imkânları gibi sorunlar onları "öksüzler" tabiriyle eserin merkezine taşır.

(2011) *Kestaneler Altında* romanı Bulgaristan'da 1980'lerden sonra artan baskıyı ve soya dönüş sürecini tarihî arka plan olarak belirleyen bir eserdir. Bir Türk köyüne gelen "öğretmen", dost olduğu Hayri isimli birinin günlüklerine ulaşınca roman geriye dönüş tekniği ile başlatılır ve baskı yıllarında yaşanan anılara yer verilir. Hayri'nin Semra isimli sevdiği kız ile kestaneler altında yaşadıkları aşk, soy isimlerinin değiştirildiği süreçte kesintiye uğrar ve Türkler için çok acılı olaylar yaşanır. Hayri'nin iyi bir gazeteci ve öykücü olduğu dönemde Bulgaristan hükûmeti Türk halkına karşı soykırım siyasetini başlatır. Gördüğü eziyet ve haklarının kısıtlanması neticesinde Hayri tedavi edilemeyen hastalıklara tutulur. Babası üzüntüden vefat eder, nişanlısının ruhsal durumu kötüleşir ve intihar eder.

Hayri'nin Bulgaristan Türklerinin yararına olan çalışmalarına demokrasi yıllarında da değer verilmez ve o, genç yaşta vefat eder. O vefat ettiğinde ise öğretmen onun son mektubunu okumaktadır.

(2015) *Rodopların Kader Yolları* iki cilt olacak şekilde “otobiyografik roman” alt başlığı ile hazırlanır. İkinci cildin yazarları arasında yazarın annesi Fatma Balıkcı Ocak da yer alır. Roman bir aile tarihi romanı tarzında kurgulanır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile başlayan, Balkan Savaşları ile devam eden ve günümüze kadar uzanan süreçte Rodoplar bölgesinde yaşayan Bulgaristan Türklerinin geçirdikleri zor günlerin gündeme taşınması eserde temel amaçtır. Rodoplar tarihsel süreç içerisinde sürekli göç yolu haline gelmiştir. Romanda bölge Türklerinin akrabalık ilişkileri ve çeşitli yerleşim yerlerine dair bilgiler oldukça zengin folklorik malzeme ile birlikte verilirken tahkiye yöntemi ağırlık kazanır.

(2016) *Ulu Çınar* romanı, Bulgaristan'da Türklerin sosyalist dönemden demokratik döneme ani geçişini ve bir anda değişen hayat şartlarını dramatik bir sonla biten hikâyesinde işler. “Tarımcı” lakaplı başkahraman köyünde sevilen, çalışkan, tarımla uğraşan varlıklı biridir. Emeğe çok değer veren Tarımcı bütün varlığını emeğine borçludur. Asıl adı Ali Osmanoğlu olan kahramandan belediye başkanı olması istenir. Bu dönemde devlet toprakları halka tekrar dağıtılmıştır ancak yeni nesil çalışmadan para sahibi olmak istemektedir ve bu profili romanda canlandıran kahraman, Tarımcı'nın oğlu Bedri'dir. Tarımcı'nın oğlu, gelini ve karısı yakın çevresinden kimselerdir. Tarımcı belediye başkanı olunca kasabaya su getirir, maden ocağı, fabrikalar açar ve kasabalıya yeni iş imkânları bulur. Ama hayırsız oğlunun tembelliği ve en sonunda krediye bulaşıp bütün varlığını sıfırlamasını kaldıramayan başkan geride bir intihar mektubu bırakarak canına kıyar. Romanın başkahramanı kendi köyünde saygı duyulan sevilen biridir ancak kendi ailesinde kendi değerlerine yabancı aile fertleri vardır ve bir yönüyle hep yalnızdır. Eserin epigraflarında yer verilen ulu çınarın da kısa bir hikâyesi olur. Bölüm başlarındaki kısa anlatımlarda ulu çınar büyür, serpilir ve Tarımcının gidişiyle birlikte ona da bir yıldırım düşer ve kurur. *Kestaneler Altında* ve *Ulu Çınar* romanlarının yazarı İsmail Yakup'un yayın aşamasında olan “Hayatımızın Kış Ayları” adlı bir romanı daha olduğu bilinmektedir. Yakup'un vermiş olduğu bilgilere göre son romanı otobiyografik değildir ve çevresinde gözlemediği bir şahsın roman kahramanı olarak belirlenmesi ile kurgusu şekillenmiştir. Yeni dönemin Bulgaristan Türkleri için önemli sorunlarından biri Avrupa'ya ekonomik kaygılarla göç edenler ve bu göçlerin geride bıraktığı parçalanmış ailelerdir. Yakup önceki romanlarında olduğu gibi toplumun nabzını tutarak sosyal sorunlardan birini romana taşır. Başkahraman bir makine mühendisidir, o da haklı olarak geçim kaygısıyla Batı Avrupa'ya göç eder. Göç edenler ekonomik olarak rahatlar, daha iyi imkânlarla ulaşırlar ancak geride kalan aileleri nedeniyle bir yanları hep mutsuz olacaktır ve yapayalnız bir şekilde hayata veda edeceklerdir.

Bulgaristanlı Türklerin romanlarını Bulgaristan'da ve Türkiye'de iken yayımlamalarını esas alarak iki alanda değerlendirmek öncelikli ve önemli bir gerekliliktir. Bulgaristan'da roman türünde eser veren temsilcilerin önemli bir bölümünün ilk dönemlerden itibaren Türkiye'ye göç etmeleri söz konusu Türklerin Bulgaristan'da iken yayımladıkları romanları konu alanları, dil ve anlatım hususiyetleri ve hatta iletileri itibariyle daha otantik bir yapıya sahip kılar. Bu bağlamda Türkiye'deki romanların "muhacir" yazar kimliği ile herhangi bir sansür kaygısı taşımadan üretilmesi hususiyeti yanında Bulgaristan'da iken yayımlanan romanların aksine mahallî dokuyu ve yerel gerçekleri doğal olarak yansıtmaktan uzak kaldıkları görülür. Bu bağlamda Bulgaristan Türklerinin ilk örneklerini gördüğümüz 1912-1926 yılları arası roman denemelerinde Balkan savaşları ortamının doğurduğu millî hissiyat, henüz yeni karşılaşılan azınlık olma halinin yazarlara yüklediği millî bilinç aktarma sorumluluğu yoğun olarak hissedilir.

1962'de ilk örneği görülen sosyalist dönem romanları kaçınılmaz bir şekilde ideolojik öğelere bürünür. Önceki dönemde kendisini kısmen imparatorluğun vatandaşı olarak gören yazar kadrosuna nispeten dönemin roman yazarları daha Bulgaristanlıdır. Aynı zamanda bu romanlar daha mahallîdir ve yerel unsurlar bakımından daha zengindir. Genellikle köylerde yaşayan Bulgaristan Türkleri Deliorman ve Rodop bölgeleri başta olmak üzere kendi mekânlarında tasvir edilerek roman kahramanlarına dönüştürülür. Sosyalist dönemin kooperatifçilik faaliyetleri, emek mücadeleleri, tarımda yeni tekniklerin kullanımı gibi taşradaki ahalinin genel atmosferini yansıtan konular bu dönemde öne çıkar.

Doksanlı yıllardan sonra görülen özgürlük döneminin romanları ise milliyet kavramına ve millî kültür unsurlarına yeniden yönelir. Bu romanlarda Totaliter dönemle hesaplaşmanın yanında önceki dönemin bazı olumlu yönlerine de değinilir. Birçoğu önceki dönemin temsilcisi olan roman yazarları anı, günce ve otobiyografik roman tarzına ağırlık vererek sosyal konularda (Aile ve köy tarihleri, ad değiştirme süreci, basındaki sansür, göçler, demokratik dönemin yeni sıkıntıları vb.) kalem oynatmayı tercih ederler.

Bulgaristanlı Türk roman yazarlarının folklorik malzemedan beslenmeleri roman kurgularını zenginleştiren yardımcı bir unsur olarak yaygın bir husustur. Bir efsaneye dayanan kurgusu ile *Azman*; yazarının aile tarihi ve anıları üzerine kurgulanan *Rodopların Kader Yolları*'nın yer verdiği zengin kültürel öğeler, Tata'nın ana eksenine bir halk anlatısını aldığı *İki Arada* romanı bu kabilden örnekler arasındadır. Bu romanlar yanında Halit Aliosman Dağlı, İsmail Yakup gibi temsilcilerin romanlarının dekoratif zemininde de folklorik unsurların bolca tercih edildiğini ve kullanıldığını görmek mümkündür.

4. Bulgaristan Türklerinin Roman Varlığını Tasnif Denemesi

Edebiyat sosyolojisinin dört temel unsurunu teşkil eden “yapıt”, “yazar”, “okur” ve “basın-yayın ilişkileri”ni⁷ Bulgaristanlı Türklerin romanları özelinde merkeze aldığımızda Türkiye ve Bulgaristan’da yayımlanan romanların yazarlarının kimliği, hedef okur zümreleri ve basın-yayın-dağıtım ilişkileri esasında önemli farklılıklara sahip oldukları görülür. Her iki alanda görülen bu temel farklılıklar söz konusu romanları tasnif denemeleri sırasında göz önünde bulundurulması gereken bir önem arz eder. Bulgaristan Türklerinin Türkiye ile olan derin ve sistematik göç ilişkisi tarihî bir realite olarak ortadadır. Bu bağlamda Bulgaristan Türklerinin romanlarını öncelikle Bulgaristan’da ve Türkiye’de gelişen kol olmak üzere iki genel başlıkta altında tasnif etmek mümkündür. Bu hususta mevcut roman varlığı, sayısal açıdan Türkiye’de yayımlananlar lehine bir nitelik arz etmektedir. Bu ikili tasnife konu olan roman yazarlarının ortak özelliği Bulgaristan’da doğmuş ve Balkan Türk kültürü kimliği ile edebî üretime girişmiş olmalarıdır. Bulgaristanlı Türklerin romanlarında bu iki kolun ortak özelliği, Bulgaristan doğumlu olan ve hayatlarının önemli bir kısmını Bulgaristan’da geçiren yazarların yine aynı döneme ait yaşantıları ekseninde kurgulanan romanlardan oluşmasıdır. Türkiye’deki yaratıcılara bu duruma ek olarak “muhacir” kimliği ile yeni bir konu alanı daha eklenmiştir ve bu esaslı değişim roman hareketine kendine özgü bir yapı vererek Bulgaristan’daki edebî muhitten ayrışmasına sebep olmuştur. Tarihî ve sosyal çeşitli nedenlere dayanan bu özel yapının edebiyat sosyolojisi bakımından ilginç bir durum olduğu da ortadadır.

Çalışmamızda belirli ve bilinçli bir sınırlama ile Bulgaristan’daki Türklerin yayımladıkları romanlara odaklanılmıştır. Bu doğrultuda tespit edilen eserleri kronolojik ve toplu olarak aşağıdaki tabloda görmek mümkündür:

---

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.: COŞKUN, Sezai (2012). “Edebiyat Sosyolojisi Araştırmaları için Bir Yöntem Denemesi” *Edebiyat Sosyolojisi*, (Editör: Köksal ALVER). Ankara: Hece Yayınları, ss. 265-274.

Bulgaristan'daki Türklerin Romanı (1912-2021)

Yazar Adı	Roman	Yayınevi	Yılı
Mehmet İrfan	Kız mı Çiçek mi Yahut Mini Mini Nadire	Hurşit Matbaası / Filibe	1912
Ethem Ruhi	Şehit Evlatları	Balkan Matbaası / Filibe	1913
Dükakinzade Basri	Muhacir Mehmedoğlu	İkdam Matbaası/ İstanbul	1922
Ali Kemal	Alev ve Kül*	"Dostluk" gazetesinde tefrika/Sofya	1926
Hüsniye O. Nuri	Aranılan Sevgili	"Doğru Yol" gazetesinde tefrika/Sofya	1937
Sabri Tatov	Gün Doğarken	Narodna Prosveta/Sofya	1963
Halit Aliosmanov	Saçılan Kıvılcımlar	Narodna Prosveta/Sofya	1965
Sabri Tatov	İki Arada	Narodna Prosveta/Sofya	1967
Ömer Osman Erendoruk	Buruk Acı	Yayınevi bilgisi yok. Koşukavak/Bulgaristan	1995
İsmail A. Çavuşev	Gazetecinin Artık Yılı	İzdatelstvo Bon/Sofya	2004
Naim Ömer Bakoğlu	Azman	Tibo Basımevi/Silistre	2006
Halit Aliosman Dağlı	Aydınlığın Öksüzleri	Propeller Yayınevi/Sofya	2008
İsmail Yakup	Kestaneler Altında	Akademi Yayınları/İstanbul	2011
Emel Alev	Rodopların Kader Yolları	Printa-KOM OOD/Smolyan	2015
İsmail Yakup	Ulu Çınar	Akademi Yayınları/İstanbul	2016
İsmail Yakup	Hayatımızın Kış Ayları	Yayına hazır*	2019

Tablo 1: Bulgaristan'daki Türklerin Romanları (1912-2021)

* Dostluk Gazetesi 1925 yılı 66. Sayı, 3. Sayfada bu romanın gazetede tefrikasına başlanacağı duyurusu yapılmıştır. Aynı gazetenin 68.,69. ve 70. Sayılarında sırasıyla üç bölüm yayımlandıktan sonra terikasına takip eden sayılardaki araştırmamız sırasında rastlanılmamıştır. Bununla birlikte gazetenin 1927 yılı 75. Sayının 2. Sayfasında eserin müstakil olarak basılacağına yönelik paylaşılan haber önemlidir:

"Alev ve Kül, başmuharririmizin edebî ve aşkî romanı, pek yakında Tefeyyüz Kütüphanesi tarafından neşredilecektir. Şık ve zarif bir şekilde tab edilecektir. Alev ve Kül... Edebiyatın en cazip ve en calib şaheserlerindendir."

* Sevil İrevanlı'nın 13 Eylül 2019 tarihli röportajında yazarı tarafından yazımının tamamlandığı bilgisi paylaşılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: (İrevanlı, 2019)

Bulgaristanlı Türklerin romanlarına dair tek tasnif denemesi Fatma Kayraklı'ya aittir. Kayraklı çalışmasında yer verdiği romanları “Olay Örgüsü Bulgaristan’da Geçen Romanlar”, “Olay Örgüsü Türkiye’de Geçen Romanlar” ve “Olay Örgüsü Bulgaristan’da ve Türkiye’de Geçen Romanlar” şeklinde sınıflandırarak incelemiştir (Kayraklı, 2019, s. 15). Olay örgüsünü önceleyen bu tasnif Bulgaristanlı Türklerin romanlarını Bulgaristan ve Türkiye’dekiler dâhil olmak üzere bütüncül bir yaklaşımla ele alır. 1963 öncesine ait sadece Şehit Evlatları’na yer verilen söz konusu tasnifin roman örnekleminde yer alan otuz eserden dört tanesi Bulgaristan’da yayımlanmıştır ve bu itibarla çalışmada Türkiye’de yayımlanan örneklerin ağırlığı söz konusu olmuştur. Çalışmada ilk denemelerin yer aldığı Bulgaristan Türk romanının hazırlık dönemi, sosyalist döneme kadar uzatılmıştır. Ancak ülkede Türkçe roman 1930’lardan itibaren zaten inkıtaya uğramış ve sonrasında hazırlayıcı herhangi bir adımdan söz etmenin mümkün olmadığı bir süreç sosyalist döneme kadar devam etmiştir.

Roman sanatı ya da teorileri bağlamında roman türü için ileri sürülen muhtelif kategorizasyonları, bu çalışmada değerlendirilen örneklem eserlere uygulamak da mümkündür. Bulgaristan’daki Türk romanını kuşatıcı bir yaklaşımla genel bir tanımlamaya tabi tutan bir çalışmada öncelikle bu romanların baskın ideolojik yönü dikkati çeker ve bu yoğunluk ister istemez mevcut roman varlığının bu güdümlü çizgisinin muhtemel tasniflerde göz önünde bulundurulmasını gerekli kılar. Bulgaristan Türk romanı önce ilk adımlarında daha sonra sosyalist ve demokratik dönemlerdeki örneklerinde sosyolojik gerçekliğe sıkı sıkıya tutunması sebebiyle millî ve sosyalist güdümlü gelişir. Bu güdümlü ve yönelimin dışına çıkan örnekler azdır. Bu noktada “güdümlü”den kastedilen husus romanların ileti dünyasındaki misyoner çizgidir ve hangi ideoloji olursa olsun eserlerin deklaratif bir niteliğe bürünmesine sebebiyet vermiştir. İlk adımlarda Balkan savaşları ve göç gerçeği ile millî hissiyata bürünen romanların iç dünyası sonraki dönemde yerini sosyalist rejimin ilkelerine bırakır. 1990’larda ise roman yazarlarına asimilasyonu, göçleri, baskıları yazmak düşecektir. Bulgaristan Türklerinin romanlarını bu bağlamda ele aldığımızda her ne kadar güdümlü eserlerin baskınlığı söz konusu olsa da; güdümlü çizgide gelişen tezli romanlar ve özgün romanlar tarzında bir tasnif karşımıza çıkmaktadır.

Bulgaristan’daki Türklerin romanlarının muhtemel sınıflandırmalarında belirlenmesi gereken öncelikli hususlardan biri de söz konusu roman hareketindeki temel dönemler-tarihî periyotlardır. Bulgaristan Türk toplumunun ve dolayısıyla da edebî üreticilerinin içinde buldukları sosyal, siyasal ve kültürel durumdaki belirgin değişimleri esas alarak roman varlığını üç ana dönem dâhilinde değerlendirmek uygun olacaktır. Bu noktada “roman” adına ilk denemelerin de yer

aldığı 1912-1937 yılları arasında yayımlanan romanların yer aldığı ilk dönem Millî dönem; ilk ve kurucu periyodu oluşturmaktadır. İlk dönem sonrasında 1950'lere kadar roman hareketi bakımından derin bir durgunluğun olduğu ülkede 1944 sonrası yerleşen yeni rejim toplumsal hayatı önemli ölçüde şekillendirir. 1989 yılına kadar devam edecek dönemin roman türünde örnekleri 1963, 1965 ve 1967 yıllarında verilir. Aynı dönemde başka roman denemeleri de olur; özellikle 1970'lerde devam eden bu roman denemeleri Türkçeye uygulanan sansür nedeni ile yayımlanamaz. Söz konusu dönem Bulgaristan'daki Türklerin roman hareketinde ikinci dönemi teşkil eder ve 1960'lı yılları kapsayan kısa süreli bir etkinliğe sahiptir. Sosyalist/Toplumcu Gerçekçi evre olarak nitelendireceğimiz bu dönem sonrasında başlayan yeni dönemi ise sosyal havayı dikkate alarak genel eğilime de uygun olarak Demokratik dönem adıyla adlandırabiliriz. 1995'te ilk örneğini veren bu dönemdeki romanlar, önceki dönemin totaliter baskısından sıyrılarak demokratik bir zemine sahip olsa da yazar kadrosu itibarıyla önceki dönemin devamı olarak hareketlenir ve günümüze dek uzanan süreci ifade eder. Bulgaristan'daki Türklerin roman hareketinin ana çizgileri bu üç ana dönemde şekillenmiştir. Romanların konuları, yazar profilleri ve okur zümreleri de söz konusu bu üç ana dönem özelinde belli ortaklıklar ihtiva ettiği için böylesine bir dönem tasnifi, eserleri doğru bir zeminde inceleme adına uygun olacaktır.

Bulgaristan'daki Türklerin mevcut romanlarını temaları bakımından ele aldığımızda oldukça baskın bir "sosyal roman" varlığı söz konusudur. Bu noktada "sosyal roman" kategorisini, ülkedeki Türklerin toplumsal yaşamını ve toplumdaki önemli kırılmalara neden olan olaylarını kapsayan yapıları ile bir üst başlık olarak ele alabiliriz. Bulgaristan Türklerinin romanlarını kategorik olarak "sosyal roman" hüviyetine büründüren konuları belirleyen temel kırılmalar Balkan savaşları, rejim değişiklikleri ve Türkiye'ye yapılan göçlerdir. Söz konusu hadiselerin geniş bir alana yayılan neticeleri, romanların içerik dünyasını tesis eden diğer nüansların da kaynağını oluşturmaktadır.

Bulgaristan Türklerinin romanlarını, yazarlarının benimsediği üslup ve edebî anlayış bakımından Realizm dâhilinde değerlendirmek anlamlıdır. Hemen hemen tamamının gözlem ve araştırmalara dayandığı yazarlarının açıklamalarından bilinen eserlerde hayal unsurları ve duygusal öğeler genellikle ikinci planda ya da ana konunun gölgesinde kalır. Büyük çoğunluğu eğitimci ve gazeteci olan yazarlar yaşadıkları gerçekleri paylaşmayı öncelikledikleri roman kurgularında hayatı en canlı sahneleriyle yansıtmaya amacını taşımışlardır.

Bulgaristan Türklerinin romanlarına kuruluşları bağlamında bakıldığında genellikle anı, günce ve otobiyografik tarza sahip bir roman varlığı manzarası karşımıza çıkacaktır. Eserlerde münferit konular toplumsal konulara feda edilmiş, çoğu zaman eserlerin merkezine duygusal yoğunluğu artırması düşüncesiyle

eklenen aşk motifi romanların toplumcu yönünü telafi edememiş, bireysel konuların ihmali her dönem devam etmiştir. Bu hususu şimdilik azınlık edebiyatı kavramıyla açıklayabiliriz. Uzun soluklu edebî bir türe niyet eden yazarların bu metni araçsallaştırarak bir doküman haline getirmeleri, yaşadıklarını tarihe not düşme ihtiyacı ile de açıklanabilir. Söz konusu durum, estetik kaygıların bir bakıma temaya tercih edilmesi olarak ifade edilebileceği gibi yazarlarının roman sanatı dâhilindeki yetersizliği ile de açıklanabilir. Edebî değerler dâhilinde arzu edilesi seviyeyi yakalayamamış olması yanında mevcut roman varlığının sosyolojik değeri yadsınamaz boyuttadır ve Bulgaristan Türk toplumunu neredeyse roman türü üzerinden okumayı ve anlamayı mümkün kılmaktadır.

5. Bulgaristan'da Türk Romanının Gecikmesi ve Yetersizlik Durumları Üzerine

Bulgaristan Türklerinin edebî ürünleri arasında roman türü anomali ile doğmuş ve ilk örneklerinden günümüze gelinceye dek özgün örnekler verebilecek bir edebî muhitten yoksun olmuştur. 20. yüzyılın başlarında Bulgaristan'da Türk aydınları arasında roman türünde eser vermek için kalem denemelerine girişenlerin içinde buldukları savaş ve göç gerçeği, değişen şiddette olsa da roman türüne yönelen her edebiyat kuşağının ortak kaderi olmuştur.

1900'lü yılların başlarında ilk adımlarını gördüğümüz roman denemeleri Balkan Savaşları'nın sosyal hayatı derinden etkileyen atmosferi içerisinde hayat bulmak zorunda kalmıştır. Şehit Evlatları'nın yazarı Ethem Ruhi'nin eserinin girişinde Edirne Bulgar Hapishanesi'nde yazılmaya başlandığını bildiren satırları bu anlamda değerlidir ve yine değerli olan savaş şartlarında dahi olsa bu edebî eserin vücuda getirilebilmesi ve 1913'de Filibe'de yayımlanabilmiş olmasıdır. Erken dönemdeki roman adımlarını yavaşlatan ya da "anlamsız" kılan bir başka neden, 1878-1908 yılları arası eğitimde Osmanlı Devleti'ne bağlı olunan kısmen özerk evrede, bölgedeki Türkçe eğitimin ve entelijansyanın önemli ölçüde Türkiye merkezli edebiyat ile iktifa etmiş olmasıdır. Söz konusu evrede İstanbul merkezli genel edebiyat hareketini takip eden bölge ahalisinin yerel kimlikte ve mahallî temalar etrafında müstakil bir roman hareketi başlatması mümkün değildir. Bir başka ifade ile Bulgaristan'daki Türklerin önemli bir kısmının 1878-1908 arası dönemde resmî aidiyet olarak Bulgaristan vatandaşı olsalar da sosyokültürel olarak hâlen Türkiye ile birlikte hareket etmesi, edebiyatın diğer birçok alanında olduğu gibi roman türü özelindeki özerkleşmeyi de kısmen geciktirmiştir.

1920'lerden itibaren ülkede giderek yerleşen Sosyalist ideoloji 1944 sonrasında devlet rejimi hâline gelerek toplumsal hayatı tamamıyla kuşatmıştır. Bu dönemde Bulgaristan Türkleri propagandizme esir olan edebiyat dâhilinde ilk roman örneklerini vermiş lakin rejim karteli ve güdümlü duruş, Bulgaristan'daki Türk romanının bu dönemde de özgün çizgileriyle gün yüzü görmesine engel teşkil

etmiştir. Ne var ki sosyalist dönemde Türkçe roman, ulaştığı okur kitlesinin genişlemesiyle kısmen etkisini artırmıştır. İlk romanlar “Gün Doğarken” ve “Saçılan Kıvılcıklar” 1500 ve 1779 tirajı ile daha sonra hiçbir romanın ulaşamayacağı tirajlarda yayımlanmışlardır. Gündümlü çizgide verilebilen bu dönem örneklerinde roman sanatı tematik kısıtlamaya rağmen kendisini var edebilecek yollar aramıştır. Hikâye türü giderek zenginleşmiş, romana giden yolda povest türü ile birçok temsilci boy göstermiş ve ardından Bulgaristan Türk yazarlarından roman türünde öne çıkan iki yazar Sabri Tata ve Halit Aliosman Dağlı bu dönemin romancı kimliği ile anılan temsilcileri olmuştur. Söz konusu dönem, yazarlarının niteliği yanında okur zümresi bakımından da zengindir. Ülkedeki Türklerin edebiyatında 1960'lardan itibaren özellikle düzyazıda başlayan bu olumlu havanın 1970'lerin sonuna doğru tedricen dağılması ülkedeki Türkçe yayın kısıtlamaları ile doğrudan ilişkili olur. Bir başka ifadeyle ülkedeki roman türünün filizlendiği devlet yayınevi (Narodna Prosveta) bir müddet sonra roman dâhil diğer Türkçe edebî yayınlara da son verilen yer olacaktır. Sabri Tata'yı yetiştiren Narodna Prosveta Yayınevi 1969 yılında -ki Türkçe yayınların yegâne imkânı- Türk dilindeki yayınlarına son verir. Türk dilindeki yayınlara olan mesafe içeriklerinin sorgulanması ve uygulanan ideolojik sansürün derinleşmesi ile 1970'lerde yaygınlık kazanır. İlk ürünlerini vermeye başlayan Bulgaristan Türk romanının eldeki veriler eşliğinde bu dönemde yayınevi kapısından dönen daha fazla sayıda örneği olduğu ve yasak nedeniyle yayımlanamadıkları bilinmektedir.

Bulgaristan Türklerinin 1950'li ve 1960'lı yıllarda rejim patronajında gelişebilen yerel edebiyatındaki yazarlar için roman yazmak bir tür rüştünü ispatlama alanı olarak görülmüş ve Bulgaristan Türklerinin düzyazıda öne çıkan temsilcilerinden Ahmet Tımiş, Muharrem Tahsin, Yusuf Ahmet, Ali Kadir'in sosyalist dönemin sonuna doğru roman yayımlama çabaları olmuş ancak yasak öncesi döneme yetişememişlerdir. Bulgaristan Türklerinin roman türünde söz konusu yitik edebî ürünleri arasında tespit edebildiğimiz şu eserleri ve yazarlarını zikretmekte fayda vardır:

Ali Kadırov'un “Yeşil Mağara” adlı eseri 1959'da yazıldığı için sosyalist dönemde yazılıp da basılmayan ilk roman sayılabilir. Romanın başkahramanı Murat, diktatör Franko'ya karşı savaşmak için İspanya'ya giden bir Türk gencidir. Orada bir İspanyol kızına âşık olan Murat ve sevgilisi Bulgaristan'a dönüş yolunda hayatlarını kaybederler. Uzun süre devlet yayınevinde değerlendirme sürecinde bekleyen eser, başkahramanının Türk olmasının sosyal gerçekliğe uymaması nedeniyle basılmaya değer görülmez. Sosyalist dönemin usta hikâye yazarları Ömer Osman, Ahmet Tımiş ve Muharrem Tahsin'in de Narodna Prosveta'ya teslim etmiş oldukları ve basılmayan romanları olduğu bilinmektedir. Bulgaristan Türk hikâyesinin söz konusu güçlü yazarları roman türünde eser verecek seviyeye geldikleri halde sansürün kurbanı olmuşlardır. Bulgaristan'da hazır edilip yayımlanamayanlar

listesinde Sabri Tata'nın üç romanı vardır: İlk Göz Ağrısı (1969), Kurt Bayır'ın Sırrı (1972), Onurun İsyanı (1975). Aynı durum Ömer Osman Erendoruk'un Uçurum (1976) ve Buruk Acı (1978) romanları için de söz konusudur. Hatta onun Narodna Prosveta'ya sunduğu "Kuş Ötüyor" adlı romanının ön incelemeden geçmiş olmasına rağmen Türkçe yayınlara gelen yasak nedeniyle yazarına iade edilmeden yayın aşamasında kaderine terk edildiği bilinmektedir. Türkiye göç ettikten sonra burada Civan Aliş adlı romanı yayımlanan Yusuf Ahmet Taşkın'ın da bu süreçte ön incelemeden geçemeyen "Benli Kız" adlı bir romanı olduğu araştırmalarımız sırasında tespit ettiğimiz bilgiler arasındadır (Akgün, 2021, s. 141-154). Yayımlanamayan söz konusu eserler sonrasında suskunluk dönemine girilen Bulgaristan'daki Türklerin edebiyatında 1990 sonrasına kadar roman türünde eser görülmez. Hatta ülkede 1970'lerde ağırlaşan sansür şartlarına rağmen bir müddet daha devam eden Türk dilindeki bu edebî üretimin bir tür "çekmece" ya da "sandık edebiyatı" meydana getirdiğini ve bu kayıp edebiyatın 1990'lardan sonra özellikle Türkiye merkezli olarak yayım imkânı bulan eserlerin esasını teşkil ettiğini de belirtmeliyiz.

Bulgaristan'da post-totaliter ya da demokratik olarak nitelendirebileceğimiz 1990 sonrası dönemde Türklerin romanlarındaki genel manzara bundan yüzyıl önce Osmanlı aydınlarının ilk kalem denemeleri gibi bölge Türklerinin sosyal meselelerini dile getirme ve tarihe not düşme alanlarından biri hâline gelir. Üstelik ülkede Türkçe eğitime 1970'lerden itibaren neredeyse tamamen son verilmiş olmasının ve yeni dönemde de zayıf kalan Türkçe eğitimin bir neticesi olarak Bulgaristan Türklerinin edebî ürünlerinin muhatabı olan okur zümresi gelişme gösterememiştir. Bu bağlamda yakın dönemde yayımlanan romanlar okur kitlesi açısından en talihsiz romanlar olmuşlardır. Zira Bulgaristan'da Türkçe roman okuyacak kitlenin giderek zayıfladığı bir ortamda artık roman türünde yayımlanan az sayıdaki eserin sadece sembolik değerinin öne çıktığını söylemek mümkündür.

Sosyal bir olgu olarak "göç"ün bir bölgede teşekkül eden yerel azınlık edebiyatlarına olumlu-olumsuz ne tür tesirleri olabileceğini gösteren en tipik örnek Bulgaristan Türkleri özelinde yaşanmıştır. Esasen söz konusu türün Bulgaristan'daki gelişimine en büyük zararı göçler vermiştir. Sözelimi Dükakinzade Basri ve Mehmet Behçet Perim gibi ilk dönem temsilcilerinden başlayarak Bulgaristan'da kesif bir edebiyat faaliyetine girişen ediplerin göçlerle geldikleri Türkiye'de roman yayımlamaları gelenek hâlini alacaktır. Bulgaristan Türk romanında ilk dönem adımların yazarları Halil Zeki, Ali Kemal, Ethem Ruhi'nin ilk eserlerini Bulgaristan'da yayımlamış olmalarına rağmen Türkiye'ye göç etmiş olmaları geçici bir tercih olmadığı gibi daha sonraki dönemlerde de görülecek kronik bir sorun hâline gelecektir. Bulgaristan Türklerinin yaşadığı göç'ün roman türündeki tesirine en bariz örnek sosyalist dönemin zirve ismi Sabri Tata'nın dahi göçle Türkiye'ye gelmesi ve aynı şekilde edebî üretimini Türkiye'de sürdürmüş olmasıdır. Aşağıda

isimlerini saydığımız yazarlar da romanlarını Türkiye’de yayımlayan temsilciler arasındadır. Ziya Yamaç, Rahmiye Altınok, Ömer Osman Erendoruk, Ahmet Şerif Şerefli, Recep Kıpçü, Osman Tunaboylu, Ahmet Türkay, Ramis Çınar, İslâm Beytullah Erdi.

Bulgaristan’da Türk romanının gecikme ve yetersizlik nedenleri arasında saydığımız sorun alanlarının hepsi birbiri ile iç içe ve birbirine etki eden unsurlar olsa da ülkedeki Türkçe eğitim sorunu bu nedenlerin hepsini kuşatan ve hepsinin üstünde bir gerekçedir. Ülkede Türkçe eğitimin en geniş imkânlarla sahip olduğu ve ana dilleri Türkçe ile eğitim alınan 1960-1970 yılları arasında Bulgaristan Türk romanlarının ve okurlarının sayısındaki olumlu ivme dikkate değerdir. Günümüzdeki durum ise bir tür “muhit” edebiyatına dönüşmüştür. Roman türünde eser veriliyor olsa da yazarların edebî üretim gerekçeleri ve okur zümreleri önceki dönemlerin aksine başka saiklere yöneliktir. 1989 sonrası ülkede başlayan demokratik dönemin imkânları ile önceki dönemde yayın süreci yarım kalan romanların birçoğu müellifleri tarafından yayımlanmıştır. Ancak bu romanlar, ülkede yok denecek seviyeye gerileyen Türkçe eğitim sebebiyle romanı takip edebilecek okur kitlesinden yoksun kalmışlardır. Bu bağlamda söz konusu romanlar, yazarlarının edebî tatmin yaşaması ve Türkçenin sembolik de olsa temsil edilebilmesi gibi duygusal nedenlerle yayımlanmışlar ve genellikle yazarlarının yakınındaki okur-yazar “muhit”lerde bilinmiş ve yayılabilmişlerdir.

Sonuç

Bulgaristan kökenli Türklerin ana dilleri ile ortaya koydukları roman türünde eserleri Bulgaristan ve Türkiye’de yayımlanan romanlar olarak en temelde iki başlık altında tasnif etmek mümkündür. Çalışmada Bulgaristanlı Türkler tarafından yazılan, Bulgaristan’da 16 ve Türkiye’de yayımlanmış 34 roman tespit edilmiştir. Bulgaristan Türklerinin geçmişten günümüze Türkiye’ye gerçekleştirmek zorunda oldukları göçler nedeniyle Bulgaristan Türklerinin romanlarında “ana vatan” Türkiye konusu sadece tematik değil aynı zamanda organik bir münasebet olmuştur. Bulgaristan Türklerinin göçle geldikleri Türkiye’de “Balkan Türkü” kimlikleri ile ortaya koydukları edebî üretim ve bu bağlamda Türkiye’de yayımlanan romanları ciddi bir birikime ulaşmıştır.

Bulgaristan’daki Türklerin ilk romanının tarihini Filibe’de yayımlanan *Kız mı Çiçek mi Yahut Mini Mini Nadire* ile 1912’ye; Türkiye’deki muhaceret romanlarının miladını ise Dükakinzade Basri’nin *Muhacir Mehmedoğlu* romanı ile 1922’ye götürmek mümkündür. Latin harfleri ile yayımlanan ilk roman ise “Doğru Yol” gazetesinde 1937 yılında tefrika edilen *Aranılan Sevgili*’dir. Bulgaristan’da roman türündeki Türkçe edebî üretim sayıca büyük bir toplam tutmamıştır. Hazırlayıcı adımlarından günümüze kadar tarihî ve sosyal hadiseler nedeniyle önemli kesintilere uğramış olsa da, değişerek ve değişen şartlara göre yenilenerek

kendisini var edebilmiştir. Yarı özerk bir dönemde görülen hazırlayıcı adımlarda Osmanlı Türkçesi ile millî ve romantik bir havayı yansıtan ilk adımlar, ülkede sosyalizmin yerleştiği dönemde toplumcu gerçekçi bir çizgi ile ilk mahallî örneklerine ulaşmış ve Bulgaristan Türk romanının en özgün örnekleri bu dönemde yayımlanmıştır. Sosyalizm öncesi 1920'li ve 1930'lu yıllar, tespit edilen iki romandan hareketle "aşk" gibi ferdî konulara öncelik verilerek toplumsal meselelerin geri planda kaldığı kısa süreli bir dönem olarak dikkati çeker. Sosyalizm sonrası gelişen yeni dönemin romanları önceki dönemden kalan yazar kadrosuna sahip olsa da daha önce sahip olunamayan bir serbestlik ile yeni konuları ele alabilmiştir. Nitelik ve nicelik olarak zengin okur kitlesinden yoksunluk ise yeni dönem romanlarının karşılaştığı en belirgin sorun alanı olmuştur.

Bulgaristan'daki Türk romanının edebî yönü ilk örneklerden itibaren tartışmalıdır. Söz konusu romanlar salt edebî birer metin olmalarının dışında çok fazla bilgi ile yüklüdür ve edebîlik kaygısının önüne geçen sebeplerle yazılmışlardır. Yazarlarının eğitimci ve gazeteci kimliklerinden beslenen romanlar konu alanları ve olay örgüleri bakımından güçlü olmuşlardır. İlk örneklerinden itibaren sosyal meselelere ilgisiz kalamayan romanlar, Balkan Türk toplumunun muhtelif hallerini değişen nüanslarla her dönem ele almışlardır. Ne var ki roman kurgusuna eşlik eden başarılı betimleme ve tahliller, monologlar, karakter çözümlemeleri, bilinç akışı vs. teknikler sözünü ettiğimiz romanlarda geri planda kalmıştır.

Kaynakça

Ahmet, V. S. (2011). Şumnu'daki Nüvvap Medresesi'nin Yetiştirdiği Şairler. *Sofya Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı*, (1), Sofya.

Akgün, A. (2020). *Çağdaş Balkan Türk Edebiyatının İlk Dönem Eserleri I. Şehit Evlatları & Muhacir Mehmedoğlu*. Bakü: Gençlik Neşriyat.

Akgün, A. (2020). *Çağdaş Balkan Türk Edebiyatının İlk Dönem Eserleri II. Felaket Günlerim & Türk Gönlü*. Bakü: Gençlik Neşriyat.

Akgün, A. (2021). Totaliter Dönemde Bulgaristan Türk Edebiyatının Filizlendiği ve Soldurulduğu Yer: Narodna Prosveta Yayınevi'nin Türkçe Faaliyetlerinde Bilinmeyenler. [Şaban M. Kalkan ile mülakat]. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 3(1), 141-154.

Aktaş, Ş. (2013). *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili Teori ve Uygulama*. Ankara: Kurgan.

Aliosmanof, H. (1965). *Saçılan Kıvılcımlar*. Sofya: Narodna Prosveta.

Atasoy, Z. (2010). *Ömer Osman Erendoruk, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Romanları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.

Bahtiyar, N. H. (1999). "Ali Kemal" ve "Ethem Ruhi" Maddeleri. *Balkanlarda Türk Ünlüleri* içinde (Cilt 3), İstanbul: Tuna.

Bakoğlu, N. Ö. (2006). *Azman*. Silistre: Tibo Basımevi.

Balıkçı, E. (2015). *Rodopların Kader Yolları*. Smolyan: Printa-KOM OOD

Coşkun, S. (2012). Edebiyat Sosyolojisi Araştırmaları için Bir Yöntem Denemesi. *Edebiyat Sosyolojisi*, (Köksal Alver, Ed.). Ankara: Hece Yayınları.

Çavuşev, İ. A. (2004). *Gazetecinin Artık Yılı*. Sofya: İzdatelstvo Bon.

Çetin, N. (2009). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.

Dağlı, H. A. (2019). *Güz Titremleri*. Veliko Tırново: Faber Yayınevi.

Dağlı, H. A. (2011). *Aydınlığın Öksüzleri*. Sofya: Propeller Yayınevi.

Dükakinzade, B. (1922). *Muhacir Mehmedoğlu*. İstanbul: İkdam Matbaası.

Dino, G. (2008). *Türk Romanının Doğuşu*. İstanbul: Agora Kitaplığı

Erdi, İ. B. (1999). Bulgaristan Türk Romanında Türk Dünyası. IV. *Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Bildirileri*, Ankara: İlesam Yayınları.

Erendoruk, Ö. O. (1995). *Buruk Acı*. Kırcaali: Yayınevi bilgisi yok.

Finn, R. P. (2003) *Türk Romanı İlk Dönem (1872-1900)*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Hafız, N. (1992). Bulgaristan'da Yayımlanan Türkçe Kitapların Bibliyografyası (1858-1984). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 35 (1987), 311-365.

Hafız, N. (2010). *Sabri Tata Hayatı ve Eserleri I. Cilt*. Prizren: Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Hanioğlu, M. Ş. (2001). Jön Türkler. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde. (Cilt 23, s. 584-587). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İrevanlı, S. (2019). Ulu Çınar Bulgaristan Türklerinden yazar İsmail Yakup'la bir söyleşi, Erişim Tarihi: 1 Ocak 2021, <https://www.oncevatan.com.tr/roportaj/ulu-cinar-h143647.html>.

İrfan, M. (1912). *Kız mı Çiçek mi Yahut Mini Mini Nadire*. Filibe: Hurşit Matbaası

Jorma, A. (2013). *Bulgaristan'daki Türk Edebiyatına Bir Bakış*, Bakü: MBM Neşriyat.

Jorma, A. (2018). İlhami Emin ve İshak Raşidov'un Romanlarına Yansıyan Yörük Kimliği. *II. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu Tam Metin Kitabı*. Ankara: [Yayınevi bilgisi yok].

Kayraklı, F. (2019). *Bulgaristan Türklerinin Romanları (20. Yüzyılın Başından 2016'ya)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.

Kemal, Ali (1925). Alev ve Kül. *Dostluk Gazetesi* 1926 yılına ait 66., 68., 69. ve 70. sayılar ile 1927 yılına ait 75. sayı.

Keskioğlu, O. (1985). *Bulgaristan'da Türkler (Tarih ve Kültür)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Mahir, M. (1913). *Bir Türk Kızı Yahut Refia*. Filibe: Hurşit Matbaası.

Memişoğlu, H. (2002). *Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Mert, M. (2007). *Çağdaş Bulgaristan Türkleri Edebiyatının Analitik Bibliyografyası* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.

Nuri, H.O. (1937). Aranılan Sevgili. *Doğru Yol Gazetesi* 1937-1938 yıllarına ait 143-251. sayılar.

Oktay Erkoç, G. (2021). "Millî / Erkek", "Gayr-İ Millî / Kadın": Türk Romanında Yabancı Okullar ve Cinsiyetler Üzerine Etkileri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(40), 421-460.

Özdemir, A. (2016). Yeni Kazak Nesrinde Tahkiyevi Türler Üzerine. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1), 108-127.

Rıza, A. (1922). *Muhacir Muallimin Hikayeleri*. Şumnu: Ahali Matbaası.

Ruhi, E. (1913). *Şehit Evlatları*. Filibe: Balkan Matbaası.

Sazyek, H. (2020). *Roman Terimleri Sözlüğü (Roman Sanatından Yüz Terim)*. Ankara: Hece Yayınları.

Şerifof, A. (1966). *Şirin*. Sofya: Narodna Prosveta.

Tatof, S. (1963). *Gün Doğarken*. Sofya: Narodna Prosveta.

Tatof, S. (1967). *İki Arada*. Sofya: Narodna Prosveta.

Tekin, M. (2020). *Roman Sanatı I*. Ankara: Ötüken.

Turan, Ö. (1998). *Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Türker, M. (2004). *Kalem Kılıçlaşınca*. İstanbul: Ufuk Ötesi Yayınları.

Yakubof, İ. (1966). *Gece İmtihanı*. Sofya: Narodna Prosveta.

Yakup, İ. (2011). *Kestaneler Altında*. İstanbul: Akademi Yayınları.

Yakup, İ. (2016). *Ulu Çınar*. İstanbul: Akademi Yayınları.

Yenisoy, H. S. (1997). Balkan Türkleri Edebiyatı. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* içinde (Cilt 8), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yenisoy, H. S. (2004). Bulgaristan Türk Edebiyatına Bir Bakış. *Balkanlarda Türk Kültürü Dergisi*, (52), 6-9.

Âşık Çelebi'nin Meşâ'irü's-Şu'arâ Tezkiresinde Balkan Şehirleri*

Balkan Cities in Meşâ'irü's-Şu'ara of Âşık Çelebi

Mehmet Nuri ÇINARCI**

Öz

XVI. yüzyılda daha çok şairler tezkiresiyle bilinen Âşık Çelebi, küçük yaştan itibaren devrin büyük âlimlerinden eğitim almış ve hem anne hem de baba tarafından nam sahibi ailelere mensup şahsiyetlerden biridir. Tezkireciliğinin yanı sıra kaleme aldığı şiirleriyle şairliğinden de söz ettiren Âşık Çelebi, Balkanların önemli şehirlerinden birisi olan Prizren'e bağlı Vılçitrın adında bir köyde doğmuştur. Eğitim hayatının önemli bir bölümünü İstanbul'da geçiren Âşık Çelebi, akabinde Osmanlı bürokratik yapısı içerisinde üstlenmiş olduğu devlet memuriyetlerinin önemli bir kısmını Balkan sınırları içerisinde bulunan çeşitli şehirlerde icra etmiştir. Üstlenmiş olduğu görevler vesilesiyle bazı Balkan şehirlerinde yerleşerek oralarda uzun müddet yaşamış; tabi bu esnada tezkiresinde ifade ettiği kadarıyla yakın şehirlere seyahat etme fırsatı bulmuştur. Bu nedenle Âşık Çelebi'nin şairler tezkiresi olan Meşâ'irü's-Şu'arâ'da tezkirecinin görevi sebebiyle bulunduğu ya da gezmiş olduğu Balkan şehirleri ile ilgili edindiği çeşitli izlenimlere rastlamak mümkündür. Tezkirede bu şehirler kimi zaman fiziksel özellikleriyle ön plana çıkarken kimi zamanda sosyo-kültürel yapıları veya şairin ruhunda uyandırdığı güzel hisler bakımından tezkireye konu olmuşlardır. Bazı şehirler çeşitli yönleriyle ayrıntılı bir şekilde anlatılırken kimi şehirlere ise belli sebeplerden dolayı sadece değinilmiştir. Bu çalışmada Âşık Çelebi'nin şairler tezkiresi olan Meşâ'irü's-Şu'arâ adlı tezkiresinde çeşitli vesilelerle değindiği Balkan şehirleri ile ilgili malumat tezkiredeki örneklerden hareketle verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, Balkan şehirleri, şair tezkireleri, Klasik Türk Edebiyatı.

Abstract

Âşık Çelebi, who was mostly known for his biographies of poets in the 16th century, was educated by the great scholars of the period from a young age and is one of the personalities belonging to families that have a reputation from both his parents' side. Âşık Çelebi was born in a village called Vılçitrın in Prizren, one of the important cities of the Balkans. Âşık Çelebi, who spent a significant part of his education life in Istanbul, subsequently carried out a significant part of the civil service he had undertaken within the Ottoman bureaucratic structure in various cities within the borders of the Balkans. He settled in some Balkan cities on the occasion of his duties and lived there for a long time; Of course, he had the opportunity to travel to nearby cities, as he stated in his biographer. For this reason, in Meşâ'irü's-Şu'arâ, which is Âşık Çelebi's collection of poets, it is possible to come across various impressions about the Balkan cities. While these cities sometimes come to the fore with their physical features, they are sometimes the subject of bio-cultural structures or the beautiful feelings that the poet awakens in his soul. While some cities are explained in detail with various aspects, some cities are only mentioned for certain reasons. In this study, information about the Balkan cities that Âşık Çelebi referred to on various occasions in his biographies of poets called Meşâ'irü's-Şu'arâ will be tried to be given based on the examples in the tezkire.

Keywords: Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'ara, Balkan cities, poet biographies, Classical Turkish Literature.

* Bu çalışma 22-26 Nisan 2015 tarihlerinde Bükreş'te gerçekleştirilen III. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

** Doç. Dr., Tuzla Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tuzla/BOSNA HERSEK, mehmetnuriedb@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7493-3872

Giriş

Coğrafi konum itibariyle Balkanlar, Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan ve doğusunda Karadeniz, Ege ve Marmara Denizleri, batısında Adriyatik Denizi, güneyinde Akdeniz, kuzeyinde ise Âşık Çelebi'nin şiirlerinde de sıkça bahsettiği Tuna ve Drava nehirleri ile çevrilidir. Türklerin Balkan topraklarına girişleri MS. V. yüzyıla dayanmasına rağmen devlet egemenliği olarak en uzun soluklu ilişkiler şüphesiz Osmanlı Devleti döneminde teşekkül etmiştir. Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa ile başlayan Balkan topraklarını fetih süreci her padişah döneminde artarak devam etmiş ve nihayetinde Balkanlar Osmanlı'nın Avrupa'ya karşı verdiği mücadelelerde bir üs konumuna gelmiştir. Osmanlı Devleti Balkanlarda bulunduğu süre içerisinde bölgede yer alan birçok şehri hem fiziksel hem de kültürel anlamda kalkındırmış ve imparatorluk coğrafyası içerisinde hatırı sayılır bir konuma getirmeye çalışmıştır. XV. yüzyıldan itibaren bilim ve sanat insanlarının yetiştiği Balkan coğrafyasındaki ilk şairlere, şair tezkirelerinin vermiş olduğu bilgiler itibariyle II. Bayezid döneminde rastlanır. Bu tarihten sonra ise Edirne, Gelibolu, Saraybosna, Serez, Vardar Yenicesi, Üsküp, Manastır, Filibe, Selanik, Sofya ve Belgrad gibi önemli kültür merkezlerinden ve bunlardan biraz daha az öneme sahip başka beldelerden yüzlerce şair ve yazar yetişmiş ve bunlar uzun bir süre Türkçemizi zenginleştirmeye devam etmişlerdir (Isen, 1997, s. 515).

Osmanlı devletinin XVI. yüzyılda yükselme dönemini yaşamasına paralel olarak Balkan şehirlerinin de hatırı sayılır kültür merkezleri haline geldikleri ve bu durumun genelde şehir, özelde ise sanat hayatının hızla canlılık kazanmasına öncülük ettiği gözlemlenir. Kültür hayatının bu denli aktif olmaya başladığı Balkan şehirleri, Osmanlı edebiyatında yetişmiş önemli şair ve münşilere de ev sahipliği yapmıştır. Klasik edebiyatın önemli şairlerinden Hayâlî, Mesîhî, İshâk Çelebi ve Usûlî'nin yanı sıra XVI. yüzyılın önemli tezkirecilerinden Âşık Çelebi ve Beyânî de Balkan şehirlerinde doğmuş olan önemli edebiyat simalarıdır. İsimlerini zikrettiğimiz bu şair ve münşilerle birlikte yine aynı topraklarda yetişmiş birçok sanatçının eserlerinde doğmuş oldukları Balkan şehirlerine dair kimi izlenimlerine rastlamak mümkündür. Yaşadıkları çevreye duyarlı olan Rumeli şairleri, şiirlerinde genel olarak Rumeli, özelde ise çeşitli Rumeli şehirleri, Rumeli'deki bazı nehir, dağ vb. coğrafi mekânları dile getirirler (Çeltik, 2008, s. 2). Bu şahısların başında şüphesiz sadece doğum yeri olduğu için değil aynı zamanda kadılık görevinin önemli bir kısmını çeşitli Balkan şehirlerinde ifa eden ve bu vesileyle birçok Balkan şehri tanıma fırsatı bulan Âşık Çelebi gelmektedir.

Âşık Çelebi, Türk edebiyatının en hacimli tezkirelerinden olan Meşâ'irü's-Şu'arâ'da bir yandan şairlerin biyografilerine yer verirken diğer yandan satır aralarında görevi sebebiyle yahut seyahat amacıyla gittiği Balkan şehirlerinin birçoğundan çeşitli yönleriyle bahseder. Aslında şair tezkirelerinin bir kısmında

tezkirecilerin ziyaret ettikleri veya çeşitli vesilelerle buldukları şehirler veya o şehrin insanları hakkında bilgi verdikleri görülür. Bu tezkirecilerden en belirgin olanları Gülşen-i Şu'arâ tezkiresi müellifi Ahdî Çelebi ve Kühü'l-ahbâr tezkiresinin sahibi Gelibolulu Mustafa Ali'dir. Ahdî Çelebi'nin çeşitli şehirleri ziyareti tabir caizse seyyah bir tezkireci olmasından kaynaklanır. Aslen Bağdatlı olan Ahdî, başta İstanbul olmak üzere gezdiği birçok Anadolu şehrine hayran kalmış hatta Edirne'ye olan hayranlığından dolayı bu şehrin güzelliklerini anlatan bir de Farsça gazel yazmıştır. Ahdî'nin tezkiresinde sergilediği tabiat perspektifli bakış açısı Gelibolulu Mustafa Ali'de yerini kültürel hayatın ifadesine bırakmıştır. Gelibolulu Mustafa Ali'nin tezkiresinde ise genellikle tezkirecinin devlet memuriyeti sebebiyle gittiği kimi şehirlerde sanatçı kimliğinden dolayı bulunduğu edebi muhitler ile ilgili bilgi verilir. Âşık Çelebi tezkiresinde tezkirecinin şehirlerle ilgili izlenimlerini çok yönlü bir bakış açısıyla ele aldığı görülür. Tezkireci, bazı şehirlerin doğal güzelliklerinden ve edebi ortamlarından bahsederken bazılarının ise dini ve tasavvufi yapısı ile kültürel dokusu hakkında bilgi verir. Âşık Çelebi'nin tezkiresinde bahsettiği başlıca şehirler Vardar Yenicesi, Prizren, Niğbolu, Rusçuk, Kefe, Tırhala, Yanbolu, Filibe, Üsküp, Manastır, Priştine, Köstendil, Eğri, Karaferye, Kalkandelen, Novaber, Pojega, Dobruca, Deliorman, Semendire, Varna, Depedili, Serfice, Rudinik, Dukakin ve Dimetoka'dır.

1. Meşa'irü'ş-Şu'arâ Tezkiresinde Balkan Şehirleri

Âşık Çelebi, Balkan şehirlerinden Prizren'de doğmasına rağmen anne ve babasının ölümleriyle birlikte on beş yaşlarında İstanbul'a gelmiş ve çektiği bütün sıkıntılara rağmen devrin önemli hocalarından dersler almıştır. Devlet kademesindeki memurluk vazifesine Bursa'da mahkeme kâtipliğiyle başlayan Âşık Çelebi, önce aynı şehirde mütevellî sonrasında ise sırasıyla İstanbul ve Silivri'de kadı olmuştur. Silivri kadılığının ardından Priştine kadılığına atanması Âşık Çelebi için aynı zamanda çocukluk yıllarında ayrıldığı Balkan coğrafyasına tekrar dönme fırsatı vermiştir. Priştine'ye atanan Âşık Çelebi gerek görev icabı gerekse dostlarını ziyaret sebebiyle birçok Balkan şehrini görme fırsatı bulmuştur. Kendisi de tezkiresinde Rumeli'ni çeşitli sebeplerden dolayı bir uçtan bir uca dolaştığını şöyle anlatır:

"...hevâsına tâbî' olup gâh hubût u gâh su'ûd gâh nuhûs u gâh su'ûd gâh neşîb ü gâh firâz gâh kûtâh u gâh dırâz gâh cenûb u gâh şimâl gâh evc ü gâh vebâl Rûmilini ucdan uca seyridüp... " (Kılıç, 2010, s. 248).

Osmanlı sahasında kaleme alınan şair tezkirelerinin önemli bir kısmında tezkireci, bilgilerini sağlam bir zemine oturtmak için fırsatların el verdiği ölçüde çeşitli kaynaklardan yararlanır. İstifade edilen kaynaklar elde edilmiş tarzlarına göre yazılı ve sözlü kaynaklar olmak üzere iki kısma ayrılır. Âşık Çelebi tezkiresinde yer alan şair kadrosunun önemli bir kısmı tezkireci tarafından tanınan ve kendi döneminde yaşayan şairlerden oluşmaktadır (Çınarcı, 2014, s. 526). Bu yüzden Âşık

Çelebi, şairlerin biyografileri ile ilgili bilgilerin önemli bir kısmını yine şairlerin kendileriyle birebir görüşerek elde etmiştir. Özellikle Balkan kökenli şairlerin biyografilerinde de bu durum açıkça görülür. Bunun en önemli sebebi ise Âşık Çelebi'nin görevi sebebiyle Balkan şehirlerinin önemli bir kısmını görmesidir. Tezkiresinde yer yer hayatına dair bilgiler de kaydeden Âşık Çelebi'nin Rumeli'de çeşitli yerlerde kadılık yaptığını kendi kaleminden öğreniyoruz (Kılıç, 2011, s. 261) Balkanlarda kadılık görevi esnasında hangi şehirlerde bulunduğu ile ilgili tezkiresinde şu bilgilere tesadüf edilir:

“...dest-gîr ü hâhiş-pezîr olup surretü'l-beyn ü kurretü'l-'ayn-ı kurûm ve âb-ı rûy-ı mülk-i Rûm olan Tuna yalılarında ve dâmen-i kûh-ı Balkan havâîlerinde evvelâ Nigbolı kazâsın ihsân itdiler. Sânîyen Çernovi kazâsıyla kâm-rân itdiler. Ol kazânun şehri şöhret-şî'â-rı kasaba-i Rus'dur ki letâfetde ber-â-ber-i mülk-i Üngürüs u Rus'dur. Dil-i 'âşık gibi 'âr u şinârdan mahrûsdur. Kenâr-ı leb-i cûybâr-ı Tuna'da vâkı'olmağla gûyâ ol Bağdâd u Tuna Furat'dur belki Furat milh-i ücâc ve Tuna 'azb-ı Furat'dur.” (Kılıç, 2010, s. 250).

1.1. Tabiat Güzelliği Övülen Şehirler

Bilindiği gibi şair ve yazarların eserlerinde kendi yaşantılarından izler bulmak her zaman ihtimal dâhilinde bir durumdur. Bütün dünya edebiyatlarında olduğu gibi divan edebiyatında da hem nazım hem de nesir olarak kaleme alınmış eserlerin önemli bir kısmında bu durumu görmek mümkündür. Genel olarak tezkirelerde coğrafi mekân tespitinde dikkati çeken ilk durum, şairin doğum yeri ve nereli olduğu meselesidir (Solmaz, 2012, s. 28). Âşık Çelebi ise kendisinin ve şairlerin mensup olduğu şehirlerin isimlerini zikretmekle sınırlı kalmamış; kimi zamanda bu şehirlerin çeşitli özelliklerinden bahsetmiştir. Bir şair ve münşi olan Âşık Çelebi'nin de sadece tezkiresinde değil divanında da çok sık olmamakla beraber Balkan coğrafyasındaki kimi yerlerden izlere rastlanır. Şiirlerinde bahsettiği bu yerler Eğri Kalesi, Tuna Nehri ve Kıratova'dır.

Kaşun çîn eyleyüp bir göz ucıyla eğri bakmışdur

Yıkılsun kal'a-i Eğri el urma hiç ok u yâya

Sulı segün suda yatar meseldür mâ-tekaddüm

'Ali Pürtek kapudanına n'ola nehr-i Tunaya

Gazadur bu da başka andan el virür müselmäna

Kara kâfir niçe bir hâkim ola Kıratovaya (Kılıç, 2017, s. 55-56)

Meşâ'irü'ş-Şu'arâ'da çeşitli sebeplerden dolayı isimleri geçen şehirlerin başında hiç şüphesiz Âşık Çelebi'nin kadılık yaptığı şehirler gelmektedir. Bu şehirlerin ilki Âşık Çelebi'nin kadılık da yaptığı ve tezkirenin hemen başlarındaki mukaddimede

değindiği Serfice'dir. Serfice'nin cennete benzeyen tabiatını öven Âşık Çelebi, buradan edinmiş olduğu izlenimleri divan şiiri istilâhından da istifade ederek tasvir etmeye çalışır. Buna göre can bağışlayan ve ruhu besleyen Serfice, aynı zamanda yedi cennetin kiskandığı bir yerdir. Son beyitte ise tezkireci, bütün yazdıklarını yine burada bir araya getirdiğini ifade eder.

Cân-fezâ olup dem-i bâd-ı simât-ı Serfice

Rûh-perverdür nem-i âb-ı hâyât-ı Serfice

Hikmez-âmîz olsa n'ola sözleri Lokmân gibi

Bana söyler hâl dili ile nebât-ı Serfice

Heşt-cennet nûh-felek heft-âsmâna ta'n ider

Rub'-ı meskûn içre hakkâ şeş-cihât-ı Serfice

Ben de niçe genc-i pür-zer bağladum kim 'ayn-ı mâl

Cem'-i mâl itdiyse n'ola ger kuzât-ı Serfice

Z'an sebeb ki şi'r ü inşâhâ der âncâ cem' şod

Şod müverreh in heme bâ-vâridât-ı Serfice (Kılıç, 2010, s. 251).

Âşık Çelebi, Balkan şehirlerinden bahsederken onların en çok dış görünüşleri itibarıyla kendisinde bırakmış olduğu çeşitli izlenimler üzerinde durur. Bu özelliklerin başında ise şehrin sahip olduğu iklim ve tabiat güzelliklerini ihtiva eden doğa güzellikleri gelmektedir. Âşık Çelebi, bulunduğu şehirlerle ilgili izlenimlerini sadece divanı ve tezkiresinde anlatmakla sınırlı kalmamış aynı zamanda şehirlerin güzel ve güzelliklerini tasvir eden bir de şehrengiz yazmıştır. Meşâ'irü's-Şu'arâ'da kendisinin yazdığı ancak bugün ele geçmemiş bir Bursa Şehrengizi'nin varlığından bahsedilir. Tezkirede Balkan şehirlerinin sahip oldukları tabiat güzellikleri anlatılırken genellikle bahar mevsimindeki halleri tasvir edilir. Ancak bahis konusu Yirgögi adındaki şehir olduğunda şehrin baharda sahip olduğu güzelliklerin yanı sıra sonbahar ve kış mevsimlerindeki tabiat güzellikleri de betimlenir. Tezkirecinin ressam edasıyla şehrin dört mevsim boyunca göstermiş olduğu mevsimsel değişimini Osmanlı nesir geleneğinin kendisine sunduğu imkanlar dahilinde sunması takdire şayandır.

"Rus karşısında Yirgögi demekle ma'rûf kal'a ki gûyâ Rûs-ı Horâsân'dur ve Yirgögi'de Mâ-verâü'n-nehr hâleti nümâyândur. Vakt-i bahârda Hırlavibe diyü bir mâh-ı nev ve ovalarun, lâle-zârı 'ayn-ı şafak ve leb-i cûybârda olan bâğlarun ezhârı 'aksi âbda nümâyân olmağla ol kâşe Yirgögi olur. Faslı hazânda fenâ-yı 'âlemi müşâhede idüp terâş olur. Bahâra dek yine mû gibi sebzeleri başında belürür. Eyyâm-ı şitâda kal'a-i her taraftan buzlar tîri ile zeyn olup leb-i cûyda gûyâ oka tutılmış murg-âbîyâ ügi olur." (Kılıç, 2010, s. 258).

Köstendil Ilıcasını da yine fiziksel özellikleriyle tasvir ederek aynı zamanda bu şehrin Rumeli bölgesinin gözbebeği olduğunu vurgulamıştır. Şehir, Âşık Çelebi üzerinde öyle bir tesir bırakmıştır ki tezkireci ona hayranlığını ifade eden bir de şiir yazmıştır.

“Sanavber Kazî oğlıdur ve Rumili’nde Köstendil Ilıcası anun mahallidür. Şehr-i mezkûr Rûmili’nün yüzi suyudur, dünyâda bâğ-ı Firdevs’ün bir kûyudur. Bu fakîr ol şehrûn hakkında böyle dimiş idüm:

Güzeldür Rûmilî’nün cümle câsı

Yüzi suyudur ammâ Ilıcası

Anunçün suları dâ’im ılıdur

Ki her gice periler menzilidür

Fürûğ-ı mâhdan virüp ferâğı

Olur ol bahr-i havzun şeb-çerâğı” (Kılıç, 2010, s. 465).

1.2. Eğitim ve Kültür Hayatı Bakımından Şehirler

Bilindiği gibi Osmanlı devlet yapısının önemli kademelerinde görev almış birçok Balkan kökenli devlet adamı mevcuttur. Damat İbrahim Paşa, Sokollu Mehmed Paşa, Tarhuncu Ahmed Paşa ve Köprülüler, Osmanlı devletinin yönetim kademesinde önemli işler başarmış Balkan kökenli devlet adamlarıdır. Bu ve buna benzer başarılı devlet adamlarının ortaya çıkışında hiç şüphesiz Osmanlı devletinin Balkan coğrafyasına yaptığı kültürel yatırımın büyük bir payı vardır. Öte yandan bu kültürel ortam sayesinde sadece devlet adamları değil aynı zamanda birçok divan şairi de yetişmiştir. Balkan şehirleri özellikle Osmanlı'nın yükselme döneminde önemli kültür ve sanat merkezleri haline gelmişlerdir. Bu durum o dönem kültür hayatının önemli temsilcilerinden biri olan Âşık Çelebi'nin de dikkatinden kaçmamıştır. Tezkirede Manastır, Piriştine, Prizren ve Yenice şehirlerinin kültürel yaşantısı ve burada yaşayan insanların ilmi dereceleri üzerinde çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Âşık Çelebi'nin ifade zenginliğini de katarak bu şehirler ile ilgili yaptığı değerlendirmeye göre Manastır şair ve âlimleriyle, Piriştine ise yine şair ve söz erbapları ile meşhur şehirlerdir.

“Celâl Çelebi’nün nâm-ı nâmîleri Hüseyin’dür. Mevlidleri Rûmili’nde menba’-ı ‘ulemâ ve matla’-ı şu’arâ olan kasaba-i Manastır’dur; ol şehr-i şöhret-cûy sâde-rûları mahbûb u rîşdârları yâ ehl-i ‘ilm veya şâ’ir kopar bir yirdür.” (Kılıç, 2010, s. 469).

Âşık Çelebi, bu ifadelerini biraz daha ileriye taşıyarak Yenice’de doğan bir çocuğun konuşmaya başladığında ilk sözcüğünü Farsça olarak söylediğini, Prizren’in şairlerin membaı olması vesilesiyle doğan ilk çocuklara isim yerine mahlas

konulduğunu ve kâtipleriyle meşhur Yenice’de ise çocukların bellerinde mürekkepleriyle doğduğunu vurgular. Son noktayı ise Prizren’in şair kaynağı, Yenice’nin Farsça bilenlerin ocağı Priştine’nin ise kâtip yatağı olduğu şeklindeki ifadeler ile noktalar.

“Rûmilî’nde şu’arâ vü zurefâ menba’ı olmağla meşhur olan şehri-şöhret-âsâr Piriştine’dendür. Ol şehri-dehr-âşûb bunun gibi niçe gevher-i bî-nihâyeye ma’dendür.” (Kılıç, 2010, s. 743).

“Mevlidi Rûmilî’nde Prizren’dir. Kasaba-i mezkûre Rûmilî’nde menbit-i serv ü semen-i ma’rifet olan hâkdân ve menba’-ı cûy-ı nazm u nesr olan gülistân olmağla meşhur bir şehri-şöhret-âyîndür. Rivâyet olunur ki Prizren’de oğlan toğsa adından mukaddem mahlas korlar. Yenice’de toğan oğlan etmeğe papa diyecek vakt Fârsî söyler. Piriştine’de oğlan toğsa dividi bilinde toğar dirler. Binâ’en ‘alâ-zâlik Prizren şâ’ir menba’ı ve Yenice Fârsî ocağı ve Piriştine kâtib yatağıdır.” (Kılıç, 2010, s. 904).

Klasik Türk edebiyatında yazılan ilk edebi numunelerin Fars edebiyatını örnek olarak oluşturuldukları herkesin malumudur. Elbette ki Fars edebiyatının teşekkülünde de Arap edebiyatının önemli bir payı vardır. Öte yandan Âşık Çelebi, Osmanlı coğrafyasında âlim ve şair yetiştiren bölgelerin başında Rumeli’nin geldiğini belirterek onların Arap ve Acem diyarlarındaki âlim ve şairlerden üstün olduklarını ifade eder. Ayrıca çağına göre çok daha iddialı bir tasarrufta bulunup Rumeli’nin, Türk ve Deylemli şairlerin kaynağı olduğu iddiasını da ortaya atar. Bunun temel sebebi de elbette ki Rumeli’nin eşsiz doğasıdır.

“Vilâyet-i Rûm’un bûm-ı zebûm-ı kurumun âb u hevâsı latîf ve ebnâsı zarîf olup mecma’-ı zurefâ-yı’ Arab u ‘Acem ve menba’-ı şu’arâ-yı Türk ü Deylem olduğu sebebden ekser ehli husûsan içlerinde ehl-i fazlı siyim mâ sîmâ-yı saded tahsil-i ‘ilm ü dirâyetde ve zî-hidmet-dîvân u kitâbetde olanlar bir mikdâr şî’re kûşîş ve nazmla tab’ların âzmâyîş itmişlerdür.” (Kılıç, 2010, s. 277).

1.3. Dini ve Tasavvufi Hayatı Bakımından Şehirler

Osmanlı devleti, Rumeli topraklarına geçtikten sonra devletin temel politikalarından biri de cihat anlayışından hareketle topraklarını genişletmek olmuştur. Cihat anlayışı doğrultusunda Balkanlarda yaşayan halkın önemli bir kısmı Müslüman olmuş ve başta Bektaşî tekkeleri olmak üzere birçok tarikat, Balkanlarda dergâhlar kurarak hem İslamiyet’in hem de tasavvuf adabının yaygınlaştırılmasında etkin rol oynamıştır. Nitekim Yesevilik’in 13. yüzyılda Anadolu’ya taşıdığı Ahmed-i Yesevi ile ilgili bütün geleneklere bu yüzyılda Haydarilik’in 15. yüzyıl sonlarında da Bektaşîlik’in varis olduğunu; 15. yüzyılda yayılan Rumeli fetihlerine paralel olarak Bektaşîlik’in Balkanlar’a geçtiğini ve onun aracılığıyla da Ahmed-i Yesevi geleneklerinin buralarda tanınma imkânına kavuştuğunu söyleyebiliriz. (Ocak, 2002, s. 43).

Tarikatlar aracılığıyla İslamiyet, Balkanlar'da çok geniş ve hızlı bir yayılma imkânı bulmuş ve hemen hemen her yerde bir tarikat büyüğünün adıyla kurulan tekkelerle İslami ve tasavvufi değerler halka ulaştırılmıştır. Balkanlarda başta Bektaşiler olmak üzere Mevlevi ve Halveti tarikatına ait birçok mürid ve tekkeye tesadüf edilir. Tekkelerin iktisadi ve sosyal alandaki faaliyetlerinde din, dil, ırk farkı gözetmemeleri halk tarafından epeyce rağbet görmelerine vesile olmuştur (Aydınçe, 2015, s. 76). Meşâ'irü's-Şu'arâ'da Balkanların toplumsal dokusuna bu denli nüfuz eden tarikat değerlerinin Balkan şehirlerinden Niğbolu'da halk tarafından nasıl benimsendiği yine oradaki tasavvuf büyüğü olan Ali Koçı Baba üzerinden anlatılır. Koyun Baba tarikinden olan Ali Koçı Baba'nın türbesine ziyaret için binlerce insan gelir.

“Rumili kasabalarından Niğbolı'da Koyun Baba tarikinden Sultân 'Alî Koçı Baba dirler bir er vardır ma'mûrdur eger türbe ve eger hânkâhıdır mezârı ol diyâr halkınun ziyâretgâhıdır. 'İşk Dede dirler bir pîri vardır ki abdâl ü ebrâra ser-dârdur. 'Ömri mücerredâne geçüp ehl-i tecrîd ile ülfet ider ve gonca gibi kîsesi jâle-i diremden memlû olduğın görse yüreği kan tolup gül gibi zer-pâş olup şeb u rûz 'ıyş u 'ışret iderdi.”

Bir garîk-i bahr-i rahmet sâkin-i dârü'l-bekâ

Meşhedi taşında tîz olur anun tîg-i du'â

Âstânında mahaldür cân u dil kurban ola

Kim velayet kanıdır Sultân 'Alî Koçı Baba

Cümle-i abdâl-ı Rûm'un server ü ser-tâcıdır

Türbe-i 'ulyâsınun çerh-ı felek mi'râcıdır

Pâdşâhlarla gedâlar himmeti muhtacıdır

Kim vilâyet kanıdır Sultân 'Alî Koçı Baba” (Kılıç, 2010, s. 1262).

1.4. Demografik Yapı İtibariyle Şehirler

Tezkire yazarlarının en önemli özelliklerinden biri eserlerini şair biyografileriyle sınırlandırmadan içinde yaşadıkları toplumu, gözlemci sıfatıyla analiz ederek sosyal yapıyı oluşturan çeşitli hususları tespit etmektir. Âşık Çelebi de tezkiresindeki şairlerin önemli bir kısmının biyografilerinde çeşitli vesilelerle şairin yaşadığı toplumun kimlik yapısı ve mensup olduğu boy hakkında okuyucuyu bilgilendirir. Nitekim Rûsûhî maddesinde şairin tabi olduğu boy ve o boyun toplum içerisindeki konumu irdelenmiş akabinde ise Sofya şehrinin demografik yapısı hakkında kısa da olsa bir bilgi verilmiştir.

“Adı Süleymân'dur. Gâlibâ ol ism-i şerîfün te'sîridür ki hâlâ ins-i ruha ve cinn-i

nefse hükmi revândur. Rûmilî'nde Sofya cânibinde Porenli dirler bir tâ'ife vardur selâmet-i sadr ve safâ-yı bâtın ve sîne-i sâf ve dil-i sâde ile ma'rûflardur ekser ehlü'l-cennetü'l-bele vasfıyla mevsûflardur. Monlâ Rüsûhî ol tâ'ifedendür." (Kılıç, 2010, s. 1356).

Balkan toprakları Osmanlı devletinden önce farklı kültürlere ev sahipliği yaptığından kimi şehir isimleri de Osmanlı hâkimiyetinden sonra Türkçe olarak değiştirilmiştir. Âşık Çelebi bazı şehirlerden bahsederken onların Osmanlı himayesindeki isimlerini vermekle beraber daha önceki isimlerine de yer vermiştir. Bunun en somut örneği ise Üsküp civarında bulunan ve önceki ismi Tetova, Osmanlı dönemindeki ismi Kalkandelen olan Balkan şehridir.

"Üsküb kurbında Kalkandelen dimekle ma'rûf Tetova nâm kasabadandur." (Kılıç, 2010, s. 652).

"Rûmilî'nden Üsküb civarında Kalkandelen nâm kasabadandur ki bir adı Tetova'dur, haylî murg-ı ma'ânî şikâr ider şeh-bâz-tab'sâ'irleri kopar meşhur yuvadur." (Kılıç, 2010, s. 1213).

1.5. Şairlerin Biyografileriyle İlintili Şehirler

Osmanlı devlet yapısı içerisinde barınamayan ya da eğitilmiş olduğu halde herhangi bir devlet kurumunda memuriyet elde edemeyen kişiler genellikle bu vukufiyetlerinden maddi kazanım elde etme yoluna gitmişlerdir. Bunun en kestirme yolu ise varlık sahibi ailelerin çocuklarına dersler vermek ya da kendini halkın insafına bırakıp onlara çeşitli bilgiler verme karşılığında para veya yardım almaktır. Âşık Çelebi tezkiresinin Feyzî maddesinde şairin dostları ve halkın ihtimamıyla yaşamını sürdürdüğü sonrasında bundan vazgeçip Manastır ve Rumeli'nin bazı kasabalarında hocalık ve hatiplik yaptığı ve en nihayetinde Dimetoka'da içkiden dolayı vefat ettiği belirtilir.

"...Sahn pâyesine vardukda Çorlılı İsâ Beg dirler bir sipâhî-zâde var idi ki odası yârânun mihmân-hânesi vü sâyesi ve olanca harçlığı fukaradan nâ-çizler ü nâ-dâştlar ser-mâyesi idi... Sonra andan dahı ayrılıp gâh Manastır'da mu'allim ü gâh ba'z-ı Rûmilî kasabalarında hatîb oldu. Âhir Bayram Beg yanında Dimetroca nâm kasabada bir gice 'arak-nûş olup harîk-i âteş-i lehîb oldu" (Kılıç, 2010, s. 1262).

Me'âlî maddesinde ise şairin kadılık vesilesiyle bulunduğu Balkan şehirlerinin isimleri zikredilir. Devlet memuriyeti esnasında birçok Balkan şehrini gezen Me'âlî, Mihaliç, Kepsud, Fart, Sofya, Filibe ve Gelibolu'da bulunmuştur. Tezkirede isimleri zikredilen bu şehirlerin herhangi bir özelliğinden bahsedilmez.

"...Âhir merkum kazâya rızâ virür görürler. Mihaliç ve Kepsud ve Fart kazâsın cem' idüp ana virürler. Ol vakt dimişdür ki:

Kâzî-ı Mihaliç u Kepsud u Fart

Elün oğlanın .....partpart

...Sofya'ya ve Filibe'ye kâzî olup Gelibolı'da kâzî iken sene isnâ ve erbâ'in ve tis'ami'ede müteveffâ olmuştur." (Kılıç, 2010, s. 762).

Âşık Çelebi'nin tezkiresinde sıkça bahsettiği kişilerin başında ya İstanbul'da ya da Balkanlardaki görevleri esnasında tanıştığı ve çoğunlukla şair olan devlet görevlileri gelir. Tezkirenin genelinde Âşık Çelebi İstanbul'da şairlerin bir araya geldikleri edebi ortamlardan bahsederken kendi ifadesiyle iştirak eden yârânın isimlerini zikreder. Böylece tezkireci şair hakkında çevrenin tutumunu yansıttığı, çevrenin edebi kültür ve faaliyet açısından içinde bulunduğu durumu sergilediği kadar aynı zamanda kendi görüş ve açıklamalarını da zenginleştirmiş, kuvvetlendirmiş olur (Tolasa, 2002, s. 273). Mezkûr kişilerin çeşitli vesilelerle Balkan şehirlerindeki kimi memuriyetleri talep etmeleri doğal olarak şiirlerinde de Balkan şehirlerinden bahsetmelerine yol açmıştır. Sücûdî maddesinde bu durum şöyle dile getirilir:

"...Dîvân küttâbindan ve ehl-i küttâbun erbâb-ı âdâbindandır. Ba'dehu bölükden silâhdârlar kâtibi olmuştur. Pîrî Paşa'dan bu beyt ile Kalkandelen harâcın istemişdür.

Bükmedin kaddümiyâ gibi cefâ kılıcı çerh

Gönder ok gibi şehâ bendeni Kalkandelen'e" (Kılıç, 2010, s. 1276)

Çağşircı Şeyhî maddesinde ise şair, Manastır Medresesinin ilk önce Fenârîzâde, hemen sonrasında ise Zeyrekzâde'ye verilmesine dair ironik bir şiir yazar.

"Manastır Medresesi Fenârî-zâde Şâh Çelebi'ye ba'dehû Zeyrek-zâde Paşa Çelebi'ye virüldükde bu beyti dimişdür.

Gehî Şâh'a virürler geh Paşa'ya

Manastır Şâh Paşa'dan geçmez oldı" (Kılıç, 2010, s. 1457).

Sonuç

Balkan coğrafyası uzun bir müddet Osmanlı devletinin sınırlarına dâhil olmuş ve bu yönüyle Türk-İslam kültürünün en canlı haliyle yaşanmış olduğu yerlerden biridir. Balkan sınırları içerisindeki şehirlerin önemli bir kısmı başta isimleri olmak üzere şu anda bile bu kültürün derin izlerini taşımaktadır. Özellikle XVI. ve XVII. yüzyıllarda Balkan şehirlerinde yetişen şair ve edipler Osmanlı kültür hayatının önemli bir parçası olmuşlardır. Başta klasik Türk edebiyatı olmak üzere şair tezkirelerinde Balkan kökenli olan onlarca divan şairinden bahsedilmektedir. Balkan coğrafyasının sanat ve edebiyatın gelişimi üzerindeki tesiri Osmanlı devlet kademelerinde de kendisini göstermiştir. Osmanlı tarihinde önemli işler başarmış devlet adamlarının büyük bir kısmı Balkan kökenlidir. Balkan şehirlerinde doğmuş

birçok kişi sadrazamlıktan vezirliğe, şeyhülislamlıktan kadıaskerliğe kadar Osmanlı devletinin hayati önem taşıyan birçok idari pozisyonunda görev almıştır.

Âşık Çelebi de hem doğduğu hem de görev yaptığı yer itibarıyla Balkanlarla yoğun münasebetleri olmuş bir Osmanlı entelektüelidir. Balkanların çeşitli şehirlerinde ikamet etmiş olan Âşık Çelebi'nin şair biyografilerini anlattığı tezkiresinde bu şehirlerin önemli bir kısmından bahsetmesi olağan bir durumdur. Meşâ'irü's-şu'arâ tezkiresinde Balkan şehirlerinden bahsedilirken çok yönlü bir izlenimin hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Bu izlenimleri, şehirlerin tabiat güzelliğine dair tasvirler, dini ve tasavvufi hayatın konumu, kültürel ve edebi yaşantının şehirlere göre taksimi ve kimi etnik yapıların şehirlerdeki durumu şeklinde sıralayabiliriz. Tezkirede hakkında bilgi verilen şehirleri iki guruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki Âşık Çelebi'nin çeşitli vesilelerle bulunduğu şehirler; ikincisi ise şair biyografilerinde bahsedilen şehirlerdir. Bu şehirlerin önemli bir kısmında bugün dahi Osmanlı devleti döneminden kalma birçok tarihi yapıya rastlanır. Hatta bir kısmının dahi Osmanlı dönemindeki isimlerini muhafaza ettiklerine tanıklık etmekteyiz.

Kaynakça

Aydinçe, N. (2015). Balkanlarda Tarikatlar; Makedonya'daki Halvetiliğe Genel Bakış. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 75-90.

Çeltik, H. (2008). *Divan Sahibi Rumeli Şairlerinin Şiir Dünyası*. Ankara: MEB.

Çınarcı, M. N. (2014). Herat Ekolü Tezkirelerinden XVI. Yüzyıl Şu'ara Tezkirelerine Şairlerle İlgili Bilgi Edinme Kaynakları. *Turkish Studies*, 9(3), 507-540.

İsen, M. (1997). Balkanlarda Türk Edebiyatı. *Ötelerden Bir Ses*. Ankara: Akçağ.

Kılıç, F. (2017). *Âşık Çelebi Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. Erişim Adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10593,asikcelebidivani-filizkilicpdf.pdf?0>

Kılıç, F. (2010). *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-şu'arâ*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.

Kılıç, F. (2011). *Klasik Türk Edebiyatının Peşinden*. Ankara: Grafiker.

Solmaz, S. (2012). *XVI. Yüzyıl Tezkirelerinde (Ahdî, Gelibolulu Ali, Kınalızâde, Beyânî) Şairin Dünyası*. Ankara: Akçağ.

Tolasa, H. (2002). *Sehî, Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*. Ankara: Akçağ.

Ocak, A. Y. (2002). *Türk Sufiliğine Bakışlar*. İstanbul: İletişim.

Bulgaristan'ın Kaplıcalar Şehri Köstendil'in Türk Kültür ve Edebiyat Tarihindeki İzlerine Dair

On Bulgaria's Thermal Springs City Kyustendil's Traces of the History of Turkish Culture and Literature

Rıdvan CANIM*

Öz

Dünyanın en çokuluslu coğrafyalarından biri olan Balkanlarda Osmanlı Barışı (Pax Ottomana) adıyla bildiğimiz dönem; yeterince bilinmeyen bir kültürel birikimin meydana getirildiği evreye de işaret eder. Yaklaşık altı yüzyıllık evrede Balkanların birçok şehri Türk-İslam medeniyeti dairesinde imar ve ihya edilir. Ne var ki söz konusu uzun tarihî süreçte sanat, kültür, mimari vb. alanlarda Balkanlarda Türk-İslam medeniyeti ekseninde meydana getirilen bu insanlık mirasının; muhtelif saiklerle yağmalanması ve tahribatı ise oldukça kısa sürmüş ve günümüzde de devam eden bir sorun haline gelmiştir. Balkanların sosyolojik gerçekleri ve bölge siyaseti bu noktada eldeki malzemeye bilimsel objektiflik ve insanlık mirası penceresinden yaklaşmak isteyen akademik çevreleri de etkisiz kılmaktadır. Bu çalışmada Balkanlarda Türk-İslam kültürünün izlerini sürmede, özellikle şehir tarihleri özelinde hangi referansların esas alınabileceği ve değerlendirilebileceği; bir örnekleme üzerinde gösterilmeye çalışılmıştır. Balkanlarda -maksatla-karanlıkta bırakılmak istenen söz konusu evrenin zengin kültürel birikimi; sanat, tasavvuf, edebiyat vb. alanlarda ortaya konulan ince ve zarif medeniyet izlerinin ne denli zengin olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Bulgaristan, Köstendil, Türk ve İslam kültürü, şehir tarihçiliği.

Abstract

The period we know as Ottoman Peace (Pax Ottomana) in the Balkans, one of the world's most multinational geographies; It also points to the stage in which an insufficiently unknown cultural accumulation was formed. In the period of about six centuries, many cities of the Balkans were reconstructed and rehabilitated within the framework of Turkish-Islamic civilization. However, in the long historical process in question, art, culture, architecture, etc. The plundering and destruction of the heritage of humanity, which was created in the Balkans in the axis of Turkish-Islamic civilization, with various motives, took a very short time and unfortunately became an ongoing problem today. In this study, which references can be taken as a basis in tracing the traces of Turkish-Islamic culture in the Balkans, especially in terms of urban historiography; tried to be shown on a sample. The rich cultural accumulation of the universe in question, which is intended to be kept in the dark in the Balkans; art, mystical, literature, etc. It has been tried to reveal how rich the fine and elegant traces of civilization revealed in the areas.

Keywords: *Balkans, Bulgaria, Kyustendil, Turkish and Islamic culture, urban historiography.*

* Prof. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Edirne/TÜRKİYE, ridvancanim@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7364-2974

Giriş

Köstendil (Kyustendil, Kjustendil, Кюстендил), Batı Bulgaristan'da, oldukça geniş ve verimli Köstendil Ovası'nın güney kısmında, Osogovo Dağı'nın eteklerinde, Karasu/Struma Nehri'ne sağdan katılan Başnitsa nehir kolunun iki yakasında yer alır. Şehrin güneyinde Osogovo Dağının kuzeydoğu uzantısı olan Hisarlık Tepesi bulunur. Antik çağlarda tarih sahnesine *Pautalya*, Ortaçağ'da *Velbjid* ya da *Velbuci* adıyla çıkan şehrin, bugünkü Köstendil ismini de Türkçe "*Kostadinil*" sözcüğünden aldığı söylenir. Köstendil, günümüzde Bulgaristan'ın başkenti Sofya'ya 86 km, Kuzey Makedonya sınırına 22 km. Sırbistan sınırına ise 30 km mesafededir.

Harita: Köstendil'in Bulgaristan Haritasındaki Konumu

Köstendil günümüzde öne çıkan özelliği "kaplıcalar şehri" olması yanında, Bulgaristan'ın sebze ve meyve ihtiyacını karşılayan önemli şehirlerinden biri durumundadır. Bu itibarla meyve ve sebzenin fabrikalarda konserve olarak işlenmesine imk n veren bir sanayi ile küçük çaplı da olsa bir dokuma endüstrisinin de Köstendil'de gelişmiş olduğu söylenebilir.

Türkiye'den Köstendil'e karayolu ile gitmek için Edirne-Kapıkule-Hasköy-Filiben-Pazarcık-Sofya g zerg hi izlenerek Köstendil'e ulaşılabilir. Bu yol aynı zamanda Makedonya'ya giden yoldur. Köstendil, bu transit yol üzerinde bulunmaktadır. Edirne-Köstendil arası karayolu ile yaklaşık 410 km. olup, yolculuk 4 saat 30 dk. kadar sürebilmektedir.

1. Türk ve İslam Medeniyeti Tarihinde "Köstendil"

Tarihî kaynaklar Köstendil'in, VI. yüzyıldaki Avar işgali sırasında yıkılan eski bir Roma şehrinin, *Pautalia*'nın harabeleri üzerine inşa edildiğini ifade etmektedir. Önceleri Doğu Makedonya'nın kuzeyinde kurulan Bağımsız Sırp Prensliliği'nin merkezi olan şehir, bir süre Türklere vergi vererek bağımsızlığını sürdürmüş,

Köstendil Beyi Konstantin Dragaş, Yıldırım Bâyezid'in 1394'te yaptığı sefere katılmış ve bu savaşta ölmüştür. (Tuğlacı, 1985, s. 366) Peremeci eserinde şehrin adından söz ederken bu isimden de şöyle bahseder: "Konstantin Dragaş, Türk tabiiyetine girdikten sonra Velbuci'yi bırakarak şimdiki Köstendil kasabasını yapmış ve rivayete göre Müslüman da olmuştu. Köstendil adı, "Konstantin ili" adından bozma olup aşağıda anlatacağımız gibi, bu kasabada hiç Hıristiyan kalmamış, tek mil ahalisi Müslüman olmuş, gelen, oraya yerleşen Türklerle karışmışlar, Türkleşmişlerdir. Konstantin'e Bulgarlar "Bey Konstantin" derlerdi. Onun üç kızı olup en büyüğünü Sultan Murad'a, diğer ikisini de Yıldırım Bâyezid ile Şehzade Yakup Çelebi'ye nikâhladığını Bulgar tarihlerinde belirtmektedirler." (Peremeci, 1942, s. 117-118).

Murad Hüdâvendigâr devrinde Lala Şahin Paşa tarafından bir Osmanlı şehri haline getirilen ve zamanla 14 kadılığa ayrılmış bulunan Köstendil, on iki ılıcası, câmileri ve çarşıları ile bir zamanlar Osmanlı'nın Rumeli'deki önemli medeniyet merkezlerinden biri haline gelir. Şehirde bulunan çok sayıdaki kaplıca nedeniyle de adı Osmanlı asırlarında *Ilıca-yı Köstendil*, ya da kısaca *Ilıca* olarak bilinmiştir. Rivayetlere göre 1463'te Fâtih Sultan Mehmed Bosna seferine giderken Filibe, Samakov, Köstendil üzerinden önce Üsküp ve daha ileride, kuzeye doğru Kosova yolunu takip eder. Bu sefer esnasında, bölgenin vergi tahsildarı olan Haraççı Kara Mehmed Bey adındaki zat, Köstendil'de kendi adına bir mescid ve bir medrese yaptırır. Ayrıca inşaatına başladığı geniş ve kubbeli bir câmiyi ise maddî imkânsızlıklar yüzünden tamamlayamayınca eseri Fâtih Sultan Mehmed'e atfeder. Söz konusu bu câmi zamanla halk arasında "*Fâtih Camii*" adıyla anılır hale gelmiştir. Kaynakların verdiği bilgilere göre ondan sonra Câmi'nin bakım masrafları kısmen Haraççı Mehmed'in yetersiz vakfından, kısmen de devlet hazinesinden karşılanmıştır. Fatih Câmi, halen şehir merkezindedir ancak bugün itibarıyla son derece bakımsız durumdadır. Fatih Câmi'nin bir hikâyesi daha vardır ki o da hayli ilginçtir. *Edirne Tarihi* yazarı Osman Nuri Peremeci ve Balkanlar'da Osmanlı vakıf eserleri ile ilgili çok önemli araştırmaların sahibi Dr. Ekrem Hakkı Ayverdi'ye göre Köstendil'de Fatih Câmi diye bir câmi yoktur. Her iki araştırmacı da halk arasında Fatih Câmi adıyla bilinen bu yapının h.937/m.1530-31 yılında, yani Kanûnî Sultan Süleyman döneminde inşa edildiğini ileri sürerler. Yine Balkanlar üzerinde yaptığı ayrıntılı çalışmaları ile tanınan Semavi Eyice, "Fatih Câmi" adıyla yazdığı ansiklopedi maddesinde I. Dünya Savaşı'nda şehirdeki eserleri inceleyen H. Minetti'nin ve muhtemelen Minetti'ye istinaden Machiel Kiel'in de eseri *Fatih Câmi* adıyla kaydetmiş olduğunu, ancak 1966 yılında yaptığı Köstendil ziyaretinde Ayverdi'nin hiç bahsetmediği kubbe kasnağındaki tuğladan yapılmış 937 (1530-31) tarihini kendisinin gördüğünü (Eyice, 1995, s. 242) ifade etmektedir. Bu bilgi, elbette eserin Kanuni dönemine ait olduğunu gösteren önemli bir tespittir.

Fotoğraf 1: Kaplıcalar Şehri Köstendil

Eldeki veriler göstermektedir ki şehirde yaptırdıkları vakıf eserleriyle Haraççı Kara Mehmed Bey, Köstendil’de bir câmi (imâret Câmii), bir zâviye ve bir imâret inşa ettiren Rumeli Beylerbeyi Halil Paşa, yine şehirde büyük bir çifte hamam yaptıran ve Köstendil’in su dağıtım sistemini kuran Süleyman Paşa, Köstendil’e Osmanlı şehir kimliğini kazandıran isimler olmuşlardır.

Köstendil, bugün Sırbistan sınırları içinde kalan Niş Eyaleti’ne bağlı bir sancak merkezi idi. Vergi gelirleri genel olarak Haremeyn-i Şerifeyn (*Mekke ve Medine*) Vakıfları’na dâhildi. Büyük bir sancak merkezi ve hem Sırbistan hem de Bulgaristan arasında olmasından dolayı, uzun Osmanlı asırlarında çevresindeki pek çok kaza ve nahiye merkezi, çeşitli idari değişiklik ve düzenlemelerle kendisine bağlanmış veya ayrılmıştı.

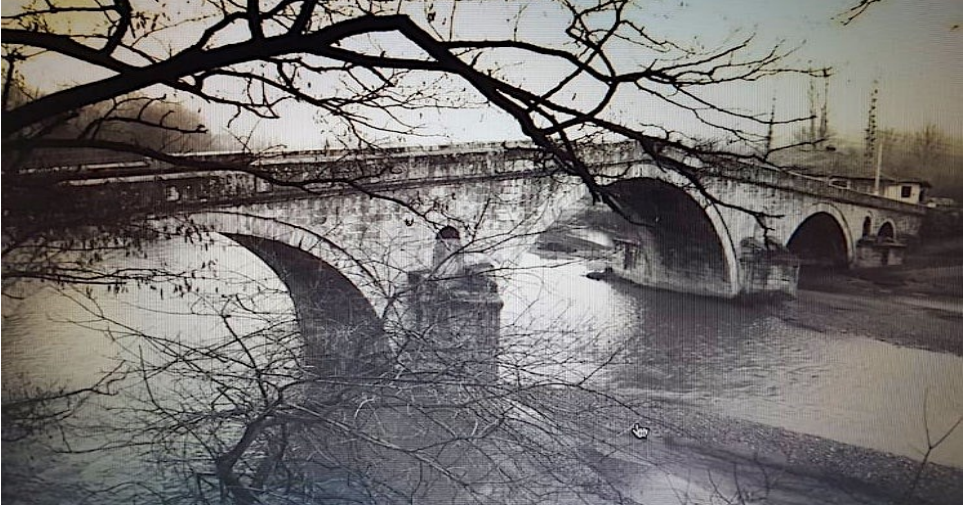
Rumeli’deki önemli maden ocaklarının (Kratova’da kurşun, Novabırda’da gümüş, Samakov’da demir madenleri) Köstendil Sancağı sınırları içinde olması sebebiyle, Köstendil ve çevresi büyük bir sanayi merkezi haline gelmişti. Köstendil halkı, tarım, hayvancılık, madencilik ve ticaretle uğraşırdu. Kısacası zengin bir sancaktı. Köstendil, eğitim bakımından da Rumeli’de önde gelen sancaklardan birisi idi. Medreselerinden yetişen meşhur âlimler, Osmanlı ülkesinin her tarafında saygın birer ilim adamı olarak itibar görürdü. Meşhur Celvetî şeyhi aslen Köstenceli Ali Alaadin Efendi bu isimlerden birisi olup, Köstendil medreselerinde yetişmişti. Kabri Üsküdar’dadır. Son dönemlerde açılan eğitim kurumlarından “Köstendil Rüştiyesi” de halkın gayret ve katkılarıyla 1859 yılında hizmete girer. (Ayhan, 2013, s. 284)

Fotoğraf 2: Fatih Camii Adıyla Bilinen Cami– Köstendil

Osmanlı'nın Rumeli'deki medeniyet merkezlerinden biri olarak zaman içinde Köstendil'de birbiri ardına inşa edilen Ahmed Ağa Câmii, Ahmed Bey Câmii, Sultan Murad Câmii (Fethiye Câmii), Alay Beyi Sinan Câmii, Bâyezid Câmii, Cizedar Kara Mehmed Câmii ve Medresesi, Çukur Mescid, Gazi Süleyman Paşa Câmii, Hacı Didar Câmii, Kânûnî Câmii, Derviş Çelebi ve Kaya Bey Mescidi ve Mektebi, Halil Paşa Câmii, Hacı Ferhad Câmii, Hacı Mehmed Ağa Câmii, Şadırvan Câmii, İmâret Câmii, Turhan-zâde Câmii, Murad Bey Medresesi, Ahmed Efendi Zaviyesi, Halil Bey Zâviyesi, Müderris Şeyh Mustafa Tekkesi, Nalbur Ahmed Efendi Zaviyesi, Armağan Mahallesi'nde Nureddin Tekkesi, Ahmed Fakih Mahallesi'nde Seyyid Hasan Efendi Zâviyesi, İvaz Paşa Hanı, Şeyh Mustafa Bedreddin Tekkesi, Köstendil Müftüsü Şeyh Ali Efendi Tekkesi, Cuma Mahallesi'nde Ümmü Gülsüm Hatun Zaviyesi, Koca Murad Hanı, Gazi Süleyman Paşa Hamamı, Ayas Bey Kadınlar Kaplıcası, Alay Beyi Sinan Bey Camii haziresinde olduğu bildirilen Dede Sultan Türbesi, Ayas Bey Kaplıcası, Âmâ Dede Türbesi ve Rumeli şehirlerinin olmazsa olmazı olarak görülen şehrin Saat Kulesi, Köstendil'i kelimenin tam anlamıyla bir Osmanlı şehri haline getirmiştir. İyi güzel de bunca câmi, mescid ve zâviye, han, hamam şimdi nerede dersiniz? Bu kadar eser nasıl kaybolup gitmiş, akıl alacak gibi değil..! Bugün şehir merkezinde neredeyse harabe haline gelmiş iki cami gözümüze çarpıyor. Ayakta kalabilen bu iki cami de kapalı. Dr. Ekrem Hakkı Ayverdi, eserinde Dupniçe (*Stanke Dimitrov*) ile Köstendil arasında halkın *Kadın Köprüsü* adını verdiği ama kitabesinden bir ara Selanik Valiliği de yapan Amasyalı Vezir İshak Paşa tarafından 874 (m.1469) yılında yaptırıldığı açıkça görülen *İshak Paşa Köprüsü* adında bir eserden söz eder. (Ayverdi, 1982, s. 66)

Fotoğraf 3: Vezir İshak Paşa ya da Kadın Köprüsü

2. Evliya Çelebi'ye Göre "Köstendil"

Köstendil, özellikle XVI. yüzyıldan itibaren her bakımdan büyük bir gelişme gösterir. Bir ara Köstendil Sancak Beyliği de yapan Feridun Ahmed Bey tarafından 1575'li yıllarda aynı adla yaptırılan Cuma Câmii ve günümüze kadar ulaşmış Derviş Banya kaplıcaları bu asrın Köstendil şehir mirasına sunduğu katkılar arasındadır. "Osmanlı asırlarında İstanbul'dan Üsküp'e, dolayısıyla da Adriyatik kıyılarına gidebilmek için Köstendil'den geçilirdi.(...) Bugün bilim adamları Evliya Çelebi'nin imza attığı/imzasını koyduğu üç tarihî eser tespit etmiş bulunmaktadır: Bosna Hersek'teki Foça Alaca Câmii, -ki 1992- 95 savaşında Sırp tarafından yıkılmıştır-, Türkiye'de Akşehir İmâret Câmii ve Köstendil'de Ahmet Bey Câmii. Evliya Çelebi, Köstendil Ahmet Bey Camii'nin pencerelerinden birinin mermer çerçevesine sadece imzasını atmakla kalmamış, ziyaretinin tarihini de -1660/61 yılını- belirtmiş ve kendi ruhu için bir dua da kazımış olup, şiirsel bir ifadeyi de ölümsüzleştirmiştir: *Yüceler yücesine karşı olan görevim için!*" (Trinkova, 2011, s. 155). Evliya Çelebi 1661 senesinde Köstendil'e geldiğinde burada 1100 hane, üç medrese, altı mektep, beş tekke ile Sultan II. Murad'a ait üç han bulunduğunu belirtir.

Seyahatnamesinde verdiği bilgilerin farklılığına bakılırsa Çelebi'nin aslında Köstendil'e iki defa geldiği anlaşılmaktadır. *Köstendil Kalesi* ve *Eski Şehir Köstence* başlıkları altında, onun biraz efsane, biraz masal, biraz mitoloji içeren Köstendil izlenimlerini şöylece özetlemek mümkündür: "Burayı önce Hüdâvendigâr Gâzi fethetmiştir. Yörük dilince *kösten* ılıcaya derler. Buraya da ılıcasının çokluğundan *Köstendil* demişlerdir. Sonra düşman barışı bozup, yine buraları ele geçirmişse de Turhan Gazi ve Lala Şahinler bu şehir üzerine gelip yine fethetmişlerdir. Kalesini de yıkmışlardır. Buranın temelleri halen durur. Şehir, Süleyman Han kaydı üzere

Rumeli eyaletinde ayrı bir sancak beyi merkezidir. Beyinin padişah tarafından hâssı vardır. Çeribaşısı, Yüzbaşısı, Alay Beyisi vardır. Zeamet, tımar, cebelî ve beyinin askerleriyle birlikte üç bin askeri olur ve görev verilen sefere giderler. Silahlı Köstendil askeri meşhurdur ki samur taçlı, aslan ve kaplan postlu gösterişli askerlerdir. Hiçbir seferde Serm, Semendire, Köstendil askerleri düşmandan yüz çevirmemişlerdir. Allah'a şükür kendileriyle beraber üç kere savaşta bulundum. (...) Şehrin kible tarafı ormanlık bir sahradır. Kuzey ve Batı tarafı bir hayli uzak yerde Ağuşna Yaylası vardır ki oradan *Karasu* adında bir hayat suyu doğup sahradan akıp geçer. Köstendil ovası gayet verimlidir. Ama şehir o kadar güzel değildir. On bir mahallesi vardır. Turhanzade Mahallesi, Eski Mahalle ve Yanya Mahallesi meşhurlarıdır. Bin yüz adet kiremitli altı üstlü evleri vardır. Bunlardan Turhanzade Sarayı, Paşa Sarayı, İbrahim Paşa Mühürdarı Sarayı, Vilayet Hâkimi Şemsi Paşa'nın oğlu da kethüdasına büyük bir saray yaptırmakta idi. Câmilerinden Turhanzâde Câmii, çarşı içinde Eski (Sultan Murad) Câmii (ki o kadar mamur değildir, yol aşırı bir abdest alma havuzu vardır), Alaybeyi Câmii meşhurlarıdır. Üç adet medrese, altı adet sübyan mektebi, beş adet derviş tekkesi ve üç adet tüccar hanı vardır. Ama Eski Câmi önünde ve çarşı içindeki Koca Hân Hanı, gelen geçen için cennet gibi dinlenme yeridir. Diğerlerinin vakıf tarafından kiralarını alırlar. İki yüz adet dükkânı vardır ki her esnaftan bulunur. Hamamı yoktur, zira ahalisi muhtaç değildir.

Bu Köstendil'de iki yerde kâgir yapı, sağlam, yüksek kubbeli, havuz ve kurnalı, avlulu ılıca vardır. Buralarda ılıcaya *kösten* derler. Bey kösteni mükellef olup, her birinde camekân ve yıkanma odalarında kurnalar vardır. Temiz kese, havlu ve peştamallar ile tellaklar hizmet ederler. Bunların her birinde ayrı bir hastalığa şifa vardır. Hepsinde kükürt kokusu olup, her yıkananın parmağındaki gümüş yüzük siyah veya sarı olur. Suların sıcaklığı o derecedir ki soğuk su karıştırılmadan yıkanmak mümkün değildir. Hatta nicesinde kelle ve paça ütülenip yumurta pişirilir. Bu on iki adet kâgir yapı ılıcalardan başka mahalleler arasında küçükleri de vardır. Hatta câmi musluklarından bile ılık su akar. Bu şehir halkının hiç hamam masrafı olmayıp uyuz ve frengi hastalıklarından haberleri yoktur. Her çeşit meyvesi beğenilir. Ama Köstendil "bel elması", Malatya elması kadar güzeldir. Her biri kaz yumurtası kadar olur ve tepsilere koyup padişaha, âyân ve büyüklere gönderilir. Bu meyve kışlarca kalsa, tadına ve yemesine hiç zarar gelmez. Bu şehrin doğu tarafında ormanlık yüksek bir dağ vardır ki, altın ve gümüş madenleri meşhurdur.

Fotoğraf 4: Ahmed Bey Camii - Köstendil

Lâkin geliri giderine yetiştirmez. Alay Beyi Câmii haziresinde Şeyh İmdad, tek ziyaret yeridir.”(Çelebi, 1978, s.1823-1824) Çelebi'nin Köstendil ile ilgili izlenimleri bu kadar değildir. Muhtemelen Çelebi'nin bir başka Köstendil ziyaretinde şehre dair gözlemleri de şöyledir: “Bulgar zamanında ismi *Ispavod* yani “Allah'ın suyu” idi. Bu şehirde de kudret ılıcası olduğundan *Ispavod* derlerdi. Sırp tâyifesi de bu şehre kendi lisanlarınca İlica derler. Bu şehir Bulgar, Sırp ve Voynuk kavmine pek mukaddestir. Zira burada bir başpapaz vardı. Papa gibi üç yüz sene ceset çürütüp herkesi Hazreti Yahya dininden çevirirdi. Hatta sonraları Hz. İsa halifelerinden ve havarilerden Şemun adlı havari, bu papazla buluşup, papaz dahi bu havarinin ayağına yüz sürüp, çok mal sarf ederek büyük bir kilise yaptırıp Meryem Ana'ya hibe etti. Sonunda o kilise dahi Hz. Peygamber'in doğduğu gece yıkıldı. Hâlâ kalıntıları Rila dağı eteğinde görülür. Sözü'n kısası bu papaz ölüp sonra Bulgarların devletleri yıkılıp bu şehir nice devletten devlete geçerek sonunda Gâzi Murad Hüdâvendigâr asrında despot Kral oğlu Yenvan can korkusundan bu şehre sağlam bir sur yaptırıp kapandı. Hüdâvendigâr, bu kalenin yapıldığını işiterek yolumuz üzerine engel olmaması için kalabalık askerle Gazi Balaban Paşa'yı kumandan tayin edip kaleyi kuşattırdı. Aman zaman vermeyerek yedi günde Muhammed kılıcı ile fethettiler. 773 senesinde kalesini de yıktılar ki hâlâ kale duvarının kalıntıları durmaktadır. O asırdan beri “Köstence” adı ile anılan bir güzel kasabadır. Rila Dağı uzantısı derelerinde bağlı, bahçeli mamur bir kasaba olup Rumeli toprağında hastır. İdarecisi subaşdır. Müftü, nakip ve ayanı yoktur. Hepsini yedi adet mahallesi olup, yedi yüz kadar kiremitli yapılmış evleri vardır. Çünkü dere içi olduğundan ve havasının iyi olmaması nedeniyle mamur değildir. Dokuz mihraptır. Çarşı içinde kiremitle örtülü mamur bir câmii vardır. Binası kârgir yapı ve yüksektir.

Kadınlarının hepsi beyaz aba giyerler. Halkının çoğu aba dokumacılığı ile geçinirler. Bir kısmı da demircilikle uğraşır. Çünkü dere ve tepelerinde demir madenleri çarkları vardır. Çekiçlerini su çarkları vurur. İnşallah yeri gelince anlatılır. Halkı çoğunlukla Bulgarca, Sırpça ve Voynukça konuşurlar. Çünkü Bulgar lisânı bu şehirde doğmuştur. O lisanı icad eden Ladika adlı Papaz, bu şehirde gömülü olduğundan bütün halkı Bulgarca bilirler.” (Çelebi, 1976, s.1008-1009) Görüldüğü gibi Evliya Çelebi şehrin adını “Köstence” olarak kaydeder. Bunun bir “kalem sürçmesi” olmadığını hemen ardından yaptığı şu önemli açıklamadan anlıyoruz: “Rum diyârında bu isimde iki kasaba vardır. Biri Karadeniz sahilinde Baba Dağı yakınında Köstence Benderi’dir. Buna “Samakov Köstencesi” ya da “Banya Köstencesi” derler. Samakov kasabası bu Köstence’nin batısında yayla aşırı bir konak yerdir. Ama yolu gayet tehlikeli ve korkunçtur.” (Çelebi, 1976, s.1009) 1660 tarihli resmî Osmanlı medrese kayıtları, Köstendil’de biri Haraççı Mehmed Bey, diğeri Subaşı Murad Bey’e ait olmak üzere iki medreseden söz ederler. Osmanlıların son dönemlerinde kasabadaki medrese sayısı altıdan daha fazla olmalıdır.

3. Türk Kültür ve Edebiyatına Katkılarıyla “Köstendil”

Köstendil, özellikle Osmanlıların başarısızlıkla neticelenen II. Viyana Kuşatmasının ardından maruz kaldığı saldırılar ve 17. asrın sonlarında Sırpların şehri işgalleri sonucunda büyük ölçüde tahrip olur. 1873’de Köstendil’in Rumeli Demiryolu Hattı’na bağlanması da sonucu pek değiştirmeyecektir. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşları sırasında ve sonrasında Türk ve Müslüman halkın önemli bir kısmı artık bir daha dönmek üzere buralardan göç etmek zorunda kalır. Doğal olarak Bulgar nüfusunun artması ile Köstendil de yavaş yavaş bir Osmanlı şehri olmaktan uzaklaşmaya başlar.

Köstendil’in Türk kültür tarihindeki yerine odaklanıldığında şu temel verilere ulaşılmaktadır: 18.yüzyıl sonlarında Osmanlı’nın bu topraklarda yetiştirdiği ünlü müderrislerden Köstendil’de doğmuş, Anadolu Kazaskerliğine kadar yükselmiş Müderris Tahir Mehmed Efendi (ö. 1812) bu toprakların evlâdıdır. Köstendil’in Türk edebiyatına kazandırdığı isimler arasında klâsik şairlerimizden Hâletî ve Fehmî dikkati çeken isimlerdir. Şuara tezkiresi yazarlarından Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Riyâzî ve Beyânî, Hâletî’nin Köstendil’de doğduğunu yazarlar. Hâletî, Latîfî ve Ahdî’ye göre Ilıca’da; Kühû’lahbâr müellifi Gelibolulu Mustafa Âlî’ye göre ise Filibe’de doğmuştur. Dikkatle bakıldığında Köstendil ve Filibe’nin de aslında birbirine çok yakın yerleşim merkezleri olduğu görülecektir. Asıl adı Abdullah olup Sanavber Kadî’nin oğlu olan Hâletî, Kâdirî Efendi’den mülâzım olmuş, kadılık mesleğine girmiş ve Kâdirî Efendi’nin yardımıyla Gelibolu, Filibe, Üsküp ve Selânik’te kadılık görevlerinde bulunmuştur. Büyük şairlerden Hayâlî Bey’in onun için; “Eğer şiirle biraz uğraşsa benim gibi nice şairi mat ederdî” dediği rivayet olunur. Şairin vefatı 974/m.1566 yılındadır.(Komisyon, 1988, s. 173) Yine eski

şairlerimizden Fehmî de Köstendilli idi. Fehmî'nin asıl adı Derviş olup *Sakkâ-zâde* sanyıla tanınmıştı. Köstendil'de doğmuş, Ayasofya Medresesi'nde müderris iken 1078/m.1667'de ölmüştür (Komisyon, 1988, s. 135). Aynı tarihte ölen bir başka Köstendilli Divan şairi, müderrislik görevlerinde bulunan Fasîhî'dir (ö. 1667).

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Köstendil, özellikle Halvetî ve Nakşibendî tarikatlarının hâkim olduğu aktif bir tasavvufî hayata sahip bulunuyordu. Bu dönemde Osmanlı Balkanlarının en önemli ve üretken isimlerinden, kasabada yaşayan ve faaliyet gösteren biri olarak Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi, şehrin yetiştirdiği unutulmaz şahsiyetler arasındadır.(Kiel, 2002, s. 277) 1750 yılında Köstendil'de doğan Süleyman Şeyhî Efendi, *Mollazâdeler* olarak bilinen bir aileye mensuptu. Şiirlerinde “*Şeyhî*” mahlâsını kullanmıştır. Küçük yaşta babasını kaybettiği için ağabeyi Çelebi İbrahim'in himayesinde büyümüş, ilk ve orta tahsilini memleketinde tamamlamıştı. Süleyman Şeyhî'nin tarikat ilişkisi ağabeyi Çelebi İbrahim'in tarikata girmesiyle başlar. Çelebi İbrahim'in Nakşibendî şeyhi Şâmizâde Mustafa Efendi'ye intisap etmesiyle Süleyman Efendi de ona bağlanır. 1779 yılında 30 yaşında iken şeyhi tarafından kendisine “hilâfet” verilir. Aynı yılın baharında da Şâmizâde vefat eder. Nakşibendiyye'nin *Müceddidiyye* kolundan olduğu anlaşılan Şeyhî Süleyman Efendi, gerek kalemi gerek kelâmı ile Bulgaristan coğrafyasındaki Müslüman Türklere büyük hizmetlerde bulunmuştur. Yetiştirdiği pek çok halîfesi de yine bu yörelerde görev almıştır.

Süleyman Şeyhî, hayatının tamamına yakını Köstendil'de geçirmiş olmakla beraber, eserlerinde onun Üsküp, Yanya, İştîp, Edirne, Ohri, Selânik, Nevrokop, Samakov, Sofya ve Yenice gibi şehirlere seyahat ettiği ve muhtemelen buralarda da irşad görevinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu güzel insan 1819 yılında Köstendil'de vefat etmiştir. (Yılmaz, 2002, s.331)

XX. yüzyılın ilk yarısında Köstendil, artık bir Bulgar şehri olarak yeniden canlanmaya ve büyümeğe başlar. II. Dünya Savaşı'na kadar şehirdeki Osmanlı mirası tarihî camilerle diğer tarihî ve kültürel miras varlıklarını sürdürmekle beraber, içinde mektep ve medreselerin, han, hamam ve çeşmelerin, tekkelerin, türbelerin ve mezarlıkların bulunduğu bu ihtişamlı Osmanlı şehrinin Müslüman Türk silüeti, birçok Bulgaristan şehrinde olduğu gibi özellikle komünizm döneminde sistemli bir şekilde ortadan kaldırılmıştır. Yerel arkeoloji müzesine dönüştürülen Feridun Ahmed Bey Camii, bugün hâlâ o kimlik bunalımını yaşayan tarihî eserlerden sadece birisidir.

Sonuç

Dünya tarihinin en büyük devletlerinden biri olan Osmanlı İmparatorluğu'nun öncelikle bir Balkan devleti olduğu, tarihçilerin üzerinde hemfikir oldukları bir husustur. Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyetinin bölgede Türk ve İslam kültürünü yansıtan maddi-manevi birikimin yegâne kaynağı olduğu tarihî belgelerle ortadadır.

“Köstendil” kelimesi üzerinde yapılan etimolojik tespitler de göstermektedir ki şehrin tarihine yansıyan derin Türk kültür tesiri kendisini öncelikle şehrin isminde hissettirmektedir. Aynı zamanda Köstendil’in Türk edebiyatına kazandırdığı isimler arasında klâsik şairlerimizden Hâletî ve Fehmî dikkati çeken isimlerdir. Köstendil, özellikle Halvetî ve Nakşibendî tarikatlarının hâkim olduğu aktif bir tasavvufî hayata sahip olmuştur. Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi, şehrin yetiştirdiği unutulmaz şahsiyetler arasında öne çıkar. Şeyhî Süleyman Efendi, gerek kalemi gerek kelâmı ile Bulgaristan coğrafyasındaki Müslüman Türklere büyük hizmetlerde bulunmuştur. Yetiştirdiği pek çok halîfesi de yine bu yörelerde görev almıştır. Görkemli Osmanlı şehirlerinin Müslüman Türk silüetleri, birçok Balkan ülkesi şehrinde olduğu gibi Bulgaristan’ın birçok şehrinde de özellikle komünizm döneminden itibaren sistemli bir şekilde ortadan kaldırılmıştır.

Ne var ki elimizdeki şüara tezkirelerinde, Ekrem Hakki Ayverdi veya Semavi Eyice gibi bölgeyi saha çalışması ile etüt etmiş araştırmacıların çalışmalarında, D. Trinkova veya Machiel Kiel gibi yabancı araştırmacıların kendi bakış açılarıyla hazırladıkları çalışmalarda söz konusu zengin dönemin ve müktesebatının, bugüne ulaşabilen mevcuda göre büyük oranda kayıt altına alınmış olduğu görülmektedir. Balkan tarihindeki bu zengin dönemin izlerinin sürülmesi ve tespiti bu alanda gelecekte yapılacak yeni çalışmalara katkı sunacağı gibi bugünün insanına ve entelijansiyasına da Balkan tarihini bir bütün olarak ele almanın önemini ve bölgedeki Türk-İslam tesirinin inşa ve ihya merkezli olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Kaynakça

Akalın, D. (2015). XIX. Yüzyılda Osmanlı İdaresi Altında Balkanlar ve Köstendil. *Yeni Türkiye*, (Balkanlar Özel Sayı – II, 67), 1674-1694.

Ayhan, A. (2013). *Rumeli ve Akdeniz Adalarında Türk Varlığı* (1. baskı). İstanbul: UKID ve TİKA.

Ayverdi, E. H. (1982). *Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri IV. Bulgaristan-Yunanistan-Arnavutluk*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Eyice, S. (1995). Fâtiş Camii. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde. (Cilt 12, 242-243). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kiel, M. (2002). Köstendil. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde. (Cilt 26, 277-279). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Peremeci, O. N. (1942). *Tuna Boyu Tarihi*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü. (1988). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Trinkova, D., Georgiev, A., Matanov, Hr. (2011). *Pitevoditel za Osmanska Bilgariya.* Sofya: Vagabond Media. / Трънкова Д, Георгиев А, Матанов, Хр. (2011). *Пътеводител за Османска България.* София: Vagabond Media.

Tuğlacı, P. (1985). *Osmanlı Şehirleri.* İstanbul: Milliyet.

Yılmaz, H. K. (2000). Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar. Sofya: *Balkanlarda İslam Medeniyeti Milletler Arası Sempozyumu Tebliğleri.* 21-23 Nisan 2002. İstanbul: IRCICA, 331-333.

Zıllıoğlu, M. (1976). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi.* 3-4. Cilt. (Tevfik Temelkuran, Necati Aktaş, Mümin Çevik, Ed.ler). İstanbul: Üçdal Neşriyat.

**'Gülün Adı' Romanının Türkiye ve Kuzey Makedonya Baskılarında
Paratekst Unsurların Postmodernizm Bağlamında Mukayesesi**
*Comparison of the Editions in Turkey and in North Macedonia of the Novel
'The Name of the Rose' Within the Context of Paratext*

Sezen SEYFULA*

Öz

Bu çalışmada İtalyan yazar Umberto Eco'nun en çok satan romanı 'Gülün Adı' romanının Türkiye ve Kuzey Makedonya baskılarındaki Postmodern anlatı biçimi olan 'Paratekst' (yan metin-metin dışı) unsurların karşılaştırılması yapılmıştır. Postmodernizm ve postmodern romanın özellikleri hakkında genel bilgi verildikten sonra Paratekst kavramı tanıtılmış ve örneklem romanımızın iki ülke yayınları arasındaki benzerlik ve farklılıklara dikkat çekilmiştir. Postmodernizm Türkiye ve Kuzey Makedonya'da olduğu gibi Balkanların bütünü için de çok yeni bir edebî akımdır. Bu bağlamda Paratekst kavramı da edebiyat yorumunda henüz yenidir ve yeterli bir literatüre sahip değildir. Bu çalışmada romanın Can ve Tabernakul yayınevleri baskısı olan iki farklı tercümesinin paratekst açısından benzerlik ve farklılıkları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'de yayıncılık, Kuzey Makedonya'da yayıncılık, çeviri, postmodernizm, paratekst, Umberto Eco, Gülün Adı.

Abstract

In this study it has been analysed the differences and the similarities in aspect of Paratext between the Turkish version published in Turkey and Macedonian version published in Macedonia of the bestseller novel 'The Name of the Rose' by the Italian author Umberto Eco. This study is starting with the details about Postmodernism, the characteristics of the postmodern novel and the short history about the Paratext. Postmodernism actually is a new literary movement not only for Turkey and North Macedonia but also for the whole Balkans. Especially there is no enough information about the postmodern narrative form the 'Paratext'. We analyzed the differences and the similarities in aspect of Paratext between the Turkish and Macedonian versions published by Can and Tabernakul publications.

Keywords: Publication in Turkey, publication in North Macedonia, translated publications, paratext, Umberto Eco, The Name of the Rose.

* Dr. Öğr. Üyesi, Entegre İşletme Üniversitesi, Ticaret ve Ekonomi Fakültesi, Üsküp/KUZEY MAKEDONYA, sezenseyfullah@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3269-6690

Giriş: 1. Postmodernizm Hakkında Genel Değerlendirme

"Post", İngilizcede Modernizm'den sonra gelen anlamında kelimeye eklenen bir ön ektir. Esasen Postmodernizm de Modernizm'den sonra gelen döneme işaret eder ve bir diğer ifadeyle yeni edebi akımın adıdır. Brian McHale 'Postmodern Fiction' (Postmodern Kurgu) adlı çalışmasında Postmodernizm'deki (İngilizcede "ism", Türkçede "izm") son ekin iki işlevi olduğunu iletir. Bunun kronolojik bir sınırlandırma olmadığını, sadece sistematik ve düzenli bir ayrışma olduğunu bildirir. Ona göre, Postmodernizm ya da Postmodern olan, Modernizm'den doğan değildir, ardından gelendir (McHale, 1977, s. 5).

Gencay Şaylan ise 'Postmodernizm' adlı eserinde (2002) bize Arnold Toynbee'nin eserinde geçen bir sıralamayı iletmektedir. Arnold Toynbee'ye göre, Batı dünyasında, dört dönemden bahsedilir: Karanlık Çağ (7. ve 11. yüzyıl arası), Orta Çağ (11. ve 15. yüzyıl arası), Modern Çağ (15. ve 19. yüzyıl arası) ve Postmodern Çağ (19. yüzyıldan bu yana). Toynbee'ye göre; Postmodern dönemin en önemli özellikleri savaşlar, devrimler ve kargaşadır. (Şaylan, 2002, s. 17).

Bugün, her ne kadar bilim dünyasında Postmodernizm'in ne zaman başladığı konusunda bir fikir birlikteliği olmasa bile, farklı bilim adamı ve araştırmacıların bu konuda ileri sürdükleri belli başlı fikirleri belirtmekte fayda vardır:

1. Postmodernizm algısı ilk olarak Alman yazar Rudolf Pannwitz'in 'Die Krisis der europaeischen' (Avrupa'nın Krizleri) adlı eserinde bahsedilir. Bu ifadeyi de müellif Batı kültürlerinde Birinci dünya savaşının yıkıcı özelliğini vurgulamak için kullanmaktadır. (Pannwitz, 1917)

2. Postmodernizm terimini ilk kullanan 1934 yılında basılan "Antologia de la Poesia Espanole e Hispanoamericana" (İspanyol ve Latin Amerika Şiiri Antolojisi) adlı modernizm karşıtı bir tavrı anlatan kitabıyla Federico de Onis'dir. (Yamaner, 2007, s. 14)

3. XVII. yüzyılda bir aydınlanma fırtınası ile esmeye başlayan ve iki asır boyunca bütün hayatı, kültürü kuşatan modernitenin ardından, Postmodernizm Batı'da XX. yüzyılın hemen hemen ilk çeyreğinde kendini hissettirmeye başlamıştır. 1980'ler, Türk romanında çok keskin ve önemli bir dönemecin başlangıcıdır. Zira bu döneme kadar Tanzimat'la birlikte baş köşeye kurulan katı Realizm, postmodern söylemin estetik darbesiyle tahtından edilir. Yaklaşık 150 yıl süren rasyonalist mantığın yerini, bu yeni yaklaşıma bırakma süreci dikkate değerdir. (Koçakoğlu, 2011, s. 187)

4. "Postmodern, Postmodernlik, Postmodernite, Postmodernizm kavramları ilk defa 1930'lardan itibaren duyulmaya başlanmış, 1950'li yıllarda Anglo-Amerikan edebiyat eleştirisine girmiş, ardından mimaride kullanılmış, 1960'lı yıllardan itibaren de yaygınlaşmıştır. Postmodernizm, önceleri İkinci Dünya Savaşı sonrası

dönemi ve eleştirisini tanımlamak için kullanılmış, daha sonra felsefi anlamlar kazanarak felsefi bir tanımlamanın ifadesi olmuş, ardından da politika, tarih ve ekonomi alanlarına yayılmış; hatta tüm hayatı kapsayan bir bakış tarzı, mimaride bir yöntem, edebiyat ve diğer sanat dallarında bir akımı ifade eden kavram haline dönüşmüştür.” (Çetişli, 2015, s. 163).

5. “İlk defa Arnold Toynbee tarafından 1939’da yayımlanan bir eserinde kullanıldığı sanılan Postmodernizm terimi, biraz da konunun gerçek anlamda tartışılma eksikliğinden dolayı, bir yandan son derece karmaşık ve zor felsefi anlamlar ile dile getirilirken diğer yandan çağdaş kültürde yer alan nihilist ve sinik bir eğilimi oluşturan son derece basit ifadelerle tanımlanmaktadır. Ayrıca postmodernizmi doğası gereği tanımlamak da pek doğal sayılmamaktadır.” (Aslan-Abdullah; 2001, s. 98)

6. Postmodernizm, 1960’lı yıllarda Fransa’da ortaya çıkan 1970’li yıllardan itibaren de ABD’de yaygınlaşan bir düşünce akımı olarak takdim edilmektedir. (Doltaş, 1999, s. 23).

Yukarıda adı geçen araştırmalardan yola çıkarak Postmodernizm’in genel çizgileriyle belirtilebilecek bir başlangıcı olsa da, Postmodernizm döneminin resmî bir duyurusu, resmî bir başlangıç tarihi bulunmamaktadır. Böyle bir manifestosu olmayan bir edebiyat akımının tarihçesinden bahsetmek biraz zordur. Ancak öyle ya da böyle bir tarihî gelişiminden bahsedilmesi mümkündür. Aşağı yukarı Birinci Dünya Savaşı zamanlarında ortaya çıktığına inanılıyor. Söz konusu akım Edebiyat dünyasında en büyük gelişimini İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşamıştır. Batıda gelişen bu akım, sonrasında Doğu’daki Oryantalist edebiyatlara da etki etmiştir. Özellikle 1980’lerden itibaren Türk Modern Edebiyatı da bundan nasibini alarak Postmodern Türk Edebiyatı’na kapı aralanmıştır. Geçen yüzyılın sonlarına doğru Batı edebiyat akımlarının Türk romanında etkileri sürmektedir ancak spesifik olarak Postmodern roman türü Türk Edebiyatı’na 1980’lerde girmiştir. 1990’larda ise bu edebiyatın eleştirileri baş göstermiştir.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Alain Robbe Grillet ve arkadaşları, önceki edebi akımları eleştirerek yeni bir roman akımını geliştirmişlerdir. Bu akımın, Postmodern romanın nüvesini teşkil ettiği belirtilmektedir (Yaprak-Bayrak, 2017, s. 148).

Postmodernizm bir dönemin sona ermesiyle başlayan yeni bir dönem değildir. Postmodernizm aynı sürecin zorunlu bir şekilde farklılaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Bir başka ifadeyle, düşünen bir varlık olan insanın kendi tercihlerini yapmaya başladığı dönemdir. Modernizm daha çok eski geleneklere bağlı bir şekilde sahneye çıkan bir akımdı. Ancak Postmodernizmin de tam anlamıyla yepyeni ya da tamamiyle farklı bir yaşam stili olduğunu söylemek mümkün değildir.

Modernizm ‘Pragmatizm’e önem verir, ancak Postmodernizm için gerçeklik tek

tarafı bir doğru değildir. Felsefe şekli olarak Pragmatizm'in merkezinde gerçeklik yer alır ve bu yüzden Modernizm akımına etki etmiştir. Bu noktada demokrasi ve çifte standartlar, hızlı gelişen teknoloji, sanayileşme, tek tip hayat çeşidi, kapitalizmin kölesi olmak gibi durumlar Postmodernizm'in ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Edebi eleştiri alanında Postmodernizm'in özellikle Postyapısalcılık, Postsanayileşme gibi terimlerle olan yakınlığından bahsedilerek, bu kavramlara odaklanılmıştır (Şaylan, 2002, s.41).

Kimlik arayışına giren insanlar, Modernizm sürecini durdurma ihtiyacı duymuşlardır. Sebep olarak da Modernizm içinde kimliğin kaybolduğu gerçeği ileri sürülmüştür. Postmodern sanatçılar daha özgürce ve daha rahat davranmayı istemişlerdir. Bu süreç başladığında artık kendi aklıyla kendi kararlarını alan sanatçı bir birey olarak ortaya çıkmıştır. Bir tarafta gelenekleri reddeden Modernistler, diğer yandan da kendi kararlarını kendileri veren Postmodernistler. Postmodernizm ile, genel ve evrensel tabuları yıkmaya kararlı bir sanatçı ruhu ortaya çıkmıştır. Ruh ve kalp, bir konu hakkında istediğini yazan bir Postmodernist'tir. Modernistler, evrensel insanı anlatırken, Postmodernist ise kararlarını kendileri alır, arşiv ve hafızalardaki karakteri yazmak için kendi tercih hakkını kullanır olmuştur. Bu itibarla Postmodern yazarlar, sürekli değişiklik gösterir, yeniden şekillendirir ve istediklerini kullanırlar.

Hayat kurallarından kurtulan Postmodern yazar, ironi içeren eserler vermeye başlar. Modernistler tarafından kabul edilen Pozitivizm tamamıyla terk edilir. Çünkü Pozitivizm teolojik ve metafizik düşünce sistemlerini yararsız kabul eden bir felsefedir. Pozitivizm, deneysel bir felsefedir, Matematik ve Fizik bilimleri sayesinde objektif dünyanın bilimsel doğruluğunu kanıtlamaya çalışır. Oysa Postmodern yazar gerçeğe kendi önsezileriyle varmaya çalışır. Postmodern yazarlar 'Gerçek nedir?, Doğru nedir?, Gerçeğin tek bir açıklaması olabilir mi ki?!' gibi sorular sormaktadır. Gerçek, Postmodernistlere göre hep değişken olmuştur. Onları ilgilendiren şey gerçekten daha çok tarihin karanlık noktalarıdır.

2. Postmodern Romanın Özellikleri

Geçmişten günümüze klasik ve modern romanlarda teklik ve merkezîlik öne çıkan husus olmuştur. Teklik ve merkezîlik romana bir bütünlük vermektedir. Postmodern roman ise bu özelliklere başkaldırarak ortaya çıkarak teklik ve merkezîliğe karşı çıkar. Postmodern roman için gerçek göreceli bir kavramdır ve bütünlük aramanın bir değeri yoktur. Romanın örgüsü tek bir kişinin etrafında gelişmez. Halihazırda bahsettiğimiz gibi klasik romanlarda kişiler ve olaylar ana kahramana bağlanır. O dönemde yazarlar bu tür romanlar kaleme aldıkları gibi, tek seçeneğin bu olduğu düşüncesindeydiler. Bunu bir şartlanma olarak da kabul etmek mümkündür. O dönemdeki yazarlar bu sınırlar dışına çıkmayı sevmedikleri

için evrensel olay ve kişiler genel tercihleri olmuştur. Postmodern romanlarda ise tek olay ve tek kahraman romanı süslemez, süsleyemez. Standartların dışına çıkmak istemeyen modernist ve klasikçilerin bu tercihi ise Postmodernistler tarafından bir eksiklik ve değersizlik olarak görülür. Standartları aşan bir roman yazma şekline sahip olan Postmodernistler özgürlüğün tadına varan, tercihlerini kendi kendilerine yapan bir yazı sürecine girmişlerdir. Artık tek kahraman ve tek olaya endekli olmayan yazarlardan ötürü romanda yeni bir anlayış ortaya çıkmaya başlamıştır. Postmodernizm sayesinde monotonluktan uzak bir roman türü ortaya çıkmış; metinlerarasılık kullanılarak oyun içinde oyundan bahsedilen bir roman söz konusu olmuştur. Modern roman bütünlüğün ‘şaheser’i sayılırken, Postmodern roman ise özgürlüğün ve an’dan uzaklaşmanın romanı olarak bilinmiştir.

Son günlerde herhangi bir okur postmodern roman okuyunca ‘her şeyin dağınık olduğunu’, ‘romanı anlamakta güçlük çektiğini’ iddia eder. Bugün hayatımızda önemli bir yer alan Postmodern romanlar “günlük” romanlar olmayıp, yazarın keyfi seçimine göre değişimlerin oluşması sonucunda özgürlüğün yansması ya da edebi açıdan önem taşıyan tarihe yolculuk yapıp içinde bulunulan andan uzaklaşmaktır.

“Roman Allah’ı olmayan bir dünyanın destanıdır, kişilerin ruh hali şeytanları hatırlatmaktadır.” (Lukács, 1971, s. 558). Postmodernizm’de metinle dünya arasındaki bağlantı, gerçek olana bir geri dönüş lehine metnin silinmesi yoluyla değil, metinselliğin gerçek olanla örtüşmesini sağlayacak şekilde yoğunlaştırılması yoluyla yeniden kalıba dökülmüştür (Connor, 2001, s. 179). Postmodern romanlarda *dilin doğallığı bir sorun olarak gündeme getirilir. Hiçbir anlam, bütüncül nitelik taşımaz. Bu durumda, tam olarak bir gerçekliğe ulaşılamayacağı düşüncesinden yola çıktığımızda her şey gerçek değil, ‘gerçekmiş gibi’ algılanır yani yorumlanır* (Yalçın-Çelik, 2005, s. 42-43). Bu yazarlara göre romanla gerçek arasındaki ilişki ‘hayaldir’, romanın yaşama benzemesi söz konusu olamaz, çünkü roman bir yaratı; insan zihninin bir ürünüdür. Bu yaratının malzemesi ise dil’dir (Menteşe, 1996, s. 100). Grillet’ nin kişiyi değil kişinin gördüğü nesneyi öne çıkaran, anlamı hazır bir şekilde okura sunmayan, içeriği değil biçimi önceleyen, olayı geri plana alan roman anlayışı ise zaman içinde başka kuramcılarının da ilavesiyle günümüzde postmodern roman ya da postmodern anlatı denen türü meydana getiren ve kavramsal altyapısını zenginleştiren unsurlar olarak ortaya çıkarmıştır. Ancak postmodern, modernle ilgili hemen her şeyi sorguladığı için, bu yeni türün ne kadar “roman” olduğu da tartışılmıştır. Bu nedenle “postmodern bir metnin tahlilinde belki de en güçlük çekilen nokta, metnin türselliği konusunda yaşanan şüphelerdir.” (Yaprak-Bayrak, 2017, s. 149).

Oya Batum Mentşe, “Sanatta ve Edebiyatta Postmodernizm” başlıklı yazısında okuduğu postmodern bir roman hakkında şöyle bir yorum yapmıştır “*Bir roman okuyorum! Amerikalı yazar, Richard Brautigan’ın Amerika’da Alabalık Avı adlı*

romanını. Ancak, bir türlü ne okuduğumu anlayamıyorum. Toparlayamıyorum. Her şeyden önce eserde bütünlük yok; bölümler arası bağlantılar kopuk; olaylar mantıksal bir düzen içerisinde gelişmiyor; kişilerin birbiri ile ilgisi yok, hatta doğru dürüst bir roman kişisi bile yok denebilir.” (Menteşe, 1995, s. 273-283) Bu görüşle doğru orantılı olarak postmodern metinlerde modern metinlerindeki tersine irrasyonel, birbirinden kopuk, karmaşık ve neredeyse olmayan bir olay örgüsü ile karşı karşıya olduğumuzu gerçeği ortadadır ve bu algı ile söz konusu eserlere yaklaşma zorunluluğu okuru beklemektedir (Güvenç, 2007, s. 204).

3. Paratekst (Yan Metin - Metindışı Unsur)

Bir romanı postmodern yapan en önemli iki unsur, iki anlatı biçimi: 'Üstkurgu' ve 'Metinlerarasılık' anlatı biçimleridir. Henüz Türk Postmodern Edebiyatı'nda "Paratekst" yani metin dışı unsurlar gerektiği kadar ele alınmamış olsa da Batı dünyası eleştirmen ve kuramcılar Postmodern romanın unsurları arasında 'Paratekst'i de göstermektedirler. Söz gelimi Gerard Genet eserlerinde bu yeni ve yeterince bilinmeyen Postmodern unsurlardan sıklıkla bahseden araştırmacılar arasındadır (Genette, 1987). Thomas Daddessio'nun ise Umberto Eco'nun ilk romanı olan 'Gülün Adı' romanını bu açıdan incelediğini belirtmekte yarar vardır (Daddessio, 1988).

Hiper bağlantılar belirmeden çok daha önce, kimi zaman basımdan da çok önceleri, insanlar bir metin içinde başka bir metinden nasıl bahsediyorlardı? Tarihi nasıl o anın metnine hikâye ediyorlardı? Onların yaptıkları tam anlamıyla kitabı bir yerinden yırtıp aralarına yeni bölümler koymaktı. Ya da önsöz/öndeğiş ve sonsöz/sondeğişler eklemekti. Bazen de ana metinden önce ya da sonra resimler kullanılmaktaydı. Kitabın orijinalinden bahsedilmiyorsa da romanı tercüme edenlerin önsözleri de eklenirdi. Bu gibi yan metin ya da metin dışı unsurlara edebiyat dilinde 'Paratekst' denilmektedir. Bu konuda en kapsamlı teorik bilgileri veren önemli araştırmacılarından Anne Hedeman 2019 yılında "Inscribing Knowledge in the Medieval Book: The Power of Paratexts" ismiyle yayımladığı çalışmasında bu konuya odaklanır. 'Paratekst'in Gücü' adını taşıyan bu kitapta Hedeman, Orta Çağ'dan kalan eserlerdeki paratekstlerde su yüzüne çıkan siyasi güce dikkati çekmektedir. Hedeman, kitabın bir bölümünde paratekstlerden bahsederken; 'Fransız Tarihi Metinlerdeki Önsöz ve Önsöz Resimlerin Tercümesi' tarzındaki başlığı kullanır ve özellikle tercümelere dikkati çeker. Bir diğer ifadeyle metinlerarasılık hakkında bir nevi ipucu veren yan metinlere. Birçok kitabın paratekstlerini inceleyen yazar bu örnekleri seçerken, en göze batan nokta renkli, alacalı resimler, tezhipler, metinde açıklanan sahneleri ele alır. Bu örneklerde görsel resimlerde ilaveler ve çıkarmalar olabilir. Bütün bunlar paratekstin görsel materyallerdir. Yazar, romanlarda fotoğraflar olmasa onların popüler olamayacağını söylemektedir. Elle kopya edilen kitap okuyucularının o dönemde

asil olduklarını dile getiren yazar, aynı zamanda bu kitapların kendisi gibi tarihçiler tarafından ilgi çekeceğini bildiğinden bu kitapların o dönemde bu yüzden elle kopya edildiklerini söylemektedir. Bunun, tarihin şekillenmesinde yardımcı olacağını düşünür.

“Paratekst” ilk olarak Fransız edebiyat eleştirmeni Gérard Genette tarafından ortaya atılan bir terimdir. Genette “Paratekst” için özetle şunları söyler: ‘Paratekst bir metnin kitap olmasını sağlayan, onu okuyuculara daha doğrusu kamuya önerilmesini sağlayanıdır.’ (Genette, 1987, s. 1). Genette, paratekst yani metin dışı unsurların metni kitaba dönüştürdüğünü dile getirmektedir. Paratekst, bir metin ile diğer metin arasında bir aracıdır, eserin bütünlüğünü sağlar.

4. ‘Gülün Adı’ Romanında Paratekst Unsurlar (Türkiye ve Kuzey Makedonya Baskıları Özelinde)

4.1. Türkiye Yayını (Can Yayınları)

Gülün Adı romanı Umberto Eco’nun en bilinen, en fazla dile tercüme edilen romanlarından biridir. Okuyucu kitlesinin genel profilini ortaya koyan sosyal medya kitap paylaşımları sayfalarından takip ettiğimiz kadarıyla da okuyucu dünyası bu ve buna benzer romanları okumakta güçlük çekmektedir. Özellikle sıradan okurların, edebî eleştirel bir gözle bakmadıklarında bu tür postmodern romanları yarıda bıraktıklarına şahit olunur. Oysaki Postmodern romanlar gibi, ana karakter ve olayların çok olduğu romanlarda bütün bilmece son cümle okunduğunda çözülmektedir. ‘Paratekst’ gibi metin dışı unsurlar da bu içeriğin anlaşılmasında ekstra bilgiler vermekte ve okura yardımcı olmaktadır. 7 günde 7 cinayetin işlendiği bu romanda baş kahramanlar anlatıcı Adso ve Başkomiser William gibi görünse de aslında eserin kurgusu Melk Manastırı’nda yaşayan keşişlerin hikâyesinden ibarettir. Son cümle okunduğunda romandaki ‘puzzle’ tamamlanmış olur. Bu roman eğer Postmodern bir roman olmasaydı büyük ihtimalle ‘Manastır’da 7 Günde 7 Cinayet’ ismini taşıyabilir ve eser derinlemesine okunmadan ana kurgusu önemli oranda çözülmüş olurdu.

Öncelikle bir kitabın en önemli paratekstinin kapağı olduğunu söyleyebiliriz. İtalyanca baskılardaki kapak yayınlara bakıldığında, birçok versiyon olduğu görülmektedir. Kiminde Melk Manastırı resmedilmiş, kiminde William ve Adso bir labirentin içinde resmedilmiştir. Bazı kitap örneklerinde ise sadece farklı renk kombinasyonları ile kitabın ismi ve yazarı yer almıştır. Romanın Türkiye’de en çok okunan tercümelerinden biri de Can Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Kitabın orijinali 1980 yılında İtalya’da yayımlanırken, Türkiye’de ilk basımı 1 Ocak 1986 yılında Can Yayınları tarafından yapılmıştır. Tercümesini Şadan Karadeniz yapmıştır. İlk baskısındaki kapağında sağda en üstte “Umberto” yazarken “Eco” soyadı kitabın kapağını kaplayacak şekilde aşağıdan yukarıya sırasıyla sağ ve sol taraflara dağılmıştır. Kapak fotoğrafının ortasında içi boş olan ve sadece siyah çizgilerle

resmedilmiş şeffaf bir haç çizilmiştir. Tam ortasında kırmızı bir gülün kuşbakişi resmi bulunmaktadır. Romanın ismi sağ üst köşede aşağıdan yukarıya iki sıra şeklinde dikey yazılmıştır. Aşağıda solda çevirenin ismi yazmaktadır yani "Şadan Karadeniz". Sağda da baskı numarası ve basımevinin ismi "Can Yayınları" yazmaktadır. Günümüzdeki baskılarında ise kubbeli girişi olan beyaz bir yapının içinden çekilmiş bir fotoğraf bulunmaktadır. "Umberto Eco" ismi en yukarıda; beyaz kapağın üstünde yer alır. Altında siyah harflerle romanın ismi yazılmıştır. Resmin sağında üst tarafta yukarıdan aşağıya roman yazmaktadır. Resmin aşağısında "Çeviri: Şadan Karadeniz" yazmakta, onun altında da Can Yayınları'nın logosu olan "CAN" ve üstünde kalp simgesi bulunmaktadır.

Çalışmamızda incelenen yayın, romanın 37. baskısı olarak 2016 yılında İstanbul'da Can Yayınları tarafından 3000 adet basılmıştır (Eco, 2016). Yayın doğrudan İtalyancadan tercüme edilmiştir. Yayında öncelikle "İçindekiler" bölümü yer alır. Ardından sıradaki sayfada 'Açıklama' başlıklı Can Yayınlarına ait bir paragraflık yazı bulunmaktadır. Sıradaki sayfada Manastır'ın bölümleri bir harfle işaretlenerek yazılmıştır, Manastır'ın planı üzerinde de bu harfler yerleştirilmiştir. Postmodern romanlarda olay bir mekânda geçerken böyle planların gösterilmesi daha doğrusu metin dışı fotoğrafların yerleştirilmesi doğal bir özelliktir ve örneklem romanımızda da tatbik edilmiştir. Bölüm adlandırmaları sırasıyla şöyledir: A – Aedificium, B – Ağillar, C – Ahırlar, D – Avlu, E – Demirhane, F – Hamam, G – Kilise, H – Revir, I – Toplantı Salonu ve J – Yatakhane.

'Gülün Adı Üzerine' başlığı altında 'Umberto Eco ve Gülün Adı' alt başlık yazısı bulunmaktadır (Eco, 2016, s. 15). Adı geçen başlık ve sıradaki alt başlıklar 'Romanın Adı' (Eco, 2016, s. 17), 'Çeviriye Değın' (Eco, 2016, s. 18) alt başlıkları kitabın tercümanı Şadan Karadeniz'e aittir. Romanın postmodern olduğunu gösteren, metinlerarasılığın en bariz göstergelerinden biri olan bölüm 'Doğal Olarak Bir Elyazması' adlı ana metin dışı paratekst bölümdür (Eco, 2016, s. 24). Bu bölümdeki İtalyanca kısımlar doğrudan Türkçeye tercüme edilirken, Latince kısımlar olduğu gibi bırakılmıştır. İnanırcılık katmak için "Umberto Eco 5 Ocak 1980" tarihi düşülmüştür. Bu paratekstin ilk paragrafı önemli bilgileri de ele vermektedir:

"16 Ağustos 1968'de Vallet diye bir rahip tarafından kaleme alınmış bir kitap geçti elim: Melk'li, Dom Adso'nun, Dom J. Mabillon'un baskısından Fransızcaya çevrilmiş elyazması (Presses de L'Abbaye de la Source, Paris, 1842). Gerçekten oldukça yoksul tarihsel bilgilerin eklendiği bu kitabın, Benedikten tarikatının tarihine ilişkin çok şey borçlu olduğumuz, on altıncı yüzyılda yaşamış büyük bilgin tarafından bulunmuş olan, on dördüncü yüzyıla ait bir elyazmasının tıpkısı olduğu öne sürülüyordu. Bu bulgu (kronolojik sıraya göre üçüncü olan kendi buluşumdan söz ediyorum), sevdiğim birisini beklemek üzere Prag'da bulunduğum sırada beni neşelendirdi. Altı gün sonra Sovyet birlikleri talihsiz kenti istila ettiler." (Eco, 2016, s. 24).

Ayrıca NOT bölümünde (Eco, 2016, s. 30) Adso'nun 7 gün içerisinde uygulanan dua saatlerinin İtalyanca ve Türkçe listesi verilmektedir. Söz konusu liste şu şekilde sıralanmaktadır:

Mattutino (Geceyarısı) (bazen Adso buna eski deyimle Vigiliae de demektedir.) Gecenin 2.30'uyla 3'ü arası.

Laudi (Alacakaranlık) (daha eski gelenekte Matutini denirdi.) Sabahın 5'iyle 6'sı arası: tanyeri ağarırken sona erer.

Prima (Tansökümü) 7.30'a doğru, gündeğuşundan az önce.

Terza (Sabah) 9'a doğru.

Sesta (Öğle) Öğle rahiplerin tarlada çalışmadıkları bir manastırda, kışın, aynı zamanda öğle yemeği vakti).

Nona (İkinci) Öğleden sonra saat 14.00 ile 15 arası.

Vespro (Günbatımı) 16.30'a doğru, günbatımı (Kural, karanlık basmadan akşam yemeği yenmesini öngörür).

Compieta (Akşam) 18.00 dolayları (rahipler saat 19'dan önce yatarlar).

Saatlerin hesaplanması, Kuzey İtalya'da, Kasım sonunda, güneşin yaklaşık 7.30'da doğup öğleden sonra 16.40'ta batması esasına dayanmaktadır. (Eco, 2016, s.31)

Eserde ayrıca 'Son Yaprak' isimli Umberto Eco'ya ait bir Epilog bölümü yer almaktadır (Eco, 2016, s. 677). Ana metnin sonunda 'Gülün Adı Üstüne Umberto Eco'nun Açıklaması' isimli metin başlığı bulunmaktadır. (Eco, 2016, s. 687) Huana Ines De La Cruz'a ait İspanyolca bir şiirin yer aldığı 'Sonrası' (İtalyanca aslı: Postille) başlıklı yazısının Türkçe tercümesi de yer verilen unsurlar arasındadır. Bu bölüm de şu alt başlıklar bulunmaktadır:

1. Kitabın adı ve anlamı (Eco, 2016, s. 691)
2. Süreci anlatmak (Eco, 2016, s. 695)
3. Kuşkusuz, ortaçağ (Eco, 2016, s. 697)
4. Maske (Eco, 2016, s. 700)
5. Kozmolojik bir olgu olarak roman (Eco, 2016, s. 701)
6. Konuşan kim? (Eco, 2016, s. 706)
7. Suskuyla geçiştirmek (Eco, 2016, s. 710)
8. Soluk (Eco, 2016, s. 711)

9. Okuyucuyu oluşturmak (Eco, 2016, s. 714)
10. Polisiye metafizik (Eco, 2016, s. 718)
11. Eğlence (Eco, 2016, s. 720)
12. Modern sonrası, ironi, hoş giden (Eco, 2016, s. 724)
13. Tarihsel roman (Eco, 2016, s. 729)

'Bitirirken' isimli son bölüm (Eco, 2016, s. 732) şu notla başlamaktadır: "*Romayı yazdıktan iki yıl sonra, üniversiteye gittiğim 1953 yılından kalma bir not geçti elim.*"

4.2. Kuzey Makedonya Yayını (Tabernakul Yayınları)

Çalışmamızda odaklanılan romanın Makedonca Kiril alfabeli tercümesinde Tabernakul Yayınlarından çıkan baskısı esas alınmıştır. Kitabın ön kapak fotoğrafıyla arka kapak fotoğrafı bir bütünü oluşturmaktadır. Üst üste koyulmuş iki adet koyu renkli kitabın etrafı karanlıktır. Ön kapakta tam ortada romanın ismi Windows yazı tiplerinden 'Old English Text MT' fontuyla yazılmıştır. Ön kapakta en üstte ortada yazarın ismi dururken, en altta ortada ise yayınevinin ismi yer almaktadır. Ön kapağın içeriye doğru kıvrılmış uzantısında Umberto Eco'ya ait bir yazı bulunmakta ve ön kapağın bir parçasını teşkil etmektedir. Kitabın birinci baskısı 2006 yılında yapılmıştır. Kapaktan sonraki sayfada kitap bilgileri yer almaktadır. Bu bilgiler arasında İtalyanca orijinalinin basıldığı yer, yayın evi ve tarihi, altında da Makedonca baskısının tarih ve yayın evi yer alır. Bir sonraki sayfada yazarın ismi, altında yine Microsoft Word sayfasındaki yazı çeşitlerinden 'Old English Text MT' fontuyla yazılmış roman başlığı, onun altında da İtalyanca'dan romanı tercüme eden çevirmenin ismi verilmiştir. Romanı Makedoncaya Mariya Gratsiya Tsvetkovska tercüme etmiştir. Onun altında da yayınevinin logosu, ismi ve kitabın basım yılı (2006) yer almaktadır. Sonrasında yan metin olan 'Doğal Olarak El Yazması' (Се Разбира, Ракопис) başlıklı metin gelmektedir. Bir sonraki sayfada Not (Белешка) (Eco, 2006, s. 13) isimli yan metin/paratekst yer almaktadır. Adson'un el yazmasının 7 bölüme ayrıldığını belirten bu yazı Türkçe versiyonunda da farklı bir sıralandırmayla yer almıştır. Ardından dua bölümlerinin Makedoncaları verilmiştir. Onlar da Türkçesinde yer alan aynı sırayla şu isimleri taşımaktadır: Утрена (Utrena), Хвалитни (Hvalitni), Прв Час (Prv Ças), Трет Час (Tret Ças), Шести Час (Şesti Ças), Деветти Час (Devetti Ças), Вечерна (Veçerna), Повечерие (Poveçerie) (Eco, 2006, s. 13-14). Ardından Türkçe versiyondaki gibi Manastırın kuşbakışı planı daha büyük bir şekilde verilmektedir (Eco, 2006, s. 15). Sonrasında 'Prologo' bölümü yani Öndeyiş bölümü Пролог (Okunuşu: Prolog) adıyla bir bölüm verilmiştir (Eco, 2006, s. 16). Bu metinden sonra ana metne, yani 'Birinci Gün' alt başlıklı birinci bölüme geçilmektedir. Son Yaprak (Eco, 2006, s. 748) ve İçindekiler (Eco, 2006, s. 757) Türkçe versiyonunda olduğu gibi ana metinden sonra verilmektedir. Buradaki tek

eksik 'Sonrası' isimli dergi yazısıdır. En son sayfada kitabın yayınıyla ilgili yayınevi bilgileri yer almaktadır. (adres, web sitesi, yayın evi müdürü, genel yayın yönetmeni, editör, tercüman, redaksiyon isimlerinin, ISBN numarasının yer aldığı bilgiler) Arka kapağın içe doğru uzantısı olan bölümde de Umberto Eco'nun hayatı ve edebi kişiliği, yayınları hakkında bilgi verilmektedir. Arka kapak ön kapaktaki resmin uzantısı olduğu için arkada yayınevinin logosu ve kitabın ISBN numarası dışında bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Sonuç

Farklı ülkelerde yayımlanan her iki tercüme hakkındaki tespitlerimiz neticesinde eserin orijinalinde de yer alan ve Postmodernizmin ana unsurları metinlerarasılık ile üstkurgunun bu eserdeki yansıması olan 'Doğal Olarak Bir El Yazması' bölümünün esas tercümesine her iki yayında sadık kalınarak verildiği görülmektedir. Aynı zamanda Postmodern romanlarda olay yeriyle alakalı fotoğraflar, şemalar göstermek ortak bir unsur olduğu için, bu konuda da her iki yayın orijinaline bağlı kalmıştır. İbadet saatlerinin açıklanmalı noktalarının her iki yayında atlanmamış olması; Öndeyiş ve Epilog bölümlerinin her iki farklı tercümede de yerini almış olması; Postmodern ilkelerin farklı ülkelerdeki baskılarında muhafaza edilmediğini göstermesi bakımından değerlidir. Esasen bir Paratekst unsuru olan roman ismi de, orijinal İtalyanca baskısına sadık kalınarak, her iki tercümede 'Gülün Adı' olarak baskıdan çıkmıştır. Umberto Eco'nun kendisi, gül isminin metaforik bir anlam taşıdığını ve birçok anlama gelebileceği için bu ismi seçtiğini söylemiştir. Postmodern romanlar gizem taşıdığı için Paratekst elbette her şeyi ele vermemekte ancak okura ön bilgi sunmaktadır.

Kapak sayfası temel Paratekst unsurlardan biridir ve her iki kitabın kapağı birbirinden farklıdır. Türkiye baskısının ön kapağında olay yeri 'Melk' Manastırını temsilen bir haç bulunurken kuşbakışı çizilmiş olan kırmızı gül de romanın ismine işaret etmektedir. Makedonca yayınının ön ve arka kapağında bir bütün olarak duran karanlık odadaki iki kitap da 7 günde 7 cinayet işlenmesine sebep olan ve olay yeri Melk Manastırının kalbi sayılan kütüphanede yer alan ve karanlık bir odada saklanan zehirli kitaba gönderme yapılmaktadır. Romanın orijinalinin bir baskısında yer alan ve bir dergiden alınan 'Son Yaprak' alt başlıklı yazı Makedonca baskısında yer almamaktadır. Ancak iki baskı arasındaki esas farklılık Makedonca yayınlarda neredeyse hiç rastlanmayan çevirmenin düşüncesine yer verilen kısımda görülmektedir. Bu romanda Şadan Karadeniz'in kaleminden çıkan ve Türkçeye tercüme edilen birçok Türk romanında çevirmenin sözü, ki kitabın Can Yayınları tarafından yapılan tercümesinde 'Çeviriye Değın' ismini taşıyan kısımdır; Türkiye yayınlarda önemsenen bir durumdur. Türkiye yayınlarda önem verilen bu uygulama dolayısıyla yeni bir Paratekst unsuru daha yaratmış olur. Aynı konu Makedonca tercümelere yeterli değeri görmediği için de Paratekst metinler

bağlamında bir farklılık oluşturmuş hatta Türkiye yayınlarında yapılan bu ekleme Paratekst açısından bir zenginlik ortaya koymuştur. Roman hakkında ön bilgiler verdiği için, çevirmen tarafından yapılan bu ekstra yorum Türkiye yayınlarının doğrudan Paratekst bilgi verme konusunda Kuzey Makedonya'ya kıyasen daha zengin olduğunu da kanıtlayan bir husus olmuştur.

Kaynakça

Aslan, S., Abdullah, Y. (2001). Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 93-108

Connor, S. (2001). *Post-Modernist Kültür (Çağdaş Olanın Kuramlarına Bir Giriş)*. (Doğan Şahinler, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.

Çetişli, İ. (2015). *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*. Ankara: Akçağ.

Doltaş, D. (1999). *Postmodernizm Tartışmalar ve Uygulamalar*. İstanbul: Telos.

Daddesio, T. C. (1988). The Role of the Paratext in The Name of the Rose. *Semiotics: 1988*. Minnesota: College of St. Benedict.

Genette, G. (1987). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Koçakoğlu, B. (2011). Postmodernin Geleneğe Bakan Yüzünde Bir Anlatı: Beyaz Kale. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 185-202.

Lukács, G. (1971). Romanda Koşullanma ve Tarihsel Düşünsel Alan. *Türk Dili*, 234.

McHale, B. (1977). *Postmodern Fiction*. New York: Methuen Inc. Press.

Menteşe, O. B. (1995). Sanatta Edebiyatta Postmodernizm. *Türk Dili*, 519.

Menteşe, O. B. (1996). *Roman'da Kurumlaşmış Biçimin Yıkılışı ve Yenilikçi 'Avant-Garde' Görüşü, Bir Düşün Yolculuğu* (Edebiyat-Sanat-Eleştiri Yazıları). Ankara: Bilkamat.

Pannwitz, R. (1917). *Die Krisis der europaeischen*. Nürnberg: H. Carl.

Şaylan, G. (2002). *Postmodernizm*. Ankara: İmge.

Toynbee, A. J. (1934). *A Study of History*. London: Oxford University Press.

Yalçın-Çelik, S. D. (2005). *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*. Ankara: Akçağ.

Yamaner, G. (2007). *Postmodernizm ve Sanat*. Ankara: Algi.

Yaprak, T., Bayrak, Ö. (2017). Bir Mesnevi Parodisi Olarak Benim Adım Kırmızı. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]. Gelenek ve Postmodernizm Özel Sayısı, (3).*

İncelenen Romanlar:

Eco, U. (2016). *Gülün Adı*. (Şadan Karadeniz, Çev.). İstanbul: Can.

Еко, У. (2006). *Името на розата*. (Марија Грација Цветковска, Çev.). Скопје: Табернакул. / Eco, U. (2006). *İmeto na rozata*. (Mariya Gratsiya Tsvetkovska, Çev.), Skopje: Tabernakul.

Zeynel Beksaç'ın Şiirlerinde Dil, Yapı, Anlatım Tekniği ve Muhteva Özellikleri/
Language, Structure, Expression Technique and Content Features in Zeynel Beksaç's Poems
*Aydın ÖZTÜRK

XIX. Yüzyıldan Günümüze Kadar Filibe'de Türkçe Basın/
Turkish Press in the City of Plovdiv from the 19th Century to the Present
*Harun BEKİR

Bulgaristan'daki Türklerin Romanı (1912-2021)/
The Novel of the Turks in Bulgaria (1912-2021)
*Atıf AKGÜN

Âşık Çelebi'nin Meşâ'irü'ş-Şu'arâ Tezkiresinde Balkan Şehirleri/
Balkan Cities in Meşâ'irü'ş-Şu'ara of Âşık Çelebi
*Mehmet Nuri ÇINARCI

Bulgaristan'ın Kaplıcalar Şehri Köstendil'in Türk Kültür ve Edebiyat Tarihindeki İzlerine Dair/
*On Bulgaria's Thermal Springs City Kyustendil's Traces of the History
of Turkish Culture and Literature*
*Rıdvan CANIM

'Gülün Adı' Romanının Türkiye ve Kuzey Makedonya Baskılarında Paratekst
Unsurların Postmodernizm Bağlamında Mukayesesi/
*Comparison of the Editions in Turkey and in North Macedonia of the Novel
'The Name of the Rose' within the Context of Paratext*
*Sezen SEYFULA

YAZ-SUMMER 2021

ISSN: 2667-6699

